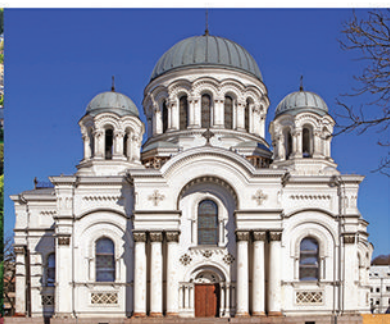


GINTAUTAS JAKŠTYS  
MANVYDAS VITKŪNAS



# PO LAISVĖS KOVŲ IR KARINIO PAVELDO VIETAS

*1 dalis. Didieji miestai*



KELIONIŲ VADOVAS

PO LAISVĖS KOVŲ  
IR KARINIO PAVELDO  
VIETAS

*1 dalis. Didieji miestai*



GENEROLO JONO ŽEMAIČIO  
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

GINTAUTAS JAKŠTYS  
MANVYDAS VITKŪNAS

KELIONIŲ VADOVAS

PO LAISVĖS KOVŲ  
IR KARINIO PAVELDO  
VIETAS

*1 dalis. Didieji miestai*

VILNIUS  
2024

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

#### Atsakingasis redaktorius

dr. Gintautas Surgailis (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija)

#### Recenzentai:

dr. Darius Juodis (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija)  
doc. dr. Gintautas Zabiela (Klaipėdos universitetas)

#### Kalbos redaktorės:

Nerija Jodelienė  
Rūta Matukonienė  
Nijolė Andriušienė

#### Maketavo

Laima Adlytė

Leidinio autoriai nuoširdžiai dėkoja visiems rėmėjams, pasidalijusiems informacija, iliustracijomis ir patarimais.

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2024

© Gintautas Jakštys, 2024

© Manvydas Vitkūnas, 2024

ISBN 978-609-8277-47-0 (bendras)

ISBN 978-609-8277-48-7 (I dalis)

## I SKYRIUS. VILNIAUS MIESTAS

1.1.	Aukštutinė pilis (Gedimino pilis)	29
1.2.	Žemutinė pilis	33
1.3.	Buvusi Kreivoji pilis – Kalnų parko teritorija	37
1.4.	Krašto apsaugos ministerijos pastatas	41
1.5.	Šv. Ignoto bažnyčia	42
1.6.	Šv. Mikalojaus cerkvė	44
1.7.	Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia	45
1.8.	Vilniaus miesto gynybinė siena	46
1.9.	Gynybinės sienos bastėja	50
1.10.	Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčia	51
1.11.	Atminimo lenta Lietuvos kariuomenės atkūrimui 1918 m. paminėti	52
1.12.	Jono Noreikos-Generolo Vėtros atminimo lenta	53
1.13.	Buvusios Vilniaus tvirtovės teritorija	53
1.14.	Sluškų rūmai	55
1.15.	Pirmasis Krašto apsaugos departamento pastatas	56
1.16.	Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia	57
1.17.	Lietuvos Brastos Aleksandro kadetų korpusas	60
1.18.	Buvę 2-ojo inžinerijos bataliono statiniai	61
1.19.	Buvusi Karo mokykla ir buvusi Vilniaus pėstininkų mokykla	63
1.20.	Buvusi Karo ligoninė	64
1.21.	Buvusi Vilniaus karo mokykla	65
1.22.	Paminklas Panerių kautynėms atminti	68
1.23.	Jaunesniojo puskarininkio Edgardo Kopciko žūties vieta	68
1.24.	Savanorio Artūro Sakalausko žūties vieta	69
1.25.	Simono Konarskio sušaudymo vieta	71
1.26.	Rasų kapinės	71
1.27.	Antakalnio kapinės	72
1.28.	1991 m. sausio 13-osios barikadų fragmentai	75
1.29.	Okupacijų ir laisvės kovų muziejus	76
1.30.	Lukiškių aikštė	78
1.31.	Šiaurės miestelis	80
1.32.	Panerių memorialas	81
1.33.	Vilniaus televizijos bokštas	83
1.34.	Memorialas Sausio 13-osios aukoms atminti	84
1.35.	Buvęs Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento pastatas	85
1.36.	Tuskulėnų rimties parko memorialinis kompleksas	86
1.37.	Atminties vietos Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje	87
1.38.	Tarpukario Lenkijos kariuomenės Vilniaus gynybiniai įtvirtinimai	88
1.39.	Pūčkorių piliakalnis ir buvusi patrankų liejykla	90
1.40.	Rokantiškių piliavietė	91
1.41.	Memorialas tremtiniams atminti	91
1.42.	Paminklas Kazimierui Semenavičiui	92
1.43.	Paminklas Lietuvos kariuomenės kūrėjams savanoriams	93
1.44.	Skulptūra „Laisvės kelias“, įamžinanti Baltijos kelią	94

## II SKYRIUS. KAUNO MIESTAS

---

2.1.	Kauno pilis	108
2.2.	Kauno miesto gynybinės sienos fragmentas	110
2.3.	Miesto sodas, vadinamas Muzikinio teatro sodeliu	112
2.4.	Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto paminklas	114
2.5.	Žydų tautybės karių, žuvusių Lietuvos Nepriklausomybės kare, atminimo lenta	115
2.6.	Paminklas 1863 m. sukilimo vadui kunigui Antanui Mackevičiui	116
2.7.	Vytauto Didžiojo karo muziejus	118
2.8.	Karo muziejaus sodelis	120
2.9.	Kauno komendantūros kario Prano Eimučio žūties vieta	126
2.10.	Lietuvos karininkų ramovės reprezentaciniai rūmai (Kauno įgulos karininkų ramovė)	126
2.11.	Šaulių namai	129
2.12.	Buvę Kauno tvirtovės Inžinierių valdybos rūmai (buvusi Karo mokykla)	130
2.13.	Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčia (buvęs Soboras)	132
2.14.	Buvęs Valstybės saugumo departamento ir SSRS represinių struktūrų pastatas	134
2.15.	Buvę Kauno tvirtovės komandanto rūmai (buvusi Krašto apsaugos ministerija, dab. Karinių oro pajėgų štabas)	136
2.16.	Kauno senosios kapinės, vadinamos Karmelitų kapinėmis (dabar Ramybės parkas)	137
2.17.	Buvusi Karo ligoninė (dab. Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba)	140
2.18.	Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio pirmininko Adolfo Ramanausko-Vanago suėmimo vieta	142
2.19.	VI fortas – Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos skyrius	143
2.20.	Petrašiūnų kapinės	144
2.21.	Kauno Aukštųjų Šančių Lietuvos karių kapinės	146
2.22.	Buvusios Kauno Šančių kareivinės	147
2.23.	Lietuvos karių kapinės A. Juozapavičiaus prospekte	148
2.24.	Buvusios Kauno tvirtovės artilerijos kareivinės (dab. Plk. Juozo Vitkaus inžinerijos batalionas)	148
2.25.	Buvęs Panemunės kareivinių ir Karo mokyklos pastatų kompleksas (dab. Lietuvos kariuomenės dalinių dislokacijos vieta)	149
2.26.	Lietuvos karo lakūnų kapai	151
2.27.	Buvusios Lietuvos karo aviacijos dirbtuvės	151
2.28.	S. Dariaus ir S. Girėno aerodromas su įrangos liekanomis	152
2.29.	Lietuvos aviacijos muziejus	153
2.30.	Karo lakūno, lėktuvų konstruktoriaus vyr. ltn. Jurgio Dobkevičiaus žūties vieta	154
2.31.	Kauno tvirtovė	155
2.32.	Kauno tvirtovės IX forto muziejus	158

## III SKYRIUS. KLAIPĖDOS MIESTAS

---

3.1.	Klaipėdos pilis	168
3.2.	Buvusios prefektūros (1921–1923 m.) būstinė	171
3.3.	Paminklas vieningai Lietuvai „Arka“	172
3.4.	Priešmininis laivas M52 „Sūduvis“	172
3.5.	Burlaivis – barkentina „Meridianas“	174
3.6.	Klaipėdos miesto XVII–XIX a. bastioninių įtvirtinimų kompleksas	175
3.7.	Nerijos fortas Koppalyje (Lietuvos jūrų muziejus)	176
3.8.	Kopgalio kapinės	177
3.9.	Kolonos 1991 m. sausio įvykiams atminti	178
3.10.	Atminimo lenta klaipėdiečiams, negrįžusiems iš Sovietų Sąjungos karo Afganistane	178
3.11.	Klaipėdos miesto senosios kapinės (Martyno Mažvydo skulptūrų parkas)	179
3.12.	Herkaus Manto paminklas	180
3.13.	Rezistencijos ir tremties ekspozicija	181
3.14.	Buvusio Pedagoginio instituto pastatas	182
3.15.	Klaipėdos universiteto pastatų (buvusių kareivinių) kompleksas	183
3.16.	Rusijos imperijos karių kapai Klaipėdos senosiose kapinėse, vadinamose Vitės kapinėmis	185
3.17.	Vokiečių karių kapinės	185
3.18.	Paminklas plk. ltn. Rimantui Baltušui atminti	186

## IV SKYRIUS. ŠIAULIŲ MIESTAS

---

4.1.	Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus katedra	191
4.2.	Dekoratyvinė skulptūra „Šaulys“ ir Saulės laikrodžio aikštė	192
4.3.	Šiaulių senosios kapinės, vadinamos Talkšos kapinėmis	193
4.4.	Sukilėlių kalnelio memorialinis kompleksas	194
4.5.	Memorialinis Saulės mūšio paminklas	195
4.6.	Šv. Jurgio bažnyčia	196
4.7.	Vitražas „Saulės mūšis“	197
4.8.	Buv. Šiaulių įgulos 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko karininkų ramovė	197
4.9.	Ginkūnų kapinės	198

## V SKYRIUS. PANEVĖŽIO MIESTAS

---

5.1.	Paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Aleksandrui	205
5.2.	Panevėžio kraštotyros muziejus bei Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sąjūdžio ekspozicija	206
5.3.	Sukilėlių aikštė	207
5.4.	Paminklas 1941 m. birželį nužudytiems gydytojams	208
5.5.	Skaistakalnis	209
5.6.	Lietuvos karių ir partizanų kapai	210

# Kviečiame keliauti!



*Gerbiamieji skaitytojai,*

Jūsų rankose – pirmoji „Kelionių vadovo po laisvės kovų ir karinio paveldo vietas“ dalis. Šio leidinio tikslas – padėti smalsiam, patriotiškai nusiteikusiam ir savo kraštą mylinčiam keliautojui, besileidžiančiam į kelionę po įvairius Lietuvos kampelius, papildyti savo maršrutą lankytiniais objektais, susijusiais su mūsų protėvių laisvės kovomis, praeities mūšiais, kovų įamžinimo paminklais, neaplenkiant svarbių, bet kartais galbūt mažiau žinomų vietų. Sumanymas parengti šią knygą kilo, nes iki šiol neturime leidinio, kuriame galima būtų rasti glaustą ir struktūruotą informaciją apie visoje mūsų šalyje esančius įvairių laikų laisvės kovų ir karinio paveldo objektus.

Pažintinis turizmas Lietuvoje itin populiarus. Sėkmingai keliauti padeda žemėlapiai, kelionių vadovai, atlasai, brošiūros, interneto išteklių, tūkstančiai rodyklių ir informacinių stendų įvairiuose šalies kampeliuose, ypač valstybės saugomose teritorijose – nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose, rezervatuose. Patogu pasinaudoti šių teritorijų direktyvomis, taip pat turizmo informacijos centrų interneto svetainėmis, užsukti į lankytojų centrus. Specialiais ženklais pažymėtos partizanų kovų ir žūties vietos.

Keliautojas, besirengiantis aplankyti karinio paveldo, kovų vietas, gali nesunkiai pasinaudoti iki šiol susisteminta informacija. Lankantiems beveik tūkstantį šalies piliakalnių labai praverčia archeologų Zenono Baubonio ir Gintauto Zabelos solidus keturių tomų „Lietuvos piliakalnių atlasas“ (2005 m., 2018 m.). Šį atlasą papildė minėtų autorių parengtas leidinys „Žemių įtvirtinimai Lietuvoje“ (2019 m.). Labai patogi naudotis interneto svetainė [piliakalniai.lt](http://piliakalniai.lt).

Daugelis žinomų Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapų suregistruota 2003 m. išleistame atlase. Partizanų kovas pažinti padeda keletas kruopščiai parengtų specializuotų atlasų: „Pietų Lietuvos partizanų sritis“ (2008 m.), „Vakarų Lietuvos partizanų sritis“ (2010 m.), „Šiaurės Rytų Lietuvos partizanų sritis“ (2014 m.). Šį sąrašą, kurį galima būtų dar tęsti, papildė Broniaus Kašelio 2005 m. išleistas atlasas „Dainavos apygardos Šarūno rinktinės partizanų kovų atmintinos vietos“.

Ilgametis Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnų ekskursijų organizatorius istorikas Romas Konstantinas Batūra parengė knygelių seriją (pilietinio ir patriotinio ugdymo medžiagą) „Lietuvos laisvės kovų vietos“: „Panemuniai – nuo Kauno iki Rambyno“ (2008 m.), „Partizanų generolas Jonas Žemaitis“ (2009 m.) ir „Į laisvę Baltijos keliu 1989–2009“ (2009 m.). Pirmiausia jos buvo skirtos kariūnų pilietiniam ir patriotiniam ugdymui, tačiau visiems yra prieinamos internete.

Karių pažintinės-mokomosios išvykos yra vienas iš svarbiausių būdų ugdyti jaunąją Lietuvos gynėjų kartą. Jos buvo pradėtos rengti dar tarpukario Lietuvos kariuomenėje, organizuojamos ir šiuolaikinės Lietuvos kariams.

Šis leidinys skirtas visiems, besidomintiems karine Lietuvos ir Lietuvos kariuomenės istorija. Jis bus itin naudingas kariams, šauliams, pedagogams, gidams.

Pirmojoje leidinio dalyje supažindinama su svarbiausiais karinio paveldo objektais, esančiais didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Planuojamoje išleisti antrojoje „Kelionių vadovo po laisvės kovų ir karinio paveldo vietas“ dalyje bus pateikta ir aprašyta dauguma karinę ir istorinę reikšmę turinčių objektų, esančių Lietuvos vakaruose, o numatomoje trečiojoje šios knygų serijos dalyje – esančių Lietuvos rytuose.

*Sėkmingų kelionių!*

# I

*Vilniaus miestas*



Vilnius – Lietuvos valstybės sostinė ir didžiausias Lietuvos miestas. Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose Vilnius paminėtas 1323 m., kai kunigaikštis Gediminas išsiuntinėjo laiškus, kviesdamas į Vilnių atvykti Europos miestų pirkliai, amatininkus ir čia įsikurti. Suprantama, kad laiškuose tuomet paminėta valstybės sostinė turėjo būti jau nemažas miestas, įkurtas kur kas anksčiau, tačiau pirmasis miesto paminėjimas laikomas jo gimimo data. Šiai datai atminti Katedros aikštės pakraštyje yra pastatytas paminklinis akmuo.

Vilnius įsikūręs Neries ir Vilnios upių santakoje, tarp šešių aukštų piliakalnių, apsuptas žaliuojančių miškų. Manoma, kad Vilniaus miesto vardas kilęs iš Vilnios upės pavadinimo. Vilnia anksčiau tekėjo kita vaga, ji juosė Gedimino kalną ir visą Žemutinės pilies teritoriją. Šiandien išlikęs tik dirbtinis XIII a. iškastas Vilnios kanalas. Natūrali upės vaga kadaise juosė dabartinę Katedros aikštę, tekėjo dabartinėmis Barboros Radvilaitės, Šventaragio gatvėmis, pro varpinę – anksčiau buvusį Žemutinės

pilies gynybinį bokštą, atribodama pilies įtvirtinimus, ir įtekėjo į Nerį ties dabartiniu Karaliaus Mindaugo tiltu.

1387 m. kovo 22 d. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila Merkinėje suteikė Vilniui Magdeburgo teises, kurios leido miestui turėti savivaldą. XIV a. pabaigoje Vilnių ne kartą puolė Vokiečių ordino ir jo sąjungininkų pajėgos.

1579 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stepono Batoro rūpesčiu Vilniaus jėzuitų akademijai buvo suteiktas universiteto statusas, kuris Vilnių pavertė svarbiu mokslo ir kultūros centru.

1655 m. Lietuvos sostinę pirmą kartą istorijoje užėmė svetimakariuomenė. Per kelerius metus trukusią Vilniaus okupaciją rusų pajėgos ne tik nusiaubė ir sudegino miestą, bet ir išžudė didžiąją dalį gyventojų. 1660 m. liepos 11 d. Lietuvos kariuomenė išvadavo sostinę, bet rusų įgulos likučiai, įsitvirtinę Aukštutinėje pilyje, išsilaikė net iki 1661 m. gruodžio 3 dienos. Šiaurės karo metu, 1702–1707 m., Vilnių buvo užėmusi



### TAI ĮDOMU...

*Legenda apie Vilniaus įkūrimą byloja, jog kartą Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas medžiojęs už dešimties mylių nuo tuometės savo sostinės Trakų. Medžioklė buvusi sėkminga – kunigaikštis užtikęs didžiulį taurį ir jį užmušęs. Gediminas čia pat ir apsinauvojęs. Jis susapnavęs, kad ant kalno stovi didžiulis geležinis vilkas ir staugia tarytum šimtas vilkų. Pabudęs kunigaikštis paprašęs žynio Lizdeikos išaiškinti sapną. Lizdeika atsakęs: „Didysis kunigaikšti, geležinis vilkas reiškia, kad sostinė čia stovės, o staugimas jo viduje – tai, kad jos garsas sklis po visą pasaulį.“ Ir didysis kunigaikštis Gediminas įkūręs vieną pilį Šventaragyje – Žemutinę, o antrąją – ant aukšto kalno, ir toms pilims davęs Vilniaus vardą. Ši legenda atsispindi ir Lietuvos metraštyje, kuriame nurodoma, kad sostinę iš Trakų į Vilnių perkėlė Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas.*



Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Vytauto Abrausko nuotr.

Švedijos kariuomenė, ji taip pat stipriai niokojo miestą.

1795 m. Rusijai, Prūsijai ir Austrijai galutinai okupavus Abiejų Tautų Respubliką, Vilnius tapo vienu iš Rusijos im-

perijos gubernijų centrų. Numalšinus 1831 m. sukilimą, Rusijos okupacinė administracija uždarė Vilniaus universitetą. Per Pirmąjį pasaulinį karą Vilnių buvo užėmusi vokiečių kariuomenė.





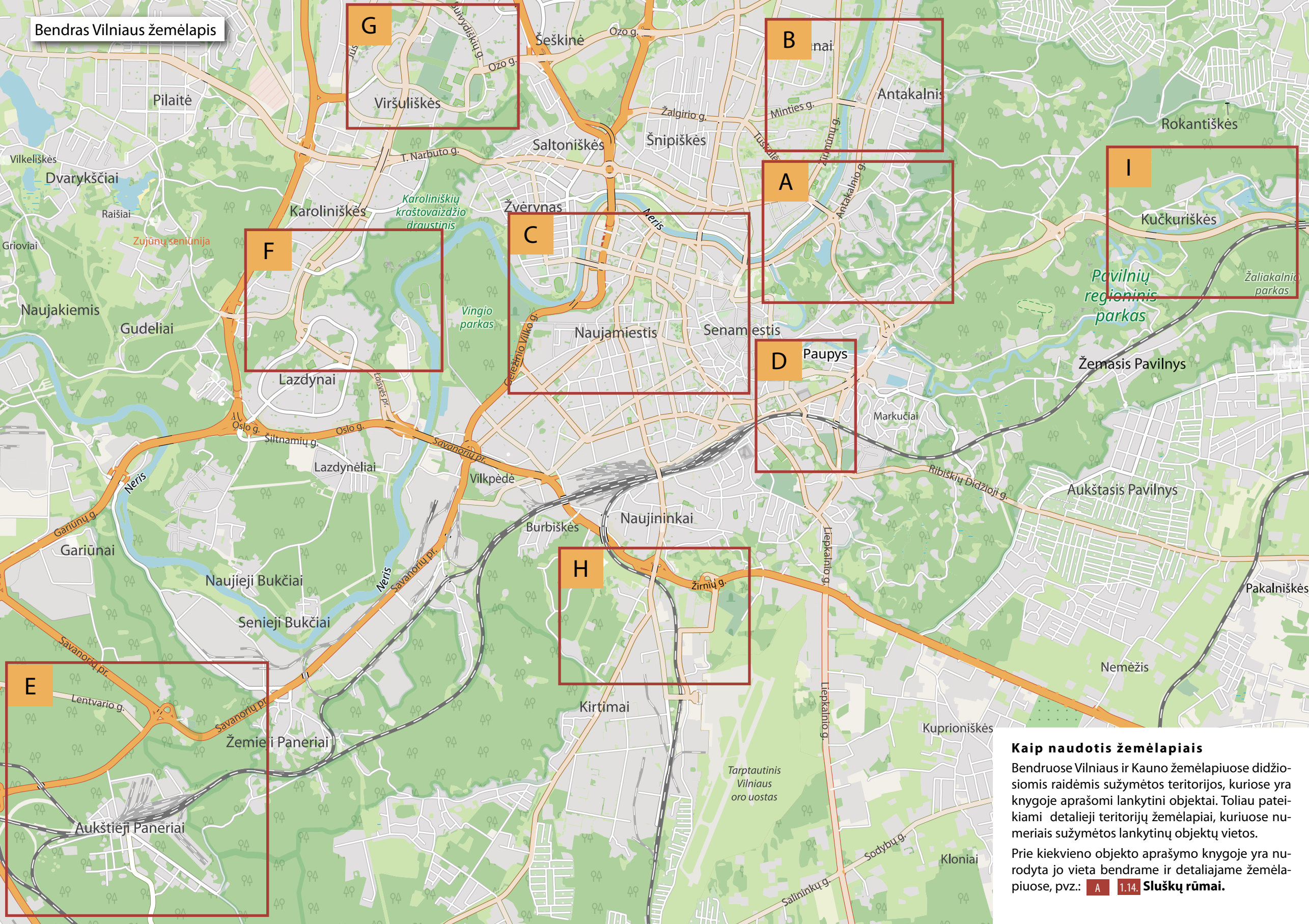
Vilniaus širdis – pilių teritorija ir Arkikatedra. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

Vokiečių okupacijos laikotarpiu Vilnius tapo Lietuvos valstybės atkūrimo centru. Lietuvos Taryba, reikšdama lietuvių tautos valią, 1918 m. vasario 16 d. paskelbė atkurianti Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi. Netrukus Vilniuje pradėta organizuoti ir Lietuvos kariuomenė. Nepriklausomybės kovose Lietuvos kariuomenei nepavyko apginti Vilniaus, ir 1920 m. Lietuvos sostinę užėmė Lenkijos kariuomenė. 1939 m., prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, sovietų kariuomenė užėmė Vilnių. Miestas ir dalis Vilniaus krašto mainais į leidimą įkurti Lietuvoje sovietų įgulų buvo perduoti Lietuvos Respublikai.

1941 m. prasidėjus Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karui, Vilnius buvo užimtas vokiečių kariuomenės, o 1944 m. trečią kartą (pirmą kartą – 1939 m. kaip Lenkijos dalis, antrąjį – 1940 m.) buvo okupuotas sovietų kariuomenės. Per Antrąjį pasaulinį karą buvo sugriauta apie 40 proc. miesto pastatų.

1987 m. Vilniuje pradėti rengti masiniai mitingai, nukreipti prieš okupacinį sovietų režimą. Galiausiai 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausioji Taryba paskelbė atkurianti nepriklausomą Lietuvos valstybę. 1991 m. sausio–rugpjūčio mėnesiais Sovietų Sąjunga bandė jėga atkurti savo valdžią Lietuvoje. Per kruvinus susirėmimus labiausiai nukentėjo beginkliai civiliai gyventojai.

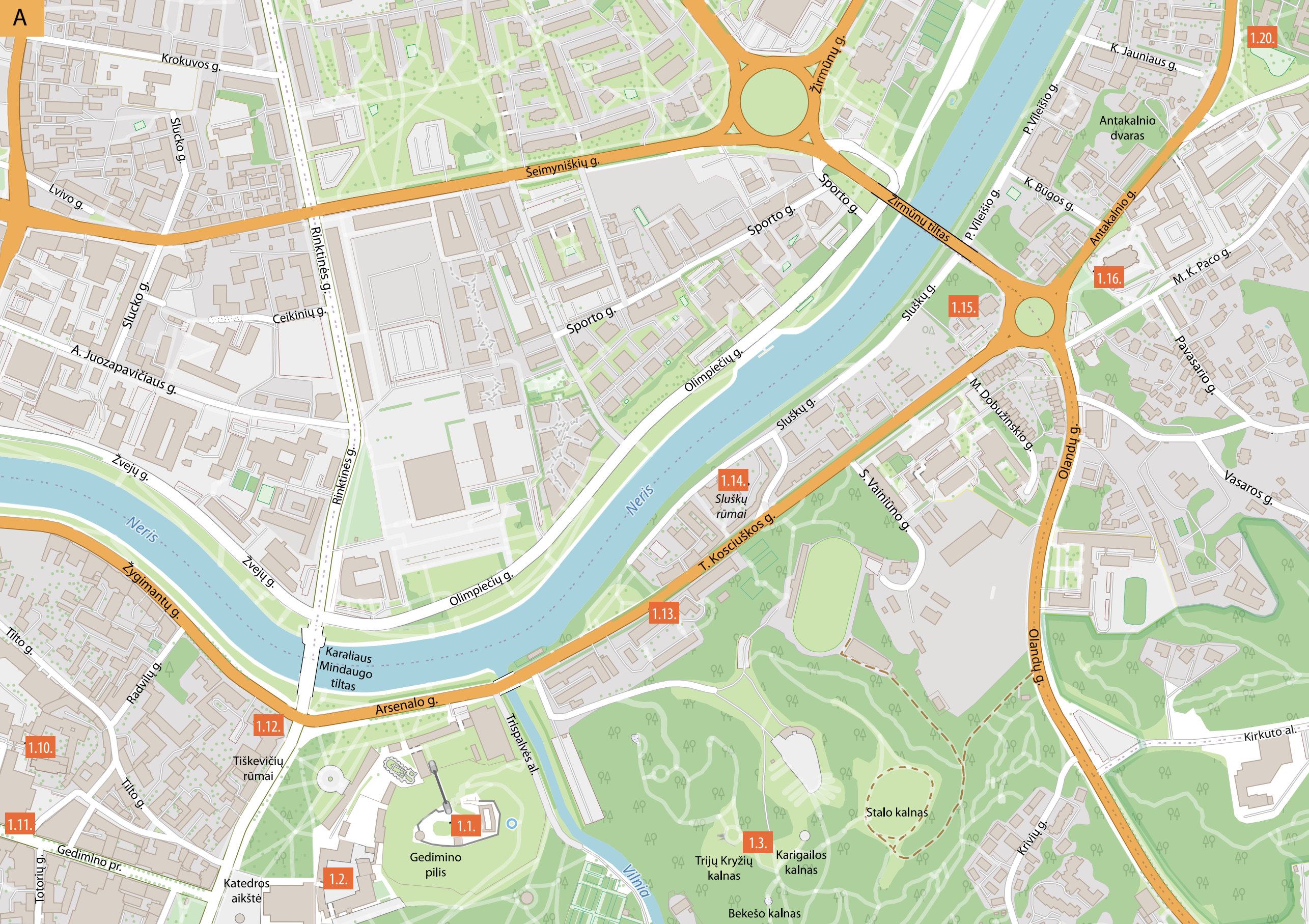
1994 m. Vilniaus senamiestis įtrauktas į UNESCO Pasaulio kultūros paveldo sąrašą.



### Kaip naudotis žemėlapiais

Bendruose Vilniaus ir Kauno žemėlapiuose didžiosiomis raidėmis sužymėtos teritorijos, kuriose yra knygoje aprašomi lankytini objektai. Toliau pateikiami detalieji teritorijų žemėlapiai, kuriuose numeriais sužymėtos lankytinų objektų vietos.

Prie kiekvieno objekto aprašymo knygoje yra nurodyta jo vieta bendrame ir detalajame žemėlapiuose, pvz.: **A 1.14. Sluškų rūmai.**



A

Krokuvos g.

Slucko g.

Lvivo g.

Slucko g.

Ceikinių g.

A. Juozapavičiaus g.

Žvejų g.

Neris

Žvejų g.

Rinktinės g.

Rinktinės g.

Šeimyniškių g.

Sporto g.

Olimpiečių g.

Neris

1.14.  
Sluškių rūmai

T. Kosciuškos g.

1.13.

Žirmūnų g.

Sporto g.

S. Vainiūno g.

Sluškių g.

P. Vileišio g.

1.15.

M. Dobužinskio g.

Olandų g.

1.16.

Antakalnio g.

M. K. Paco g.

Pavasario g.

Vasaros g.

Kirkuto al.

1.20.

Antakalnio dvaras

K. Jauniaus g.

P. Vileišio g.

K. Bugos g.

1.12.  
Tiškevičių rūmai

1.10.

1.11.

1.2.

1.1.

1.3.

Tilto g.

Radvilų g.

Tilto g.

Gedimino pr.

Totorių g.

Katedros aikštė

Gedimino pilis

Trišpalvės al.

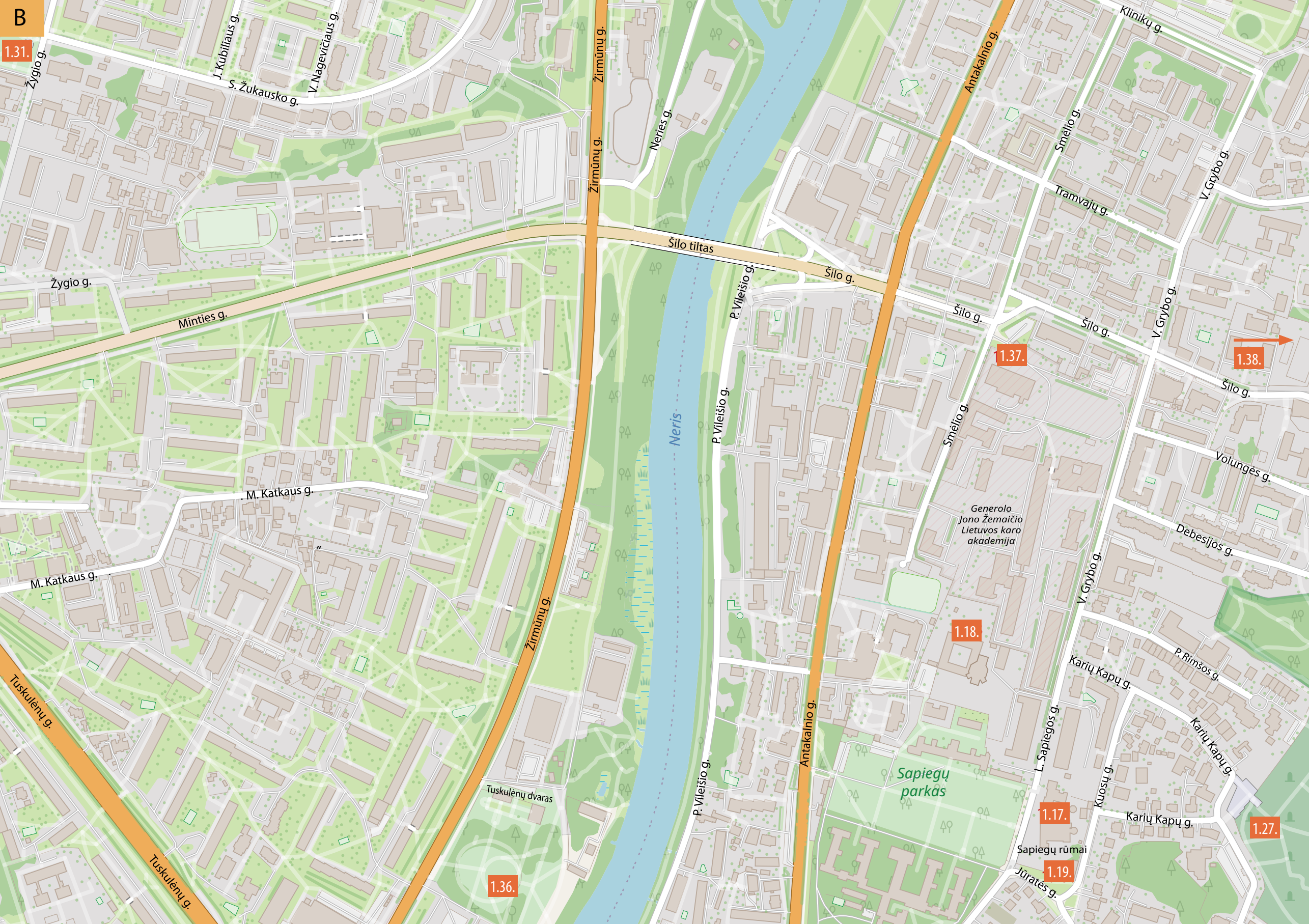
Trijų Kryžių kalnas

Karigailos kalnas

Bekešo kalnas

Stalo kalnas

Krivių g.



B

1.31.

Žygio g.

J. Kubiliaus g.

S. Žukausko g.

V. Nagevičiaus g.

Žirmūnų g.

Neries g.

Šilo tiltas

P. Vileišio g.

Šilo g.

Antakalnio g.

Smėlio g.

Klinikų g.

Tramvajų g.

V. Grybo g.

Žygio g.

Minties g.

Šilo g.

Šilo g.

V. Grybo g.

1.38.

Šilo g.

Neris

P. Vileišio g.

Smėlio g.

1.37.

Volungės g.

M. Katkaus g.

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Debesijos g.

M. Katkaus g.

Žirmūnų g.

1.18.

V. Grybo g.

Tuskulėnų g.

Karių Kapų g.

P. Rimšos g.

Tuskulėnų dvaras

1.36.

P. Vileišio g.

Antakalnio g.

Sapiegų parkas

1.17.

Kuosų g.

Karių Kapų g.

1.27.

Sapiegų rūmai

1.19.

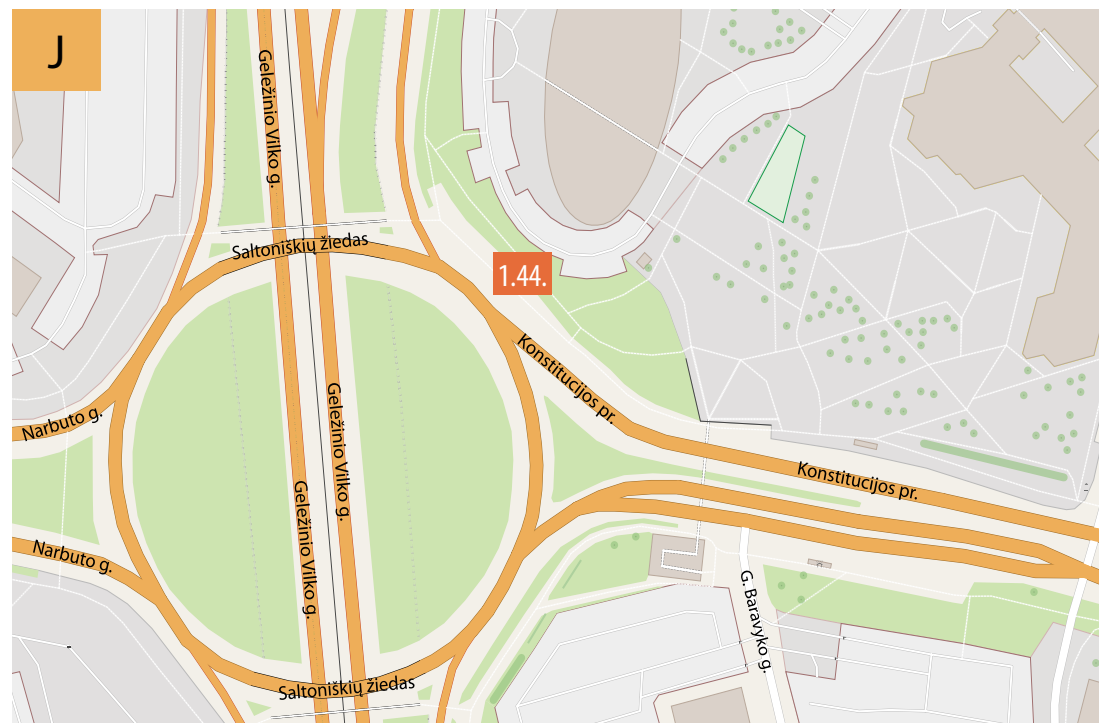
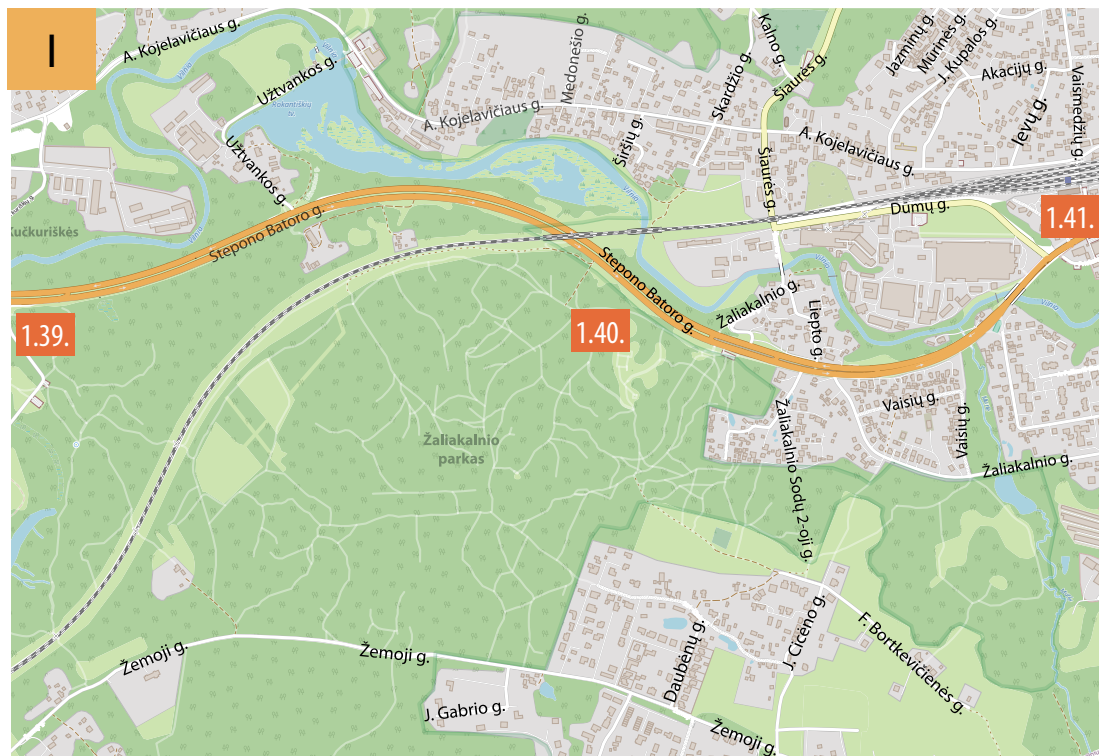
Jūrėtės g.

Karių Kapų g.









### 1.1. AUKŠTUTINĖ PILIS (GEDIMINO PILIS)

Vilniaus m., Arsenalo g. 5

54.686902, 25.291483

Vienas svarbiausių Lietuvos ir Vilniaus simbolių yra Aukštutinė pilis, dar vadinama Gedimino pilimi. Ji yra neatšiejamai susijusi su Vilniaus, kaip Lietuvos sostinės, istorija.

Vilnius pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėtas 1323 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškuose, tačiau Gedimino kalne žmonės ėmė kurtis toli gražu ne viduramžiais, o gerokai anksčiau. Archeologinių tyrimų metu paaiškėjo, kad čia gyventa dar I tūkstantmetyje prieš Kristų, o kitas piliakalnio naudojimo etapas prasidėjo maždaug prieš pusantro tūkstančio metų, viduriniame geležies amžiuje.

Viduramžiais Gedimino kalne iš pradžių stovėjo medinė pilis, kurioje palaipsniui atsirado mūro elementų. Kovų su Vokiečių ordinu metu kartu su Žemutine pilimi ir Kreivąja pilimi, kitais įtvirtinimais ji sudarė Vilniaus gynybinį kompleksą. Flamanų riteris ir keliautojas Žiliberas de Lanua, aprašydamas 1413–1414 m. kelionę į Lietuvą, minėjo: „Paskui atvykau į Lietuvos sostinę Vilnių, kurioje yra pilis, pastatyta ant labai aukšto smiltingo kalno, sutvirtinta akmenimis, žeme ir mūru. Viduje ji visa padaryta iš medžio. Tos pilies atšlaimas leidžiasi nuo aukšto kalno dviem šonais ligi apačios. Tame atšlaimė, apjuostame mūrine siena, yra daug namų. Pilyje ir jos kieme paprastai esti minėtas kunigaikštis Vytautas, Lietuvos valdovas. Jis ten turi savo dvarą ir savo



Aukštutinės pilies vakarinis bokštas, buv. Naujasis arsenalas (Lietuvos nacionalinis muziejus) ir paminklas Lietuvos karaliui Mindaugui. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

*būstinę.*“ Sprendžiant iš šio liudijimo, XV a. antrojo dešimtmečio pradžioje ant Gedimino kalno dar stovėjo pilis su medžio, akmenų ir mūrinių įtvirtinimais, o Žemutinę pilį juosė mūro sienos. Iki mūsų dienų išlikusi mūrinė Aukštutinė pilis greičiausiai iškilo XV amžiuje, kai po 1419 m. įvykusio didelio gaisro buvo perstatyta. Pilį sudarė gynybinė siena, trys bokštai ir



rūmai. Valdovo ir pilies gyventojų dvasiniams poreikiams tenkinti čia įrengta Šv. Martyno koplyčia. Kryžiuočiai ne kartą puolė pilį, tačiau stačiame kalne esančios Aukštutinės pilies niekada taip ir nepavyko užimti. Dinastinių karų tarp Vytauto ir Jogailos metu Žemutinė pilis buvo gerokai apgriauta, o Kreivoji pilis 1390 m. sudeginta.

Ant Gedimino kalno stovėjusioje Aukštutinėje pilyje ypač dramatiškai įvykiai klostėsi XVII a. viduryje, kai 1655 m. Lietuvos sostinę pirmą kartą istorijoje užėmė svetimais kariuomenė. Rusų kariuomenė ne tik nusiaubė miestą, bet ir išžudė daug gyventojų. Kai po šešerių okupacijos metų Lietuvos kariuomenė išvadavo sostinę, rusų įgulos likučiai įsitvirtino Aukštutinėje pilyje. Apsuptai maskvėnų (rusų) įgulai buvo pasiūlyta pasiduoti geru sąlygais, tačiau vaivada Danila Myščekis sutiko tai padaryti tik tuo atveju, jei lietuviai priims jo itin akiplėšiškus reikalavimus: leis jam parduoti pilyje laikytas priplėštas grūdų atsargas ir išvykti iš Vilniaus į Rusiją su 300 vežimų prigrobtu turto. Su tokiomis sąlygomis lietuviai nesutiko, todėl LDK kariuomenė penkis kartus nesėkmingai bandė šturmuoti Aukštutinę pilį. Galiausiai nuspręsta, kad okupantai anksčiau ar vėliau turės pasiduoti, nes baigsis maisto atsargos – jie pradės badauti. Pačioje rusų įguloje nuotaikos buvo slogios. Pasakojama, esą įguloje buvęs šventikas pasiūlęs vaivada visgi pasiduoti lietuviams, bet D. Myščekis įsakęs popą įkišti į mortyrą, ją iššovus, palydėjo šventiką tokiais žodžiais: „*Tai ir skrisk pas juos.*“ Galiausiai, kai vaivada įsakė sunėsti visą paraką tam, kad

nesėkmės atveju galėtų susisprogdinti pilyje su visa įgula, rusų kariai surengė sąmokslą, surišo savo vadą ir gruodžio 3 d. pasidavė lietuviams. Už Vilniaus miestiečių žudynes teismas rusų vaivada skyrė mirties bausmę. D. Myščekį Rotušės aikštėje 1661 m. gruodžio 10 d. savanoriškai nukirsdino jo asmeninis virėjas.

Šiaurės karas XVIII a. pradžioje Vilniaus taip pat neaplenkė – Aukštutinėje pilyje buvo įrengti maisto ir ginklų sandėliai, o Rusijai, Prūsijai ir Austrijai okupavus Abiejų Tautų Respubliką, Vilnius tapo vienu iš Rusijos imperijos gubernijų centrų. Siekiant įsitvirtinti okupuotoje teritorijoje ir įbauginti miestiečius, pradėta statyti to meto karybos poreikius atitinkanti tvirtovė, apėmusi ne tik Gedimino kalną, jo prieigas, bet ir dabartinio Kalnų parko teritoriją, o kai kurie įtvirtinimai įrengti net ir dešiniajame Neries krante. Pagal architekto Žozefo Pusjė projektą buvo pertvarkomi Gedimino kalno šlaitai ir kalno prieigos: nugriautas vakarinio bokšto trečias aukštas, pirmojo ir antrojo aukšto sienos sutvirtintos. Nugriauti ir kitų dviejų bokštų likučiai (kiek daugiau teliko pietinio bokšto fragmentų). Įrengiant Sankt Peterburgo–Varšuvos optinį telegrafą, ant vakarinio bokšto dviejų aukštų iškilo medinis antstatas, kuriame įrengta telegrafo stotis. Vėliau, jau XX a. pradžioje, čia veikė kavinė.

Ilgą laiką Gedimino kalnas ir jo prieigos buvo Rusijos kariuomenės žinioje. Tai buvo uždara teritorija, į kurią negalėjo patekti civiliai. Būtent todėl čia užkasti ir mirties bausmė nuteistų kai kurių 1863–1864 m. sukilimo vadų, tarp jų Zigmanto Sierakausko



Vilniaus pilis XIV a. (maketas). Vytauto Abramausko nuotr.



#### TAI ĮDOMU...

*Nacių ir sovietinės okupacijos metais Gedimino kalnas matė ne tik vėliavų kaitą. Karo metais vokiečiai kalne įsirengė priešlėktuvinės paskirties slėptuvę, kurioje galėjo būti ir vadavietė. Po žeme įrengti du 6 m pločio ir 2 m aukščio tuneliai: vienas buvo 88 m, o kitas – 79 m ilgio. Jais buvo galima pasiekti kitas požemines patalpas: keliasdešimties kvadratinį metrų pločio kambarius, sanitarinį mazgą, vandens saugyklą. Buvo įrengtos apšvietimo, šildymo, ventiliacijos sistemos. Šiuos požemius pokario metais kaip priešlėktuvinę slėptuvę naudojo ir sovietų valdžia. 1948 m. slėptuvėje kilo gaisras (manoma, dėl tyčinio padegimo), medinės konstrukcijos smarkiai nukentėjo. Vėliau slėptuvė užpilta smėliu.*

bei Konstantino Kalinausko, palaikai. Archeologinių tyrimų metu aptikti sukilėlių palaikai 2019 m. iškilmingai perlaidoti Rasų kapinių koplyčioje. Carinės okupacijos laikotarpiu, XX a. pradžioje, Vilniaus miesto valdyba intensyviai

svarstė galimybę ant kalno įrengti vandentiekio rezervuarą, iš kurio vanduo būtų tiekiamas į miesto kvartalus. 1912 m. jau buvo parengtas ir patvirtintas statybų projektas. Tokios statybos būtų nepataisomai suniokojusios

ne tik kalną, bet ir Aukštutinės pilies likučius. Aktyvūs visuomenininkai, tarp jų ir žymūs lietuvių veikėjai Jonas Vileišis bei Donatas Malinauskas, sugebėjo sustabdyti šio projekto įgyvendinimą.

Lenkijos okupacijos laikotarpiu valdžia ėmėsi tvarkyti Gedimino kalną, kartu prasidėjo ir archeologiniai jo tyrimai. Deja, 1938 m. vykusių tyrimų, kuriems vadovavo Alina Kietlinska, medžiaga, išvežta į Varšuvą, pražuvo Antrojo pasaulinio karo metais. Tyrimai buvo tęsiami sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę.

Su Gedimino kalnu susijusi Lietuvos valstybės vėliavos istorija. 1918 m. balandžio 25 d. Lietuvos Taryba patvirtino tautinę vėliavą, kurią sudaro trys spalvos: raudona apačioje, žalia viduryje ir geltona viršuje. Vėliavos viršutiniame kampe, prie koto, arba jos viduryje privalėjo būti valstybės herbas. Tokią Lietuvos trispalvę 1919 m. sausio 1 d. Gedimino pilies bokšte iškėlė tuomečio I. e. Vilniaus komendanto pareigas Kazio Škirpos vadovaujama Lietuvos karių grupė: karo valdininkai Jonas Nistelis ir Petras Gužas bei kareiviai Albinas Rumba, Romualdas Marcalis, Pranas Plauska, Jonas Norvila, Mikas Slyvauskas, Vincas Steponavičius ir Stasys Butkus. Iškėlus trispalvę, ji pagerbta šuvių salve. Kariai sugiedojo Lietuvos himną. Trispalvė pilies bokšte plevėsavo tik iki sausio 6 d., kai Vilnių užėmė bolševikai. Su lietuviška trispalve jie pasielgė barbariškai – nuplėšė geltoną bei žalią juostas ir paliko tik raudoną. 1920 m. vasaros pabaigoje į Vilnių vėl įžengė Lietuvos kariuomenė, ir rugpjūčio 26 d. virš Gedimino kalno suplazdėjo Lietuvos trispalvė, tačiau spalio 9 d. Vilnių užgrobė lenkai,



ir lietuviška trispalvė vėl buvo nuplėšta.

Lietuvos Respublikos vėliava vėl suplevėsavo 1939 m. spalio 29 d., Lietuvai susigrąžinus Vilnių. Garbė iškelti mūsų valstybės vėliavą po dviejų okupacijos dešimtmečių atgautame Vilniuje buvo suteikta Pirmajam pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkui. Skambėjo miesto bažnyčių varpai, šaudė patrankos. Po vėliavos pagerbimo garbės kuopa, palikusi prie vėliavos garbės sargybą, nusileido nuo kalno į Katedros aikštę ir atsistojo į bendrą rikiuotę. Pulkininkas Leonas Gustaitis, Pirmojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko vadas, Vilniaus rinktinės vadui raportavo: „*Pakėliau vėliavą Gedimino kalne, pastačiau garbės sargybą ir pabrėžiau, kad kol Gedimino pulkas yra Vilniuje, tol Trispalvė vėliava čia laisvai plevėsuos.*“ Vis dėlto ir tuomet vėliava neilgai plevėsavo. 1940 m. prasidėjo gūdūs okupacijų metai. Ketvirtą kartą vėliavą Gedimino kalno pilies bokšte 1944 m. balandžio 5 d. iškėlė Lietuvos vietinės rinktinės 306-ojo bataliono kariai savanoriai, vadovaujami pulkininko leitenanto Prano Grebliausko. 1944 m. vasario 16 d. Lietuvos vietinės rinktinės vadas brigados generolas Povilas Plechavičius Lietuvos žmones informavo apie lietuviško kovinio junginio, pavadinto Lietuvos vietine rinktine, formavimą iš lietuvių savanorių. 1944 m. kovo 20 d. buvo suformuota Lietuvos vietinė rinktinė iš 19 500 karių savanorių ir 2 000 kariūnų, besimokančių pagal Karo mokyklos programą Marijampolėje. Lietuvos vietinės rinktinės iškelta trispalvė plevėsavo iki 1944 m. gegužės 15 dienos. Tautinio atgimimo metais trispalvė vėl iškilo Gedimino pilies



bokšte 1988 m. spalio 7 d. ir plazda virš Lietuvos sostinės ir visos mūsų šalies iki šiol. Prisimenant istorinius 1919 m. sausio 1 d. įvykius, dabar kasmet, sausio 1 d., minima Lietuvos vėliavos diena. Šią dieną Gedimino pilies bokšte rengiama iškilminga vėliavos keitimo ceremonija. Karių nuleista vėliava pakeičiama nauja, o senoji perduodama saugoti vienai iš šalies mokyklų, pasižymėjusių ugdant pilietiškumą bei puoselėjant istorinę atmintį.

## 1.2. ŽEMUTINĖ PILIS


Vilniaus m., Katedros a., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai

Senasis arsenalas

Naujasis arsenalas



Žemutinė pilis XVI a. (pagal Napoleoną Kitkauską).  
Dailininkai Antanas Vaičekauskas, Vilius Petrauskas. „Metalo forma“

diniai Pilies vartai, vedę į dabartinę Pilies gatvę. Kaip minėta, XIII a. viduryje (didelės dalies tyrėjų nuomone – tik XIV amžiuje) prie medinės sienos jau buvo statomi gynybiniai bokštai iš plytų ir akmens. Iš penkių ar šešių XIV a. vidurio gynybinių bokštų yra išlikęs vienas. Dabartinė katedros varpinė kaip tik stovi ant vieno tokio bokšto apatinės dalies.

Žemutinė pilis ne kartą buvo puolama Vokiečių ordino ir jo sąjungininkų pajėgų. Itin didelis kryžiuočių žygis į Vilnių surengtas 1394 m. Jame dalyvavo sąjungininkai vokiečiai, prancūzai, burgundai, Genujos (Italija) šauliai. Po aštuonias dienas trukusios Vilniaus apgulios prie puolančiųjų prisijungė kariuomenė iš Livonijos. Pilis buvo apšaudoma iš bombardų. Lietuviai atsakė tuo pačiu. Žemutinę pilį juosė ne tik gynybinės sienos, bet ir vandens pripildomi gynybiniai grioviai, per kuriuos nutiesti

tiltai. Iš piksidų (rankinių bombardų) buvo apšaudomi pilies tiltai. Per pilies šturmą kryžiuočiai stengėsi nuleisti pilį juosiančių gynybinių griovių vandenį, bet jiems nepavyko. Sudaužius tiltus, kurie pakelti sudarė dalį vartų gynybinės įrangos, lietuviai vis vien, nors ir sunkiomis sąlygomis, stiprino vartus. Tačiau kryžiuočių bombardų akmeniniai sviediniai piliai padarė daug žalos: griovė mūrinius ir jų vietoje lietuvių skubiai renčiamus medinius bokštus, žalojo gynėjus, daug jų užmušė. Vilniaus gynėjai gynėsi ne vien už pilies sienų, bet ir iš jos rengė staigius išpuolius. Galų gale po beveik tris savaites trukusių kovų kryžiuočiai nuo Vilniaus pasitraukė. 1394 m. šturmas buvo didžiausias Vilniaus puolimas kovų su kryžiuočiais laikais. Kryžiuočiams ir jų sąjungininkams nė karto nepavyko užimti Lietuvos sostinės. Didžiausia



Vilniaus pilių kompleksas XVII a. pradžioje (maketas). Pirmame plane – Senasis arsenalas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. *Vytauto Abramausko nuotr.*

puolančiųjų pergalė buvo Kreivosios pilies sunaikinimas 1390 metais. Paskutinį kartą prie Vilniaus kryžiuočių kariuomenės daliniai prasiveržė 1402 m. vasarą. Tąsyk didysis kryžiuočių komūras Vilhelmas fon Helfenšteinas taip pat neįstengė paimti Vilniaus, tačiau sudegino Medininkų pilį. Kryžiuočiams Lietuvos sostinė visiems laikams liko neįveikta tvirtovė. Nuo paskutinio kryžiuočių antpuolio 1402 m. vilniečiai priešų kariuomenių prie savo sienų nematė net 250 metų. Tik XVII a. viduryje Vilniaus miestą ir pilių kompleksą pavėjo užimti priešams. Kaip minėta, čia net keletą metų (1655–1660 m.) šeimininkavo Rusijos kariuomenė.

Žemutinės pilies teritorijoje atstatyti **Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai** (XVIII–XIX a. sandūroje jie buvo nugriauti Lietuvą okupavusios Rusijos valdžios sprendimu). Valdovų rūmai Lietuvos valstybės ir visuomenės pastangomis buvo atstatyti 2002–2013 m., čia dabar veikia muziejus.

Išlikę ir kitų reikšmingų pastatų. Vienas jų – Vilnios ir Neries santakoje stūksantis **Senasis arsenalas**, kuriame veikia Taikomosios dailės ir dizaino muziejus. Vilniaus arsenalas minimas nuo XVI a. vidurio. Jis pastatytas ant Žemutinės pilies gynybinės sienos liekanų. Šis arsenalas buvo vienas didžiausių Abiejų Tautų Respublikoje. Senasis arsenalas – buvęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės artilerijos ir amunicijos sandėliavimo centras. Čia buvo saugoma nemaža dalis patrankų, mokyčių, sviedinių, granatų, šautuvų, parako, šaudmenų, vežimų ir kitos artilerijai priklausančios įrangos. Arsenalas ne kartą rekonstruotas. Jis nukentėjo per



Paminklas Vytautui Didžiajam Gedimino kalno papėdėje. Skulptorius Vytautas Kašuba. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

XVII a. vidurio kovas su rusais ir vėlesnius karus. XX a. sulaukė tik šio pastato fragmentai. Po nuodugnių archeologinių, istorinių bei architektūrinių tyrimų Senojo arsenalo rytinis korpusas atstatytas 1986 metais. Šalia pastato, išilgai Arsenalo gatvės, atkurtas Žemutinės pilies gynybinės sienos fragmentas.

Visiškai šalia – ir **Naujojo arsenalo** pastatas, kuriame veikia Lietuvos nacionalinis muziejus. XIV a. čia stovėjo pilies statiniai, vėliau išaugo gotiki-



Senasis arsenalas. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

nių pastatų. Manoma, kad XVI–XVII a. čia buvo didžiojo kunigaikščio rūmų pagalbiniai objektai. XVIII a. antroje pusėje LDK didžiojo etmono Mykolo

Kazimiero Oginskio iniciatyva pastatas rekonstruotas į kareivines ir pavadintas Naujuoju arsenalu. XIX a. čia buvo Rusijos kariuomenės kareivinės. Šio rekonstruoto pastato išvaizda išlikusi iki mūsų dienų, tik fasado centre XIX a. pr. pristatytas masyvių kolonų portikas.

XIX a. Aukštutinės pilies ir didesnė dalis Žemutinės pilies teritorijos kartu su dabartiniu Kalnų parku pateko į carinės Rusijos kariuomenės tvirtovės teritoriją.



#### TAI ĮDOMU...

*Rusvos spalvos akmenų plokščių linijomis Katedros aikštės grindinyje pažymėtos buvusios gynybinės sienos, vartų ir apvalių gynybinių bokštų, kitų pastatų vietos.*



Vilniaus pilių komplekso maketas. Baltai pažymėti neišlikę pastatai. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. *Mindaugo Kaminsko nuotr.*

### 1.3. BUVUSI KREIVOJI PILIS – KALNŲ PARKO TERITORIJA

Vilniaus m., Kalnų parkas

📍 54.684848, 25.302834 **WGS**

Trijų Kryžių kalnas

📍 54.686735, 25.29756 **WGS**

Stalo kalnas

📍 54.687143, 25.301217 **WGS**

Bekešo kalnas

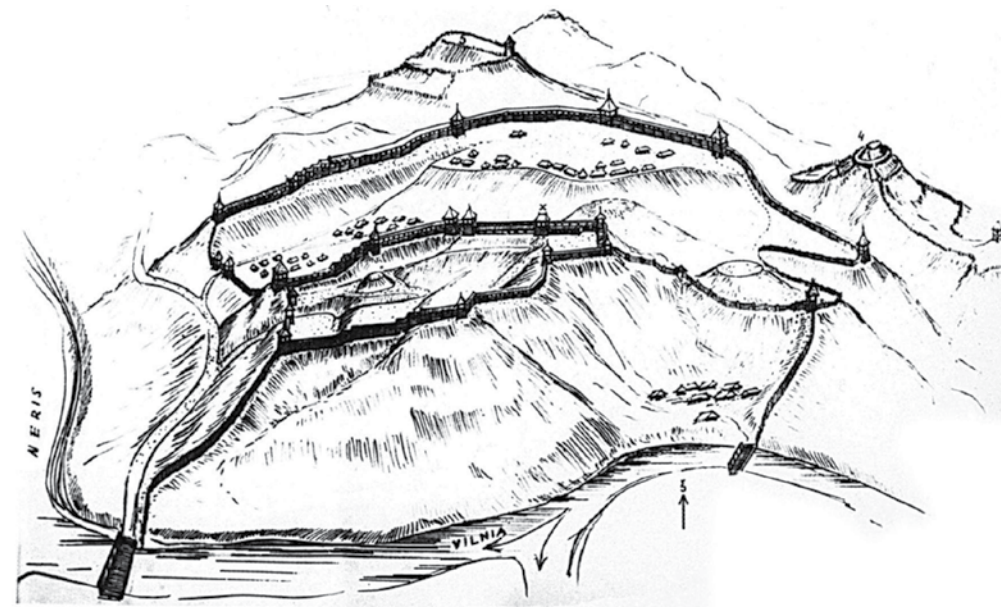
📍 54.685823, 25.297949 **WGS**

Gedimino Kapo kalnas

📍 54.684848, 25.302834 **WGS**

Viena iš medinių Vilniaus gynybinių pilių stovėjo ant vieno iš Vilniaus piliakalnių, vadinamo Kreivuoju arba Plikuoju kalnu (dabar ant jo stovi Trijų Kryžių paminklas). Vykstant karui tarp Vytauto Didžiojo ir Jogailos, 1390 m.

lapkričio 4 d. Vokiečių ordinas su talpininkais puolė Vilniaus pilis. Puolimui vadovavo ordino maršalas Engelhardas Rabė ir lietuvių kunigaikštis Vytautas Didysis, kurį Jogaila buvo nušalinęs nuo valdžios. Žygyje dar dalyvavo Livonijos ordino riteriai, taip pat Anglijos karaliaus Henriko Lankasterio sūnus, Derby (Anglija) grafas, būsimasis Anglijos karalius Henrikas IV su 300 riterių. Per šį puolimą sudeginta medinė Kreivoji pilis, bet Aukštutinė ir Žemutinė pilys liko neužimtos. 1988–1991 m. archeologas Vytautas Daugudis netoli Trijų Kryžių paminklo ištyrė 317 m<sup>2</sup> plotą ir rado trijų skirtingų laikotarpių medinių gynybinių sienų liekanų, brūkšniuotosios ir žiestos keramikos. Ankstyviausia gynybinė siena, datuojama I tūkstantmečio pradžia, buvo 2 m pločio, sudaryta iš sukaltų 15–20 cm skersmens rąstų,



Kreivosios pilies ir jos prieigų rekonstrukcija (pagal Vytautą Daugudį). Autorius Sigitas Lasavickas

tarapas tarp jų išklotas 10–15 cm skersmens rąsteliais ir pripildytas smulkių akmenų. Apie II tūkstantmečio pradžią aikštelės kraštas užpiltas smėlinga žeme, o ant šios žemės paklotas skeltų rąstų klojinys. Ant pastarojo iš molio suplūkus iki 3 m aukščio ir iki 12 m pločio pylimą, buvo pastatyta antroji Kreivojo kalno medinė gynybinė siena. Jai sudegus, gaisravietė užpilta smėlio sluoksniu, suplūktas naujas iki 4 m aukščio ir 17 m pločio molio pylimas, o ant šio pylimo pastatyta medinė molio mišiniu tinkuota siena, datuojama XIV a. pabaiga. Šiaurinėje Kreivojo kalno papėdėje buvusi senovinė gyvenvietė archeologų su pertraukomis tyrinėjama dar nuo tarpukario. Buvusios pilies teritorijoje aptikta sudegusių XIV a. medinių rentininių pastatų liekanų, geležinių peilių, raktų ir kitų buitines apyvokos reikmenų, taip pat strėlių antgalių, žiestos keramikos, gyvulių kaulų, šlako, grūdų. Viduramžių laikotarpio radinių rasta ir gretimuose Stalo bei Bekešo kalnuose. Po 1390 m. antpuolio Kreivoji pilis ir jos papėdės gyvenvietė nebeatstatytos.

**Trijų Kryžių kalnas.** Pasak legendos, Plikasis kalnas buvo siejamas su vienuoliais pranciškonais kankiniais. Valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Algirdui, 1369 m. ant šios kalvos pagonyms nukankino 14 vienuolių. Šiai kankinystei atminti trys mediniai kryžiai ant Plikojo kalno buvo nuolatos atnaujinami. Manoma, kad kryžiai išstovėjo iki 1869 m., kol nugriuvo nuslinkus kalno šlaitui. Miestiečiai norėjo juos atstatyti, bet okupacinė Rusijos imperijos administracija neleido to padaryti, nes ant Trijų Kryžių kalno buvo Vilniaus tvirtovės įtvirtinimų. Vilniaus



Trijų Kryžių paminklas, atstatytas 1989 m. Klaudijaus Driskiaus nuotr.



#### TAI ĮDOMU...

*Pasak legendos, tris kryžius 1390 m. tarpusavio karų metu ant sudegintos Kreivosios pilies kalno kaip susitaikymo ženklą pastatė Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir Lenkijos karalius Jogaila. Vieną kryžių už padarytas klaidas ir nuodėmes pastatęs Jogaila, antrą kryžių už savo klaidas ir nuodėmes pastatęs Vytautas, o trečiąjį pastatė abu, kad daugiau niekada nesipyktų ir gyventų taikiai. Taigi šie kryžiai turėjo priminti broližišką karą, kuris daugiau negali pasikartoti.*

tvirtovė galutinai panaikinta tik 1878 metais. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje vokiečių okupacinė administracija gana liberaliai žiūrėjo į kylančias religines ir tautines iniciatyvas, todėl leido statyti monumentalųjį Trijų Kryžių paminklą. Vilniaus miesto gyventojai suvokė šį paminklą kaip savo ta-

patybės ir pasipriešinimo okupacijai simbolį, todėl paminklo statybai noriai aukėjo pinigus ir medžiagas – Antano Vivulskio parengtą Trijų Kryžių paminklo projektą tapatino su Golgotos kalno įvaizdžiu. Trijų Kryžių paminklas pastatytas 1916 m. iš gelžbetonio per du mėnesius. Buvusių kryžių vietą žymėjo pasodinti du topoliai. Sovietų okupantai, metodiškai naikindami bet kokius pasipriešinimo paminklus ir tapatumo simbolius, 1950 m. gegužės 30 d. vidurnaktį susprogdino Trijų Kryžių paminklą, o jo dalis užkasė ant kalvos. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio ir Kultūros fondo iniciatyva atstatytas 1989 m. Kryžių atstatymo darbams vadovavo architektas Henrikas Šilgalis. Archeologai atkasė buvusių kryžių nuolaužas – išliko visų trijų kryžių kryžminės dalys, kurios dabar eksponuojamos Trijų Kryžių kalno papėdėje. Naujieji kryžiai buvo statomi ant senųjų pamatų, juos šiek tiek paplatinus. Paminklas atstatytas pagal A. Vivulskio projektą, tik 1,2 m aukštesnis. Liejant naujus kryžius, į jų vidų sudėtos senųjų kryžių dalys.

**Stalo kalnas.** Stalo kalnas įėjo į Kreivosios pilies teritoriją. Kreivoji pilis ir jos papildai tyrinėti fragmentiškai. 1955 m. lyginant jo viršūnę, paaiškėjo, kad pakraščiuose būta plūkto molio pylimų. Pietiniame kalvos pakraštyje pastebėta degusių, apdegusio molio gabalų. Tai leidžia spėti, kad čia kadaise buvo gyventa. Per archeologinius tyrimus šio kalno paviršiuje buvo rastas iki 2 m storio kultūrinis sluoksnis bei smulkios keramikos, datuojamos XIV amžiumi.

**Bekešo kalnas.** Bekešo vardu yra vadinamas vienas iš Vilniaus piliakalnių, išsiskiriančių stačiais iki 45 m aukš-



#### TAI ĮDOMU...

*Nuo 2010 m. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnų iniciatyva kasmet Kovo 11-osios proga visi kviečiami pabūti kartu ant Stalo kalno, pasilikti čia per naktį, padainuoti prie laužo, pasidalinti prisiminimais apie nelengvą Lietuvos kelių nepriklausomybės link ir pasidžiaugti iškovota laisve. Ant Stalo kalno Kariūnų taryba organizuoja vakarą „Kovo 11-osios laužai“, kuriuo siekia įsimintinai ir įdomiai paminėti vieną reikšmingiausių valstybės švenčių. Vakarą metu dainuojama, vaišinamasi kariška arbata, organizuojamos įvairios sportinės rungtys. Pati nuotaikingiausia kariūnų ir karininkų virvės traukimo rungtis. Vidurnaktį giedama „Tautiška giesmė“.*

čio šlaitais. Šis kalnas yra dešiniajame Vilnios krante, 500 m atstumu nutolęs į pietryčius nuo Gedimino kalno ir 300 m – į pietus nuo Kreivojo (arba Plikojo) kalno. Apie šį piliakalnį išliko mažai duomenų, nes 1838 m. gegužės 17 d. ir 1841 m. sausio 17 d. jo aikštelės likučiai, paplauti Vilnios, kartu su bokštu nugriuvo. XIX a. nuplautas ir likęs rytinis Bekešo kalno šlaitas.

Šiame piliakalnyje 1579 m. palaidotas vengrų didikas, Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stepono Batoro draugas, karvedys Kasparas Bekešas (1520–1579). Nors K. Bekešas mirė Gardine, Stepono Batoro įsakyму jo kūnas buvo atvežtas laidoti į Vilnių, tačiau nė vienoje kapinėse Vil-

niaus dvasininkai jo laidoti neleido, nes K. Bekešas buvo antitrinitorius ir išpažino arijonų tikėjimą, tad palaidotas jo vardu vadinamoje kalvoje. K. Bekešas buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinis ir karinis veikėjas. Jis ypač pasižymėjo Livonijos karo pradžioje, Polocko apgulties ir paėmimo metu. 1579 m. mūšyje prie Polocko su Ivano IV kariuomene jis vadovavo pagalbiniam vengrų daliniui, kuris priklausė Mikalojaus Radvilos Rudojo kariuomenei. K. Bekešas sumanumu ir narsumu labai prisidėjo prie mūšio sėkmės.

**Gedimino Kapo kalnas.** Gedimino Kapo kalnas pasiekiamas iš Krivių gatvės. Jis stūkso tarp 22 ir 24 numeriais pažymėtų namų. Tai atskira kalva Kalnų parko kalvų masyvo pietinėje dalyje, 700 m į pietryčius nuo pirmojo piliakalnio ir 200 m į pietus nuo Stalo kalno. Piliakalnis datuojamas I tūkst. pradžia.



Aukuras ant Gedimino Kapo kalno.  
*Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

Nupjauto kūgio formos Gedimino Kapo kalną su stačiais 10–25 m aukščio šlaitais juosia apie 3 m pločio terasa. Kalva pradėta vadinti Gedimino Kapo kalnu XIX a. pirmojoje pusėje. Legenda byloja, kad būtent ant šios kalvos senuoju papročiu buvo sudeginti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino palaikai. XVII a. viduryje, kai vyko karas su Maskvos Didžiąja Kunigaikštyste, įrengiant karinius įtvirtinimus, kalvos paviršius smarkiai apardytas. XIX–XX a. pradžioje aikštelėje ir šlaituose buvo kasami grioviai, pilami pylimai. XVII–XVIII a. kalne ir aplink jį buvo laidojama. Dabar Gedimino Kapo kalno aikštelės centre stovi Lietuvos atgimimo laikotarpiu iš akmenų sumūrytas aukuras. 1994 m. ant šio kalno prisiekė 83 tuometės Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT, dabar – Krašto apsaugos savanorių pajėgų – KASP) Vilniaus 8-osios rinktinės bataliono savanoriai.



#### TAI ĮDOMU...

*Ant Kasparo Bekešo antkapio, vykdant jo testamentą, iškaltas toks įrašas: „[...] Viską iš savęs turiu: nenoriu pripažinti Dievo, / Netrokštu Jo dangaus, pragaro nebebijau, / Gailestingumo neprašau, neginu nė kiek teismo paskutinio, / Nuodėmės nepažįstu ir nežinau, kuo būčiau kam prasikaltęs. / Visuomet pasitikėjau savimi ir buvau stropus. / Nesijaudinu dėl kūno, dar mažiau – dėl sielos, / Drąsiai turiu pripažinti, kad drauge su manim ji mirė, / Triūsio ano neturėsiu, kurį turi kiti – / leškoti kiekvienas savosios, kai iš kapo pakils [...]“*

#### 1.4. KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJOS PASTATAS

Vilniaus m., Totorių g. 25

[54.682923, 25.282715](#)

Pastatas, kuriame šiuo metu yra įsikūrusi Krašto apsaugos ministerija, – buvusio Jėzuitų noviciato ansamblio

sudėtinė dalis. Jis buvo pradėtas statyti apie XVII a. vidurį. Pasibaigus karui su Rusija, pastatas atstatytas ir išplėstas. Po Vilniaus miesto gaisro 1737 m. korpusas dar kartą rekonstruotas, toks išstovėjo daugiau nei 100 metų. 1773 m. uždarius Jėzuitų vienuolių rengimo mokyklą, ansamblis kurį laiką priklausė Edukacinei komisijai. Tuomet buvusia-



Krašto apsaugos ministerijos pastatas ir paminklas gen. Jonui Žemaičiui-Vytautui.  
*Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

me vienuolyne veikė diecezinė kunigų seminarija. Šio korpuso perstatymas prasidėjo Rusijos okupacijos laikotarpiu, kai visas noviciato ansamblis 1798 m. buvo paverstas rusų kareivinėmis – jame įsikūrė Preobražensko pulkas (dislokuotas iki 1914 m.). Šiame korpuso taip pat įrengti butai aukštesnio rango kariškiams. Pastatas ne kartą rekonstruotas ir perstatytas. Dabartinis Krašto apsaugos ministerijos pastato fasadas ir rūšiai šiandieninę išvaizdą įgavo apie 1892–1897 m. Pastato architektūrą lėmė karininkų klubo, įsikūrusio po 1863 m. sukilimo Šv. Ignoto bažnyčios patalpose, pertvarkymas. Apie 1895 m. sumanyta karininkų klubo pagrindinę salę sujungti su dabartiniu Krašto apsaugos ministerijos pastatu, o pagrindinį įėjimą į klubą padaryti ne iš Šv. Ignoto gatvės, bet iš neseniai prie šio korpuso suformuotos aikštės Totorių gatvėje. Siekiant pastatui suteikti daugiau reprezentatyvumo, prie įėjimo buvo pristatytas atviras priangis su balkoną laikančiomis kolonomis ir įrengtas prašmatnus privažiavimas prie durų. 1939 m. rudenį Lietuvai atgavus Vilnių, šiame pastate įsikūrė Lietuvos kariuomenės Vilniaus komendantūra su pėstininkų batalionu. 1944 m. sausio–gegužės mėn. čia buvo įsikūręs Vietinės rinktinės štabas ir kareivinės. Po Antrojo pasaulinio karo pastate veikė sovietų respublikinis karinis komisariatas. Atkūrus nepriklausomybę, patalpose įsikūrė Krašto apsaugos ministerija.



**Paminklas partizanų generolui Jonui Žemaičiui-Vytautui.** Artėjant 90-osioms Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio pirmininko, partizanų generolo

Jono Žemaičio-Vytauto gimimo metinėms, Krašto apsaugos ministerijoje kilo sumanymas ta proga šiai iškiliai asmenybei pastatyti paminklą. Paminklas partizanų generolui Jonui Žemaičiui-Vytautui prie Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos atidengtas 1999 m. vasario 16 d. Paminklo autoriai – skulptorius Gintautas Lukošaitis ir architektas Mindaugas Mačiulis.

Šis paminklas skirtas laisvės kovotojams, kurie nesusitaikė su sovietų okupacija, pagerbti. Kasmet, gegužės mėnesį, minint Partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės vienybės dieną, Krašto apsaugos ministerijos aikštėje, prie generolo Jono Žemaičio-Vytauto paminklo, organizuojama iškilminga Lietuvos partizanų pagerbimo ceremonija.

### 1.5. ŠV. IGNOTO BAŽNYČIA

Vilniaus m., Šv. Ignoto g. 4

 54.682696, 25.282117 

Šv. Ignoto bažnyčia pastatyta 1622–1647 m. Po 1655 m. Rusijos kariuomenės invazijos ir per 1737 m. gaisrą bažnyčia stipriai nukentėjo. Ji atstatyta 1748–1750 m. vadovaujant architektui Tomui Žebrauskui. Rusijos kariuomenei okupavus Vilnių, bažnyčia buvo uždaryta ir 1798 m. kartu su Jėzuitų vienuolyno kompleksu paversta Rusijos imperijos kariuomenės kareivinėmis, kuriose iki pat 1914 m. šeiminkavo Preobražensko pulkas. Pertvarkant interjerą, sunaikinti bažnyčios altoriai, lipdiniai ir tapyba. Esminė bažnyčios vidaus rekonstrukcija vyko 1869 m. įrengiant bažnyčioje

Vilniaus įgulos karininkų klubą. Lenkijos okupacijos laikotarpiu (1925–1929 m.) bažnyčia pagal architekto Juliaus Kloso projektą rekonstruota ir pritaikyta lenkų įgulos dvasiniams poreikiams. Sovietmečiu (1960 m.) bažnyčioje įrengtas filmavimo paviljonas, vėliau – sandėlis. 2001–2004 m. Krašto apsaugos ministerijos rūpesčiu bažnyčia restauruota, ir 2004 m. lapkričio 23 d. Lietuvos kariuomenės ordinaras vyskupas Eugenijus Bartulis Šv. Ignoto bažnyčią dedikavo pagrindine Lietuvos kariuomenės ordinariato bažnyčia. Bažnyčios rekonstrukcija rūpinosi vyriausiasis kariuomenės kapelionas pulkininkas kunigas Juozas Gražulis. Šv. Ignoto bažnyčios viduje yra įrengtos kelios atminimo lentos, skirtos Lietuvos kariams ir kariuomenei.




Šv. Ignoto bažnyčia. Bareljefas žuvusiems Lietuvos kariams atminti. Skulptoriai Leonas ir Eimantas Pivoriūnai. *kariuomene.lt*



Šv. Ignoto bažnyčia, iškilusi XVII a. antrojoje pusėje. *vilnius21.lt*

## 1.6. ŠV. MIKALOJAUS CERKVĖ

Vilniaus m., Didžioji g. 12

 54.679969, 25.288596 **WGS**

Pirmąją mūrinę cerkvę vietoje buvusios dar Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino laikais statytos medinės pastatė LDK didžiojo kunigaikščio Algirdo antroji žmona Julijona iš Tverės. Šioje cerkvėje buvo laikomi ir Vilniaus




Šv. Mikalojaus cerkvė. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

kankinių Antano, Jono ir Eustachijaus palaikai. Ant senųjų pamatų naująją Šv. Mikalojaus cerkvę pastatė Vilniaus kaštelionas ir LDK didysis etmonas Konstantinas Ostrogiškis, atsidėkodamas Dievui už pergalę, pasiektą prieš Rusijos kariuomenę 1514 m. prie Oršos. Kadangi buvo uždrausta statyti naujas cerkves, tai Lenkijos karalius ir LDK didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis leido atstatyti arba perstatyti Šv. Mikalojaus ir Švč. Trejybės cerkves. Naujoji cerkvė pavadinta Didžiąja Nikolajaus cerkve. Po 1596 m. Bresto bažnytinės unijos šis kulto pastatas ir vienuolynas atiteko unitų vienuoliams bazilijonams. Šie ją valdė nuo 1609 m. iki 1839 m. Unitai, arba graikų apeigų katalikai (lot. *unitas* – „suvienytas“), – Lietuvos ir Lenkijos valstybės stačiatikiai, 1596 m. sudarę su Romos Katalikų Bažnyčia Bresto bažnytinę uniją. Pagal ją stačiatikiai pripažino popiežiaus valdžią ir priėmė katalikybės dogmatiką, bet pasiliko savo senąją rytietišką liturgiją ir bažnytinę slavų kalbą.

Cerkvė kentėjo nuo gaisrų, todėl kelis kartus buvo perstatoma ir įgydavo vis kitokių architektūros elementų. 1827–1839 m. caro Nikolajaus I dekretu visi unitų vienuolynai buvo „sustačiatikinti“, iš jų atimtos mokyklos, panaikintos bažnytinės provincijos. Dabartinę išvaizdą cerkvė įgavo 1865 m. Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo (už ypatingą žiaurumą praminto Koriku) pastangomis. Perstatant cerkvę sunaikinta viduje buvusi polichromija. Nepaisant XIX a. perstatymų, cerkvės viduje išliko XVIII a. barokinis skliautas ir spalvoto stiklo langų vitražai, būdingi Vakarų Europos kultūrai.

## 1.7. ŠVČ. TREJYBĖS GRAIKŲ APEIGŲ KATALIKŲ BAŽNYČIA

Vilniaus m., Aušros Vartų g. 7B

 54.675327, 25.288269 **WGS**

Bažnyčia pastatyta ant Švč. Trejybės kalvos, garsėjusios kaip pirmųjų Lietuvos stačiatikių krikščionių kankinių Antano, Jono ir Eustachijaus mirties vieta. Manoma, kad 1347 m. šiems kankiniams atminti medinę cerkvę čia pastatydinusi Algirdo žmona Julijona. Iki šių dienų išlikusią mūrinę šventovę fundavo LDK didysis etmonas, Vilniaus kaštelionas ir Trakų vaivada Konstantinas Ostrogiškis. Kaip minėta, jis fundavo ir Šv. Mikalojaus cerkvę, atsidėkodamas Dievui už pergalę, pasiektą prieš Rusijos kariuomenę 1514 m. prie Oršos.

Po 1596 m. Brastos (dabar Bresto) bažnytinės unijos šis kulto pastatas ir vienuolynas atiteko unitų vienuoliams bazilijonams.

1608–1821 m. Vilniuje unitams priklausė Švč. Trejybės bažnyčia, veikė Bazilijonų vienuolynas. Šis vienuolynas tapo Unitų Bažnyčios ir 1617 m. įkurtos bazilijonų Švč. Trejybės provincijos centru. Rusijos Stačiatikių Bažnyčia visą laiką priešinosi bažnytinei unijai. Caro Nikolajaus I dekretu 1821 m. Vilniaus bazilijonų vienuolynas panaikintas, o jų šventovėje įkurta stačiatikių Apreiškimo cerkvė. Vienuolyno pietiniame korpuse įrengtas kalėjimas. Jame kalėjo Vilniaus filomatų ir filaretų draugijų nariai, tarp jų Ignas Domeika ir Adomas Mickevičius. Papirkę sargybinius, kaliniai naktimis susitikdavo erdvioje A. Mickevičiaus kameroje, kuriai prigijo Konrado celės vardas (A. Mickevičiaus dramos „Vėlinės“

herojus Konradas toje celėje išgyvena vidines grumtynes su Dievu ir šėtonu bei dvasinį atgimimą). Vienuolyne ka-



Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*



lėjo ir dalis 1830–1831 m. sukilimo dalyvių, tarp jų Simonas Konarskis. XX a. pirmojoje pusėje čia veikė baltarusių gimnazija, mokslo draugija ir muziejus. Švč. Trejybės bažnyčia iki šių dienų išsaugojo XVI a. stačiatikiams pastatytos mūrinės cerkvės pirminį planą su haline aštuonių piliorių skaidoma erdve. Šalia bažnyčios, dešinėje pusėje, Konstantino Ostrogiškio iniciatyva XVI a. pastatyta monumentali varpinė, kurią statant dailiai suderinti gotikos ir renesanso architektūros elementai.

2018 m. lapkričio 11 d. ant Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios sienos buvo atidengta atminimo lenta, skirta LDK didžiajam etmonui Konstantinui Ostrogiškiui. Simboliška, kad atminimo lentą sukūrė ukrainiečių skulptorius Olesis Sydorukas, o Ukrainoje gyvenantis lietuvis verslininkas Robertas Gabulas finansavo šios lentos gamybą.



### TAI ĮDOMU...

LDK karvedys Konstantinas Ostrogiškis (1460–1530), būdamas etmonu, vadovavo 33 mūšiams, iš jų pralaimėjo tik du. Žymiausiomis jo pergalmėmis prieš Krymo totorius laikomi Slucko mūšis 1507 metais, Višniovecio mūšis 1512 metais, Kameneco mūšis 1527 metais, o prieš Maskvą – Oršos mūšis 1514 metais. LDK didysis etmonas, Vilniaus kaštelionas ir Trakų vaivada Konstantinas Ostrogiškis palaidotas Kijevo Pečorų lauros vienuolyne Uspenjės sobore.

## 1.8. VILNIAUS MIESTO GYNYBINĖ SIENA

Vilniaus m., Aušros (Medininkų) vartai, Aušros Vartų g. 14

54.674339, 25.289521

XV a. pirmojoje pusėje, panaikinus pagrindinę karinę grėsmę, keltą Vokiečių ordino, LDK sostinei didesnio pavojaus ilgą laiką nebuvo, todėl krašto gynybos reikmėms buvo pasikliaujama Aukštutine ir Žemutine pilimis. Situacija iš esmės pasikeitė XVI a. pradžioje, kai stiprėjant Maskvos Didžiąjai Kunigaikštystei, o rytinėse LDK žemėse siautėjant totorių kariniams junginiams, ėmė kilti tiesioginė grėsmė sostinei, ypač nusiaubus netoli nuo Vilniaus esančias Naugarduko ir Nesvyžiaus apylinkes. Taip keičiantis geopolitinei situacijai, Vilniaus magistratas kreipėsi į Lietuvos valdovą Aleksandrą, prašydamas leidimo statyti gynybinius įtvirtinimus. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras 1503 m. Gardine pasirašyta privilegija patvirtino pirmosios mūrinės miestų turėsiančios juosti gynybinės sienos statybą. Gynybinė siena turėjo ne tik apsaugoti nuo totorių ar maskvėnų, bet ir padėti palaikyti Lietuvos sostinėje tvarką, stabdyti link miesto besirintančias epidemijų bangas. Krašte išplitus baidoms ligoms, magistratas skelbdavo karantiną ir apribodavo miestiečių kontaktus su išoriniu pasauliu. Sostinę, tuomet jau turėjusią galingas Aukštutinę ir Žemutinę pilis, nuspręsta apjuosti įtvirtinimų žiedu. Kai vilniečiai kreipėsi į valdovą, prašydami leisti statyti gynybinius įtvirtinimus, šis ilgai nedelsė ir netgi kuriam laikui atleido miestiečius



Vilniaus miesto gynybinė siena. Aušros vartai. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

nuo karinės prievolės. Įtvirtinimus statyti turėjo visas miestas. Žinoma, tai nereiškia, kad kiekvienas – ir ponas, ir vargdienis – nešiojo plytas. Visų pirma buvo kalbama apie pinigus. Privilegijoje išmintingai skelbiama, kad tie, kurie nenori prisidėti prie miesto stiprinimo, bus iškelti už gynybinės sienos ribų, o jų sklypai ir namai mieste nusavinti. Tie, kurie dėl lėšų stygiaus negalėjo greitai pastatyti mūrinių įtvirtinimų, jiems pavestą sienos ruožą galėjo laikinai sutvirtinti rąstų užtvaramis. Tad nenuostabu, kad visa siena baigta mūryti tik 1522 m., be to, gynybinės sienos statyboms visą laiką trūko pinigų. Siena, sumūryta iš plytų, buvo išties nemenka: ilgis – apie 3,5 km, vidutinis aukštis – apie 6,5 m, storis ties pamatais – iki 1,5 metro. Sienos juosiamas apie 100 ha plotas – pagrindinė iki šiol išlikusio senamiesčio dalis. Joje įrengti penkeri vartai (ilgai-

niui jų skaičius padvigubėjo), du bokštai. Šiaurėje siena rėmėsi į Žemutinės pilies įtvirtinimus. Šiaurines Vilniaus miesto prieigas saugojo Aukštutinė ir Žemutinė pilys. Toje vietoje, kur Žemutinė pilis jungėsi su miestu, ties dabartiniais Vidaus reikalų ministerijos rūmais, įrengti Pilies vartai.

Kelionę aplink gynybinę miesto sieną galima pradėti nuo Katedros aikštėje stovinčios varpinės. Keliaudami nuo varpinės į vakarus, pasiekiame du L. Stuokos-Gucevičiaus gatvės pradžioje esančius viešbučius – „Kempinski“ ir „Amberton“. Maždaug šioje vietoje buvo Marijos Magdalietės vartai. Ši vieta senovėje buvo drėgna, todėl vartams prigijo ir antrasis – Šlapiųjų vartų – vardas. Vartai neturėjo gynybinio bokšto, tik įvažiavimo angą senoje. XVII a. pabaigoje magistras įsakė uždaryti silpniausius miesto sienos vartus. Taigi 1677 m. Marijos Magdalietės vartai buvo užmūryti.

Keliaudami L. Stuokos-Gucevičiaus gatve link Krašto apsaugos ministerijos rūmų, Liejyklos ir Totorių gatvių sankryžoje atsidurtume ties ten stovėjusiais Totorių vartais. Archeologinių tyrimų metu šioje vietoje rasta dalis bokšto pamatų. Šie vartai nebuvo labai stiprūs, todėl 1672 m. juos uždarė (vartų anga užversta rąstais ir užpilta žemėmis). Taip „užkonservuoti“ vartai stovėjo iki pat 1802 m., kai carinės Rusijos valdoma Vilniaus administracija įsakė juos nugriauti. Toks pat likimas ištiko ir Vilniaus (Vilijos) vartus, stovėjusius Vilniaus ir Benediktinių gatvių sankirtoje (ties dabartiniais Mokytojų namais). Šie vartai buvo vieni svarbiausių. Jie vedė link Neries upės (slavų vadintos Vilija),



Aušros Vartų koplyčios altorius.  
Klaudijaus Driskiaus nuotr.

o toliau – į kelią, vedusį link Ukmergės ir Rygos miestų.

Tarp dabartinių Mokytojų namų ir Evangelikų reformatų bažnyčios gynybinė siena darė vingį į pietus ir toliauėjo išilgai Pylimo gatvės (jos pavadinimas taip pat susijęs su miesto gynybiniais įtvirtinimais). Judri Trakų, Pylimo ir J. Basanavičiaus gatvių sankryža žymi buvusią Trakų vartų vietą. Prie šių vartų



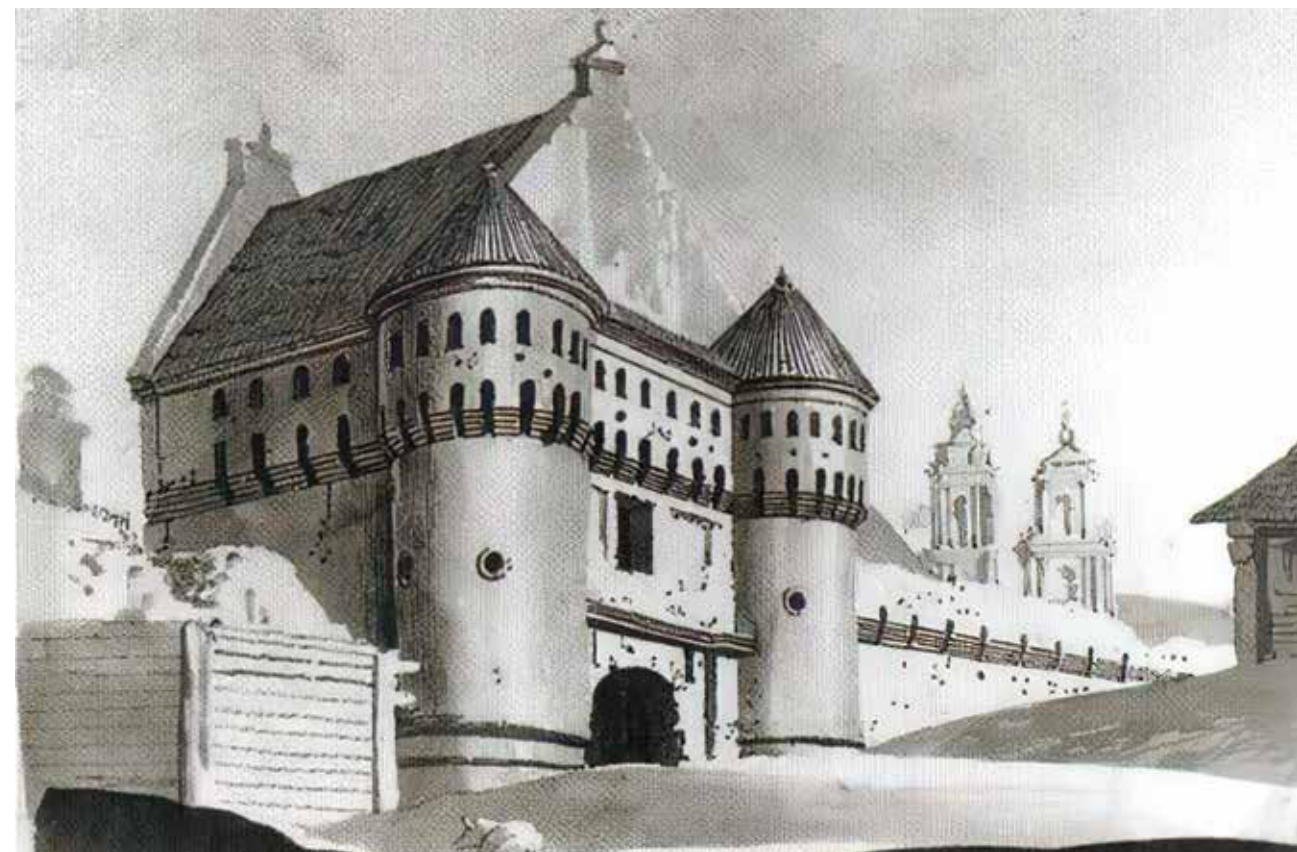
### TAI ĮDOMU...

1702 m. Vilnių užėmę švedai Aušros Vartų Marijos paveikslui neįjutė nė menkiausios pagarbos. Pasakojama, kad Aušros vartuose įsikūrusi švedų sargyba vaikė atėjusius maldininkus, paveikslą pašonėje girtavo ir dainavo nešvankias dainas. Keistas sutapimas, bet ant kareivių nukrito nuo vyrų atsikabinusios sunkios geležimi kaustytos vartų durys. Du švedai mirė iškart, o du kiti – po kelių valandų. Šis atsitikimas tik sustiprino tikėjimą Aušros Vartų Marijos paveikslu stebuklinga galia.

dažnai skambėjo įvairios lietuvių kalbos tarmės – čia prasidėjo link Trakų, Kauno ir toliau į Žemaitiją vedęs kelias. Nuo arčiau dabartinės stoties buvusių Rūdninkų vartų driekėsi pagrindinis



Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos, Gailėstingumo Motinos, koplyčia. Klaudijaus Driskiaus nuotr.



Subačiaus vartai (neišklię). Dailininkas Pranciškus Smuglevičius

kelias per Dzūkiją į Gardiną ir tolyn, link Lenkijos.

Beveik priešais dabartinį Halės turgų buvusi miesto siena vėl keitė kryptį ir suko į rytus. Šioje vietoje stovėjo apskritas gynybinis bokštas. Nuo jo sienaėjo link Aušros (Medininkų) vartų. Gynybinis atžvilgiu ypač reikšmingi, tvirti ir labai gražūs buvo Subačiaus vartai su dviem gynybiniais bokštais. Vienu metu čia buvo miesto budelio būstas bei kalėjimas. Netoli šių vartų XVII a. pirmojoje pusėje iškilo inžinieriaus Frydricho Gedkanto (Getkanto) suprojektuota bastėja, išlikusi iki mūsų dienų. Toliau į šiaurę, link Bernardinų bažny-

čios ir vienuolyno, taip pat būta miesto gynybinės sienos ir dar kelių gynybinių statinių. Čia stovėjo Išganytojo (Spaso) vartai ir Bernardinų vartai.

1655 m. Vilnių užėmė Rusijos caro Aleksejaus Michailovičiaus kariuomenė. Tuomet pakrikusioje Lenkijos ir Lietuvos valstybėje neatsirado jėgų tinkamai pasipriešinti agresoriams, juolab kad iš kitos pusės įsiveržė dar ir švedai, tačiau po penkerių metų jau Lietuvos kariuomenė šturmuo Vilnių ir sėkmingai jį atsikovojo. Gynybinė sistema pasitarnavo karuose su švedais XVIII a. pradžioje, taip pat pravertė Tado Kosciuškos vadovaujamiems sukilėliams,

pasipriešinusiems carinės Rusijos kariuomenei 1794 metais.

Vos užėmusi Vilnių, Rusijos valdžia puolė stiprinti gynybinę sieną – bijojo, kad lietuvių sukilėliai vėl bandys užimti miestą, tačiau, pavojui praėjus, 1799 m. gubernatorius J. Fryzelis pasiūlė nugriauti sieną ir vartus. Esą jie bjaurojantys Vilniaus veidą ir „trukdo vėjui išvėdinti miestą“. Caras Pavelas I leido ją griauti. Taip Vilniuje per keletą metų buvo nušluoti nuo žemės paviršiaus Lietuvos valstybingumo ir Vilniaus didybės simboliai – Valdo vų rūmai ir gynybinė siena su vartais. Rusai nedrįso griauti tik Aušros vartų, tuomet jau buvusių katalikų šventove. Išliko dailininkų Pranciškaus Smuglevičiaus ir Juozo Kamarausko piešiniai, kuriuose užfiksuoti šie statiniai prieš pat jų nugriovimą. Archeologai ištyrė Subačiaus ir Rūdinkų vartų vietas. Remiantis tyrinėjimų rezultatais ir išlikusiais piešiniais, Subačiaus vartus būtų galima atstatyti.



**Aušros (Medininkų) vartai** iki šiol žavi didingumu – juose esanti koplyčia traukia katalikų maldininkus iš viso pasaulio. Nuo šių vartų vedė kelias link Medininkų ir toliau į rytines bei pietines Lietuvos valdas. Kada Aušros vartuose atsirado krikščionių garbinamas Mergelės Marijos paveikslas, istorikai ir dailėtyrininkai iki šiol ginčijasi. Žinoma, kad paveikslas buvo garbinamas jau XVII a. viduryje. 1671 m. vidinėje Aušros vartų pusėje (nuo miesto) pristatyta medinė koplyčia ir į ją perkeltas paveikslas. Iki to laiko jis kabėjo specialioje nišoje su langinėmis. Karmelitų vienuoliai pasirūpino specialios koplyčios statyba. 1715 m. medinė Aušros Vartų koplyčia

sudegė, bet paveikslas buvo išgelbėtas. Senosios koplyčios vietoje po ketverių metų iškilo mūrinė koplyčia, kuri ne kartą perstatyta ir dabartinį pavidalą įgavo 1829 metais.

Tarpukariu Vilniaus kraštą užgrobė Lenkijai, uolus Vilnijos lenkintojas Vilniaus arkivyskupas Romualdas Jalbzykovskis siekė vainikuoti Aušros Vartų Mergelę Mariją „Lenkijos karaliene“, tačiau Vatikanas sutramdė lenkų šovinistines ambicijas – popiežius Pijus XI nurodė tituluoti Vilniaus Madoną „Gailingumo motina“.

### 1.9. GYNYBINĖS SIENOS BASTĖJA

Vilniaus m., Bokšto g. 20

 54.677188, 25.292406 

Vilniaus gynybinės sienos bastėja – XVII a. pirmojoje pusėje iškilęs fortifikacinis objektas, kurį sudaro gynybinėje sienoje įrengtas bokštas, požeminė pa-



#### TAI ĮDOMU...

*Su bastėjos požemiais siejama ir legenda apie Vilniaus baziliską, kuris žvilgsniu žmogų paversdavęs akmeniu. Per Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus bastėja iš dalies atliko slėptuvės ir amunicijos sandėlio funkcijas. Sovietmečiu kelis dešimtmečius čia buvo daržovių sandėlis, vienu metu norėta įrengti alaus barą, o XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje bastėja pritaikyta muziejaus reikmėms.*





Gynybinės sienos bastėja. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

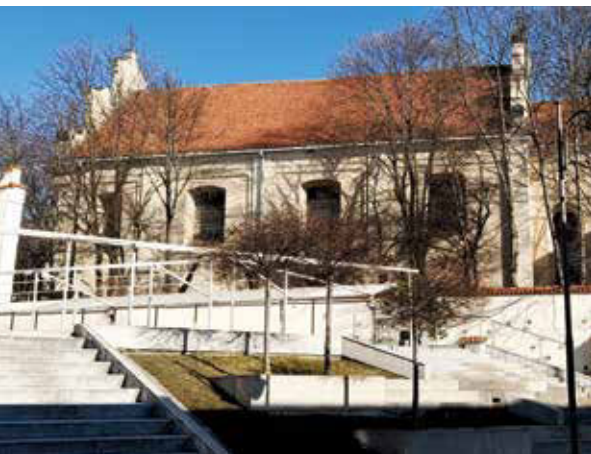
sagos formos patrankų patalpa ir ją su bokštu jungiantis koridorius. Bokštas yra 12 x 9 m dydžio, sienų storis siekia 1,8 metro. Iš bokšto 48 m ilgio koridorius, primenantis tunelį, veda į patrankų galeriją. Jos ilgis – apie 100 m, plotis – 4 m, aukštis – 5 metrai. Fasadinė siena, sumūryta iš plytų, yra iki 3,5 m storio. Šį įspūdingą fortifikacinį statinį veikiausiai projektavo minėtas karo inžinierius F. Gedkantas. Bastėja, smarkiai nukentėjusi XVII a. per Lietuvos kovas su Rusija, XVIII–XIX a. gerokai apgriuvo, teritorija virto šiukšlynu ir ilgai buvo pamiršta. Bastėjos vieta atrasta atsitiktinai 1907 m., kai toje vietoje gaminamas arklys įkrito į tunelį.

### 1.10. VILNIAUS ŠV. JURGIO BAŽNYČIA

Vilniaus m., K. Sirvydo g. 4

 54.68775, 25.282424 

Vilniaus Šv. Jurgio ir Švč. Mergelės Marijos Snieginės (Pergalingosios) bažnyčią bei Senosios regulos karmelitų vienuolyną fundavo Vilniaus vaivada ir LDK didysis kancleris Mikalojus Radvila kaip padėkos Dievui ženklą LDK kariuomenės pergalei prieš totorius 1506 m. rugpjūčio 6 d. Klecko mūšyje atminti. Šiame mūšyje Mykolo Glinskio vadovaujama 7 000 karių LDK kariuomenė prie Klecko sumušė Krymo chano Men-





Šv. Jurgio bažnyčia. Manvydo Vitkūno nuotr.

glio Girėjaus vadovaujamą maždaug 12 000 totorių kariuomenę, išvadavo daug belaisvių ir atėmė priplėštą karo grobį. Bažnyčiai du pavadinimai suteikti neatsitiktinai: nuo seno šv. Jurgis laikomas visų karių globėju. Kadangi mūšis vyko per Švč. Mergelės Marijos Snieginės šventę (rugpjūčio 5–6 d.), tai antrasis vardas suteiktas pagal mūšio datą. Per 1749 m. birželio 8 d. kilusį gaisrą Vilniuje sudegė 292 pastatai, tarp kurių ir Šv. Jurgio bažnyčia su vienuolynu. Sužinojęs apie gaisro sunaikintą giminės funduotą bažnyčią, 1750–1755 m. Naugarduko vaivada Jurgis Radvila ją atstatė pagal Pranciškaus Ignoto Hoferio parengtą projektą. 1765 m. spalio 27 d. bažnyčią pašventino Vilniaus vyskupas sufraganas Tomas Ignotas Zenkovičius. 1797 m. karmelitų vienuolynas buvo uždarytas ir čia įkurta Vilniaus diecezinė kunigų seminarija. Ji čia veikė iki 1945 metų. Per antrąją sovietų okupaciją 1946 m. bažnyčia uždaryta ir naudota kaip knygų sandėlis. 2011 m. bažnyčia ir vienuolynas grąžinti Vilniaus arkivyskupijai.

### 1.11. ATMINIMO LENTA LIETUVOS KARIUOMENĖS ATKŪRIMUI 1918 M. PAMINĖTI

Vilniaus m., Gedimino pr. 9

 [54.686937, 25.281479](#) 



2013 m. lapkričio 22 d. Gedimino prospekte, ant 9-u numeriu pažymėto namo, buvo atidengta memorialinė lenta, kurioje nurodyta, kad „1918 m. šiame name dirbo Lietuvos Taryba. Čia buvo įsteigta Apsaugos ministerija ir atkurta Lietuvos kariuomenė“. Amžininkų prisiminimuose šiame pastate Apsaugos ministerijos patalpos apibūdintos taip: „Krašto apsaugos ministerija Jurgio prosp. 11 nr. turėjo patalpas. Trys kambariai virš kinematografo antrame aukšte. Vienas kambarys buvo ministerio kabinetas, antrame – visos ministerijos įstaigos, o trečiame – kuriamųjų pulkų štabai. Čia pat nedideliame sandėly tilpo ir visos kariuomenės intendantūros turtas. Prieškambary prie laiptų stovėjo budinčio karininko staliukas, ties kuriuo ant sienos buvo popierinė iškaba „Dežiruojantis apicierius.“



Buvęs pirmasis Apsaugos ministerijos pastatas (1918 m.) Gedimino prospekte. Manvydo Vitkūno nuotr.

### 1.12. JONO NOREIKOS-GENEROLO VĖTROS ATMINIMO LENTA

Vilniaus m., Žygimantų g. 1

 [54.688033, 25.287547](#) 



Memorialinė lenta, skirta Lietuvos kariuomenės karininkui, antinacinio ir antisovietinio pasipriešinimo dalyviui kpt. Jonui Noreikai-Generolui Vėtrai, ant Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos pastato atidengta 1997 metais. Dėl nevienareikšmiškai vertinamos J. Noreikos veiklos per Antrąjį pasaulinį karą Lietuvos žydų bendruomenė išreiškė pageidavimą šią atminimo lentą nukabinti. 2019 m. balandžio 8 d. atminimo lentą kūju nudaužė europarlamentaru norėjęs tapti ir advokatu prisistatantis Stanislovas Tomas. Lentą suklijavus, balandžio 18 d. Vilniaus valdžia ją pakabino buvusioje vietoje, tačiau liepos pabaigoje Vilniaus miesto mero Remigijaus Šimašiaus sprendimu ji buvo nukabinta. Tai „Grindos“ darbuotojai padarė naktį. 2019 m. rugsėjo 5 d. visuomeninės organizacijos „Pro Patria“ iniciatyva ant Vrublevskių bibliotekos pakabinta nauja atminimo lenta, kurią pašventino vyskupas emeritas Jonas Kauneckas. Ant naujos lentos iškaltas toks užrašas: „Šiuose rūmuose 1945–1946 metais dirbo žymus rezistentas, Štuthofio koncentracijos stovyklos kalinys, Lietuvių tautinės tarybos ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizatorius ir vadas Jonas Noreika-Generolas Vėtra, sušaudytas 1947 02 26.“ Nuo senosios atminimo lentos naujoji skiriasi tuo, kad ant jos iškaltas ir karininko bareljefas bei pridėtas užrašas, jog J. Noreika buvo Štuthofio koncentracijos stovyklos kalinys.



Jono Noreikos-Generolo Vėtros atminimo lenta. Manvydo Vitkūno nuotr.

### 1.13. BUVUSIOS VILNIAUS TVIRTOVĖS TERITORIJA

Vilniaus m., T. Kosciuškos g., Kalnų parkas, Aukštutinė pilis ir Žemutinės pilies dalis T. Kosciuškos g. 5

 [54.689864, 25.296445](#) 

Siekiant papildomai apsaugoti Vilniaus įgulą ir įsitvirtinti okupuotoje Lietuvoje, per 1831 m. sukilimą, balandžio 6 d., Rusijos imperatoriaus nurodymu Vilniaus pilių teritorijoje pradėta statyti antrosios kategorijos tvirtovė. Ji apėmė teritorijas abiejose Neries upės pusėse. Svarbiausioji tvirtovės dalis apėmė Pilies kalną ir visą Žemutinės pilies teritoriją, tik be Katedros ir jos varpinės.

Dalis tvirtovės fortifikacinių įtvirtinimų buvo įrengti Plikajame kalne ir nedideliame plote kitame (dešiniajame) Neries krante, priešais Senąjį arsenalą bei Vilnios žiotis. Tvirtovei priklausė ir dalis Bernardinų sodo, Slušų rūmai bei teritorija aplink juos. Dešiniajame krante fortifikaciniai įtvirtinimai buvo įrengti nuo upės kranto iki senųjų žydų kapinių. Vilniaus tvirtovės projektavimo darbai buvo patikėti Daugpilio tvirtovės statytojui inžinieriui gen. mjr. M. Klimenkai. Manoma, kad tvirtovė pastatyta per labai trumpą laiką – penkis mėnesius. Jos teritorija buvo apjuosta iki 2,5 m gylio grioviais, už kurių supilti apsauginiai pylimai. Tvirtovėje buvo įrengta bastionų ir redutų. Pastatai, atsidūrę jos teritorijoje, pritaikyti įgulos poreikiams, paversti kareivinėmis, dalis jų nugriauta, o jų vietoje įrengtas atviras šaudymo laukas – esplanada.

1833–1835 m. Vilniaus universiteto

pastatai Bernardinų sode buvo pertvarkyti į kareivines, kuriose nuo 1836 m. įsikūrė fejervertininkų (signalininkų) mokykla. Tais pačiais metais kareivinės įrengtos ir Pilies kalno papėdėje, buvusiam Abraomo Šliosbergo name (dabar Valdovų rūmų dalis, kuri sovietmečiu buvo vadinama Pionierių rūmais). Naujasis arsenalas perstatytas į kareivines, kurių visi langai nuo Neries upės pusės užmūryti, o jų vietoje įrengtos šaudymo angos. Suremontuotame šiauriniame korpusė 1867 m. įrengti butai karininkų šeimoms. Vakariniame korpusė 1869 m. įsikūrė Vilniaus karinės apygardos karo teismas.

Tvirtovės administracijos sprendimu XIX a. 3-iajame dešimtmetyje buvo nugriautas Aukštutinės pilies pietinis bokštas bei šiaurinio bokšto liekanos. 1834 m. Aukštutinės pilies vakariniame bokšte (Gedimino pilies bokšte) įrengtas sargybos postas, 1837–1838 m., nugriovus bokšto trečiąjį ir ketvirtąjį



Buvusios Vilniaus tvirtovės pastatai T. Kosciuškos gatvėje. Manvydo Vitkūno nuotr.

aukštus, ant jo pastatytas dviaukštis medinis optinio telegrafo antstatas. Bokšto apatiniuose aukštuose gyveno signalininkai, buvo įrengtas Varšuvos optinio telegrafo IV direkcijos kabinetas. Aukštutinės pilies teritorijoje pastatytas dviejų butų medinis gyvenamasis namas optinio telegrafo IV direkcijos direktoriui ir jo pavaduotojui.

Technikos pažanga lėmė, kad 1854 m. nustojo veikti optinis telegrafas, o 1859 m. nugriautas ir optinio telegrafo administracijos medinis namas bei sandėlis.

Vilniaus tvirtovei netekus karinės reikšmės, 1878 m. birželio 29 d. caras Aleksandras II patvirtino Vilniaus tvirtovės panaikinimo projektą. Pagal patvirtintą planą, iki 1884 m. Vilniaus pilių teritorijoje buvo nukasti pylimai, grioviai užpilti žemėmis. Panaikinus tvirtovę, leista Pilies kalną lankyti ir civiliams gyventojams.





#### TAI ĮDOMU...

*Nors tvirtovė ir buvo panaikinta 1878 m., čia karinės žinybos ir toliau statė karinės paskirties pastatus. Ilgainiui ši teritorija pradėta vadinti Pietų kariniu miesteliu. Dalis tų pastatų išliko iki 1944 m., bet, kovojant dėl Vilniaus, dalis pastatų subombarduota sovietų aviacijos. Sovietmečiu Neries dešiniajame krante vykdytos statybos visiškai pakeitė buvusios tvirtovės teritorijos vaizdą ir paskirtį. Šiuo laikotarpiu pastatyta baseinų, Sporto rūmai ir kitų statinių. Iš jų išliko tik Sporto rūmai, kurie įtraukti į Kultūros vertybių registrą.*

## 1.14. SLUŠŲ RŪMAI

Vilniaus m., T. Kosciuškos g. 6, 8, 8A

 [54.691276, 25.297352](#) 

Ant Neries upės kranto stovinčius rūmus pastatė Polocko vaivada Dominykas Mykolas Sluška (apie 1655–1713). Statant rūmus buvo pakeista Neries upės kranto linija, specialiai supylus dirbtinį pusiasalį, kuriam žemė kasta iš kalvos, skyrusios Vilniaus miesto centrą nuo Antakalnio. Iki 1700 m. baigti statyti ir įrengti stačiakampio plano rūmai su keturiais masyviais bokštais kampuose. Rūmus supo gražus itališkojo tipo geometrinio plano parkas. XVIII a. rūmuose gyvendavo į Vilnių atvykdavę Abiejų Tautų Respublikos ir kitų valstybių valdovai.

Po Dominyko Sluškos mirties rūmai kelis kartus keitė šeiminius, kol galiausiai 1756 m. juos nusipirko vienuoliai pijorai. Pastarieji, rūmuose atlikę kapitalinį remontą, įsteigė bajorų vaikų kolegiją ir spaustuovę. Iš vienuolių rūmus nusipirko ir savaip pertvarkė LDK didysis etmonas Mykolas Kazimieras Oginskis, po jo mirties rūmai atiteko žymiam kompozitoriui, LDK išdininkui, vienam iš 1794 m. sukilimo vadų Mykolui Kleopui Oginskiui. Taigi nenuostabu, kad 1794 m. sukilimo metu Slušų rūmuose buvo įsikūręs sukilėlių štabas, teritorijoje įrengta sviedinių liejykla. Numalšinus sukilimą, caro valdžia rūmus konfiskavo. Po 1830–1831 m. sukilimo statant Vilniaus tvirtovę, rūmus ir žemės valdą carinė valdžia nupirko ir perdavė Vilniaus tvirtovės poreikiams. 1835 m. rūmai virto kareivinėmis ir amunicijos sandėliais, kuriais naudojosi kariuome-



## TAI ĮDOMU...

Šie rūmai buvo išskirtinio grožio ir prabangos etalonas. Rūmų vidaus patalpos buvo išpuoštos itališku marmuru, sienų tapyba ir gausiais lipdiniais. Centrinė rūmų salė turėjo stiklines lubas, virš kurių buvo įrengtas akvariumas. Jame plaukiojo įvairiausios žuvys ir nardė „undinės“. Fasade kabėjo marmurinė lenta su užrašu: „Kalnus nustūmiau, Neries verpetus nuraminau, kaip nugalėtojas iškilau virš kalvų viršūnių, nesiremdamas į jas, tapau ramybės prieglobsčiu ir pirmuoju Antakalnio paminklu. Įžengęs į šiuos rūmus, svečias tepalieką pareigybių togą ir savo karinius ženklus – jį čia nuramins taikos deivė ir globos mėnulio bičiulystė.“



Sluškų rūmai. Manvydo Vitkūno nuotr.

kurio tūkstančiai Lietuvos gyventojų deportuoti į lagerius, čia kalinti ir politiniai kaliniai.

### 1.15. PIRMASIS KRAŠTO APSAUGOS DEPARTAMENTO PASTATAS

Vilniaus m., Kosciuškos g. 36

54.693557, 25.303286

Šis pastatas – XIX a. pirmojoje pusėje pagal architekto Vasilijaus Stasovo projektą pastatyti dvarelio rūmai.

Lietuvos Vyriausybės sprendimu 1990 m. balandžio 25 d. buvo įsteigtas Krašto apsaugos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Krašto apsaugos departamento generaliniu direktoriumi paskirtas Aukščiausiosios Tarybos deputatas Audrius Butkevičius. Šio departamento svarbiausias uždavinys buvo formuoti ir įgyvendinti krašto apsaugos koncepciją bei sukurti krašto

apsaugos sistemą. Tik ką įkurtas departamentas iš pradžių dirbo dviejuose Aukščiausiosios Tarybos rūmų kabinetuose, kuriuos skyrė Aukščiausiosios Tarybos Nacionalinio saugumo komitetas. Pagal pirminį planą buvo numatyta, kad įkurtame Krašto apsaugos departamente dirbs 38 darbuotojai. Pirmosios patalpos išnuomos Vilniuje, Kosciuškos g., 36-u numeriu pažymėtame pastate, kuriame buvo tik 7 kabinetai. Į šį pastatą iš Aukščiausiosios Tarybos rūmų departamentas persikėlė 1990 m. birželio 1 d. Vėliau, daugėjant darbuotojų, Krašto apsaugos departamentas persikėlė į buvusį sovietų Savanoriškosios draugijos armijai, aviacijai ir laivynui remti (SDAALR) pastatą Viršuliškių g. 36, kuriame dirbo iki pat 1991 m. sausio 11 d. Šiuo metu pirmajame Krašto apsaugos departamento pastate yra įsikūrusi Danijos Karalystės ambasada.



Pirmasis Krašto apsaugos departamento pastatas. Manvydo Vitkūno nuotr.

### 1.16. ŠV. APAŠTALŲ PETRO IR POVILO BAŽNYČIA

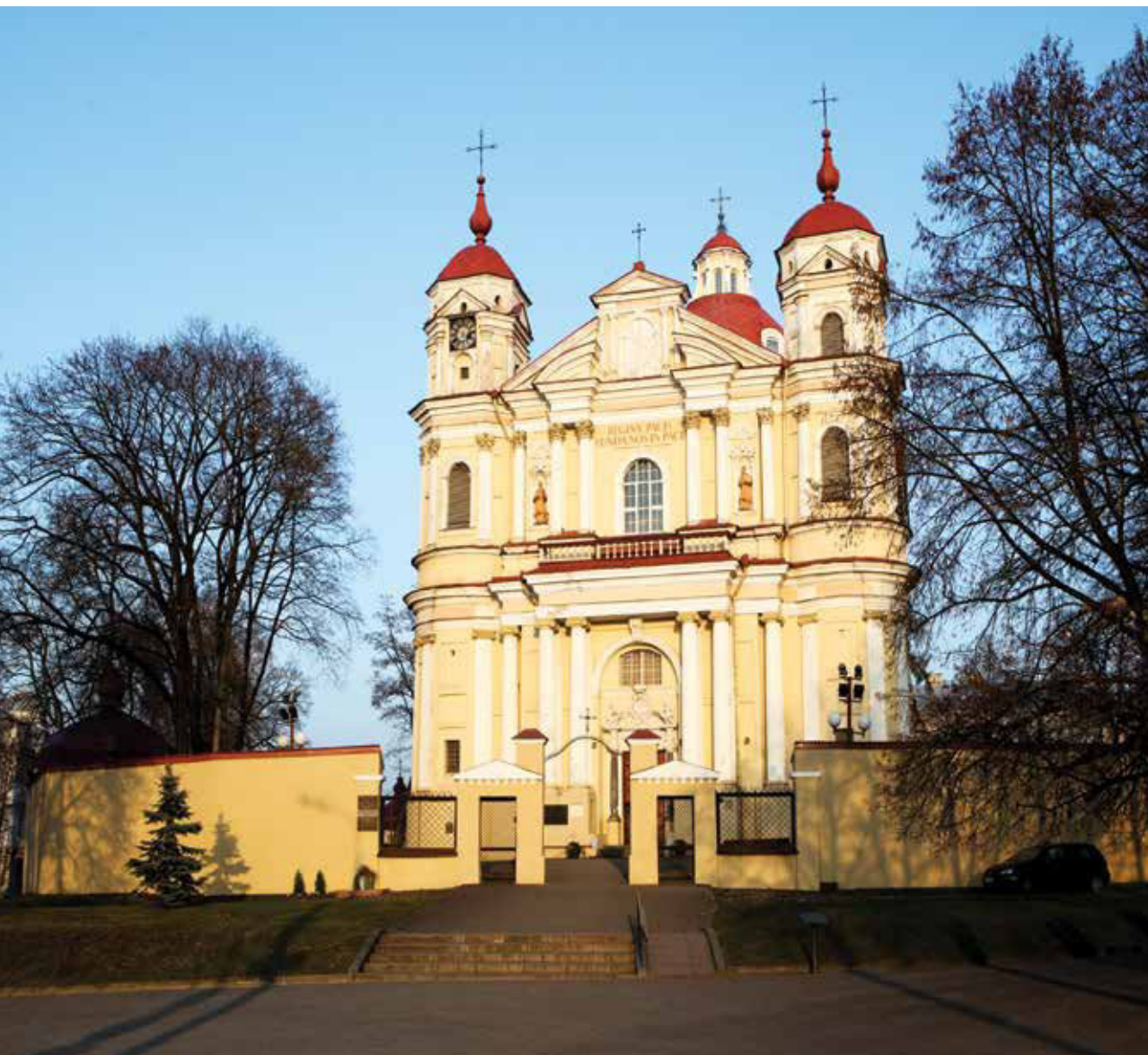
Vilniaus m., Antakalnio g. 1

54.694013, 25.30583

Anot legendos, vietoje Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios būta pagonių deivės Mildos šventyklos. Kadaise čia stovėjo medinė bažnyčia, kurią sunaikino 1655 m. į Vilnių įsiveržusi Rusijos kariuomenė. Dabartinę bažnyčią pastatė etmonas Mykolas Kazimieras Pacas. Jis, atsidėkodamas Dievui už Lietuvos ir Vilniaus išvadavimą iš rusų okupacijos, pastatė Šv. apaštalų Petro ir Povilo vardais vadinamą šventovę. Dabartinė mūrinė bažnyčia pradėta statyti 1668 m. pagal architekto Jano Zaoro projektą. Bažnyčios vidų dekoravo italų baroko meistras Džovanis Pjetras Pertis ir Džovanis Marija Galis. Dabartinę išvaizdą bažnyčia įgijo 1676 m., vėliau ji buvo puošiama stiuko lipdiniais, freskomis. XIX a. pradžioje remontuojant pastatą, pagaminta rokokinė sakykla.

Bažnyčios fundatorius Mykolas Kazimieras Pacas liepė jį palaidoti po bažnyčios slenksčiu ir antkapyje užrašyti tokius žodžius: „Hic iacet peccator“ („Čia guli nusidėjėlis“). O bažnyčios fasade vaizduojama po kojomis pamynusi patrankas, vėliavas ir kitą karo inventorių Švč. Mergelė Marija su užrašu „Regina Pacis funda nos in pace“ („Taikos Karalienė, globok mus taikoje“) turėjo visiems priminti, kaip gera gyventi taikiai.

Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia garsėja ypatingu interjeru – joje galima pamatyti daugiau kaip du tūkstančius stiuko figūrų. Bažnyčios vidaus dekoras – unikalus visos Europos mastu. Galybė



Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčia. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

lipdinių vaizduoja biblines, istorines, mitines ir alegorines figūras, įvairių tautų luomų bei profesijų veikėjus, fantastines ir tuo pat metu demoniškas būtybes, dangaus kūnus, gyvūnus, augalus, karo ženklus, liturginius bei kasdienes daiktus. Šv. apaštalu Petro ir Povilo

bažnyčia pastatyta kaip padėka Dievui už išsivadavimą nuo maskvėnų (rusų) okupacijos 1660 metais. Bažnyčios šoninėse navose įrengtos 6 koplyčios simbolizuoja pasišventimą ir tikėjimą Tėvynės Lietuvos išgelbėjimu. Šv. Karalienių koplyčia skirta pagerbti visas Vil-



### TAI ĮDOMU...

[www.chuchpop.com](http://www.chuchpop.com) paskelbė kvapą gniaužiančio grožio bažnyčių sąrašą, kurio pirmoje vietoje – Vilniaus Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčia. Gražiausių bažnyčių sąraše ji kartu su Šv. Morkaus bazilika Venecijoje, Krokuvos Mergelės Marijos bazilika, Niujorko serbų stačiatikių katedra, Pranciškaus Didžiojo karališkąja bazilika Madride, kitomis gražiausiomis išrinktomis bažnyčiomis. Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčia – garsiausias Vilniaus baroko paminklas.



Trofėjiniai būgnai Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčioje. Klaudijaus Driskiaus nuotr.



niaus ir Lietuvos moteris, kurios kartu kovojo ir aukojosi dėl Tėvynės sunkiais okupacijos metais. Šioje koplyčioje galima pamatyti ir timpanus. Manoma, kad šie timpanai atiteko Lietuvos kariuomenei kaip karo trofėjai po 1673 m. mūšio su turkais. Seniau Šv. Velykų rytą šiuos timpanus mušdavo didžiosios pergalės atminimo proga. Šv. Augustino koplyčia atsirado ne tik pagerbiant Laterano kanauninkų įkvėpėją ir mokytoją, bet ir tikėjimą Dievo valia bei teisingumu. Šv. Uršulės koplyčia primena apie išmintį ir pasiryžimą laikytis įsitikinimų, išlikti garbingiems net ir mirties akivaizdoje bei nepasiduoti okupantų klasingoms pagundoms. Šv. Riterių koplyčios įrengimas sietinas su pačiu fundatoriumi, kuris visą gyvenimą atidavė karinei tarnybai. Šioje koplyčioje daug su karyba susijusių simbolių, iš kurių paminėtinas už tikėjimą žuvusio romėnų kario šv. Martinijono atvaiz-

das. Kairėje pusėje pavaizduota scena, susijusi su vienu iš šv. Kazimiero stebuklų, įvykusių po jo mirties. Mūšyje su Rusijos kariuomene pasirodęs ant balto žirgo su kario šarvais šv. Kazimieras pervedė Lietuvos kariuomenę per brastą Dauguvos upėje ir nulėmė jai pergalę.

Bažnyčioje yra 6 koplyčios, 1805 m. įrengtas didysis altorius su Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslu „Šv. Petro ir Povilo atsisveikinimas“. Caro valdžia 1864 m. vienuolyną uždarė. 1868 m. gubernatoriaus siūlymu nurodyta bažnyčią perdaryti į cerkvę, tačiau, dėl pinigų stygiaus pertvarkymo darbams sustojus, šventovė liko katalikams. 1942 m. bažnyčia apgriauta, po karo atstatytas kupolas, 1954 m. perdengtas stogas. Uždarius katedrą, nuo 1953 m. iki 1989 m. bažnyčioje laikytas karstas su Lietuvos globėjo šv. Kazimiero palaidais, kurie, prasidėjus Atgimimui, perkelti į Arkikatedrą.

### 1.17. LIETUVOS BRASTOS ALEKSANDRO KADETŲ KORPUSAS

Vilniaus m., L. Sapiegos g. 13 ir Antakalnio g. 17

 [54.698723, 25.313961](#) 

Sapiegų rūmai, brandžiojo baroko architektūros paminklas Vilniuje, kaip Kazimiero Jono Sapiegos užmiesčio rezidencija pradėti statyti 1691 metais. Šie rūmai, parkas ir bažnyčia su vienuolynu sudarė originalų ir vienintelį tokios mišrios paskirties baroko stiliaus statinių ansamblį Lietuvoje. Sapiegų rūmų perstatymas ir parko Antakalnyje įkūrimas siejamas su Sapiegų giminės politiniais siekais ir ambicijomis užimti Abiejų Tautų Respublikos sostą.

Šiuose rūmuose veikė 1841 m. balandžio 16 d. imperatoriaus Nikolajaus I įsakymu įkurtas Lietuvos Brastos Aleksandro kadetų korpusas – uždara Ru-

sijos imperijos karinio ugdymo įstaiga. Vakarinių imperijos gubernijų bajorų idėja įsteigti kadetų korpusą buvo labai aktuali: pagal Karo prievolės įstatymą, visi Lenkijos Karalystės ir Lietuvos gubernijų bajorų vyriausieji sūnūs privalėjo atlikti karo tarnybą kaip eiliniai, bet turėjo teisę užsitarnauti karininko laipsnį. Tarnauti eilinais tuometėje Rusijos kariuomenėje buvo gana nelengva, todėl Vilniaus, Gardino, Minsko gubernijų ir Balstogės srities bajorų iniciatyva įsteigtas Kadetų korpusas bajorų vaikams. Bajoraičiai, baigę šį Kadetų korpusą, jau tarnybos pradžioje galėjo tapti karininkais, o karininkų tarnyba buvo kur kas lengvesnė ir labiau prestižinė negu eilinių kareivių. Į korpusą buvo priimami tik bajorų vaikai nuo 10 iki 18 metų amžiaus, išlaikę stojamuosius egzaminus į klases, atitinkančias jų amžių. Korpuse buvo mokoma pagal bendrąją gimnazijos mokymo programą rusų ir užsienio kalbų, tikslųjų ir gam-



Sapiegų rūmai – buvusio Lietuvos Brastos Aleksandro kadetų korpuso, Karo mokyklos ir Vilniaus pėstininkų mokyklos dislokacijos vieta. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

tos mokslų. Papildomai buvo mokoma rikiuotės pagrindų, fechtavimo, jojimo, gimnastikos, plaukimo, šaudymo, muzikos, šokių ir mandagaus elgesio aukštuomenėje. Korpuse vienu metu mokėsi iki 400 jaunuolių.



Įvedus karinę parengtį Lietuvos Brastos tvirtovėje, konstatuota, kad išaugusiai įgulai trūksta vietos, todėl 1854 m. birželio 16 d. Kadetų korpusas, vadovaujamas gen. mjr. Fiodoro Ridigerio, buvo perkeltas į Maskvą ir įkurdintas 2-ojo mokomojo karabinierių pulko kareivinėse. Tobulinant kadetų rengimą, 1857 m. įsteigtos dvi papildomos parengiamosios klasės. Tai leido pailginti mokymo laikotarpį ir geriau parengti kadetus karo tarnybai. Nuo 1859 m. Lietuvos Brastos Aleksandro kadetų korpusas caro Aleksandro II garbei visuose dokumentuose pradėtas vadinti Aleksandro kadetų korpusu, tais pačiais metais jis išleido pirmąją karininkų laidą. Maskvos įgulai pritrūkus patalpų, 1859 m. Aleksandro kadetų korpusą nuspręsta perkelti į Vilnių, į Antakalnyje stovinčius Sapiegų rūmus.

1862 m., išanalizavus karininkų rengimo problemas Rusijoje, buvo nuspręsta iš esmės pagerinti jų rengimą, atskiriant bendrąją lavinimą nuo specialiojo, todėl planuota kadetų korpusus uždaryti, o jų vietoje atidaryti naujojo tipo junkerių mokyklas. Reorganizacijos planus nutraukė 1863 m. sukilimas Lietuvoje. Kadangi Kadetų korpuse mokėsi nemažai lietuvių ir lenkų, jį nuspręsta skubiai uždaryti, o kadetus išskirstyti po kitas karinio ugdymo institucijas. 1863 m. birželio mėn. vieną naktį be išankstinio įspėjimo kadetai buvo pakelti ir su ginkluotų karių palyda nugabenti į Vil-

niaus geležinkelio stotį. Ten jie susodinti į vagonus ir išvežti į Sankt Peterburgą. Visas Kadetų korpuso turtas buvo išparduotas per dvi dienas, o patalpos perduotos Karo ligoninei.

### 1.18. BUVĘ 2-OJO INŽINERIJOS BATALIONO STATINIAI

Vilniaus m., Antakalnio g. 27

 [54.700711, 25.311743](#) 

1873–1914 m. Trinitorių vienuolyno (Antakalnio g. 27) ir dabartinės Lietuvos karo akademijos (Šilo g. 5A) teritorijoje veikė Rusijos imperijos kariuomenės Vilniaus apygardos karo inžinerijos valdybai priklausantis 2-asis inžinerijos batalionas, apie kurį informacijos išlikę nedaug. 1844 m. gegužės 4 d. Vilniaus gubernatoriaus sprendimu šalia ligoninės esančioje miesto žemėje nuspręsta pastatyti parako malūną ir kitų karinėms žinyboms reikalingų statinių.



#### TAI ĮDOMU...

*Dabartinės Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos teritorijoje nuo XX a. pradžios yra išlikę trys Vilniaus apygardos karo inžinerijos valdybos 2-ojo inžinerijos bataliono statiniai. Juose šiandien yra įsikūrusi Lietuvos karo akademijos Ramovė, Energetinio saugumo centras ir bendrabutis. Kiti to meto pastatai arba sunyko, arba buvo perstatyti XX a. antrojoje pusėje, plečiant sovietinių karo mokyklų infrastruktūrą.*



Taip dabartinėje Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos teritorijoje iškilo Vilniaus apygardos karo inžinerijos valdybos pastatai. 1873 m. uždarytas Trinitorių vienuolyno pastatas buvo perduotas karinės administracijos žinion. Vilniaus apygardos karo inžinerijos valdybai įsikūrus Trinitorių vienuolyne, per dvidešimt metų pastatytos vadinamosios Aleksandro kareivinės ir kiti Karo inžinerijos valdybai reikalingi statiniai. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, kilo būtinybė plėsti Karo ligoninę, todėl 2-ojo inžinerijos

bataliono kareivinės ir teritorija perduota Karo ligoninės žinion. Lenkijos okupacijos metu Trinitorių vienuolynas buvo perduotas Stepono Batoro universiteto klinikoms, o buvusio 2-ojo inžinerijos bataliono patalpose įsikūrė Lenkijos kariuomenės įgulos, dislokuotos Vilniuje, ligoninė.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Vilniaus įgulos karo ligoninės ir Stepono Batoro universiteto klinikos patalpose buvo įkurdinta Karo mokykla, atkelta iš Kauno, o ją išformavus – Vilniaus pėstininkų mokykla.



Buvęs Trinitorių vienuolynas šalia Išganytojo bažnyčios – 2-ojo inžinerijos bataliono dislokacijos vieta. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

### 1.19. BUVUSI KARO MOKYKLA IR BUVUSI VILNIAUS PĖSTININKŲ MOKYKLA

Vilniaus m., L. Sapiegos g. 13,  
Antakalnio g. 17, Šilo g. 5A

📍 54.698718, 25.313977 WGS

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, prasidėjo krašto ir kariuomenės sovietizacija. Marionetinio Lietuvos Respublikos prezidento Justo Paleckio 1940 m. birželio 19 d. dekretu Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla buvo pervadinta Karo mokykla. Naikinant Lietuvos Respublikos kariuomenę, o karius perkelti į formuojamą 29-ąją Raudonosios armijos teritorinį šaulių korpusą, palaipsniui buvo naikinama ir Karo mokykla. Siekiant panaikinti bet kokias sąsajas su Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla, 1940 m. rugsėjo 12–14 d. Raudonosios armijos pėstininkų karo mokykla iš nuolatinės dislokacijos vietos Aukštojoje Panemunėje, Kaune, buvo perkelta į Sapiegų rūmus ir Vilniaus įgulos karo ligoninės bei dabartinės Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos teritorijoje esančius pastatus.

Mokyklai įsikūrus Vilniuje, jau nuo 1940 m. rugsėjo 16 d. ji pradėjo veikti pagal Raudonosios armijos karo mokyklos nuostatus. 1940 m. rugsėjo 22 d. buvo paskirtas naujas mokyklos viršininkas plk. Georgijus Sokurovas. Iš buvusios Karo mokyklos kariūnų buvo suformuotas 1-asis ir dalis 2-ojo bataliono. Nepaisant to, kad būsimai XXII karininkų laidai dar buvo likę mokytis vieni metai, spalio 15–20 d., po valstybinių egzaminų, 69 kariūnams suteikti

jaunesniųjų leitenantų laipsniai ir jie pasiūsti tarnauti į 29-ąją Raudonosios armijos teritorinį šaulių korpusą.



#### TAI ĮDOMU...

*Paskutinis Karo mokyklos XV aspirantų laidos susirinkimas prasidėjo patriotinėmis dainomis, o komisaro Jono Macijausko kalba sukėlė visų juoką. Susirinkimo pabaigoje aspirantai atsistojo ir sugiedojo „Tautišką giesmę“. Jiems nebuvo suteikti karininkų laipsniai, išduotos tik pažymos, kad išklausė karybos kursą. Šią XV laidą baigė nemažai partizaninio judėjimo vadų: Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Antanas Baltūsis-Žvejys, Benediktas Labėnas-Kariūnas, Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas ir kt.*

Sovietams okupavus Lietuvą, SSRS liaudies gynybos komisaro įsakymu 1940 m. rugpjūčio 25 d. vietoje sunaikintos Karo mokyklos buvo įsteigta Vilniaus pėstininkų mokykla. 1940 m. gruodžio 1 d. mokykloje prasidėjo darbas. Tuo metu ten mokėsi apie 1 100 kursantų iš Lietuvos ir iš SSRS, juos mokė 200 karininkų, auklėjo 50 „politrukų“. Paskaitos buvo dėstomos tik rusų kalba. Lietuviai karininkai, likę dėstyti mokykloje, buvo sistemingai keičiami atvykstančiais iš Rusijos. Visi lietuviai akylai stebimi, kiekvienas jų žodis ar veiksmažodis fiksuojamas ne tik politvadovų, bet ir NKVD užverbuotų kursantų informatorių. Siekiant galutinai išguiti lietuvių kalbą, kaip tarpusavio bendravimo priemonę, 1941 m.



### TAI ĮDOMU...

Antrą kartą Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1945 m. gegužės 22 d. Vilniaus pėstininkų mokykla grįžo į Vilnių, į buvusias patalpas. Tuo metu Vilniaus įgulos ligoninė persikėlė į naujas patalpas, o mokykla įsikūrė jos senuosiuose pastatuose. 1953 m. Vilniaus pėstininkų mokykla išformuota, o jos bazėje įkurta Vilniaus priešlėktuvinės gynybos radijo technikos mokykla. Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę, kartu su okupacine kariuomene buvo priversta išsikelti ir sovietinė karo mokykla. Iš Vilniaus ji persikėlė į Sankt Peterburgą. Karinėje teritorijoje įsikūrė Krašto apsaugos mokykla (nuo 1994 m. – Lietuvos karo akademija).

birželio 21 d. abu kursantų batalionai (rusiškasis ir lietuviškasis) buvo sumaišyti, ir visos kuopos tapo mišrios. Visi privalėjo kalbėti tik rusiškai. 1941 m. gegužės mėn. mokykla išvyko į Pabradės poligoną atlikti pratybų – ten sužinojo apie prasidėjusį Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karą.

## 1.20. BUVUSI KARO LIGONINĖ

Vilniaus m., Antakalnio g. 17, Antakalnio g. 27 ir L. Sapiegos g. 3

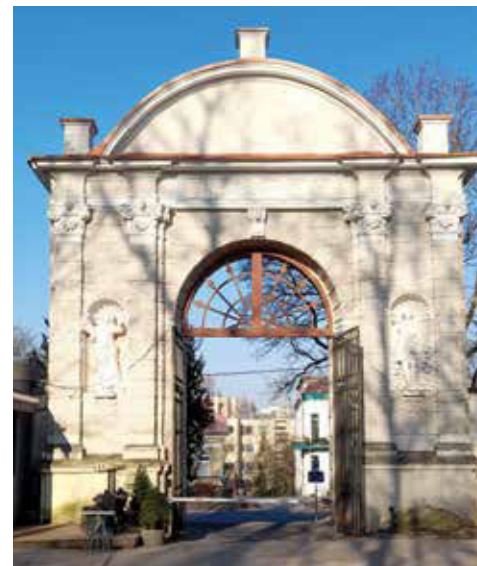
54.697835, 25.310572

Rusijos imperija po 1795 m. įvykdytos Lietuvos ir Lenkijos valstybės aneksijos siekė įsitvirtinti užimtose teritorijose. Tuo tikslu Vilniuje ir jo apylinkėse buvo dislokuotos nemažos Rusijos

karinės pajėgos, kurioms prireikė karo ligoninės. 1808 m. lapkričio 28 d. Karo ligoninė Antakalnyje buvo pirmą kartą paminėta kaip karo lauko ligoninė. Įsitvirtinus carinės Rusijos administracijai, buvo stiprinamos vadinamosios „jėgos struktūros“, ypač po 1831 m. sukilimo. Kadangi labai išaugo Rusijos imperijos karinių dalinių, dislokuotų Vilniuje, skaičius, atsirado poreikis plėsti ne tik kareivines, bet ir karo ligoninę. XIX a. pabaigoje suskirsčius Rusijos imperiją karinėmis apygardomis, Karo ligoninės statusas keitėsi – ji tapo Vilniaus karinės apygardos ligonine, kuri kontroliavo aplinkinių gydymo įstaigų veiklą ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijos, Baltarusijos teritorijose. Savo dydžiu ir įrengimu ligoninė nusileido tik Rygos karo ligoninei. Vilniaus karo ligoninėje buvo įkurta higienos laboratorija, kadangi 1893–1894 m. per Lietuvoje siautusia choleros epidemiją susirgo apie 30 000 žmonių. Laboratorija atliko ne tik svarbius mikrobiologinius, bet ir maisto bei vandens tyrimus.

Vokiečiams užėmus Vilnių, 1915 m. rugsėjo 5 d. buvusiose Karo ligoninės patalpose buvo įrengta vokiečių ligoninė. Daugiausiai ligonių sirgo infekcinėmis ligomis, atskiruose korpusuose buvo gydomi vokiečių kariai ir rusų karo belaisviai. Labiausiai paplitusios ligos buvo dizenterija, cholera, dėmėtoji šiltinė, vidurių šiltinė, džiova. Šioms ligoms gydyti buvo naudojamas raudonasis vynas ir konjakas – kaip pagrindinis vaistas, todėl nenuostabu, kad kasdien mirdavo po 4–5 ligonius. Medicinos personalas buvo atskiras: vokiečius gydė vokiečiai, o rusus aptarnaudavo samdyti vietiniai gyven-

tojai, turintys medicininį išsilavinimą. Vietiniams gyventojams už darbą mokėjo tokį pat atlyginimą, kokį gaudavo Rusijos kariuomenės medicinos personalas. Vokiečių kariuomenei traukiantis iš Lietuvos, Karo ligoninė uždaryta, personalas išsiskirstė. Dalį inventoriaus vokiečiai pardavė, kitą dalį vietiniai gyventojai suniokojo arba išvogė.



Buvusios Karo ligoninės teritorijos vartai. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

Lenkijos okupacijos metais (1919–1939 m.) Karo ligoninės pastatuose buvo įkurdintos Stepono Batoro universiteto klinikos, nes Karo ligoninėje buvo geresnės sąlygos nei kitose Vilniaus miesto ligoninėse. Per Antrąjį pasaulinį karą Karo ligoninė buvo pritaikyta Vokietijos kariuomenės reikmėms, tačiau išsamios informacijos apie ligoninės veiklą neišliko. Po Antrojo pasaulinio karo ši ligoninė (Antakalnio g. 17) vėl veikė kaip Karo ligoninė.



Buvusios Karo ligoninės teritorijoje. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, sovietų kariuomenė traukėsi iš Lietuvos. Ligoninė buvo išformuota, visa įranga išgabenta į Rusiją, patalpos nuniokotos. 1993 m. ligoninė, iš pradžių veikusi kaip Karo veteranų medicinos centras, buvo pavadinta Sapiegos ligonine. Vėliau ligoninė uždaryta, patalpos skirtos komercinei veiklai.

## 1.21. BUVUSI VILNIAUS KARO MOKYKLA

Vilniaus m., M. K. Čiurlionio g. 21

54.682478, 25.260213

Rusijos imperijos kariuomenės Vilniaus pėstininkų junkerių karo mokykla įsteigta 1864 m. rugsėjo 29 d. Rusijos imperatoriaus Aleksandro II įsakymu. Juo nurodoma dvejimėms metams eksperimento tvarka įsteigti pirmąsias naujo tipo junkerių mokyklas Maskvoje

ir Vilniuje. Vilniuje naujo tipo karo mokykla buvo viena iš pirmųjų visoje Rusijos imperijoje. Įsakyme dėl junkerių mokyklos steigimo numatyta, kad mokykloje mokysis 200 junkerių. Stojant į mokyklą, reikėjo pateikti tiesioginio viršininko rekomendaciją, būti išstarnavus puskarininkiu ne mažiau kaip 4 mėn. ir išlaikyti stojamuosius egzaminus. Baigusieji pradžios gimnaziją į vyresnįjį kursą buvo priimami be stojamųjų egzaminų. Pats pavadinimas Vilniaus pėstininkų junkerių karo mokykla Karo ministerijos įsakyme Nr. 390 nurodytas tik 1865 m. spalio 28 d., tačiau paren-

giamieji darbai ir mokyklos atidarymas įvyko daug anksčiau. 1864 m. lapkričio 4 d. caro įsakymu mokyklos viršininke paskiriamas plk. N. Malachovas. 1864 m. spalio 29 d. prasidėjo junkerių mokslai. Mokslas trukdavo dvejus metus. Mokymo kursas buvo dalijamas į jaunesnįjį (bendrąjį) ir vyresnįjį (specialųjį). Mokslo metai prasidėdavo rugsėjo 1-ąją ir tęsdavosi iki balandžio 1-osios, po to buvo laikomi egzaminai, o po jų organizuojamos lauko pratybos. Mokslai baigdavosi vasaros stovykla, kurioje kiekvienas junkeris turėjo praktiškai įsisavinti teorinius dalykus. Visi junkeriai pagal mokslo baigimo rezultatus buvo skirstomi į I ir II kategorijas. 1886 m. uždarius Rygos pėstininkų junkerių karo mokyklą, 200 šios mokyklos junkerių perkelti į Vilnių. Nuo tų metų Vilniaus pėstininkų junkerių mokykla rengė karininkus daliniams, dislokuotiems Vilniaus, Rygos ir iš dalies Sankt Peterburgo karinėse apygardose.

Nuo 1901 m. Vilniaus pėstininkų junkerių karo mokykloje pasikeitė mokymo programos. Tuomet vietoje dviemėčių studijų programos karininkus pradėta rengti pagal trimetę studijų programą, suvienodinant ją su kitų karo mokyklų programa. 1904 m. rugpjūčio 9 d. Vilniaus pėstininkų junkerių karo mokykla išleido pirmąją junkerių karininkų, o ne podpraporščikų laidą. 1904–1905 m. besimokančiųjų skaičius išaugo iki 400 junkerių.

1903 m. sausio 27 d. Vilniaus pėstininkų junkerių mokyklai suteikta garbė turėti kovinę vėliavą. Nuo 1910 m. rugsėjo 1 d. Karo ministro įsakymu Nr. 243 Vilniaus pėstininkų junkerių karo mokykla pervadinta į Vilniaus karo

mokyklą. Pasikeitus pavadinimui, esminių karininkų rengimo pokyčių neįvyko.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, visose pėstininkų mokyklose, taip pat ir Vilniaus, buvo įvestas sutrumpintas keturių mėnesių karininkų kursas visiems asmenims, turintiems 6 metų gimnazijos arba 2 metų dvasinės seminarijos išsilavinimą. Junkerių skaičius padidintas nuo 500 iki 900. Iš viso buvo išleista 16 sutrumpintų kursų karininkų laidų. 1915 m. stipriai pablogėjus situacijai Rusijos–Vokietijos fronte, liepos 15 d. mokykla evakuota į Paltavą, kur įsikūrė dvasinės seminarijos patalpose. Po bolševikinio perversmo Rusijoje ji buvo uždaryta.

Pagal turimą informaciją Lietuvos kariuomenėje tarnavo 35 Vilniaus karo mokyklos auklėtiniai, iš jų 15 tapo generolais. Žymesnieji – gen. Silvestras Žukauskas, div. gen. Pranas Liatukas, gen. ltn. Petras Kubiliūnas, gen. ltn. Stasys Nastopka, gen. ltn. Juozas Kraucevičius, gen. Julius Čaplikas, gen. ltn. Maksimas Katchė ir plk. Konstantinas Žukas. Kaip matome, šios mokyklos auklėtiniai užėmė pačius aukščiausius ir atsakingiausius postus Lietuvos kariuomenėje Nepriklausomybės kovų ir valstybės įtvirtinimo laikotarpiu, o Estijos kariuomenėje tarnavo apie 60 Vilniaus karo mokyklos auklėtinių. Iš jų patys žymiausi – Estijos kariuomenės vadas gen. Johanas Laidoneris, generalinio štabo viršininkas, vėliau gynybos ministras mjr. Janas Sotsas, paskutinis nepriklausomos Estijos gynybos ministras gen. mjr. Paulas Lilas, gen. mjr. Ernestas Poderis ir kt. Ne mažiau kaip 90 Vilniaus karo mokyklos auklėtinių tarnavo ir Latvijos kariuomenėje, tarp jų patys žymiausi

– ilgametis Latvijos gynybos ministras gen. Janis Baluodis, generalinio štabo viršininkas gen. Pēteris Radzins, generalinio štabo viršininkas gen. Martinis Hartmanis, paskutinis Latvijos kariuomenės vadas Robertas Klavinis ir kiti.

Dalis lietuvių, latvių ir estų pasirinko kitą kelią – tarnavo bolševikams. Ironiška, bet jie vėliau pačių bolševikų buvo sušaudyti. Iš jų žymiausi lietuviai buvo Bronislovas Petrusevičius, Juozas Blaževičius, tarp latvių žinomiausi – Valdemaras Ozolas ir pirmasis Sovietų Rusijos kariuomenės vadas Jukumas Vacietis. Tarp estų žinomiausias – 2-ojo rango komandarmas Augustas Korkas. Be abejo, buvo ir tokių, kurie, nors ir tarnavo bolševikams, vėliau visgi grįžo į tėvynę. Tarp tokių paminėtini plk. Jonas Asevičius-Acukas, gen. Leonas Apolinaras Radas-Zenkavičius ir kiti.

Ant buvusios Vilniaus karo mokyklos sienos šiuo metu yra įrengtos atminimo lentos Lietuvos kariuomenės vadui gen. Silvestrui Žukauskui, Estijos kariuomenės vadui gen. Johanui Laidoneriui ir Latvijos kariuomenės vadams gen. Janiui Baluodžiui, gen. Pēteriui Radziniui ir gen. Krišjaniui Berkiui.



#### TAI ĮDOMU...



*Nuo 1891 m. iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios buvo vedama besimokančiųjų statistika pagal tautybę, tikybą, kilmės luomą ir kt. 1891–1910 m. laikotarpiu I kategorijos gabumais mokyklą baigė 100 proc. estų, 75 proc. latvių ir lietuvių, 60 proc. lenkų ir 8 proc. rusų.*



Buvusi Vilniaus karo mokykla. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

## 1.22. PAMINKLAS PANERIŲ KAUTYNĖMS ATMINTI

Vilniaus m., Savanorių pr. 229A

 54.640542, 25.185755 

2001 m. birželio 6 d. šalia Panerių kapinių koplyčios atidengtas paminklas čia žuvusiems sukilėliams atminti. 1831 m. birželio 19 d. šioje vietoje generolo Antano Gelgaudo vadovaujami sukilėliai pralaimėjo Rusijos imperijos kariuomenei. Panerių kautynėse su caro kariuomene žuvo 600 sukilėlių ir 364 Rusijos kariai. Po nesėkmingai susiklosčiusio mūšio sukilėliai atsitraukė į Raseinius, vėliau nesėkmingai bandė užimti Šiaulius, tuomet atsitraukė į Kuršėnus, kur pasidalijo į kelias dalis ir veikė savarankiškai.

Generolas Antanas Gelgaudas vadovavo Lenkijos Karalystės sukilėlių daliniams 1830 m., o 1831 m. su jais atvyko į Lietuvą ir perėmė vadovavimą sukilimui. Jo vadovaujami daliniai užėmė Kauną, tačiau, pralaimėję mūšius dėl Vilniaus ir Šiaulių, buvo priversti



Paminklas Panerių kautynėms atminti. *Manvydo Vitkūno nuotr.*





### TAI ĮDOMU...

*Manyta, kad Panerių kautynėse žuvę sukilėliai palaidoti šalia kalno papėdėje buvusio koplytstulpio, ties kuriuo meldavosi atvykstantys ir išvykstantys iš miesto žmonės. Per archeologinius tyrimus rasti koplytstulpio pamatai, tačiau sukilėlių palaikų greta jų nebuvo. Gyventojai liudijo, kad sukilėliai palaidoti po dabartiniu keliu, kuriuo troleibusai išvažiuoja iš Savanorių prospekto Centro link. Senosiose Panerių kapinaitėse, tikėtina, palaidoti 1831 m. sukilimo malšintojai – rusų kariai. Iki šiol kapinėse išlikęs tik vieno Rusijos kariuomenės karininko, mūšyje žuvusio štabskapitono Jegoro Svečino, kapas, ant kurio yra pastatytas kubo formos juodo granito paminklas.*

trauktis link Prūsijos. Prūsijos pasienyje gen. A. Gelgaudą nušovė sukilėlių kariuomenės kapitonas Stefanus Skulskis. Generolas palaidotas Kisiniuose, Klaipeidos rajone.

## 1.23. JAUNESNIOJO PUSKARININKIO EDGARO KOPCIKO ŽŪTIES VIETA

Vilniaus m., Geležinio Vilko g. 13, 15

 54.673651, 25.241508 

Mokomojo junginio specialiosios paskirties būrio karys j. psk. Edgaras Kopcikas žuvo 1992 m. balandžio 28 d., atlikdamas 117-ąjį šuolį su parašiotu Vingio parke, kuriame po kelių dienų turėjo vykti Savanoriškosios krašto ap-

saugos tarnybos (dabar KASP – Krašto apsaugos savanorių pajėgos) pirmosios sporto žaidynės. Deja, parašiotui neišsiskleidus, karys žuvo. J. psk. E. Kopcikas į Mokomąjį junginį įstojo jau būdamas kandidatu į dziudo sporto meistrus, taip pat jis buvo daugelio turnyrų nugalėtojas ir prizininkas. Karys, kaip ir kiti spec. būrio kariai, mokėsi parašiutizmo meno, jam pavykdavo tiksliai nusileisti pažymėtuose taškuose. Kiekvienais metais, balandžio 28 dieną (žūties dieną), buvę spec. būrio kariai bei kolegos, jį pažinoję ir kartu tarnavę, renkasi Antakalnio kapinėse pagerbti žuvusio tarnybos draugo.

1992 m. Krašto apsaugos ministerijos fotografas Tadas Dambrauskas iš savo sodybos perdavė akmenį, kurį Geležinio Vilko brigados kariai atvežė ir pastatė j. psk. E. Kopciko žūties vietoje. 2016 m. į akmenį įmontuota atminimo plokštė su užrašu, nurodančiu, kad šio-





Jaunesniojo puskarininkio Edgardo Kopciko žūties vieta. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

je vietoje žuvo j. psk. Edgaras Kopcikas. Nežinia kieno iniciatyva buvo pradėti rašyti skundai, kad „sudarytas kultūros paveldo paminklas“. Vėliau žūties vietą žymintis akmuo dingo. 2016 m. lapkričio 23 d. paaiškėjo, kad E. Kopciko žūties vietą žymintis akmuo iš buvusios vietos perkeltas į Vilniaus Jono Basanavičiaus gimnazijos kiemą. Šalia akmens įrašyta, kad šis akmuo iš senovės lietuvių šventovės yra rastas Švedų kaime, prie Sudervės. Neaišku, kas ir kokiais ketinimais ar sprendimais vadovaudamiesi, iš žūties vietos šį akmenį perkėlė į kitą vietą, tačiau vėliau beveik į tą pačią vietą buvo atvežtas ir pastatytas kitas akmuo su atminimo lentele.

## 1.24. SAVANORIO ARTŪRO SAKALAUŠKO ŽŪTIES VIETA

Vilniaus m., A. Goštauto g.

 54.693941, 25.26204 

1991 m. rugpjūčio 21 d., žlugus pučui Maskvoje per sovietų kariuomenės surengtą provokaciją Aukščiausiosios Tarybos prieigose įrengtame patikros poste Nr. 1 per susirėmimą su sovietų kariais žuvo savanoris Artūras Sakalauskas, dar keletas savanorių sužeista. A. Sakalauskas gimė 1963 m. spalio 26 d. Alytuje. Jo senelis Antanas Letkauskas už mūšius prie Radviliškio buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi. A. Sakalauskas mokėsi Alytaus 5-ojoje vidurinėje mokykloje ir 9-ojoje profesinėje technikos mokykloje. Dar besimokantis vidurinėje mokykloje pastebėtas kartu su klasės draugais klijuojantis Lietuvos trispalves ir lapelius su užrašu „Už laisvą“

*Lietuvą*. Dėl šios veiklos jaunuolis buvo įtrauktas į Alytaus milicijos nepilnamečių įskaitą. Baigęs mokslus, dirbo Alytaus mašinų gamykloje. 1991 m. sausio 20 d. įstojo į Savanoriškąją krašto apsaugos tarnybą, aktyviai dalyvavo gindamas Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą sausio–rugpjūčio mėnesiais. 1991 m. rugpjūčio 19 d. kartu su Alytaus rinktinės savanoriais atvyko į budėjimą, kur paskutinę pučo dieną žuvo per susišaudymą su sovietų kariais.

Iš karto po savanorio žūties pradėta rūpintis įamžinti atminimą. Dar 1991 m. žūties vietoje buvo pastatyta atminimo lenta su užrašu: „Čia 1991 VIII 21 žuvo savanoris Artūras Sakalauskas“, o tiksliai žūties vieta buvo pažymėta asfalte įbetonuota raudono granito lenta. Nežinia,





Savanorio Artūro Sakalausko žūties vieta. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

kam ši atminimo lentelė trukdė, bet 1992 m. rudenį buvo gauta informacija, kad lentelė sunaikinta. Į žūties vietą nuvykęs tuometis SKAT štabo Ryšių visuomene skyriaus viršininkas kpt. Antanas Burokas rado atminimo lentelę nuplėštą ir tolokai numestą. 1993 m. sausio mėnesį, artėjant Sausio 13-osios minėjimui, SKAT 8-osios rinktinės savanorio Gasparo Genzbigelio iniciatyva ir asmeninėmis lėšomis buvo pastatytas kryžius, ant kurio skersinio kairėje pusėje užrašyta: „Žuvo 1991 VII 21“, dešinėje – „Artūras Sakalauskas“. Kryžiaus apačioje buvo pritvirtinta lentelė su tokiu užrašu: „Nedriškite kelti rankos prieš Laisvės gynėjus ir jų atminimą.“ Kryžių pašventino tuometis Lietuvos kariuomenės kapelionas kun. Alfonsas Svarinskas, tačiau 1994 m. pavasarį kryžius buvo nupjautas. Maždaug tuo pačiu metu iš važiuojamosios dangos dingo ir tiksliai žūties vietą žymėjusi granitinė plokštė, jos panaikinimą motyvuojant eismo saugumo užtikrinimu. 1994 m. vasarą bendražygių iniciatyva iš Alovės kaimo (Alytaus r.) buvo atvežtas masyvus rausvas lietuviško granito paminklinis akmuo su tautodailininkų nukaltu metaliniu kryžiumi. Akmens viršuje iškaltas toks tekstas: „Čia žuvo gindamas Lietuvos parlamentą savanoris Artūras Sakalauskas“, apačioje – žūties data „1991 rugpjūčio 21“. Svarbu pabrėžti, kad po keleto metų pirmasis kryžius buvo nulaužtas ir dingo, tuomet užsakytas ir nukaltas naujas kryžius, kurį irgi buvo nulenkę, bet dėl konstrukcinių ypatybių vandalams nepavyko jo nulaužti, todėl kryžius buvo atstatytas. Prie paminklo kasmet, A. Sakalausko žūties dieną, vyksta šio kario savanorio pagerbimo ceremonija.

## 1.25. SIMONO KONARSKIO SUŠAUDYMO VIETA

Vilniaus m., Muitinės g., ties pastatu Nr. 29

 [54.677267, 25.262129](#)  WGS

Pagal architekto prof. Julijaus Kloso projektą, 1830–1831 m. Lietuvos ir Lenkijos sukilimo dalyvio, Lenkijos Karalystės kapitono Simono Konarskio sušaudymo vietoje 1924 m. buvo pastatytas paminklas. Paminklo fasade iškaltas toks užrašas lenkų kalba: „Tu stracony bohater narodowy Szymon Konarski 27 lutego 1839... ale Polsce zbaw Panie“ („Čia 1839 m. vasario 27 d. nužudytas tautos didvyris Simonas Konarskis. ...išgelbėk, Viešpatie, Lenkiją“). Po užrašu iškaltas kryžius, apjuostas vainiku. Pa-





Simono Konarskio sušaudymo vieta. Paminklas pastatytas 1924 m. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

minklo viršutinėje dalyje buvęs erelis sunaikintas sovietmečiu.

Kpt. S. Konarskis gimė 1808 m. kovo 5 d. Dapkiškių dvare, prie Miroslavo (dab. Alytaus r.). 1831 m. dalyvavo gen. D. A. Chlapovskio ir J. Zalivskio žygyje padėti Lietuvos sukilėliams. Sukilimo vadų buvo paskirtas Marijampolės ir Kalvarijos apygardų karo viršininku. Pralaimėjus 1831 m. sukilimui, kūrė pasipriešinimo tinklą ir rengėsi naujam sukilimui. 1838 m. birželio 8 d. S. Konarskis Rusijos žandarų buvo suimtas ir nuteistas sušaudyti.

## 1.26. RASŲ KAPINĖS

Vilniaus m., Sukilėlių g. / Ribiškių Didžioji g.

 [54.669217, 25.30315](#)  WGS

Vienos seniausių veikiančių Vilniaus kapinių Rasų kapinės įsteigtos 1801 metais. Jose buvo įrengti ir kolumbariumai, o 1850 m. pastatyta koplyčia. 1863 m. kapinėse ginklus slėpė sukilėliai. XIX a. greta Senujų Rasų kapinių įrengtos Naujosios Rasų kapinės. Adomas Honoris Kirkoras savo knygoje „Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes“ 1880 m. rašė: „Bent jau paviršutiniškai išvaikščioję miestą visomis kryptimis, nueikite į daugybės jo gyventojų amžino atilsio vietas pagerbti mirusių mūsų pirmtakų atminimo; pradėkime nuo Rasų kapinių, plytinčių plačiame slėnyje, su daug kalvelių, kurių didžiąją dalį įspūdingai puošia gražūs įvairių rūšių medžiai. Dar užsukime į Angelų kalnelį. Kiek čionai gėlių ir krūmokšnių, o kaip tirštai nusėta žemė mažais, tėvų apraudotais įvairaus amžiaus vaikų kapeliais!“ Tai vienas svarbiausių

Lietuvos panteonų, kuriame palaidoti ir tokie žymūs Lietuvos žmonės, kaip Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška, Jonas Vileišis ir daugelis kitų. Rusų kapinėse palaidota ir daugiau nei dvi dešimtys Nepriklausomybės kovose kritusių Lietuvos karių, kuriems skirtas paminklas „Pieta“ su užrašu „Amžina garbė žuvusiems už Lietuvos laisvę 1920–1921“. Taip pat Rusų kapinėse palaidoti žuvę Lenkijos kariuomenės kariai, Lenkijos valstybės vadovo Juzefo Pilsudskio širdis, perlaidota jo motina.

Rusų kapinėse palaidoti ir 1941 m. Birželio sukilimo dalyviai. Visi 27 sukilė-





Rusų kapinės. Lietuvos kariuomenės karių kapai. Vidmanto Misevičiaus nuotr.

liai žuvo kautynėse su okupacine Raudonąja armija. Prie sukilėlių kapų dar 1942 m. buvo pastatytas koplytstulpis, kurį 1995 m. restauravo Algis Laima. Mykolo Arkangelo, Sopingingosios Dievo Motinos ir Šv. Kazimiero skulptūras koplytstulpyje atkūrė Leonas Avlas. Koplytstulpio viršūnę puošia metalinis kryžius-saulė.

2019 m. lapkričio 22 d. Vilniuje, Senųjų Rusų kapinių koplyčioje, buvo iškilmingai perlaidoti 1863–1864 m. sukilimo dalyvių palaikai, rasti Gedimino kalne. Amžinojo poilsio atgulė sukilimo vadai Konstantinas Kalinauskas, Zigmantas Sierakauskas, Titas Dalevskis, Mečislovas Dormanovskis, Ignacijus Zdanevičius, sukilimo dalyviai Janas Benkovskis, Eduardas Čaplinskis, Jokūbas Čechanas, Juozapas Jablonskis, Boleslovas Kajetonas Koliška, Julijanas Lesnevskis, Albertas Liaskovičius, Janas Marčevskis, Henrikas Makoveckis, Vladislovas Nikolajus, Aleksandras Revkovskis, Juozapas Revkovskis, Kazimieras Sičiukas, Karolis Sipavičius, Raimundas Zemackis.

### 1.27. ANTAKALNIO KAPINĖS

Vilniaus m., Karių Kapų g.

 54.698955, 25.318072  WGS

Žemė, kurioje įkurtos Antakalnio kapinės, ilgą laiką priklausė didikams Sapiegoms. Šiuo metu restauruojami netoli kapinių esantys jų rūmai. Lietuvą užėmus carinei Rusijai, ši žemė tapo Vilniaus miesto nuosavybe, o 1809 m. kalvotoje vietoje beveik 4 ha plotas paskirtas laidoti žmones, mirusius An-

takalnyje veikusioje Karo ligoninėje. Taip šioje vietoje atsirado pirmosios kapinės, vadintos Ligoninės kapinėmis. 1887 m. pasirodė Rusijos imperatoriaus įsakas, kuriuo nurodyta Antakalnyje, greta jau veikiančių kapinių, įkurti specializuotas Karių kapines.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, prasidėjo Lietuvos nepriklausomybės karas, kurio viena iš dalių tapo Lietuvos karas su Lenkija. Šiose kapinėse buvo palaidota, manoma, apie 30–40 Lietuvos karių, bet iki mūsų dienų išliko tik 1920 m. gruodį mirusio kario Jurgio Potiejaus kapas. Kiti to laikmečio Lietuvos karių kapai sunaikinti apie 1976 m., rekonstruojant kapines. Kur kas daugiau Lietuvos karių kapų išliko Rusų kapinėse.

Nemenką plotą Antakalnio kapinėse užima Lenkijos karių kapai. Čia palaidota ne tik žuvusiųjų 1919–1920 m. kovose (dalis jų palaidoti įvairiose Vilniaus krašto vietose, vėliau perlaidoti čia), bet ir tarpukariu mirusių Lenkijos kariuomenės Vilniaus įgulos karių.

Naujų Lietuvos karių kapų Antakalnio kapinėse atsirado po to, kai dalis Vilniaus krašto su sostine Vilniumi 1939 m. buvo grąžinta Lietuvai. Kapinėse gana nemažai 1941 m. Birželio sukilime žuvusių lietuvių kapų. Kiek iš viso čia palaidota Birželio sukilimo dalyvių, iki galo neaišku. Istorikės Vidos Girininkienės duomenimis, Antakalnyje galėjo atgulti ne mažiau kaip 45 sukilimo dalyviai. Dėl vieno kapinių ploto, kuriame galėjo būti palaidota sukilėlių, iki šiol verda ginčai.

Pirmojo pasaulinio karo metais Antakalnio kapinėse atsirado naujas sklypas, skirtas laidoti žuvusiems arba mi-

rusiems nuo sužeidimų ir ligų vokiečių bei rusų kariams. Vokiečiai jiems pastatė bendrą paminklą. Tai puikiai iliustruoja, kad žmogiškumo, nepaisant karo žiaurumų, Pirmajame pasauliniame kare buvo kur kas daugiau nei Antrajame pasauliniame kare. Sunku net teoriškai įsivaizduoti Raudonosios armijos ir vokiečių karių kapines su bendru paminklu. Atvirkščiai, Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, 1944 m. vasarą, į Lietuvą įžengusi sovietų kariuomenė sąmoningai naikino vokiečių karių kapus.

1944 m. dviejuose kapinių sklypuose buvo laidojami, o vėliau ir iš kitų vietų perlaidojami Sovietų Sąjungos kariuomenės karių, taip pat raudonųjų partizanų – diversantų palaikai. Palaikai perlaidoti buvo atgabenami net iš Trakų, Alytaus, Švenčionių apylinkių. Čia taip pat buvo perlaidota anksčiau įvairiose Vilniaus miesto vietose palaidotų Raudonosios armijos karių.

1976–1984 m. memorialas iš esmės pertvarkytas, karių palaikai iš kapinių šiaurės vakarinio pakraščio iškasti ir perlaidoti greta kitų karių pietrytinėje dalyje, šalia memorialo. Greta jo pakopomis išdėstyti žymių sovietinės Lietuvos partinių funkcionierių kapai.

Dar viena kariuomenė, kurios karių palaikai ilsisi Antakalnio kapinėse, – garsiojo karvedžio Napoleono Didžioji armija. Tiesa, Napoleonui tarnavę prancūzų, italų, vokiečių, lenkų ir kitų tautybių kariai iš pradžių buvo palaidoti ne čia.

Daugiau nei 3 tūkst. žmonių palaikai atsitiktinai rasti per statybas buvusioje karinėje teritorijoje, Žirmūnuose, vadinamajame Šiaurės miestelyje. Po kruopščių archeologinių ir antropologinių tyrimų jie buvo iškilmingai perlai-



Antakalnio kapinės. Laisvės gynėjų memorialas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

doti Antakalnio kapinėse.

Menininkų kalnelyje ir netoli jo il-sisi daugybė Lietuvos kultūrai, menui, mokslui nusipelnusių žmonių. Šioje kapinių dalyje itin daug meniškų, skoningų, originalių paminklų bei antkapių. Netoliese pradėtas formuoti Lietuvos kariuomenės karių kapų kvartalas, kuriame amžinojo poilsio atgulė ilgametis Lietuvos karinių jūrų pajėgų vadas flotilės admiralas Raimundas Saulius Baltuška ir generolas majoras Gintautas Zenkevičius.

Šalia perlaidoti Pietų Lietuvos partizanų vado pulkininko Juozo Vitkaus-Kazimieraičio palaikai, rasti bu-

vusio Leipalingio valsčiaus būstinės kieme 2022 m. vykusių archeologinių tyrimų metu, bei legendinio Aukštaitijos partizano Antano Kraujelio-Siaubūno palaikai, 2019 m. archeologinių tyrimų metu aptikti šalia Antakalnio kapinių esančiose Našlaičių kapinėse. Kitoje kapinių dalyje formuojamas valstybės vadovų ir Kovo 11-osios Akto signatarų kapų kvartalas. Čia amžino atilsio atgulė prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas, perlaidoti Našlaičių kapinėse rasti partizanų vado brigados generolo A. Ramanausko-Vanago, patekusio į sovietų saugumiečių rankas ir žiauriai kankinto bei sušaudyto

1957 m., palaikai. 2018 m. Lietuvos Respublikos Seimas pripažino A. Ramanauską-Vanagą Lietuvos valstybės vadovu.

Slėnyje, apsuptame kalvų, įrengtas įspūdingas Laisvės gynėjų memorialas. Čia palaidoti šiuolaikinės Lietuvos didvyriai – didesnė dalis žuvusiųjų per 1991 m. sausio įvykius: Loreta Asanavičiūtė, Virginijus Druskis, Darius Gerbutavičius, Rolandas Jankauskas, Algimantas Petras Kavoliukas, Vidas Maciulevičius, Apolinaras Povilaitis, Ignas Šimulionis, Vytautas Vaitkus. Šalia – tais pačiais metais Krakūnų (Šalčininkų r.) pasienio poste klasingai tarnybos metu nukautas Lietuvos pasienietis Gintaras Žagunis, taip pat sovietų Ypatingosios paskirties milicijos būrio (OMON) smogikų Medininkų (Vilniaus r.) pasienio punkte nužudyti Lietuvos pareigūnai Mindaugas Balavakas, Algimantas Juozakas, Algirdas Kazlauskas, Juozas Janonis, Antanas Musteikis, Stanislovas Orlaivičius, Ričardas Rabavičius. Taip pat čia palaidotas Jonas Tautkus, kurį mirtinai sužeidė lengvąjį automobilį automagistralėje Vilnius–Kaunas apšaudę sovietų kariai.

Prie Laisvės gynėjų kapų, centrinėje dalyje, ant dvipakopio šlifuito granito postamento, 1995 m. buvo pastatyta skulptoriaus Stanislovo Kuzmos iš bronzos ir granito sukurta pieta – Švč. Mergelė Marija, ant kelių laikanti mirusio sūnaus Kristaus kūną.

Netoliese palaidotas minėtas jaunesnysis puskarininkis Edgaras Kopciakas – Mokomojo junginio, vėliau Lauko kariuomenės 1-osios motodesantinės brigados (dabartinės mechanizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vil-

kas“ pirmtakės), karys, žuvęs 1992 m. balandžio 28 d. neišsiskleidus parašiotui per parodomosios parašiotininkų programos generalinę repeticiją.





### TAI ĮDOMU...

*Antakalnio kapinėse palaidotas iš Austrijos kilęs Trečiojo reichio feldfelbis Antonas Šmidas. Tarnaudamas Vilniuje, jis gelbėjo žydus, netgi slėpė juos savo bute. Galiausiai buvo sučiuptas, nuteistas kaip išdavikas, 1942 m. sušaudytas ir palaidotas greta Pirmojo pasaulinio karo metais žuvusių vokiečių karių. 2000 m. Antono Šmido vardas suteiktas Vokietijos kariuomenės Priešlektuvinės gynybos mokymo centrui.*

## 1.28. 1991 M. SAUSIO 13-OSIOS BARIKADŲ FRAGMENTAI

Vilniaus m., Gedimino pr. 53

 [54.691162, 25.261079](https://www.google.com/maps/place/54.691162,25.261079) 

Per dramatiškus 1991 m. sausio įvykius aplink Aukščiausiosios Tarybos (Lietuvos Respublikos Seimo) rūmus buvo pastatytos barikados, saugusios nuo Sovietų Sąjungos kariuomenės agresijos. Laikui bėgant, visas Aukščiausiosios Tarybos pastatas sutvirtintas gelžbetoninėmis barikadomis. Ant barikadų atsirado įvairių užrašų, atspindinčių tuometę situaciją. Lietuvos Respublikos Seimas 2000 m. nusprendė įamžinti ir išsaugoti būsimoms kartoms autentišką 1991 m. parlamento gynybinių barikadų fra-



Lietuvos Respublikos Seimo rūmai. Klaudijaus Driskiaus nuotr.



gmentą. Gynybinių barikadų fragmentas, mediniai koplytstulpiai ir istorinė Šv. Mergelės Marijos statula buvo apdengti stikline konstrukcija, todėl memorialą iš išorės galima apžiūrėti bet kuriuo metu.

Memorialą prižiūri Nepriklausomybės gynėjų sąjungos nariai, kurie miegai su lankytojais dalijasi atsiminimais apie to meto įvykius. Memorialo vidų aplankyti ir su Nepriklausomybės gynėjais galima susitikti tik iš anksto susitarus arba nustatytomis valandomis. Memorialo projektą sukūrė „Vilniaus architektūros studija“. Projekto vadovas – Kęstutis Kisielius, autorius – Alfonsas Vaškevičius.

Aplink tuomečius Aukščiausiosios Tarybos rūmus stovėjusių barikadų vietas žymi pilko granito obeliskai su tai nurodančiais užrašais.

## 1.29. OKUPACIJŲ IR LAISVĖS KOVŲ MUZIEJUS

Vilniaus m., Aukų g. 2A

 [54.688233, 25.270628](#) 

Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, anksčiau vadintas Lietuvos genocido aukų muziejumi, įsteigtas 1992 metais. Muziejus įsikūręs buvusiuose KGB (rus. *Комитет Государственной Безопасности*, liet. Valstybės saugumo komitetas) rūmuose, kur 50 metų buvo planuojami ir vykdomi sovietų nusikaltimai. Pastatui, kuriame įkurtas muziejus, – daugiau nei 100 metų. Jis pastatytas XIX a. pabaigoje kaip Rusijos imperijos Vilniaus gubernijos teismo rūmai. Vėliau jį naudojo okupacinių kaizerinės, lenkų, nacių, sovietų valdžių teisminės bei represinės struktūros. Šio pastato istoriją atspindi sudėtingi ir skaudūs XIX a. pab. – XX a. Lietuvos istorijos įvykiai. Lankytojai gali apžiūrėti buvusį KGB vidaus kalėjimą, mir-

ties nuosprendžių vykdymo patalpą, taip pat šiuolaikines ekspozicijas, su pažindinančias su nepriklausomybės praradimu XX a. viduryje, okupantų vykdytomis represijomis, nuožmia ir pasiukojama kova dėl nepriklausomybės.

Sovietų okupacijos metais pastato pusrūsyje veikusiame kalėjime buvo įrengtas tardymo izoliatorius. Eksponuojamos kameros išliko tokios, kokios buvo rastos 1991 m. rugpjūčio mėnesį, nutraukus KGB veiklą Lietuvoje. Dabar jos nebėra tokios, kokiose kentėjo kaliniai 1940–1941 m. ar pokario metais. Kalėjimas ne kartą perdažytas, remontuotas (atidengta net 18 dažų sluoksnių), sumažintas kalinimo kamero skaičius (iš daugiau kaip 50 kamero 1964 m. liko 23, dar vėliau – 19). Šioje muziejaus dalyje yra ir ekspozicija apie nacių okupaciją bei Holokaustą Lietuvoje.

KGB centrinės būstinės pusrūsyje įrengtoje Šaudymo kameroje nuo 1944 m. pabaigos iki 7-ojo dešimtme-



Viena iš buvusio KGB kalėjimo kamero. Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. Klaudijaus Driskiaus nuotr.



Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. Cokolio plokštėse iškalti čia veikusiame kalėjime nužudytų kovotojų už Lietuvos laisvę vardai. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

čio pradžios buvo nužudyta daugiau kaip 1 000 žmonių. Apie trečdalį jų sovietų teismų arba vadinamosios „trijulės“, t. y. trijų NKVD darbuotojų komisijos, mirties bausme buvo nuteisti už dalyvavimą antisovietiniame pasipriešinime. Po egzekucijos nužudytųjų palaikai būdavo sukraunami toje pačioje patalpoje įrengtame sandėliuke, o vėliau sunkvežimiu išvežami užkasti. 1944–1947 m. sušaudytų 767 žmonių palaikai buvo užkasti beveik miesto centre – Tuskulėnuose.

Muziejuje taip pat yra puikiai įrengtos ekspozicijos „Lietuva 1940–1941 metais“, „Partizaninis karas 1944–1953 m.“, „Nelygi kova (ginkluotojo pasipriešinimo slopinimas)“, „Trėmimai: 1944–1953 metai“, „Lietuvos gyventojai gulage: 1944–1956 metai“, „Gyvenimas tęsiasi...“, „KGB 1954–1991 metais“, „Pilietinis antisovietinis pasipriešinimas: 1954–1991 metai“, „Pokalbių klausy-





Viena iš rekonstruotų kamerų. Okupacijų ir laisvės kovų muziejus. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

mosi kabinetas“.

Ant buvusių KGB rūmų (dabar čia įsikūręs Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, dalis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro padalinių, Lietuvos ypatingasis archyvas bei teismo institucijų) cokolinio aukšto pamatų akmens plokščių yra iškalti čia

sušaudytų asmenų vardai ir pavardės. Tarp buvusių KGB rūmų ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos yra pastatyti du reikšmingi atminimo ženklai – paminklas „Tremtinių aukuras“ bei paminklas 1942–1956 m. Jakutijoje kentėjusiems ir žuvusiems Lietuvos tremtiniais atminti.





#### TAI ĮDOMU...

*Popiežius Pranciškus, 2018 m. lankydamasis Lietuvoje, užsuko į Okupacijų ir laisvės kovų muziejų. Šventasis Tėvas aplankė Monsinjoro Alfonso Svarinsko kamerą, meldėsi Vyskupų ir Šaudymo kameroje. Vyskupų kameroje popiežius Pranciškus uždegė žvakę savo dovanotame šviestuve, įtaisytame tarp palaimintojo arkivyskupo Teofiliaus Matulionio ir šiame kalėjime sušaudyto vyskupo Vincento Borisevičiaus nuotraukų.*

### 1.30. LUKIŠKIŲ AIKŠTĖ

Vilniaus m.

 54.689188, 25.270921 

Lukiškės, dabar esančios miesto centre, ilgą laiką buvo Vilniaus priemiestis su gausybe odininkų dirbtuvių ir skurdžiomis sodybomis. 1624 m. Lukiškėse įkurdinti vienuoliai dominikonai. Iš pradžių jie turėjo nedidelę medinę bažnyčią, o 1690 m. dabartinės Lukiškių aikštės šiauriniame pakraštyje ėmė kilti įspūdinga mūrinė Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia, kurios statybos užtruko daugiau nei pusę šimto metų.

Vienuolyno pastatų komplekse 1799 m. įsteigta Šv. Jokūbo ligoninė, XIX a. – Karo ligoninė. Ilgą laiką bažnyčia ir vienuolynas buvo Lukiškių rajono dominantė, o šalimais ėmė formuotis aikštė, kuri tapo viena svarbiausių Vilniaus turgaviečių.

1863–1864 m. Lenkijoje ir Lietuvoje vyko sukilimas prieš Rusijos priespaudą. Koriku praminto tuomečio Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo nurodymu būtent Lukiškių aikštėje buvo viešai įvykdyti mirties nuosprendžiai 21 sukilimo dalyviui. Tarpukariu Lenkijai užėmus Vilnių, aikštėje buvo įamžintas čia nužudytų sukilėlių atminimas – pastatyta masyvi akmeninė plokštė su užrašu „1863“. Vėliau ji perkelta į šiaurinę aikštės dalį. Dabar čia



#### TAI ĮDOMU...

*XIX a. pabaigoje pietiniame Lukiškių aikštės pakraštyje buvo pastatytas cirko pastatas, kuriame nuo 1907 m. rodyti ir filmai, o netrukus čia imta rengti ir teatro vaidinimus. 1905 m. gegužės 6 d. Lukiškių aikštėje buvo surengtas pasikėsinimas į Vilniaus gubernatorių Viktorą fon Valj. Į gubernatorių, išeinantį iš cirko pastato, šovė ir sužeidė socialistas, iš Onušio kilęs batsiuovys Hiršas fon Lekertas, keršijęs gubernatoriui už nurodymą išplakti suimtus Gegužės 1-osios demonstracijos dalyvius, kurių daugelis buvo žydai. H. Lekertas suimtas, nuteistas mirties bausme ir pakartas.*



Lukiškių aikštė. Sauliaus Žiūros nuotr. madeinvilnius.lt





Lukiškių aikštė. Kryžius nužudytiems 1863–1864 m. sukilimo dalyviams atminti. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

stovi ir memorialinis medinis kryžius.

XIX a. antroje pusėje pietiniu aikštės pakraščiu įrengtas Šv. Jurgio (Georgijaus) prospektas (dabar – Gedimino prospektas), šalia kurio 1889 m. iškilo didžiuliai Teismo rūmai (sovietmečiu tapę KGB rūmais). Sovietmečiu aikštė buvo pervadinta ir iš pradžių tapo Tarybų aikšte, o vėliau pervadinta į Lenino aikštę. 1949–1952 m. vyko aikštės rekonstrukcija, kurios metu iškilo paminklas Leninui. Sovietmečio pabaigoje okupantai labai akylai ėmė saugoti Lenino paminklą Lukiškių aikštėje. Čia būdavo ginkluoti kariai ir netgi šarvuotis, bet galiausiai, žlugus Sovietų Sąjungai, aikštėje nebeliko ir paminklo Leninui – jis nukeltas Maskvoje pralaimėjus 1991 m. rugpjūčio pučui. Paminklas iš pradžių buvo saugomas Dailės kombinato teritorijoje, o vėliau išvežtas į Grūto parką.

### 1.31. ŠIAURĖS MIESTELIS

Vilniaus m., Žirmūnų g., Lakūnų g., Verkių g. ir Apkasų g.

 54.70788, 25.292996 

Šiaurės miestelis – Vilniaus miesto Žirmūnų mikrorajone esanti teritorija, kurią supa Žirmūnų, Lakūnų, Verkių ir Apkasų gatvės. 1812 m. Rusijos karinės kampanijos metu šioje teritorijoje įrengta Napoleono Didžiosios armijos gynybinės sistemos antroji linija, kurioje buvo įrengti pylimai ir redutai. Pirmosios kareivinės šioje teritorijoje pradėtos statyti dar XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Kareivinės buvo skirtos Rusijos imperijos karinei įgulai apgyvendinti. Lenkų okupacijos laikotarpiu šiose



Šiaurės miestelis. Paminklas SSRS ir Afganistano kare žuvusiems kariams iš Lietuvos atminti. *Manvydo Vitkūno nuotr.*



kareivinėse dislokuoti Lenkijos kariuomenės daliniai. Nuo 1945 m. iki 1956 m. čia buvo dislokuota Raudonosios armijos 16-oji lietuviškoji divizija, vėliau šioje uždaroje karinėje teritorijoje buvo vykdoma plėtra: pastatyta papildomų kareivinių, garažų karinei technikai, kareivių klubas, kino teatras, sandėlių, degalinė ir kitų statinių. 1991 m. sausio–rugpjūčio mėnesiais Šiaurės miestelyje dislokuotos divizijos teritorija tapo pagrindine baze, iš kurios vykdytos sovietinės kariuomenės operacijos, nukreiptos prieš Lietuvos Respublikos gyventojus ir valdžios institucijas. Būtent iš čia sovietų tankai ir kita karinė technika bei kariai vyko šturmuoti Televizijos bokšto bei Radijo ir televizijos komiteto pastatų. 1992 m. sovietų kariuomenei apleidus Šiaurės miestelio patalpas, šios pradėtos naudoti komerciniais tikslais. 1998–2005 m. daugelis pastatų buvo nugriauta ir čia suformuotas miesto gatvių tinklas. 2001 m., vykdant statybos darbus, čia rasta viena didžiausių Napoleono kariuomenės karių kapaviečių (daugiau nei 3 tūkst. palaikų). Karių palaikai perlaidoti Vilniaus Antakalnio kapinėse.

**Paminklas SSRS ir Afganistano kare žuvusiems kariams iš Lietuvos atminti** atidengtas 2006 m. gruodžio 8 d. Šiaurės miestelyje, S. Žukausko ir Žygio gatvių sankirtoje esančiame skverelyje. Beprasmiame kare žuvusiems kariams atminti skirtą paminklą sudaro granito postamentas su 96 kare žuvusių karių pavardėmis bei žūties metais. Ant postamento pavaizduota motina, glėbyje laikanti žuvusį sūnų. Tarp jų iškalta juodoji tulpė, tapusi Afganistano karo simboliu. Būtent taip buvo vadina-

mi lėktuvai, skraidindavę namo žuvusių kareivių palaikus. Paminklo, sukurto iš paties dovanoto akmens, autorius – Antanas Kmieliauskas.

### 1.32. PANERIŲ MEMORIALAS

Vilniaus m., Agrastų g. 15

 54.626313, 25.161065 

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Aukštieji Paneriai buvo tolimas Vilniaus priemiestis, kuriam 1939 m. suteiktas kurorto statusas. Prasidėjus sovietų okupacijai, 1940 m. miške pradėta statyti sovietų kariuomenės kuro bazė. Buvo iškastos septynios 5–7 m gylio ir 20–35 m skersmens duobės, kuriose turėjo būti įrengtos cisternos degalams, bei šias duobes jungusios tranšėjos, į kurias turėjo būti įleisti vamzdžiai. Kelių duobių sienos sutvirtintos lauko akmenimis ir betonu. Nemenka teritorija buvo aptverta spygliuotos vielos tvora, pastatyta barakų. Bazė taip ir nebaigta statyti, nes prasidėjo Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karas. Naciai ir jų parankiniais tapę kitų tautybių budeliai, tarp kurių, deja, buvo ir lietuvių, čia žudė įvairių tautų žmones. Iš viso nuo 1941 m. iki 1944 m. liepos mėn. Paneriuose sušaudyta iki 70 tūkst. žmonių – daugiausia Vilniaus miesto bei Vilniaus krašto žydų. Čia taip pat buvo nužudyta romų, sovietų karo belaisvių, lenkų kovotojų ir jų rėmėjų, nacių įsakymams nepaklususių Vietinės rinktinės karių ir kt.

Panerių memorialas – tai visas kraupių įvykių ir atminties vietų kompleksas. Centrinėje ansamblio dalyje yra paminklas, skirtas Paneriuose nužudytiems

žydams atminti. Jame yra įrašų jidiš, hebrajų, lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Šalia – kuklus iš akmenų išdėliotas atminimo ženklas romams atminti. Iki karo Lietuvoje gyveno apie 1 500 romų, iš kurių bent trečdalis buvo nužudyti, apie 100 jų – Paneriuose. Dar kiek aukščiau, ant kalvos, sovietmečiu pastatytas obeliskas „Fašistinio teroro aukoms“. Beje, 1948 m. Holokaustą išgyvenusių žydų pastangomis buvo pastatytas monumentas, bet sovietų valdžia netrukus jį nugriovė kaip neva „ideologiškai neteisingą“, juolab kad ant paminklo buvo ir religinio pobūdžio citata.

Memoriale yra daug paminklų. Vienas iš jų skirtas gydytojui Hilariui Feigusui, nužudytam 1944 m. liepą, prieš pat sovietų kariuomenei užimant Vilnių. Jo kūnas atpažintas ekshumacijos darbų metu. Ant paminklo užrašyta, kad tai vienintelė Panerių auka, turinti savo kapą. Kitoje geležinkelio bėgių pusėje yra kuklus paminklas Jagomastų šeimai. 1941 m. rugpjūtį Paneriuose buvo sušaudytas žymus visuomenininkas, kovotojas už Mažosios Lietuvos prijungimą prie Lietuvos Enzys Jagomastas, jo



Panerių memorialas. Paminklas Lietuvos vietinės rinktinės kariams. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*



Panerių memorialas. Paminklas Holokausto aukoms. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*



žmona, du sūnūs, duktė ir žentas. Paneriuose yra paminklų ir čia nužudytiems lietuviams, lenkams, sovietų karo belaisviams atminti.

**Paminklas Lietuvos vietinės rinktinės kariams.** Generolo Povilo Plechavičiaus kovai su sovietų ir lenkų partizanais suformuotos Vietinės rinktinės kariams atsisakius paklusti vokiečių reikalavimui vykti į Rytų frontą, Paneriuose buvo sušaudyti 86 Vietinės rinktinės kariai. Nepaisant generolo P. Plechavičiaus nurodymo išsiskirstyti ir išsislapstyti, dalis Vietinės rinktinės karių pateko į vokiečių nelaisvę. Nugabenus juos į Aukštuosius Panerius, kas

dešimtas Vietinės rinktinės karys buvo sušaudytas, kad toks šiurpus pavyzdys taptų pamoka kitiems. Pats generolas P. Plechavičius su Vietinės rinktinės štabo viršininku O. Urbonu suimti ir įkalinti Salaspilio koncentracijos stovykloje. Po karo P. Plechavičius pasitraukė į Vokietiją, iš ten išvyko į JAV, gyveno Čikagoje, ten ir mirė. Palaidotas Čikagos Šv. Kazimiero katalikų kapinėse. Ilgą laiką Vietinės rinktinės karių amžinojo poilsio vietą žymėjo itin kuklus paminklinis ženklas, prie kurio kiekvienais metais, minėdami egzekucijos dieną ir per Vėlines, rinkdavosi išlikę bendražygiai. Gyvi ginklo broliai titaniškomis pastangomis ir atkakliomis derybomis su valdžia ir įvairiomis organizacijomis pasiekė, kad 2004 m. Panerių memoriale, vietoje, kur buvo sušaudyti Vietinės rinktinės kariai, būtų pastatytas paminklas. Dviejose ant postamento trikampiū suremtose plokštėse – du smagaliais suremti durklai, o po jais – kryžius su užrašu: „Šioje vietoje 1944 m. gegužės 17–21 d. vokiečių kariuomenės SS daliniai sušaudė 86 Lietuvos vietinės rinktinės karius savanorius.“

### 1.33. VILNIAUS TELEVIZIJOS BOKŠTAS

Vilniaus m., Sausio 13-osios g. 10

 [54.687026, 25.215194](https://www.google.com/maps/place/54.687026,25.215194)  WGS

Vilniaus televizijos bokštas mena kruvinus 1991 m. sausio 13-osios nakties įvykius, kai žuvo 14 žmonių: Loreta Asanavičiūtė, Virginijus Druskis, Darius Gerbutavičius, Rolandas Jankauskas, Rimantas Juknevičius, Alvydas Kanapinskas, Algimantas Petras Kavoliukas,



Vilniaus televizijos bokštas, pastatytas 1974–1980 m. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

Vidas Maciulevičius, Titas Masiulis, Alvydas Matulka, Apolinaras Juozas Povilaitis, Ignas Šimulionis, Vytautas Vaitkus, Vytautas Koncevičius (jis mirė nuo sužeidimų 1991 m. vasarį). Tris bokšto gynėjus – L. Asanavičiūtę, R. Jankauską ir A. Kavoliuką – suvažinėjo tankai,



Vilniaus televizijos bokštas. Atminimo memorialas. *Klaudija Driskiaus nuotr.*



kiti gynėjai mirė nuo įvairių šautinių žaizdų. 9 žuvusieji yra palaidoti Vilniaus Antakalnio kapinėse, kiti – jų gimtuosiuose miestuose. Pusė žuvusiųjų buvo jaunesni nei 25 metų amžiaus.

Gynėjų žuvimo vietas dabar mena prie Televizijos bokšto pastatyti nedeli granito obeliskai. Šalia pasodinti medžiai – ten, kur krito vyrai, auga ąžuoliukai, o L. Asanavičiūtės žūties vietoje auga liepaitė. Žuvusių gynėjų vardais pavadintos kelios Karoliniškių mikrorajono gatvės. 1992 m. pirmajame Televizijos bokšto aukšte buvo įrengta, o 2016 m. atnaujinta ekspozicija Sausio 13-osios aukoms atminti. 2005 m. prie Televizijos bokšto atidengtas paminklas Lietuvos laisvės gynėjams. Bronzinis 8,5 m aukščio memorialas skirtas pagerbti visiems, kada nors kovojusiems už Lietuvos laisvę. Paminklas pastatytas Televizijos bokštą administruo-

jančios bendrovės Lietuvos radijo ir televizijos centro iniciatyva bei lėšomis. Paminklo autorius – skulptorius Darius Bražiūnas.

### 1.34. MEMORIALAS SAUSIO 13-OSIOS AUKOMS ATMINTI

Vilniaus m., Konarskio g. 49 (LRT kiemelis)

 [54.67809, 25.25061](#) 

2017 m. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos pastato kieme atidengtas memorialas, kurio pagrindinis akcentas – 6 m aukščio ir daugiau nei 4 t svorio granito obeliskas. Šis memorialas pakeitė anksčiau šioje vietoje stovėjusius 24 medinius kryžius, skirtus Laisvės gynėjams, žuvusiems 1991 m. sausio 13-osios naktį. Tų dramatiškų įvykių metu, naktį iš sausio 12-osios į 13-ąją,

apie 1 val. 30 min., iš sovietų karinės bazės Šiaurės miestelyje link Lietuvos radijo ir televizijos pastato Konarskio gatvėje bei Televizijos bokšto Karoliniškėse pajudėjo kelios tankų, šarvuočių, sunkvežimių kolonos. Karinė technika pirmiausia pasuko Televizijos bokšto link. Netrukus pasirodė nauja karinės technikos kolona. Vienas tankas sustojo S. Konarskio ir V. Pietario gatvių sankryžoje, kitas – už Radijo ir televizijos garažo, o šarvuočiai nuvažiavo S. Konarskio gatve. Jiems privažius priėmė Lietuvos radijo ir televizijos pastato, iš karo mašinų pasipylė desantininkai. Jie šaudė iš automatų, tankistai – iš pabūklų. Verždamiesi prie pastatų, sovietų kariai žmones daužė automatu būžėmis, mėtė sprogstamuosius paketus, radijo pastato fasadą išvarpė kulkomis. Į Radijo pastato vidų desantininkai pateko pro išdaužtą centrinio įėjimo langą, o netrukus, išlaužę duris, įsiveržė į vidų. Šaudydami ir viską daužydami, sovietų kariai pasklido po visą





Memorialas Sausio 13-osios aukoms atminti prie Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos pastato. *Domanto Umbraso nuotr. lrt.lt*

Lietuvos radijo ir televizijos pastatą. Paskutiniuose kadruose, kuriuos matė žiūrovai, buvo rodoma žurnalistė Eglė Bučelytė, taip pat vaizdai iš Nepriklausomybės aikštės, galiausiai Lietuvos televizijos ekrane buvo parodyta ilgu koridoriumi prieš kamerą einanti ginkluotų desantininkų grupė. Laikrodžiai rodė 2 valandas 17 minučių. Transliacija iš televizijos studijos Vilniuje nutrūko, tačiau netrukus buvo pradėtos radijo ir televizijos transliacijos iš Kauno.

### 1.35. BUVĘS LIETUVOS RESPUBLIKOS KRAŠTO APSAUGOS DEPARTAMENTO PASTATAS

Vilniaus m., Viršuliškių g. 36

 [54.708553, 25.22547](#) 

Ant buvusio sovietų Savanoriškosios draugijos armijai, aviacijai ir laivynui remti (rus. DOSAAF) pastato, kuriame 1990 m. įsikūrė Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamentas, sienos įrengta atminimo lenta. Šį pasta-





Buvęs Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento pastatas. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

tą 1991 m. sausio 11 d. šturmu užėmė sovietų kariuomenė. Tai liudija ir lentoje iškaltas užrašas: „1991 sausio 11 šį pastatą, kuriame buvo įsikūręs Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos departamentas, jėga užgrobė Sovietų Sąjungos kariuomenė, vykdydama agresiją prieš nepriklausomybę atkūrusią Lietuvos Respubliką. Agresoriui pasitraukus, 1991 rugsėjo 15 pastatas perduotas Savanoriškajai krašto apsaugos tarnybai.“ Šiuo metu pastate įsikūrę keli Lietuvos kariuomenės padaliniai.

### 1.36. TUSKULĖNŲ RIMTIES PARKO MEMORIALINIS KOMPLEKSAS

Vilniaus m., Žirmūnų g. 1F

 54.698049, 25.302916 

Memorialą sudaro Tuskulėnų dvaro centriniai rūmai ir oficina, parkas ir jo prieigos su Šv. Teresės koplytėle. Tuskulėnų dvaro rūmai, pastatyti apie 1825 metus, yra vėlyvojo klasicizmo laikotarpio užmiesčio rezidencijos pavyzdys. Po Antrojo pasaulinio karo rūmai atiteko sovietų represinėms saugumo struktūroms. Nuo 1944 m. rugsėjo 28 d. iki 1947 m. balandžio 16 d. NKGB (MGB) (rus. *Народный комиссариат государственной безопасности* – Valstybės saugumo liaudies komisariatas (rus. *Министерство государственной безопасности* – Valstybės saugumo ministerija) vidaus kalėjime, Vilniuje, pagal SSRS karo tribunolų ir Ypatingojo pasitarimo nuosprendžius, mirties bausmė buvo įvykdyta 767 asmenims (dar 7 mirė kalėjime, neįvykdžius mirties nuosprendžio),

daugelis jų buvo kovotojai už Lietuvos laisvę. Mirties nuosprendžius vykdžiusi specialioji grupė, sudaryta iš NKGB (MGB) A skyriaus darbuotojų, po egzekucijų aukas slapta užkasdavo masinėse kapavietėse buvusio Tuskulėnų dvaro teritorijoje. Duobės būdavo iškasamos iš anksto. Sumetus aukas, duobės būdavo užpilamos kalkėmis, dyzeliniu kuru ir apdengiamos tolio sluoksniu, o vėlesnių egzekucijų aukos metamos ant viršaus. Kaip masinė kapavietė ši teritorija buvo naudojama iki 1947 m. pavasario – SSRS Aukščiausiosios Tarybos gegužės 26 d. įsaku mirties nuosprendis pakeistas 25 metų laisvės atėmimo bausme, o nuo 1950 m. mirties bausmė vėl pradėta vykdyti. Tuskulėnų masinėse kapavietėse užkastųjų sąrašė yra ir ginfluotojo, ir neginfluotojo antisovietinio pasipriešinimo dalyvių, 1941 m. Birželio sukilimo dalyvių bei lenkų pogrindžio Armijos Krajovos kovotojų. Dalis nužudytųjų buvo kaltinami bendradarbiavus su naciais, prisidėjus prie Holokausto



Tuskulėnų rimties parko memorialinis kompleksas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

ar nusikaltimais civiliams. 1944 m. nužudyta 45, 1945 m. – 479, 1946 m. – 185, 1947 m. – 58 asmenys. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, buvo tiriami išlikę KGB archyvo dokumentai, baudžiamosios bylos, kaupiami liudininkų atsiminimai. 1994 m. pradžioje Valstybės saugumo departamentas nustatė, kad buvusio Tuskulėnų dvaro teritorijoje yra masinė 1944–1947 m. sovietų aukų kapavietė. Tais pačiais metais pradėti archeologiniai tyrimai ir palaikų ekshumavimo darbai, kurių metu rasti 706 nužudytųjų palaikai. 2003 m. pradėjus Tuskulėnų koplyčios-kolumbariumo statybą, aptikta dar 18 žmonių palaikų. Iš viso archeologinių tyrimų metu buvusioje Tuskulėnų dvaro teritorijoje atkastos 45 kapadobės su 724 žmonių palaikais. Atlikus kapaviečių archeologinius ir palaikų antropologinius tyrimus, buvo suprojektuota amžinojo poilsio vieta – koplyčia-kolumbariumas. Tai pilkapijo formos statinys, kurio viduje įrengta koplyčia. Į ją per 2004 m. Vėlines perkelti Tuskulėnų dvaro teritorijoje rasti sovietinio teroro aukų palaikai.



#### TAI ĮDOMU...



*Daugiausia egzekucijų NKGB (MGB) vidaus kalėjime, Vilniuje, įvykdyta 1945 m. kovo 2 d. (42 asmenims) ir kovo 21 d. (45 asmenims). Tarp nužudytųjų buvo įvairių tautybių žmonių: lietuvių, rusų, lenkų, vokiečių, baltarusių, latvių, ukrainiečių, žydų, po vieną estą, uzbeką, totorių, osetiną, čiuvašą, armėną ir udmurtą. Nužudytieji buvo užkasti Tuskulėnuose.*



Tuskulėnų rimties parko memorialinis kompleksas. Kolumbariumas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

### 1.37. ATMINTIES VIETOS GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJOJE

Vilniaus m., Šilo g. 5A

 54.704294, 25.313134 

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje yra kelios reikšmingos atminties vietos. Mokomojo korpuso vestibulyje duris atvėrė atnaujintas Lietuvos karo akademijos muziejus, kuriame galima susipažinti su Lietuvos kariuomenės karininkų rengimu nuo XVIII a. iki mūsų dienų. Čia galima išvysti ekspoziciją apie tarpukario Karo mokyklą bei Varšuvos kadetų korpusą, rengusį karininkus Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės XVIII amžiuje. Atskira ekspozicijos dalis skirta Karo mokyklos absolventui,



Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. Paminklas Normundui Valteriui. *Eimanto Genio nuotr.*

būsimam partizanų generolui Jonui Žemaičiui atminti. Dar viena ekspozicijos dalis skirta 1992–1994 m. veikusios Krašto apsaugos mokyklos ir dabartinės Lietuvos karo akademijos veiklai. Ekspoziciją pagyvina manekėnai, aprengti įvairių laikotarpių kariūnų uniformomis.


1998 m. sausio mėn. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje tarnybos draugų iniciatyva ir lėšomis atidengtas **paminklinis akmuo pirmajam Lietuvos kariui, žuvusiam tarptautinėje misijoje, vyr. ltn. Normundui Valteriui atminti**. Šis Lietuvos karininkas žuvo taikos palaikymo misijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje 1996 metais. Paminklinio akmens atidengimo ceremonijoje dalyvavo Lietuvos kariuomenės ir Lietuvos karo akademijos vadovybė bei vyr. ltn. N. Valterio tarnybos draugai. Kiekvienais metais, vyr. ltn. N. Valterio žūties dieną ir per Vėlines, Lietuvos karo akademijos kariai ir bendruomenė pagerbia žuvusio kario atminimą iškilminga rikiuote ir padėdami gėlių prie paminklinio akmens. Taip pat ant Lietuvos karo akademijos kareivinių, pavadintų vyr. ltn. Normundo Valterio

vardu, fasado įrengta atminimo lenta. Vyr. ltn. N. Valteris palaidotas Šiaulių r., Ginkūnų kapinėse.


1998 m. lapkričio 20 d. Lietuvos karo akademijai suteiktas Generolo Jono Žemaičio vardas. 2009 m. kovo 13 d., minint partizanų generolo Jono Žemaičio-Vytauto 100-ąsias gimimo metines, ant Lietuvos karo akademijos Ramovės pastato sienos atidengtas **partizanų generolo Jono Žemaičio-Vytauto bareljefas**. Jo autorius – skulptorius Liutauras Serapinas. Tais pačiais metais generolas Jonas Žemaitis Lietuvos Respublikos Seimo pripažintas ketvirtuoju Lietuvos prezidentu.

### 1.38. TARPUKARIO LENKIJOS KARIUOMENĖS VILNIAUS GYNYBINIAI ĮTVIRTINIMAI


Vilniaus m.

 [54.704294, 25.313134](#) **WGS**

– amunicijos sandėliai, Geležinio Vilko g.

 [54.704294, 25.313134](#) **WGS**

– amunicijos sandėliai, Šilo g.

 [54.704294, 25.313134](#) **WGS**

– gynybinės pozicijos S. Batoro g., prie Pūčkorių atodangos


1920 m. spalio 9 d. Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, sukurta vadinamoji „Vidurio Lietuva“, kuri 1922 m. inkorporuota į Lenkijos sudėtį. Lenkijos kariuomenės generalinis štabas 1922 m. priėmė sprendimą fortifikuoti Vilniaus miestą. Po diskusijų nuspręsta aplink miestą įrengti gelžbetoninių ugnies pozicijų liniją, kuri turėjo sustabdyti priešą veržimąsi į miestą dar jo priei-

gose. Be stacionarių ugnies pozicijų su slėptuvėmis, buvo įrengta įvairių tipų amunicijos sandėlių, kuriuos jungė siaurasis geležinkelis ir aprūpinimo kelių tinklas. Karinių įtvirtinimų statybos prasidėjo 1923 m. ir buvo vykdomos iki pat sovietų okupacijos 1939 metais.

Vilniaus gynybinį kompleksą sudarė ne tik įtvirtinimai, bet ir įvairūs kariuomenės dalinių, ligoninių, kariuomenės administracijos ir kiti statiniai. Karinio paveldo prasme patys įdomiausi yra požeminių sandėlių kompleksai. Pastatyti keturi: Antakalnyje (Šilo g.), Rasose (Rasų g. gale), Šnipiškėse (Šeškinės kalno papėdėje, Geležinio Vilko g.) ir Vilkpėdėje. Kiekviename komplekse buvo po 5 požeminius vieno arba dviejų aukštų sandėlius. Šie sandėliai buvo skirti strateginiam amunicijos rezervui kaupti ir laikyti.



Tarpukario Lenkijos kariuomenės Vilniaus gynybinės pozicijos prie Pūčkorių atodangos. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

 **TAI ĮDOMU...**

1939 m. Vokietija, o netrukus ir Sovietų Sąjunga užpuolė Lenkiją, pradėdamos Antrąjį pasaulinį karą. SSRS kariuomenės daliniai 1939 m. rugsėjo 19 d. (Lenkijos istorikai nurodo ir rugsėjo 17 d.) užėmė Vilnių. Raudonajai armijai artėjant prie Vilniaus, miesto gynybai vadovavęs karininkas, sunaikinęs visus gynybinius planus ir techninę dokumentaciją, nusišovė. Likę be vadovybės Vilniaus įgulos kariai pasidavė.



Tarpukario Lenkijos kariuomenės Vilniaus gynybiniai amunicijos sandėliai Geležinio Vilko gatvėje. *Manvydo Vitkūno nuotr.*



daugiau kaip 120 vagonų amunicijos, skirtos Vilniaus įgulai. Antžeminių sandėlių kompleksai buvo pastatyti Vingio parke, Saltoniškėse (Miglos g.), Antakalnyje (Žolyno g.) ir Burbiškių miške (Burbiškių g.). Iki šių dienų yra išlikę tik keli mūriniai antžeminių sandėlių pastatai ir sandėlių pamatai.

Išorinių gynybinių įtvirtinimų liniją turėjo sudaryti 12 stacionarių ugnies pozicijų kompleksų aplink Vilniaus miestą. Stacionarų ugnies pozicijų kompleksą sudarė strategiškai svarbiomis kryptimis statomų keletas gelžbetoninių ugnies pozicijų, apginkluotų sunkiaisiais kulkosvaidžiais arba automatiniais pabūklais, su slėptuvėmis kariams bei įtvirtintos vadovavimo ir artilerijos ugnies koregavimo bei stebėjimo pozicijos. Nėra tiksliai žinoma, kiek jų suspėta visiškai įrengti ir kiek buvo įrengta sutvirtintų (naudojant medį) lauko fortifikacinių pozicijų, tačiau iki mūsų dienų yra išlikęs vienas, manoma, visiškai įrengtas ugnies po-



zicijų kompleksas – keturi gynybiniai fortifikaciniai įtvirtinimai, esantys prie Pūčkorių atodangos (Pavilnių regioniniame parke), prie Kojelavičiaus g. ir miškelyje, link Antakalnio ir Šilo gatvių.

### 1.39. PŪČKORIŲ PILIAKALNIS IR BUVUSI PATRANKŲ LIEJYKLA

Vilniaus m., Pūčkorių g.

 [54.689245, 25.368947](#) 

– Pūčkorių piliakalnis

 [54.690131, 25.355162](#) 

– buvusi patrankų liejykla

Pavilnių regioniniame parke, Pūčkorių g., yra du įdomūs paveldo objektai. Važiuodami nuo S. Batoro gatvės, pirmiausia pasiekiame Pūčkorių piliakalnį, datuojamą pirmu tūkstantmečiu – XIV amžiumi. Piliakalnio aikštelės dydis – 28 x 20 m. Šlaitai statūs, nuo 9 iki 19 m aukščio. Piliakalnio archeologinių tyrimų metu pavyko aptikti įvairialaiškės keramikos ir pjautuvą.



Pūčkorių piliakalnis. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

Arčiau Pūčkorių atodangos, buvusio Pūčkorių dvaro teritorijoje, yra buvusi Pūčkorių patrankų liejykla (Vilniaus patrankų liejykla), anksčiau vadinta Puškarnia. Tai buvo reikšmingas LDK kariuomenės ginkluotės gamybos kompleksas. Šiuo metu išlikusi vandens kanalo atkarpa ir akmeninių sienų likučiai. XVI a. čia veikė didelė gerai įrengta ginklų gamykla, kurioje buvo liejamos patrankos. Pabūklų gamyba patrankų liejykloje užfiksuota 1551 m. Liejykloje patrankas remontavo ir jos įranga naudojosi švedų, rusų (Petro I), prancūzų (Napoleono) kariuomenių daliniai.

### 1.40. ROKANTIŠKIŲ PILIAVIETĖ

Vilniaus m., S. Batoro g.

 [54.689927, 25.391342](#) 



Pavilnių regioninio parko dalyje, Naujosios Vilnios prieigose, stūkso didelė kalva – Rokantiškių piliavietė. XVI–XVII a. čia stovėjo nemenka mūrinė pilis, kurios likučiai archeologinių tyrimų metu buvo ištirti ir vėliau užkonservuoti. Čia aptiktas net iki 4 m storio kultūrinis sluoksnis. Pilis turėjo bokštų, gynybines sienas su vartais, rūmus, sargybines, arsenalą, pagalbinių patalpų. Pilį juosė pylimai, gynybiniai grioviai. Ankstyvasis Rokantiškių pilies raidos etapas siejamas su kunigaikščiais Alšėniškiais. 1530 m. vyskupas Povilas Alšėniškis pardavė pilį karalienei Bonai Sforcai. Pilies savininkai kelis kartus keitėsi, kol galiausiai XVII a. viduryje pilį sugriovė įsiveržusi Rusijos kariuomenė. Dabar piliavietė ir jos prieigos – mėgstama vilniečių pasivaikščiavimo vieta.



Rokantiškių pilies rekonstrukcija. Autoriai Žygmantas Buržinskas, Aurimas Širvys, dizaineris Mindaugas Ūba. *Naujosios Vilnios miesto bendruomenė*

### 1.41. MEMORIALAS TREMTINIAMS ATMINTI

Vilniaus m., Tremtinių g. 1

 [54.693376, 25.409709](#) 

Naujosios Vilnios centre, šalia geležinkelio stoties, reikia aplankyti memorialą ištremtiems Lietuvos gyventojams atminti. Memorialo centre – skulptoriaus Vidmanto Gylikio sukurta skulptūrinė kompozicija – figūra, nešanti sunkų metalinį kryžių. Šalia, po stiklu dengta stogine, stovi garvežys su prikabiniais gyvuliniais vagonais. Naujoji Vilnia 1941 m. ir 1944–1952 m. tapo stotimi, kurioje buvo formuojami ešelonai, vežę tremtinius į Sibirą, Kazachstaną ir kitus Sovietų Sąjungos regionus. Ši vieta tapo vartais į kančiomis ir mirtimi pažymėtą tremtį daugybei Lietuvos žmonių.



Traukinio sąstato fragmentas – memorialo dalis. *Manvydo Vitkūno nuotr.*





Paminklas tremtiniams atminti Naujojoje Vilnioje. Skulptorius Vidmantas Gylėlis. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

Naujojoje Vilnioje bei šalia jos galima aptikti ir skausmingų Antrojo pasaulinio karo pėdsakų. Netoliese, Veliučionių kaime, nužudyta daugiau nei tūkstantis Naujosios Vilnios ir apylinkių žydų, o pačioje Naujojoje Vilnioje yra apie 4,5 tūkst. sovietų karių, patekusių į vokiečių nelaisvę, kapinės. Naujojoje Vilnioje buvo ir vokiečių karių, patekusių į sovietų nelaisvę, kapinės.

### 1.42. PAMINKLAS KAZIMIERUI SEMENAVIČIUI

Vilniaus m., Dariaus ir Girėno g. 23

 [54.650115, 25.271993](#) 



Važiuojant iš Vilniaus tarptautinio oro uosto arba į jį, Dariaus ir Girėno g. galima išvysti raketos formos paminklą. Daugiapakopę raketą vaizduojantį paminklą sukūrė Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Vladas Urbanavičius. Idėjos autorius – menininkas Saulius Paukštys. Paminklas atidengtas 2018 metais. Kazimieras Semenavičius (apie 1600 – apie 1651; pavardė neretai rašoma ir kiek kitaip – Simonavičius) buvo XVII a. Lietuvos kariuomenės artilerijos karininkas, kovų dalyvis. Lenkijos ir Lietuvos valdovo Vladislavo Vazos

išsiųstas tobulintis į Olandiją, kuri tuo metu garsėjo karybos naujovėmis. Ten sparčiai buvo plėtojama artilerija ir fortifikacija. Grįžęs į Lietuvą, K. Semenavičius tapo artilerijos vado pavaduotoju. 1649 m. jis vėl išvyko į Olandiją ir po metų Amsterdame lotynų kalba išleido veikalą „Didysis artilerijos menas“, kuriame išsamiai pagrindė teorines artilerijos žinias, išdėstė praktinio artilerijos taikymo principus, nagrinėjo pabūklų ir sviedinių gamybai naudo-

jamų metalų liejinių savybes, artilerijoje naudojamų medžiagų gamybos technologiją. K. Semenavičius ne tik apibendrino to meto Europos artilerijos žinias, analizavo ligtolinę patirtį, bet ir pateikė savo įžvalgas, pasidalijo išradimais. Itin įdomus šio veikalo trečiasis skyrius „Apie raketą“. Jame prieš beveik keturis šimtmečius (!) autorius iškėlė reaktyvinės artilerijos idėją, pateikė daugiapakopių raketų schemas, pirmasis pasiūlė raketą stabilizuoti sparneliais. K. Semenavičiaus veikalas išverstas į olandų, anglų, prancūzų, vokiečių ir kitas kalbas.

### 1.43. PAMINKLAS LIETUVOS KARIUOMENĖS KŪRĖJAMS SAVANORIAMS

Vilniaus m., Liepynės kapinės, Žirnių g. 28

 [54.651852, 25.286029](#) 

2013 m. Vilniuje esančiose Liepynės kapinėse buvo pašventintas paminklas „Kariams – Lietuvos kariuomenės kūrėjams savanoriams“. Pastatyti paminklą mintis kilo 2009 m., gavus Vilniaus miesto savivaldybės pritarimą, kad Liepynės kapinėse būtų skirtas sklypas paminklui Lietuvos kariuomenės kūrėjams savanoriams. Paminklo idėjos iniciatorius – Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos (LKKSS) Vilniaus apskrities skyriaus narys dimisijos karys savanoris Gediminas Juškevičius. Paminklo projektą įgyvendinti padėjo keletas LKKSS Vilniaus apskrities skyriaus narių: dimisijos majoras Antanas Burokas, dimisijos karys savanoris Giedrutis Laucius (parengė kapinių sklypo



Paminklas Kazimierui Semenavičiui. Skulptorius Vladas Urbanavičius, architektas Gintautas Pamerneckas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*







Paminklas Lietuvos kariuomenės kūrėjams savanoriams Liepynės kapinėse.  
*Manvydo Vitkūno nuotr.*

ir paminklo projektus), akmenį paminklui padėjo parūpinti dimisijos karys savanoris Antanas Markauskas, o patį akmenį padovanojo Juozas Mikalajūnas. Tarpininkaujant tuomečiam krašto apsaugos ministrui Juozui Olekui, daugiau kaip ketvirtadalį paminklo gamybos ir statybos išlaidų padengė UAB „Lietuvos geležinkeliai“. Dimisijos kariai savanoriai Vytautas Dilys ir Sigitas Jegelvičius svariai prisidėjo patarimais dėl užrašų ant paminklo, o daugiau kaip 90 LKKSS Vilniaus apskrities skyriaus narių tiesiogiai savo aukomis parėmė paminklo statybos darbus. Paminklo pašventinimo renginiu rūpinosi Gediminas Juškevičius, ats. plk. ltn. Valdas Kibartas, ats. plk. Rimantas Gasparavičius, Arturas Čiras ir kiti skyriaus nariai, Vilniaus įgulos karininkų ramovės darbuotojai. Trijų dalių paminklinė kompozicija simbolizuoja tris savanorių kartas: 1918–1919 m., 1940–1953 m., 1990–1991 m. Paminklinio akmens fasade, po Vyčio kryžiumi, iškaltas užrašas „Kariams – Lietuvos kariuomenės kūrėjams savanoriams“, dešinėje

paminklo pusėje – lotyniškas tekstas „Pro Dei et Patria“ („Dievui ir Tėvynei“) ir kalavijas su ažuolo šakele. Tai pirmasis paminklas trijų kartų kariuomenės kūrėjams savanoriams atminti. Jis ypatingas ir tuo, kad skiriamas ne tik žuvusiems kariuomenės kūrėjams, bet ir tiems savanoriams, kuriems buvo lemta išeiti anapilin ne nuo priešo rankos.

#### 1.44. SKULPTŪRA „LAISVĖS KELIAS“, ĮAMŽINANTI BALTIJOS KELIĄ

Vilniaus m., Konstitucijos pr.

 [54.699073, 25.264612](#) 

Vakariniame Konstitucijos prospekto gale, ties transporto žiedu, 2010 m. atidengtas vienas iš įdomiausių paminklų ne tik Vilniuje, bet ir visoje Lietuvoje. „Laisvės kelias“ – skulptoriaus Tado Gutausko idėja, kurią palaikė ir įgyvendinti padėjo architektas Saulius Pamerneckis, o bendrakūrėjais tapo daugybė



Baltijos kelias 1989 m. rugpjūčio 23 d. sutelkė apie 2 mln. žmonių. *wikipedia.org nuotr.*



Pati ilgiausia Lietuvoje skulptūra „Laisvės kelias“. *laisveskelias.lt*

žmonių iš visos Lietuvos ir užsienio šalių. Ši memorialinė vizualizacija simbolizuoja gyvą žmonių grandinę, 1989 m. sujungusią tris nepriklausomybės siekusias Baltijos valstybes, nusidriekusią 600 km ir tapusią analogų pasaulyje neturinčia vienybės išraiška. Kiekvienas galėjo paremti projektą ir turėti skulptūroje „savo“ plytą – taip įamžinti begalinį vienybės jausmą, mus siejusį Atgimimo metais.

1989 m. rugpjūčio 23 d., minint 1939 m. tarp Sovietų Sąjungos ir Vokietijos sudaryto nusikalstamo Ribentropo-Molotovo pakto 50-ąsias metines, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, Estijos bei Latvijos liaudies frontai ir daugybė žmonių surengė neįtikėtiną akciją – Baltijos kelią. Daugiau nei 600 km nuo Vilniaus iki Rygos ir Talino besitęsianti gyva žmonių grandinė liudijo trijų Baltijos šalių siekį nesitaikstyti su Ribentropo-Molotovo pakto padariniais ir besitęsiančia okupacija bei norą susigrąžinti laisvę. Žinių agentūros „Reu-

ters“ duomenimis, akcija subūrė apie 700 tūkst. žmonių Estijoje, apie 500 tūkst. – Latvijoje ir apie 1 mln. – Lietuvoje. Tikslaus dalyvių skaičiaus nustatyti neįmanoma, nemažai žmonių dėl susidariusių transporto spūsčių negalėjo atvykti prie pat pagrindinio kelio, todėl stovėjo kiek nuošaliau. Nors Baltijos šalys dar buvo okupuotos, ši akcija išgarsėjo pasaulyje – Berlyne, tuomečiame Leningrade, Maskvoje, Melburne, Stokholme, Tbilisyje, Toronte ir kitur vyko solidarumo mitingai Baltijos keliui palaikyti.

Dabar visose trijose Baltijos šalyse pastatyta akcijos atminimo ženklų – koplytstulpių, paminklinių akmenų, kryžių. Skulptūra „Laisvės kelias“ – ištis ypatinga. Jai panaudota per 21 tūkst. vardinių plytų, kuriose įrašyti parėmusių žmonių iš 47 valstybių vardai ir pavardės, bei per 4 tūkst. bevardžių Lietuvos vėliavos spalvų plytų. Agentūros „Factum“ duomenimis, tai ilgiausia (63 m ilgio, 3,5 m aukščio) skulptūra Lietuvoje.

# III

*Kauno miestas*





Kaunas – antras pagal dydį Lietuvos miestas, įsikūręs Neries ir Nemuno santakoje. Atsižvelgdami į šių upių strateginę bei ekonominę svarbą, Lietuvos valdovai XIV a. antrojoje pusėje, siekdami apsiginti nuo dažnėjančių Vokiečių ordino antpuolių, pradėjo statyti stiprią mūrinę pilį, kurioje planuota įkurdinti nuolatinę įgulą. Būtent šios aplinkybės ir lėmė, kad Kauną 1361 m. „Naujojoje Prūsijos kronikoje“ pirmą kartą paminėjo Vygandas Marburgietis. 1362 m. kryžiuočiai puolė Kauno pilį, kurią gynė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio sūnaus Vaidoto vadovaujama įgula. Pilis, neatlaikiusi apgulties, krito ir buvo sugriauta, o kunigaikštis Vaidotas su 36 pilies gynėjais pateko į Vokiečių ordino nelaisvę. Nuo 1384 m. Lietuvos kariuomenė, siekdama neleisti Vokiečių ordinui įsitvirtinti Neries ir Nemuno santakoje, puolė ir po permainingos kovos užėmė ordino Kaune pastatytą kryžiuočių Marienverderio pilį. Kovos su Vokiečių ordinu Kauno apylinkėse vyko iki pat XV a. pradžios, kol galiausiai, joms aprimus, apie 1405 m. pradėta statyti

nauja mūrinė pilis. Jos liekanas matome ir šiandien. Šalia pilies sparčiai augančiai gyvenvietei Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas 1408 m. suteikė Magdeburgo (miesto savivaldos) teises.

1422 m., pasibaigus karui su Vokiečių ordinu, Kaunas sėkmingai vystėsi ir augo iki 1655 m. prasidėjusios Rusijos karinės invazijos. Manoma, kad XVI a. viduryje Kaune gyveno apie 7 tūkst., o XVII a. viduryje – apie 14 tūkst. gyventojų. Juodžiausias periodas Kauno istorijoje yra siejamas su 1655–1661 m. okupacija. Kauną užėmusi Rusijos kariuomenė ne tik apiplėšė, bet ir išžudė dalį gyventojų, degino miesto statinius. Vos Kaunas kiek atsigavo, prasidėjo Šiaurės karas. 1701 m. miestą užėmė Švedijos kariuomenė, o 1710 m. čia vėl įsitvirtino Rusijos kariuomenės daliniai. Be to, 1710 m. prasidėjo maras. Lyg viso to būtų negana, 1732 m. Kauną nunioko bene didžiausias per visą miesto gyvavimo istoriją gaisras.

1795 m., po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo, Kaunas, kaip ir didžioji Lietuvos dalis, atiteko Rusijos imperijai. Kaunas tapo pasienio miestu, nes jau kitoje Nemuno pusėje buvo Prūsijos Karalystė, o nuo 1807 m. – Varšuvos Hercogystė, pavaldi Napoleonui. 1812 m., Napoleono karinės kampanijos į Rusiją metu, Prancūzijos kariuomenė Kauną gana smarkiai nuioškojo – nukentėjo daug bažnyčių ir vienuolynų. 1843 m. Kaunas tapo naujai įsteigtos gubernijos centru, tad neuostabu, kad XIX a. antrojoje pusėje mieste prasidėjo didelės statybos. Iš pradžių dominavo kiek laisvesnė politika, bet po 1831 m. ir 1863–1864 m. numalšintų sukilimų Rusijos valdžia Lie-

tuvoje pradėjo brutalią rusifikaciją. Siekdama labiau kontroliuoti Katalikų Bažnyčios dvasininkiją, po 1863–1864 m. sukilimo Rusijos administracija į Kauną perkėlė Žemaičių vyskupijos centrą ir Žemaičių vyskupijos kunigų seminariją. Miestui tai išėjo į naudą. 1879 m. Rusijos caras Aleksandras II pasirašė potvarkį dėl Kauno tvirtovės statybos. Taip Kaunas tapo Rusijos imperijos pirmosios klasės sausumos tvirtove. Miestas buvo sukaustytas griežtų taisyklių, architektūra liko gana provincionali, mažaaukštė. 1914 m. prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. 1915 m. rugpjūčio 18 d., po 11 dienų trukusios apgulties, kaizerinės Vokietijos kariuomenė pralaužė fortus ir užėmė tvirtovę. 1915 m. vokiečiai įkūrė administracinį-teritorinį vienetą Oberostą, Rytų fronto kariuomenės sudarytą okupuotose vakarinėse Rusijos imperijos teritorijose. Kaunas tapo svarbiausiu regiono miestu, nes čia įsikūrė Oberosto sostinė.

1918 m. vasario 16 d. paskelbus apie atkuriamą nepriklausomą Lietuvos valstybę, valdžios institucijos kūrėsi Vilniuje, tačiau netikėtai Vokietijos kariuomenės atsitraukimas ir įkandin slenkanti Raudonoji armija jau 1919 m. sausio pirmosiomis dienomis privertė Lietuvos Respublikos Vyriausybę persikelti į Kauną, kuris tapo laikinąja šalies sostine. Per 20 nepriklausomybės metų Kaunas iš gana provincialaus buvusio gubernijos centro tapo moderniu to meto miestu. Sovietų bei nacių okupacijos ir Antrasis pasaulinis karas iš esmės pakeitė miestą, buvo beveik sunaikinta gausi Kauno žydų bendruomenė, represuota dešimtys tūkstančių kauniečių, daug miesto gyventojų Antrojo

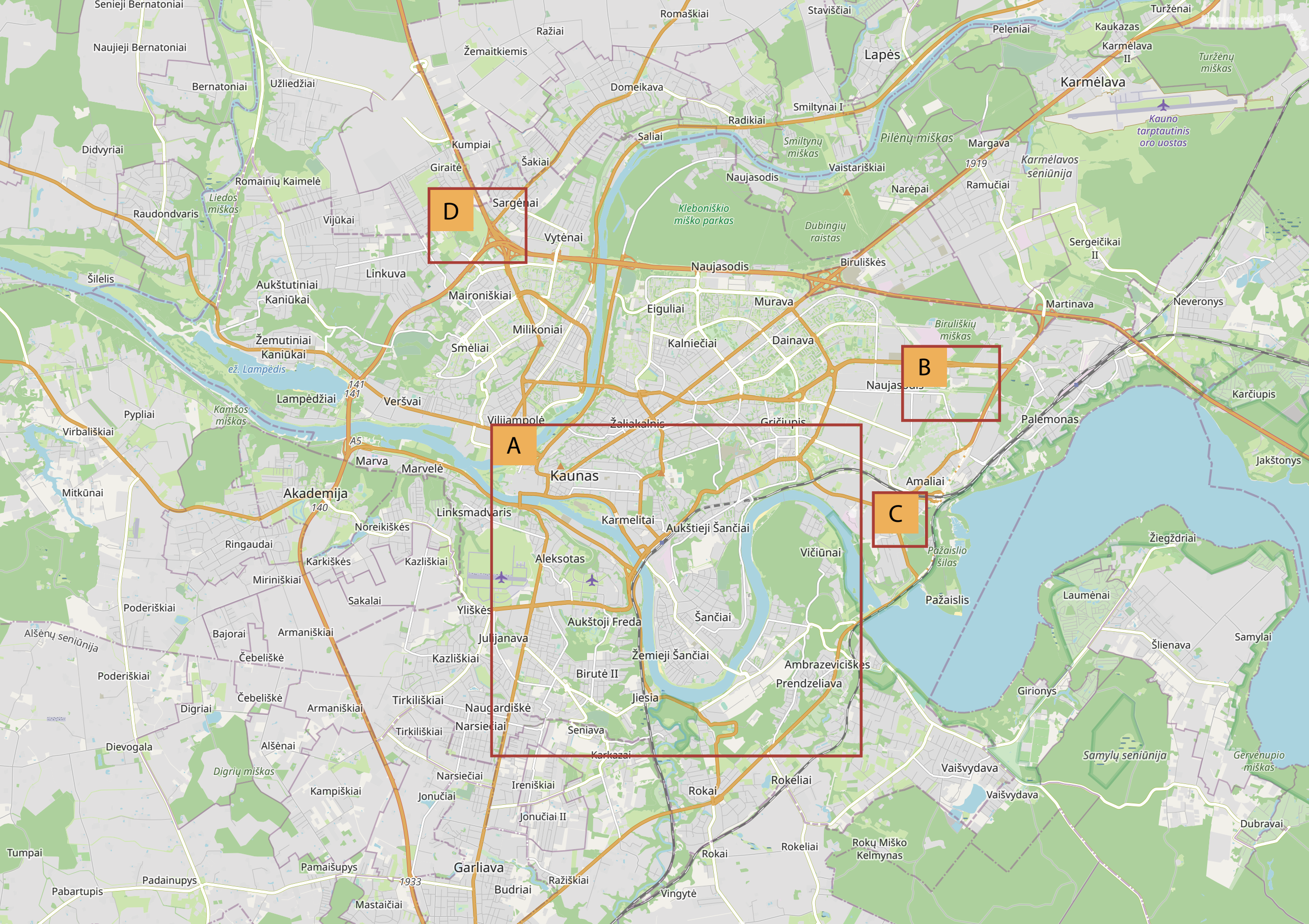

**TAI ĮDOMU...**

*1408 m. Lietuvos valdovas Vytautas Didysis suteikė Kaunui Magdeburgo teises. Pirmajame herbiniame mieste antspaude buvo pavaizduotas žeme einantis tauras, vėliau tarp jo ragų atsirado kryžius. Taip tauras su lotynišku kryžiumi išliko miesto simboliu iki pat 1831 metų. Vykdamas rusifikaciją, buvo naikinami ir senieji miesto simboliai. Tarpukariu atkuriant senuosius herbus, įvyko nesusipratimas – 1935 m. gegužės 2 d. Kauno miesto taryba priėmė dailininko J. Burbos sukurtą herbo etaloną, kuriame apsirikus vietoj tauro buvo pavaizduotas baltas stumbras. Stumbras, kaip miesto simbolis, išliko ir per visą sovietmetį. Tik 1992 m. imtasi atkurti originalų Kauno herbą su pavaizduotu tauru. 2009 m. sausio 22 d. Kauno miesto taryboje patvirtintas Kauno miesto didžiojo herbo etalonas, kuriame tradicinis herbas įkomponuotas į skydininkus atstojantį burinį aukso spalvos laivą su sidabro burėmis. Laivas simbolizuoja ne tik didžiausių Lietuvos upių santakoje buvusią aktyvią prekybą ir laivybą, bet ir faktą, kad Kauno miestas priklausė Hanzos sąjungai.*


**TAI ĮDOMU...**

*Tarpukariu Kauno senamiestis kentėdavo nuo santakoje susidarančių ledo sangrūdų ir dėl to kylančių potvynių. Tad kiekvieną pavasarį, kai tik kildavo didesnio potvynio pavojus, Karo mokyklos kariūnai minosvaidžiais surengdavo šaudymo pratybas Santakoje, kad išsprogdytų ledo sangrūdas. Tokiu originaliu būdu buvo derinamas karinis rengimas ir pagalba miestui.*

pasaulinio karo pabaigoje pasitraukė į Vakarų. Sovietmečiu Kauno miestas plėtėsi ir augo. Nepaisant sovietizacijos procesų, Kaunas ir okupacijos dešimtmečiais išsiskyrė ypatingu patriotišku ir antisovietinėmis akcijomis. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, Kaunas sunkiai prisitaikė prie besikeičiančių sąlygų, sumažėjo miesto gyventojų skaičius. Paskutiniu metu miesto valdžios ir miestiečių pastangomis Kaunas išgyvena ekonominį ir dvasinį pakilimą.

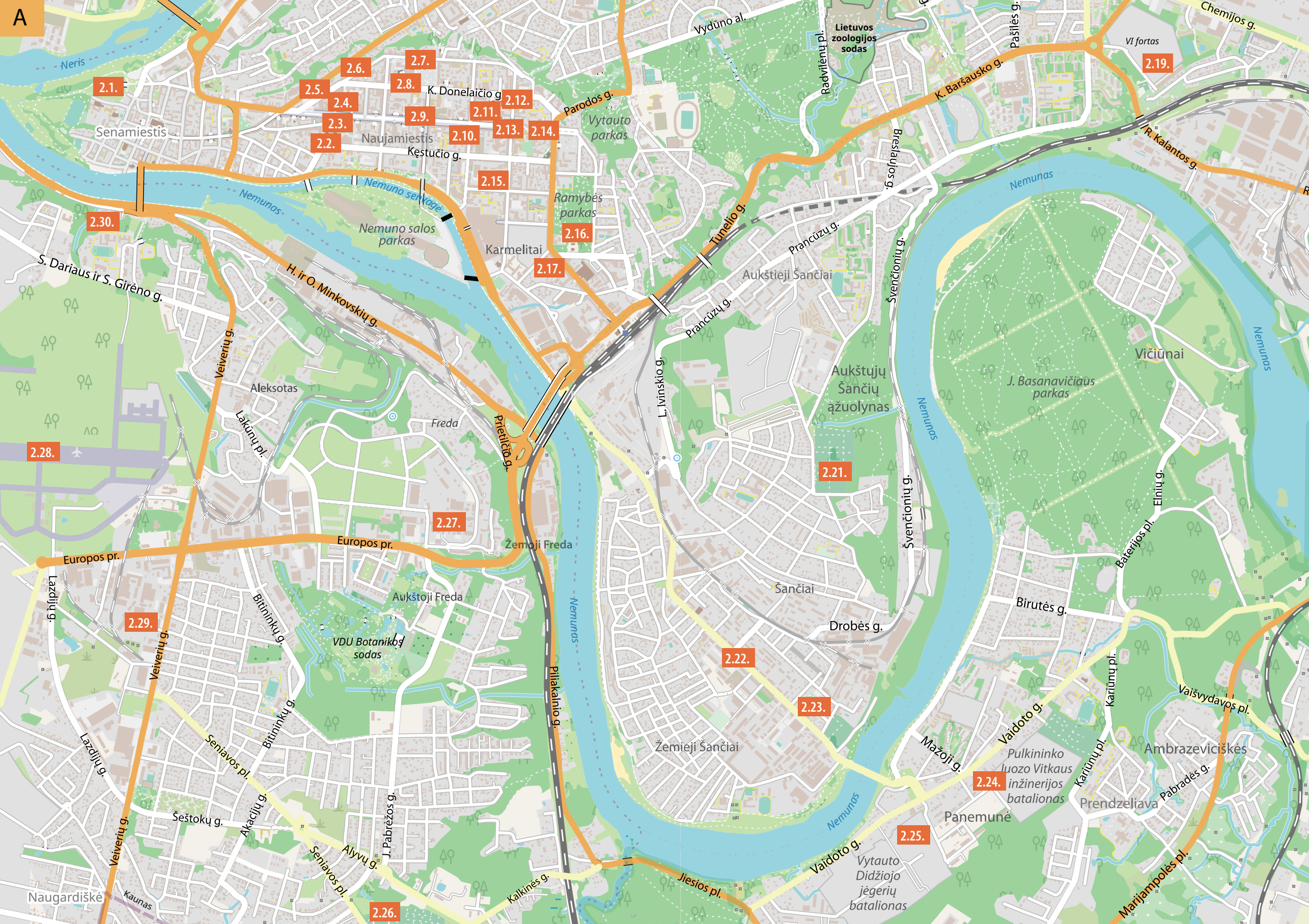


D

B

A

C



A

2.1.

2.2.

2.3.

2.4.

2.5.

2.6.

2.7.

2.8.

2.9.

2.10.

2.11.

2.12.

2.13.

2.14.

2.15.

2.16.

2.17.

2.30.

2.28.

2.27.

2.21.

2.29.

2.22.

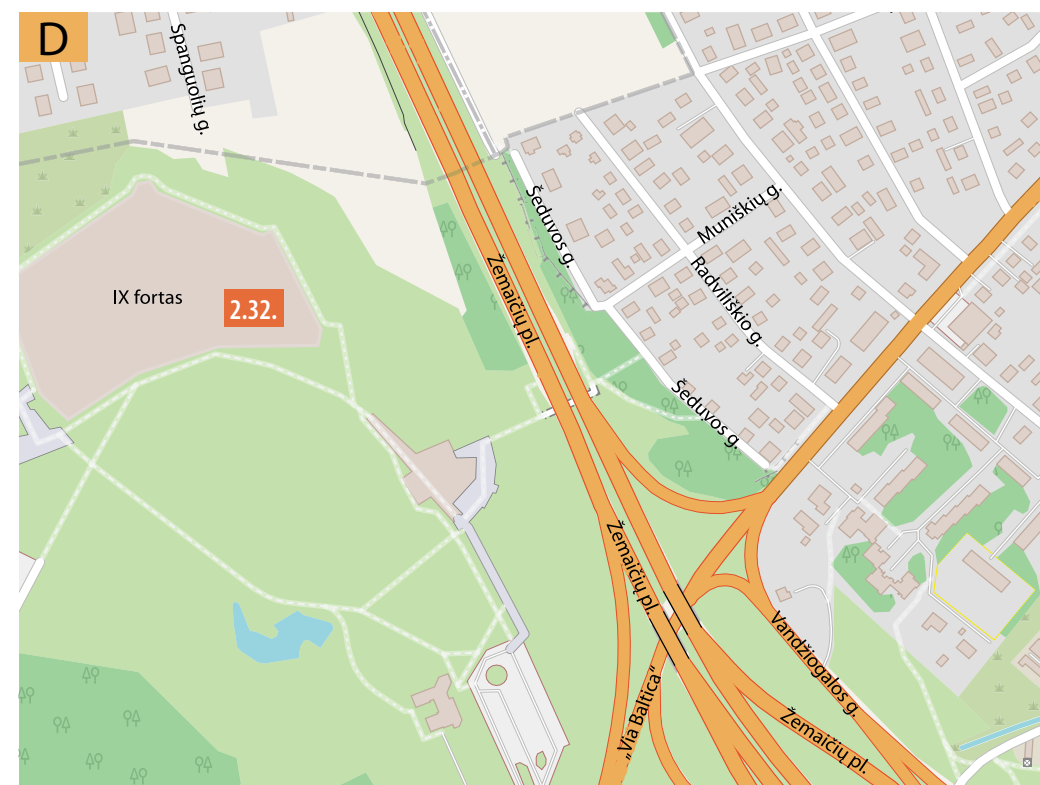
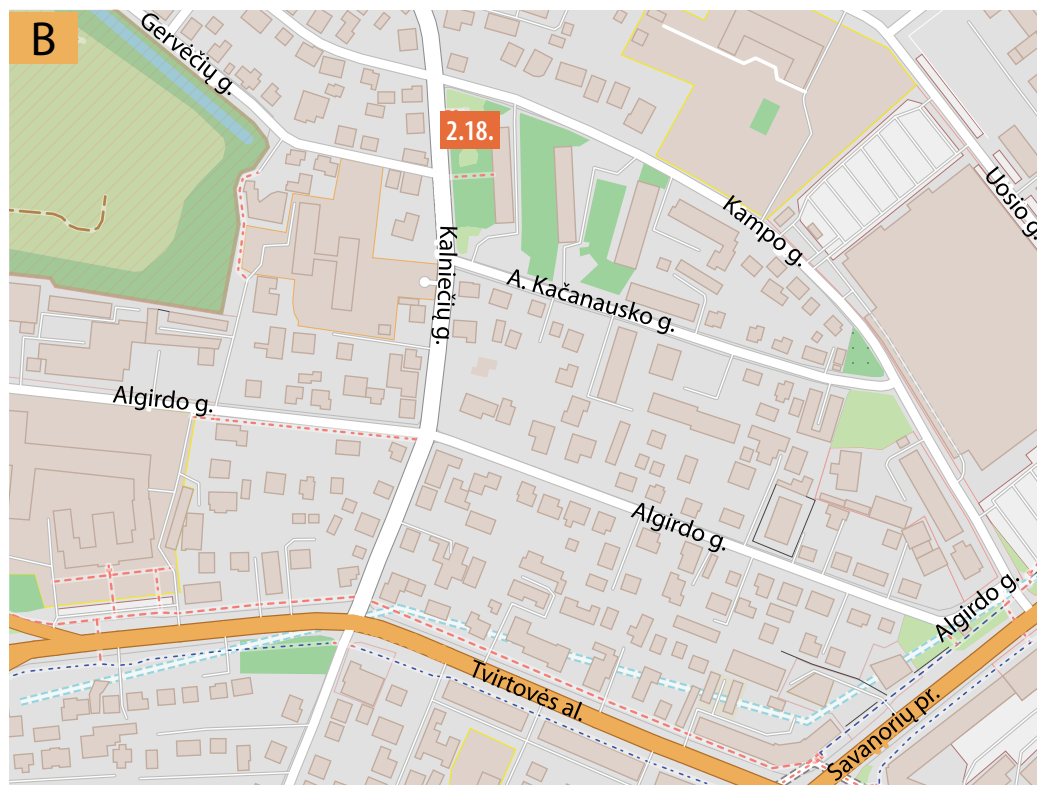
2.23.

2.24.

2.25.

2.26.

2.19.



## 2.1. KAUNO PILIS

Kauno m., Pilies g. 17

📍 54.899223, 23.884806 WGS

Kauno pilis – viena iš seniausių mūrinių pilių Lietuvoje. Vieta gardinio tipo pilies statybai buvo pasirinkta siekiant apsaugoti ir ginti vandens kelią Nerimi į sostinę Vilnių bei perkėlas ir brastas, buvusias Neryje, netoli santakos. 1362 m. dar nebaigtą statyti pirmosios Kauno pilies gynybinį kompleksą sudarė pilies sienos, priešpilis ir du gynybiniai grioviai, buvę rytinėje ir pietinėje pusėse. Statybos pradžioje buvo pastatytos

2,5 m storio ir 12 m aukščio bebokštės akmenų ir plytų mūrinės pilies sienos, iškastas gynybinis griovys ir pradėtos statyti mūrinės priešpilio sienos bei du keliolikos metrų aukščio gynybiniai bokštai. Atsižvelgiant į pilies dydį ir fortifikavimo mastą, be abejonės, pilis turėjo tapti vienu svarbiausių atsparos taškų lietuvių kovose su Vokiečių ordinu. Anot Vygando Marburgiečio kronikos, 1361 m. Vokiečių ordino žvalgai vyko „išžvalgyti ir nustatyti Kauno pilies mūrų storumo, gilumo ir aukštumo“. Lygiagrečiai pradėta telkti kariuomenė, kurią sudarė ne tik Vokiečių ordino pajėgos, bet ir talkininkai iš Anglijos, Ita-



Kauno pilis ir Vyčio skulptūra „Laisvės karys“. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

lijos bei įvairių Vokietijos žemių. Jungtinėms Vokiečių ordino ir jo talkininkų pajėgoms vadovavo pats kryžiuočių didysis magistras Vinrichas fon Knipodė. 1362 m. kovo 13 d. iš Ragainės (dab. Nemanas) jungtinė kariuomenė laivais pajudėjo link Kauno. Ir nors pilies statyba dar tebevyko, anot šaltinių, ji jau buvo „labai aukšta ir stipri“. Manoma, kad tuometės Kauno pilies įgulą, vadovaujamą Kęstučio sūnaus Vaidoto ir neįvardyto pilies viršininko, sudarė apie 600 karių. Siekdami atkirsti pilį nuo bet kokios pagalbos, Vokiečių ordino kariai ne tik iškasė maždaug 700 m ilgio griovį nuo Neries iki Nemuno, bet dar išilgai jo supylė pylimą su užtvaramis ir kuorais. Vokiečių ordino kariuomenė buvo padalyta į tris dalis: vieni saugojo laivus, kiti dieną ir naktį intensyviai puolė pilį, o rinktiniai kariai buvo paskirti saugoti užtvaramą nuo galimo lietuvių puolimo. Netrukus lietuvių pajėgos, vadovaujamos kunigaikščio Kęstučio, atžygiavo prie Kauno, turėdamos tikslą priversti Vokiečių ordiną atsitraukti, tačiau po sunkių kovų pralaimėjo. Galiausiai 1362 m. balandžio 10 d. kryžiuočiams į pagalbą atvyko pastiprinimas iš Vokiečių ordino Livonijos atšakos. Lemiamas pilies šturmas įvyko balandžio 16 d. Puolantiesiems pavyko pilies viduje sukelti gaisrą, tuo pačiu metu neatlaikiusi griuvo viena pilies siena. Galiausiai pilis buvo užimta ir sugriauta.

Kauno pilį kelis kartus buvo bandoma atstatyti, bet nesėkmingai. Galiausiai 1404 m., Lietuvai su Vokiečių ordinu sudarius penkerių metų taikos sutartį, atsirado galimybė grįžti prie pirminio plano ir pastatyti stiprią mūrinę pilį ant pirmosios pilies pamatų.



### TAI ĮDOMU...

*Kauno pilies gynybai vadovavęs kunigaikštis Vaidotas sulaukė ir menininkų dėmesio. 2008 m. pilyje atidengtas jo biustas, sukurtas skulptoriaus Algimanto Šlapiko. Kauno pilies gynybai vadovavusio kunigaikščio Vaidoto vardu pavadintas vienas iš Lietuvos kariuomenės dalinių. Dar tarpukario Lietuvos kariuomenėje buvęs Aštuntasis pėstininkų pulkas 1920 m. pavadintas Kauno kunigaikščio Vaidoto pulku. Atkuriant nepriklausomos Lietuvos kariuomenę, 1992 m. įkurtas Kunigaikščio Vaidoto atskirasis motodesantinis batalionas, vėliau tapęs Motorizuotuoju pėstininkų batalionu, nuo 2003 m. – Tiesioginės paramos logistikos batalionu, o vėliau reorganizuotas į Kunigaikščio Vaidoto mechanizuotąjį pėstininkų batalioną. Dalinys buvo dislokuotas Rukloje (Jonavos r.). Šiuo metu dalinys laikinai dislokuotas Marijampolėje, o ateityje turėtų persikelti į Vilnių. Batalionui švenčiant įkūrimo dvidešimtmetį, pagrindinis jubiliejinis renginys vyko Kaune, Santakoje, kur kunigaikščio Vaidoto vadovaujami Lietuvos kariai didvyriškai gynėsi nuo kryžiuočių. Iškilmingos rikiuotės metu iššautos trys salvės: už Lietuvą, kunigaikštį Vaidotą ir bataliono karius. Istorinė atmintis gražiai sieja viduramžių Lietuvos gynėjus ir šiuolaikinės Lietuvos kariuomenės karius.*

Naujoji mūrinė Kauno pilis, kurios liekanos išliko iki mūsų dienų, pradėta statyti apie 1405 m. ant pirmosios pilies griuvėsių. Atsižvelgiant į naujausią karų su Vokiečių ordinu patirtį ir artillerijos naudojimą puolant pilis, naujo-



sios pilies sienos buvo pastorintos iki 3,5 m, sienų aukštis – apie 10 m, pilies kampuose sumūryti keturi masyvūs bokštai. Turimais duomenimis, 1409 m. pilies įgulą sudarė 600 karių. Pilis strateginę karinę reikšmę išsaugojo iki pat XV a. vidurio. Kauno pilyje gana dažnai apsidodavo ir priimdavo svečius Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas (1392–1430). Palaipsniui prarasdama karinę reikšmę, nuo XVI a. pilis naudota ir kaip kilmingų asmenų kalėjimas. Paskutinį kartą pilis stiprinta Livonijos karo laikotarpiu (1558–1583). Prie pilies pietrytinio bokšto, ant gynybinio griovio šlaito, pastatyta bastėja, kurią iš šiaurinės ir rytinės pusių juosė gynybinis hidrotechninis griovys, išklotas lentomis ir rąstais. Tai antrasis tokio tipo fortifikacinis statinys Lietuvoje – tokia pati yra XVII a. Vilniuje statyta Gynybinės sienos bastėja. Nuo XVII a. pradžios pilis vis dažniau pradėta naudoti krašto administravimo reikmėms ir galiausiai tapo Kauno pavieto seniūno būstine, o prie Neries buvusiame pilies bokšte įkurdintas Žemės teismas ir archyvas, tačiau dar 1611 m. šis bokštas, paplautas Neries, nuvirto. Rusijos karinės invazijos Lietuvoje laikotarpiu, nuo 1655 m. iki 1661 m., pilyje įsitvirtino rusų kariuomenės įgula, buvo atliekami žemės kasimo darbai.



Po Abiejų Tautų Respublikos aneksijos Kaunas, kaip ir didžioji Lietuvos dalis, atiteko Rusijos imperijai. Rusijos imperijos administracijos sprendimu apie 1820 m. pilis ir piliavietė perduotos Kauno karo invalidų komandai, kiek vėliau – Kauno gubernijos vidaus apsaugos batalionui. Ypač pilis nukentėjo 1870 m., kai buvo leista palaidus

mūro akmenis naudoti naujam plentui tiesti ir miesto gatvėms grįsti.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, netrukus susirūpinta ir Kauno pilies išsaugojimu. Valstybės archeologijos komisijos iniciatyva 1921 m. pradėtas svarstyti Kauno pilies griuvėsių tvarkymo klausimas. 1930 m. Kauno valdžia visus naujai pastatytus pastatus išpirko ir nugriovė bei sutvarkė piliavietę. Šiuo metu čia veikia Kauno miesto muziejus Pilies skyrius. 2018 m. šalia Kauno pilies buvo atidengta įspūdinga Vyčio skulptūra „Laisvės karys“, kurios autoriai – skulptorius Arūnas Sakalauskas bei menininkai Borisas Krylovas ir Olesis Sydorukas iš Ukrainos.

## 2.2. KAUNO MIESTO GYNYBINĖS SIENOS FRAGMENTAS

Kauno m., Kęstučio g. 82

 [54.896506, 23.904888](#) 

Kauno miestas pradėjo formuotis apie 1405 m. kartu su statoma nauja mūrine pilimi. 1414 m. per Lietuvą keliavęs flamandų riteris Žiliberas de Lanua savo užrašuose mini, kad Kaunas buvęs „įtvirtintas“. Greičiausiai tai buvo iš žemių supiltas gynybinis pylimas su aštriakuolių tvora. Kauno miesto mūrinė gynybinė siena su vartais ir gynybiniais bokštais pradėta statyti XVII a. pradžioje. 1607 m. minimi Neries vartai, stovėję prie Neries upės, kelyje į Ukmergę, maždaug toje vietoje, kur dabar prasideda Jonavos gatvė. Labai tikėtina, kad gynybinė siena buvo statoma ne iš karto, o keliais etapais. Manoma, kad 1622–1623 m. atviriausiame

ir patogiausiam priešui pulti ruože, pietrytiniame miesto pakraštyje, besidriekiančiame nuo Nemuno pakrantės iki dabartinės Laisvės alėjos, buvo sumūryti gynybiniai Kauno miesto įtvirtinimai. Šioje atkarpoje minimi Vilniaus ir Totorių vartai bei du ar trys gynybiniai bokštai. Kitą miesto pusę (nuo Neries vartų iki pat šalia Totorių vartų buvusio gynybinio bokšto) saugojo žemių pylimas su mediniais įtvirtinimais. Iki 1655 m. Rusijos kariuomenės invazijos Kauno mūrinė siena taip ir neužbaigta. Nėra jokių duomenų, kad Kauno miesto gynybiniai įtvirtinimai tiesiogiai



### TAI ĮDOMU...

*Kauno senamiesčio pietiniame pakraštyje, prie Nemuno, stovi įspūdinga gotikinė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Pranciškonų) bažnyčia, dažniau vadinama Vytauto Didžiojo bažnyčia. Ji pastatyta XV a. pradžioje. Anot istoriko Alberto Vijūko-Kojelavičiaus, 1400 m. ją pastatė Vytautas Didysis, norėdamas „pareikšti padėką gerajam Viešpačiui Dieviui“ už tai, kad leido gyvam grįžti iš 1399 m. Vorsklos mūšio, kuriame Lietuvos ir jos sąjungininkų pajėgos kovėsi su totoriais ir patyrė triškinamą pralaimėjimą. Šią bažnyčią 1655 m. nusiaubė įsiveržę rusai, XVIII a. pradžioje – švedai, o 1812 m. – Napoleono Bonaparto vadovaujama Didžioji armija. Carinės Rusijos laikais, 1845 m., bažnyčia buvo nusavinta ir paversta stačiatikių cerkve. Pirmojo pasaulinio karo metais ji nuinokota vokiečių. Katalikams grąžinta tik 1919 metais.*



Kauno miesto gynybinės sienos fragmentas. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

būtų panaudoti miesto gynybai. Gynybinės sienos storis – apie 90 cm, aukštis – apie 6 m. Sprendžiant iš iki mūsų dienų išlikusių dviejų jos atkarpų (nuo Malūnininko bokšto į šiaurę ir į pietus), senoje nebuvo šaudymo angų, nesimato ir šaulių galerijų liekanų. Taigi siena nebuvo skirta ginti miesto nuo bent kiek rimtesnės tuometės kariuomenės, tačiau galėjo apsaugoti nuo plėšikų gaujų, maištaujančių samdy-



### TAI ĮDOMU...

Tarp Kauno senamiesčio ir Aleksoto esantis Vytauto Didžiojo tiltas per Nemuną XIX a. buvo laikomas „ilgiausiu pasaulyje“, nors tilto ilgis buvo tik 256 metrai. Visgi jį pereiti užtrukdavo net 13 dienų, mat iki pat Pirmojo pasaulinio karo Aleksotas priklausė Suvalkų gubernijai, o didžioji Kauno miesto dalis (Kauno miesto senamiestis) – Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų kraštui. Nors abi pusės priklausė Rusijos imperijai, jose galiojo skirtingi kalendoriai. Didžiojoje Kauno dalyje, dešiniajame Nemuno krante, naudotas stačiatikių Julijaus kalendorius, o Aleksoto pusėje – katalikiškame pasaulyje priimtas Grigaliaus kalendorius. Tad iš tiesų kelionė tiltu truko tiek, kiek truko jį pereiti, tačiau, pasiekęs kitą krantą, keliautojas „persikeldavo“ laiku net 13 kalendorinių dienų.

tos kariuomenės būrių ar kitų artilerijos neturinčių karinių formuočių. Taip pat miesto gynybinė siena padėdavo užtikrinti miesto administravimą ir judėjimo kontrolę maro bei kitų epidemijų metu. Vienintelis išlikęs raudonų plytų renesansiškuoju stiliumi sumūrytas gynybinis 9 m aukščio Malūninko bokštas, kurio sienų storis – nuo 68 cm iki 84 cm, pritaikytas gintis tik muškietos tipo ginklais. Šauliams skirtame antrajame aukšte įrengta 17 šaudymo angų. Galima konstatuoti, kad Kauno miesto gynybinės sienos neprilygo net 100 metų anksčiau (1503–1522 m.) statytoms Vilniaus miesto sienoms.

### 2.3. MIESTO SODAS, VADINAMAS MUZIKINIO TEATRO SODELIU

Kauno m., greta pastato Laisvės al. 91

54.897494, 23.905925

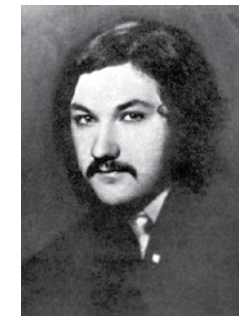
Miesto sodas, kuris gyventojų vadinamas Muzikinio teatro sodeliu, šiuo metu yra nedidelė žalia erdvė pačiame miesto centre. Iki 1655 m. Rusijos kariuomenės invazijos čia buvo erdvė, atvira įvairioms miestiečių veikloms. Apie 1796 m. šioje vietoje įkurtos Kauno miesto kapinės, kuriose laidota iki XIX a. vidurio. 1843–1847 m., pagal naujai parengtą Kauno miesto planą, kapinėse laidoti nebeleista. Uždarytų kapinių vietoje carinė administracija įrengė nedidelį parką. Šimtai kapų liko po parko velėna. 1893 m. šioje erdvėje pastatyti reprezentatyvūs teatro rūmai, kuriuose dabar įsikūręs Kauno valstybinis muzikinis teatras. Tarpukariu priešais Valstybinio muzikinio teatro rūmus esančiame parkelyje vasarą veikdavo lauko restoranai, buvo rodomi filmai, vakarais grodavo ugniagesių orkestras. Sovietmečiu šią erdvę buvo pamėgę hipiai.

1972 m. gegužės 14 d. Muzikinio teatro sodelyje, protestuodamas prieš Lietuvos okupaciją ir sovietų valdžią, susidegino **Romas Kalanta**. Iš trijų litrų talpos stiklainio apsiypylęs benzinu, R. Kalanta praeivių akivaizdoje sušuko: „Laisvė Lietuvai!“ – ir pasidegė. Jo užrašų knygelėje liko įrašas: „*Dėl mano mirties kalta tik santvarka.*“ Nuvežtas į ligoninę, jaunuolis po keliolikos valandų mirė.

R. Kalanta gimė 1953 m. vasario 22 d. Alytuje. 1963 m. jo šeima persikėlė į Kauną. Romas mokėsi vidurinėje mo-

kykloje, vėliau perėjo į vakarinę, dirbo gamykloje. Domėjosi hipių judėjimu, pasaulio įvykiais, daug skaitė, sportavo, grojo gitara. Drastiškas vaikino protesto aktas gūdziais sovietmečio laikais sukėlė didelį atgarsį. 1972 m. gegužės 18 d. sovietinės valdžios nurodymu R. Kalantos laidotuvės buvo specialiai paankstintos, kad žmonės nespėtų į jas susirinkti. Tada keli tūkstančiai jaunuolių susirinko Laisvės alėjoje, skanduodami šūkį „Laisvė Lietuvai!“, ir surengė eitynes, kurias malšino milicija, saugumiečiai, kariuomenė. Suimti 402 asmenys, 33 iš jų iškeltos administracinės, 6 – baudžiamosios bylos. Sovietai skelbė, esą R. Kalanta buvo „psichiškai nesveikas“. 1990 m. atlikta pomirtinė ekspertizė pripažino jį psichiškai sveiku. Sovietai iki 1982 m. netgi draudė susideginusio jaunuolio tėvams pastatyti paminklą ant sūnaus kapo. Nepriklausomoje Lietuvoje

2000 m. R. Kalanta apdovanotas (po mirties) Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu. R. Kalantos žūtis buvo bene pirmą tokia drastiška protesto akcija Sovietų Sąjungoje. 1990 m. pastatytas dokumentinis filmas „Fontano vaikai“ (rež. Raimundas Banionis ir Andrius Šiuša), apie R. Kalantą parašytos kelios knygos: Juozo Grušio-Žilvinio „Pougnies ženklai“ (1999 m.), „Romo Kalantos auka: 1972 metų Kauno pavasaris“ (2002 m.), Gintauto Iešmanto poezi-



Romas Kalanta



Miesto sodas, vadinamas Muzikinio teatro sodeliu. Paminklas Romui Kalantai. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*



jos knygelė „Kauno elegija“ (1997 m.). R. Kalantos susideginimo vieta įamžinta horizontalia paminkline kompozicija iš metalo. „Aukos laukas“ – žalios vejos pandusas, vaizduojantis apdegusią žemę, o 19 akmenų simbolizuoja Romo gyvenimo metus. Grindinyje įkomponuota šlifuito granito plokščių juosta su iškaltu įrašu „*Romas Kalanta 1972*“. Horizontalus memorialas simbolizuoja skausmingos istorijos popieriaus lapą, apdegusiu kraštu. 2001 m. parengtas R. Kalantos aukos vietos įamžinimo tvarkymo projektas. 2002 m. gegužės 14 d. paminklinė kompozicija iškilmingai atidengta, minint 30-ąsias įvykio metines, dalyvaujant Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui. Projekto autoriai – architektas Saulius Juškys ir skulptorius Robertas Antinis. Parko viduryje įrengtas fontanas, kurio centre vaizduojama lietuvių ugnies deivė Gabija. Ši Juozo Ruzgo 2005 m. sukurta skulptūra, nors ir netiesiogiai, tarsi primena Romo Kalantos poelgį.



Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto paminklas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

## 2.4. LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO VYTAUTO PAMINKLAS

Kauno m., greta pastatų Laisvės al. 96, 98

 [54.897943, 23.905982](#) 

Vytauto Didžiojo karininkų kursų karininkų iniciatyva ir lėšomis Aukštojoje Panemunėje dislokuotų Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos ir Vytauto Didžiojo karininkų kursų bendroje teritorijoje 1932 m. buvo pastatytas paminklas Vytauto Didžiojo karininkų kursų globėjui Lietuvos di-

džiam kunigaikščiui Vytautui. Skulptūros autorius – žymus skulptorius monumentalistas Vincas Grybas. Vytauto Didžiojo paminklo skulptūra yra pirmoji išlieta Kauno siaurųjų geležinkelio dirbtuvėje. Paminklą sudaro į viršų siaurėjantis postamentas su keturiomis nugalėtų rusų, totorių, vokiečių ir lenkų karių figūromis nukirstų kampų nišose ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto skulptūra viršuje. Fasade įrašas „*Lietuvos galybės kūrėjui 1430–1930*“. 1934 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus užsakymu šio paminklo kopija



pastatyta centrinėje muziejaus reprezentacinėje kapeloje. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto paminklas visiškai sunaikintas apie 1951–1952 metus. 1989 m. nutarta paminklą atstatyti, tik kitoje vietoje, nes buvusią Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos teritoriją tuo metu dar kontroliavo okupacinė kariuomenė. Įvertinus to meto aplinkybes, vyko vietos paminklui statyti parinkimo konkursas. Paminklas atstatytas pagal J. Bučo parengtą projektą Laisvės alėjos ir L. Sapiegos g. sankirtoje pilietinio judėjimo „Aukuras“ iniciatyva ir surinktomis lėšomis. Paminklas atidengtas 1990 m. liepos 15 d., minint Žalgirio mūšio 580-ąsias metines.

Dešimtmečius niekam neužkliuvęs paminklas 2017 m. atsidūrė diskusijų centre, kai Kauno menininkas Vytenis Jakas viešai pareiškė, kad paminklas „*prieštarauja Lietuvos Konstitucijai, Lietuvos ir Lenkijos taikos deklaracijai, Europos Sąjungos vertybėms bei ignoroja patyčių prevencijos programas, taikomas mokyklose*“. Anot menininko, nei paminklo statymo metu, nei dabar visuomenė nežino kai kurių itin svarbių šio paminklo sukūrimo ir eksponavimo aplinkybių. Pripažindamas, kad Vytauto Didžiojo pergalės prieš rusus, Vokiečių ordiną bei totorius yra patvirtintos istorinių šaltinių, V. Jakas teigė, kad lenkų kario figūra šioje kompozicijoje yra istorinis nesusipratimas – Vytautas Didysis nėra kariavęs su Lenkija. Pasirodo, V. Grybo sutarties paminklui statyti sudarytame protokole išsamiai aprašoma, kokį užsakovai norėjo matyti „lenką“: „*Jis, negalėdamas pakęsti Vytauto didybės, užsidengęs akis rankomis iš Vytauto pusės, kad jo nematytų, stovi su visišku,*

*tačiau klastingu nusižeminimu*“, „*lenko*“ poza turi būti prislėgta, apvilta, žvilgsnis nukreiptas į Vytautą, lyg prašytų išmaldos.“ V. Jakas per interviu spaudai nevensė paminklo vadinti karo bei neapykantos ikona ir propagandos įrankiu.

## 2.5. ŽYDŲ TAUTYBĖS KARIŲ, ŽUVUSIŲ LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KARE, ATMINIMO LENTA

Kauno m., E. Ožeškienės g. 13

 [54.898909, 23.903617](#) 

Kauno choralinė sinagoga (Ohel Jaakov choralinė sinagoga) pastatyta apie 1870 metus. Manoma, kad ją suprojektavo Justinas Golinevičius. Rusijos imperijoje XIX a. gauti leidimų statyti žydų sinagogą buvo gana sudėtinga. Sinagogos pastato architektūroje matomi neobarokiniai architektūros elementai. Statinio fasade esanti Dovydo žvaigždė ir kupolas byloja, kad tai judėjų maldos namai. Žydų religiniai įstatymai draudžia savo maldos namuose kabinti bet kokius paveikslus, užrašus, lentas, neturinčias gilesnės religinės reikšmės. Išimtiniais atvejais tai leidžiama daryti, kai raštas ar kitas daiktas turi aiškiai išreikštą tikslą priminti kažką kilnaus, švento, atkreipti dėmesį į itin reikšmingą ar didingą įvykį ir priversti trumpam susimąstyti. Kauno choralinėje sinagogoje 1923 m. buvo iškilmingai pagerbti žydų tautybės kariai, žuvę Lietuvos Nepriklausomybės kovose 1919–1920 metais. Jiems atminti pakabinta juoda mozaikinio betono (teraco) lenta, kurioje aukso





Kauno sinagoga, kurioje yra žydų tautybės karių, žuvusių Lietuvos Nepriklausomybės kare, atminimo lenta. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

raidėmis surašytos visų žuvusių žydų tautybės karių pavardės. Sovietmečiu ši lenta buvo slepiama, vėl pakabinta atkūrus Lietuvos nepriklausomybę.

## 2.6. PAMINKLAS 1863 M. SUKILIMO VADUI KUNIGUI ANTANUI MACKEVIČIUI

Kauno m., E. Ožeškienės g. 41

 54.900422, 23.908129 

Prie pat Evangelikų reformatų bažnyčios, kurioje turėjo būti įrengta kriptą, skirta 1937 m. mirusio ir senosiose miestų kapinėse palaidoto gen. Silvestro

Žukausko palaikams perlaidoti, yra paminklas maždaug šioje vietoje 1863 m. gruodžio 28 d. Rusijos valdžios nužudytam vienam iš 1863–1864 m. sukilimo Lietuvoje vadų – kunigui Antanui Mackevičiui atminti. A. Mackevičius gimė 1828 m. birželio 26 d. Morkiuose (dab. Kelmės r.), smulkiųjų bajorų šeimoje. 1846–1849 m. jis studijavo Kijevo universitete. Siekdamas būti arčiau žmonių, pasirinko kunigystę. 1853 m. baigė Varnių kunigų seminariją. Kuni-gaudamas skleidė antirusiškas idėjas, ugdė valstiečių sąmoningumą. 1863 m. kovo 8 d. pirmasis pradėjo sukilimą Kauno gubernijoje, Paberžės (dab. Kėdainių r.) bažnyčioje perskaitydamas

sukilėlių manifestą. Paskui su 250 sukilėlių būriu išėjo į Krekenavos miškus. Per visą sukilimo laikotarpį A. Mackevičiaus vadovaujamas sukilėlių dalinys dalyvavo daugiau kaip 20 susirėmimų su Rusijos kariuomene. A. Mackevičius manė, kad Lenkija tėra bendros kovos sąjungininkė, lietuvių tauta, laimėjus sukilimui, turinti įgyti apsisprendimo teisę, su kuo sudaryti federaciją, arba tapti savarankiška. Besibaigiant sukilimui, 1863 m. gruodžio 17 d., Ringovės kaime (dab. Kauno r., į vakarus nuo Vilkijos) jis buvo sučiuptas. Tardomas neišdavė gyvų bendražygių. Karo lauko teismo nuosprendžiu nuteistas mirties bausme. 1863 m. gruodžio 28 d. nuteistasis kunigas A. Mackevičius, garsiai traktant būgnams, atgabentas į egzekucijos vietą Kaune, kur buvo susirinkę daugybė žmonių. Liudininkų teigimu, mirties akivaizdoje sukilėlių vadas laikėsi labai tvirtai ir oriai – žengdamas ant ešafoto, staiga atsigręžė į susirinkusius žmones ir juos palaimino. Nužudyto kunigo kūną okupantai įmetė į čia pat iškastą duobę, o užkasus palaikus, kapą sutrypė žirgai. Visgi jau kitą dieną ant kapo buvo supiltas kauburėlis ir padėtas vainikas. Teigiama, kad rusų administracija kunigo palaikus iškasė ir slapta išgabeno į nežinomą vietą. Tarpukariu A. Mackevičiaus egzekucijos vieta buvo įamžinta – pastatytas sienelės formos paminklas. Jis stovėjo iki pat sovietmečio. Nežinia, kuo šis paminklas neįtikio sovietiniams funkcionieriams, bet 1966 m. buvo pastatytas naujas netaisyklinės formos rausvo granito paminklinis akmuo su bareljefu, vėliau prie jo atsirado ir metalinis kryžius. Paminklinio akmens viršutinėje dalyje yra apvalus



Paminklas 1863 m. sukilimo vadui kunigui Antanui Mackevičiui. *Sabinos Strazdienės nuotr. kvr.kpd.lt*



Antanas Mackevičius

metalinis A. Mackevičiaus bareljefas su įrašu „*Antanas Mackevičius 1828-VI-14-1863-XII-28*“. Apatinėje paminklo dalyje pritvirtinta metalinė stačiakampė plokštė su įrašu: „*Šioje vietoje buvo nužudytas Antanas Mackevičius (1826-1863), vienas žymiausių 1863 metų sukilimo vadų.*“ Paminklo autorės – architektė T. Šešelgienė ir dailininkė A. Vozlingaitė, bareljefo autorius – A. Smilga.

## 2.7. VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

Kauno m., K. Donelaičio g. 64

 54.89996, 23.912016  WGS

Suprantant karo istorijos ir Lietuvos kariuomenės istorijos svarbą ateities kartoms, vos apimus Nepriklausomybės kovoms, 1921 m. sausio 22 d. gen. ltn. Vlodo Nagevičiaus iniciatyva sename, mediniame, dar XIX a. statytame Rusijos imperijos kariuomenės 3-iojo Dono kazokų manieže, perstatytos pulko cerkvės bei jos varpinės patalpose, buvo įrengta pirmoji Karo muziejaus ekspozicija, vaizduojanti Lietuvos Nepriklausomybės kovas. Kuriamas Karo muziejus turėjo priminti ateinančioms kartoms, kaip Lietuva daugiau kaip po 100 metų gyvenimo Rusijos imperijos gnaužuose išsivadavo ir atkūrė nepriklausomą valstybę. Karo muziejaus kūrimo ir organizavimo darbai patikėti gen. ltn. V. Nagevičiui. Muziejaus iškilmingas atidarymas įvyko 1921 m. vasario 16 d., švenčiant 3-iasias atkurtos Lietuvos nepriklausomybės metines. Muziejų iškilmingai pašventino poetas ir kunigas Jonas Mačiulis-Maironis. Simboliška, kad 1921 m. vasario 19 d. nupirktas dailininko Petro Kalpoko paveikslas „Vytis“ muziejaus ekspонатų inventorinėje knygoje užregistruotas kaip pirmasis ekspонатas. Pirmajame muziejuje buvo penkių skyrių ekspozicija: Istorinė, Nepriklausomybės, Žuvusiųjų, Kariuomenės dalinių ir įstaigų bei Lietuvos šaulių sąjungos. Ekspoziciją sudarė apie šimtą įvairių nuotraukų, mūšių schemos ir karo trofėjai.

1924 m. pabaigoje Karo muziejus dėl avarinės pastato būklės buvo laikinai uždarytas. Svarstant įvairius Karo muziejaus rekonstrukcijos variantus, galiausiai nuspręsta senojo pastato neberemontuoti, o jo vietoje pastatyti naują modernios architektūros muziejų. Viena pagrindinių projektui keliamų sąlygų buvo pastato reprezentatyvumas. Didelis naujas muziejaus pastatas buvo numatytas ir istorinei, ir dailės ekspozicijai, tad projektuojant atsižvelgta į abiejų sričių specifiką. Rūmai suprojektuoti taip, kad jų šiaurinis ir pietinis fasadai būtų skirtingi, bet nekonkuruotų tarpusavyje, o sudarytų vientisą architektūrinį kompleksą. Šiaurinis fasadas (dab. Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus) primena M. K. Čiurlionio paveikslų tematiką ir išsiskiria gyvumu bei žaismingumu, o pietinis (Vytauto Didžiojo karo muziejus) – griežtomis linijomis, oficialumu ir stacionaria tribūna, kurią atstoja dvipusė laiptų aikštelė, iš kurios galima stebėti oficialius renginius ir ceremonijas. Pietinio fasado pagrindinis akcentas – virš laiptų aikštelės kylanti vertikali, kurios tarsi kolonos laiko istorinės vėliavos „pjedestalą“. 1930 m. lapkričio 28 d., minint Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines, buvo iškilmingai pašventintas naujojo Karo muziejaus kertinis akmuo. Naujasis Karo muziejaus pastatas iškilmingai atidarytas 1936 m. vasario 16 dieną. Sakydamas atidarymo kalbą, gen. ltn. V. Nagevičius pabrėžė, kad „Karo muziejus, įsikūręs tautos ir valstybės aukomis įrengtuose didinguose rūmuose, ir ateityje rodys, kad lietuviai, per amžių būdę, laisvę laimėjo tik per aukas ir pasišventimą, muziejus ugdys kariuomenėje ir visuomenėje tautinį supratimą, tėvynės meilę ir pasiryžimą ginti nepriklausomybę“.



Vytauto Didžiojo karo muziejus. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

bę“. Muziejus pradėtas statyti 1930 m., jubiliejiniais Vytauto Didžiojo metais, tad Karo muziejui suteiktas Vytauto Didžiojo vardas. Vytauto Didžiojo karo muziejus įsikūręs pietinėje rūmų dalyje, vidinės muziejaus erdvės suprojektuotos taip, kad sukurtų reprezentatyvumo, dvasiinio pakilimo ir net sakralumo nuotaiką. Svarbu tai, kad Vytauto Didžiojo karo muziejus buvo ne tik pirmasis Lietuvoje muziejus, kurio pastatas specialiai suprojektuotas ir pastatytas kaip muziejus, bet jam ir specialiai sukurtas interjeras. Iki tol muziejai buvo įrengiami pastatuose ar patalpose, kurių pirminė paskirtis buvo kita. Naujojo Vytauto Didžiojo karo muziejaus pastato projekto autoriai – architektai Vladimiras Dubeneckis, Karolis Reisonas ir Kazys Kriščiukaitis.



Sovietinės ir nacistinės okupacijos laikotarpiu muziejus ne kartą keitė

pavadinimą, prarado nemažai vertingų ekspонатų. Sovietmečiu visus nepriklausomos Lietuvos paminklus buvo stengiamasi metodiškai ir nuosekliai naikinti. Nepaisant patriotiškai nusiteikusių darbuotojų pastangų, okupacijos metais prarasta nemažai Lietuvos kariuomenės pulkų vėliavų, albumų, nuotraukų, artilerijos pabūklų ir kitų ekspонатų. Sunaikintos ir salėse buvusios ekspozicijos. Muziejus buvo priverstas skleisti sovietinę ideologiją. Sovietmečiu muziejaus fonduose galima buvo pamatyti sovietinės kariuomenės ginklų, trofėjų ir nuotraukų.

Atgimimo laikotarpiu, 1990 m. sausio 29 d., muziejui grąžintas Vytauto Didžiojo karo muziejaus vardas. Muziejaus darbuotojų dėka susigrąžinta ir dalis ekspонатų, sovietmečiu laikytų Vidaus reikalų ministerijos archyve.

## 2.8. KARO MUZIEJAUS SODELIS

Kauno m., K. Donelaičio g. 64

 54.899365, 23.911873  WGS

Gen. ltn. Vlodo Nagevičiaus iniciatyva 1921 m. įkurto Karo muziejaus teritoriją nuspręsta iš esmės sutvarkyti. Prekyvietė panaikinta, o sklypas aptvertas buvusios Kauno tvirtovės geležine tvora. Ilgainiui šią teritoriją pradėta vadinti Karo muziejaus sodeliu. Nuo 1922 m. sodelyje kauniečiai tradiciškai susirinkdavo palydėti senųjų ir sutikti naujųjų metų. Karo muziejaus sodelio memorialas įgijo naują, sakralią, reikšmę, kai 1924 m. gen. ltn. V. Nagevičius sukūrė iškilmingą vėliavos pakėlimo ir nuleidimo ceremoniją, kurią kiekvieną dieną atlikdavo Karo invalidų sąjungos nariai.

Siekiant Karo muziejaus sodeliui suteikti sakralios atminties, pradėta formuoti Lietuvos nepriklausomybei nusipelnusių asmenų biustų alėja. Dr. Jono Basanavičiaus biustas, šiam dar gyvam esant, iškilmingai atidengtas 1923 metais. Būtent nuo pastarojo atidengimo ir prasidėjo alėja. Įdomu tai, kad J. Basanavičiaus biustas buvo nuļietas iš „tūtelių nuo šovinių, paleistų į Lietuvos priešus“, metalo, o postamentui panaudotas akmeninis sienos stulpas, skyręs Didžiąją ir Mažąją Lietuvą. Medžiagų simboliškumo buvo paisoma ir vėliau – visi biustai buvo liejami iš šovinių tūtų. 1927 m. alėja buvo papildyta Simono Daukanto ir Vinco Kudirkos biustais. 1937–1938 m. alėja papildyta kun. Jono Mačiulio-Maironio, karininko Antano Juozapavičiaus, savanorio Povilo Lukšio, gen. Silvestro Žukausko,

Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjo Vlodo Putvinskio, Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus, žymaus lietuvių visuomenės veikėjo Petro Vileišio biustais. 1930 m. (Vytauto Didžiojo metais), spalio mėnesį, minint Suvalkų sutarties sulaužymo metines, atidengtas Vilniaus netektį primenantis „Juodasis paminklas“, kurio priekinėje pusėje iškaltas užrašas: „1920–1930 V.D.M. Atmink, lietuvi, kad klastingas lenkas, pasirašęs Suvalkų sutartį 1920 m. spalio mėn. 7 d., jau po dviejų dienų tą sutartį sulaužė ir pagrobė tavo sostinę Vilnių.“ Po 1938 m. Lenkijos ultimatumo šis paminklas buvo perkeltas į Karo muziejaus vidinę ekspoziciją, kad nebeaitrintų lenkų politikų bei visuomenės veikėjų aistrų. Karo muziejaus sodelyje buvo ir daugiau reikšmingų Lietuvos neginkluotosios kovos su Rusijos okupantais simbolių: Juozo Zikaro sukurta žalvarinė statula „Knygnešys“, Bernardo Bučo žalvarinė statula „Sėjėjas“, taip pat paminklinė lenta, skirta Lietuvos knygnešiams.

1936 m. pradėjus Karo muziejaus sodelio pertvarkymo darbus, į kitą vietą perkelti Lietuvos nepriklausomybei nusipelnusių asmenų biustai ir „Laisvės“ paminklas. Muziejaus sodelyje buvo pastatyti iš bermontininkų atimti ir iš Kauno tvirtovės fortų atgabenti artilerijos pabūklai. Įėjimas į muziejų papuoštas dviem liūtų skulptūromis, atvežtomis iš Astravo dvaro (šalia Biržų). Šiuos monumentalius valdžios ir galybės simbolius 1938 m. Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanojo tuo metu Paryžiuje gyvenęs grafas Jonas Jurgis Tiškevičius. Liūtų skulptūras į Lietuvą iš Sankt Peterburgo XIX a. viduryje parsigabeno grafo tėvai.

1923 m. priešais Karo muziejų įrengtam fontanui papuošti grafas Aleksandras Tiškevičius padovanojo nykštuko skulptūrą. 1936 m. muziejaus arkadų nišose pastatytos švediškos Karolio XII (1682–1718) laikmečio patrankos.

**Vytauto Didžiojo karo muziejaus bokštas.** Pagal Karo muziejaus įkūrėjo gen. ltn. V. Nagevičiaus sumanymą ir architekto V. Dubeneckio parengtą projektą 1921 m. pradėtas perstatyti prie Karo muziejaus stovėjęs buvusios pulko cerkvės varpinės bokštas. Pagal sumanymą, perstatytas bokštas turėjo priminti Gedimino pilies bokštą, bet iš tiesų tik darkė sodelio bendrą vaizdą. Galiausiai bokštas buvo nugriautas, ir 1938 m. naujajame bokšte iškelta valstybinė vėliava, į kurios vakarinę nuleidimo ceremoniją gausiai susirinkdavo Kauno gyventojų ir svečių. Po metų naujajame bokšte atidengta skulptoriaus Juozo Mikėno bronzinė 2,65 m aukščio skulptūra „Senosios Lietuvos karys“. Vietiniai gyventojai skulptūrą vadino „Riteriu“ arba „Kariu“. Nacių okupacijos metu, vokiečių okupacinei administracijai reikalaujant, 1943 m. skulptūra buvo atiduota kaip metalas šaudmenų gamybai. Ją pagal išlikusius duomenis atkūrė skulptorius Juozas Šlivinskas, išliejo Juozas Malinauskas, nuo 2015 m. vasario 16 d. skulptūra vėl puošia bokštą, kuris kartu su Laisvės varpu, kariljonu ir laikrodžiu grąžintas Vytauto Didžiojo karo muziejui.

1936–1937 m. bokšte sumontuotas „Rochlitz“ firmos laikrodis, kurį instaliavo ir suderino specialiai iš Berlyno atvykęs specialistas. Iki XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigos Vytauto Didžiojo karo muziejaus bokšto laikrodis tik

rodė laiką, neskambėjo.

**Kariljonas.** Gen. V. Nagiaus-Nagevičiaus ir kompozitoriaus Juozo Tallat-Kelpšos rūpesčiu 1937 m. Karo muziejaus bokšte įrengus kariljoną, švenčių ir vakarinės vėliavos nuleidimo ceremonijos metu pradėjo skambėti varpų muzika. Iš viso kariljone buvo 35 skirtingų dydžių varpai, išlieti Belgijoje, „Michiels Jr. Tornau“ liejykloje. Varpams suteikti žuvusių Lietuvos gynėjų, Lietuvos laisvės kovų ir Lietuvos kariuomenės pulkų bei dalinių vardai. 2005–2006 m. kariljonas restauruotas Nyderlanduose, Astene, įsikūrusioje varpų liejykloje „Royal Eijsbouts“. Iš naujo suderintas kariljonas grįžo papildytas dar 14 varpų ir nauja klaviatūra. Vienas varpas nuliedintas JAV, Filadelfijoje, ir 1922 m. Amerikos lietuvių padovanotas kaip Laisvės simbolis tautai, išsivadavusiai iš okupacijos pančių. Vienoje varpo pusėje pavaizduotas Vytis, o kitoje išlietas priesakas: „O, skambink per amžius vaikams Lietuvos, kad laisvės nevertas, kas negina jos.“ Šis varpas Karo muziejaus bokšte skamba tik ypatingais atvejais. Simboliška, kad, primindamas pareigą ginti laisvę, jis skambėjo ir prasidėjus sovietų agresijai 1991 m. sausio 13 dieną.

**Paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę.** 1921 m. spalio 16 d. Karo muziejaus sodelyje buvo atidengtas architekto V. Dubeneckio sukurta paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. Šio paminklo bronzinį bareljefą, vaizduojantį gedinčią merginą, sukūrė skulptorius Juozas Zikaras. Obelisko formos paminklas sumūrytas iš Nepriklausomybės mūsų laukuose surinktų akmenų. Priešais paminklą 1923 m.



Karo muziejaus sodelis. Paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę ir Nežinomo kareivio kapas. Vytauto Didžiojo karo muziejaus nuotr.

įrengtame aukure, kuriame užrašyta „Redde quod debes“ („Atiduok, ką privalai“), buvo uždegta amžinoji ugnis, simbolizavusi išskirtinę pagarbą žuvusiems už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Paminklo atidengimo iškilmėse

dalyvavo tuomečiai valstybės vadovai ir užsienio svečiai. Prie paminklo aukotų mišių metu karinis orkestras pirmą kartą sugrojo kompozitoriaus J. Tallat-Kelpšos specialiai sukurtą „Gedulingą maršą“. Nuo 1922 m., skambant šiam kūriniiui, prie paminklo Karo invalidų sąjungos nariai kasdien atlikdavo valstybinės vėliavos pakėlimo ir nuleidimo ceremonijas. Šis paminklas tarpukariu tapo etalonu statant kitus Nepriklausomybės kovas įamžinančius paminklus. Sovietmečiu paminklas barbariškai nugriautas, o jo vietoje pastatytas sovietinių čekistų vado Felikso Dzeržinskio biustas.

**Nežinomo kareivio kapas.** Pagal Vakarų Europos valstybių pavyzdį 1934 m. lapkričio 23 d. priešais paminklą „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ buvo palaidoti nežinomo Lietuvos kariuomenės kareivio palaikai, taip galutinai paverčiant paminklą „Tėvynės altoriumi“ bei sakralizuojant Karo muziejaus sodelį kaip svarbiausią valstybinių ceremonijų vietą. Siekiant sodeliui suteikti daugiau tautiškumo, pradėti statyti liaudies meistrų sukurti kryžiai, atvežami iš įvairių Lietuvos vietų.

1934 m. nutarus priešais paminklą „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ įrengti Nežinomo kareivio kapą, prisiminta, kad 1932 m. rudenį, baigus statyti paminklą žuvusiems mūsų kariams Červonkoje (Latvija), mjr. P. Jakštą pakalbino vietinis ūkininkas, Latvijos lietuvis. Jis nurodė, kad jam priklausančioje žemėje palaidotas nežinomas Lietuvos karys. Majoras skubiai nežinomą mūsų kareivį perlaidojo Červonkos kapinėse. 1934 m. ši istorija buvo prisiminta ir nuspręsta būtent šio nežinomo kareivio

palaiikus palaidoti priešais paminklą „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“. Norint palaiikus pervežti, reikėjo gauti Latvijos valdžios leidimą, o iki perlaidojimo buvo likusios tik dvi savaitės. Įvertinus susidariusią situaciją, nuspręsta kario palaikus parsivežti slapta. Mjr. P. Jakštas įkalbėjo Eglainės lietuvių Kupšėną slapta pernešti kario kaulus per sieną. Ten jie pagarbiai buvo sudėti į specialiai pagamintą karstą. 1934 m. lapkričio 23 d. nežinomo kareivio palaikai buvo iškilmingai perlaidoti.

**„Laisvės“ paminklas.** Minint Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį, laikinojoje sostinėje 1928 m. buvo iškilmingai atidengta skulptoriaus Juozo Zikaro statula „Laisvė“. Skulptūrą J. Zikaras sukūrė dar 1921 m., gyvendamas Panevėžyje. Ši skulptūra yra vienas iš pirmųjų Lietuvos dekoratyvinės paminklinės skulptūros pavyzdžių. Gyvendamas Panevėžyje, skulptorius neturėjo dirbtuvės, tad „Laisvė“ buvo kuriama Panevėžio gimnazijos, kurioje J. Zikaras dirbo piešimo mokytoju, sporto salėje. Mažai kam žinoma, kad pirmoji „Laisvės“ skulptūra buvo su trumpoku, vėjyje plazdančiu, lengvučiu drabužiu. Vėliau skulptorius atsižvelgė į daugumos nuomonę ir „aprengė“ „Laisvę“ ilga vėjo prie kūno prispausta plonyte tunika. Nors visoms jo skulptūrų moteriškoms figūroms pozavo žmona Anelė Tūbelytė-Zikarienė, visgi „Laisvės“ veidui pozavo kita moteris. Iš pradžių gipsinė „Laisvės“ statula buvo eksponuojama Karo muziejuje, bet 1924 m. nutarta išlieti ją iš bronzos ir pastatyti lauke, priešais senąjį Karo muziejaus pastatą. 1926 m. Vokietijoje iš bronzos nulieta 3 m aukščio „Laisvė“

buvo atgabenta į Kauną, bet netikėtai kilo sunkumų. Dėl brangumo buvo atsisakyta J. Zikaro suprojektuoto pjedestalo, kuriame buvo gausu bareljefų, vaizdavusių Lietuvos valstybės priešistorę, svarbiausius istorijos momentus bei garsiausias asmenybes. 1928 m. gegužės 15 d., minint Steigiamojo Seimo susirinkimo dieną, „Laisvė“ iškilmingai atidengta ant pjedestalo, kurį sukūrė architektas V. Dubeneckis. Pastatius dabartinį Vytauto Didžiojo karo muziejaus pastatą, 1936 m. paminklas buvo perkeltas į dabartinę jo vietą. Tiesa, pati skulptūra buvo pastatyta ant kito gana masyvaus pjedestalo, kurį sukūrė architektas K. Reisonas. Svarbu paminėti, kad J. Zikaras buvo nepatenkintas naujojo pjedestalo masyvumu, nes jis optiškai sumažino pačią „Laisvės“ skulptūrą. Vokiečių okupacijos laikotarpiu „Laisvei“ buvo iškilusi reali sunaikinimo grėsmė, nes naciai nusprendė išlydyti ją kaip metalo žaliavą karo tikslams, bet artimas J. Zikaro bičiulis Petras Rimša vietoje „Laisvės“ pasiūlė jiems savo Lietuvos mokyklai skirtą bronzinę skulptūrą, įtikinęs nacių, kad „čia bronzos daugiau“. Sovietinės okupacijos laikotarpiu, 1950 m. vidurvasarį, prieš pat Dainų šventę, „Laisvė“, aptvėrus ją lentine tvora, naktį buvo nugriauta, o postamentas susprogdintas. Griaunant skulptūra įškilo, nulūžo vėliavos kotas ir sutrūkinėjo grandinės. Visiško sunaikinimo išvengusi „Laisvė“ pirmiausia pateko į Kauno istorijos muziejaus (buv. Karo muziejaus) fondus, kol galiausiai 1966 m. skulptorius Bronius Petrauskas skulptūrą restauravo, ir ji, kaip meno kūrinys, buvo perduota M. K. Čiurlionio

dailės muziejui. Sovietmečiu skulptūra buvo eksponuojama Vitražo ir skulptūros galerijoje, kuri veikė buvusioje Įgulos bažnyčioje (Sobore). Atgimimo laikotarpiu J. Zikaro „Laisvė“ vėl buvo iškilmingai atidengta 1989 m. vasario 16 d., o šios skulptūros gipsinė versija, tarpukariu iš Panevėžio atgabenta į senąjį Karo muziejų, 1997 m. buvo atvežta ir pastatyta Vilniuje atidarytoje Lietuvos Respublikos Prezidentūroje. Dabar ji stovi Prezidentūros Baltosios salės centrinėje nišoje, čia jai prigijo „Laisvės angelo“ vardas.

Sovietinės ir nacistinės okupacijos laikotarpiu, 1940–1944 m., Karo muziejaus sodelyje buvo uždrausta rengti bet kokias apeigas ir ceremonijas, skambinti Laisvės varpu bei kariljonu, užgesinta amžinoji ugnis prie Nežinomo kareivio kapo, muziejaus bokšte nebebuvo keliama Lietuvos valstybinė vėliava. Antrosios sovietinės okupacijos laikotarpiu buvo naikinami nepriklausomos Lietuvos paminklai, 1949–1950 m. nugriauta „Laisvės“ statula, sunaikintas Nežinomo kareivio kapas bei Lietuvos nepriklausomybei nusipelnusių asmenų biustų alėja. Aktyviai imta propaguoti okupacinę sovietinę ideologiją: sodelio šiaurinėje tvoroje, sekant Maskvos Kremliaus pavyzdžiu, 1947 m. įmūrytos urnos su keturių komunarų palaikais (iškeltos 1973 m.), vietoje „Laisvės“ paminklo pastatyta Vinco Mickevičiaus-Kapsuko skulptūra, o Nežinomo kareivio kapo vietoje atsirado F. Dzeržinskio skulptūra. Prie pat muziejaus pastatytas sovietinis tankas.

Prasidėjus Atgimimui, 1988 m. prasidėjo ir Karo muziejaus sodelio atkūrimo darbai. 1989 m. vasario 16 d. iš-

kilmingai atidengta „Laisvės“ statula. Paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ atstatytas 1990 m. vasario 16 d., o sekant ikikarine tradicija, akmenys jam iš naujo surinkti iš 50 Nepriklausomybės mūšių laukų. Prie obelisko pritvirtinta išlikusi autentiška detalė – sukryžiuotas kalavijas ir skydas su Vyčio kryžiumi.

Nežinomo kareivio palaikai iš Giedraičių kapinių (Molėtų r.) perkelti ir iškilmingai perlaidoti 1990 m. lapkričio 23 dieną. Nuo 1989 m. iki 1991 m. atkurta ir Lietuvos nepriklausomybei nusipelnusių asmenų biustų alėja – Tautos garbės alėja. Iki 2018 m. čia pastatyta 13 biustų asmenims, nusipelnusiems Lietuvos tautai ir valstybei. Svarbu paminėti, kad atkurta Lietuvos nepriklausomybei nusipelnusių asmenų biustų alėja 2008 m. ir 2009 m. papildyta Vietinės rinktinės vado brg. gen. Povilo Plechavičiaus, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio prezidiumo pirmininko partizanų generolo Jono Žemaičio-Vytauto, filosofo, humanisto, Mažosios Lietuvos kultūros veikėjo, lietuvių dvasinio lyderio Vilhelmo Storostos-Vydūno biustais. 1991 m. Kauno rinktinės šauliai atkūrė Vyčio kryžiaus vėliavos pakėlimo ceremoniją, kuri atliekama iškilmingų minėjimų ir švenčių progomis. 1998 m. lapkričio 23 d. muziejuje atkurta Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę kriptą.

Karo muziejaus sodelio pašonėje įsikūręs Lietuvių tautos dvasinio pasipriešinimo okupacijai simbolis **„Knygnešių skveras“**. Jis pradėtas kurti dar 1939 m., darbai buvo tęsiami net ir sovietų okupacijos sąlygomis. Sovietų okupantai toleravo šį paminklą, todėl iš tarpukario išliko dvi skulptūros:

J. Zikaro „Knygnešys“ ir B. Bučo „Sėjėjas“, kurį 2017 m. originaliai papildė gatvės menininkas, pasivadinęs Mor-



Karo muziejaus sodelis. „Laisvės“ paminklas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

fai. Tamsiu paros metu, kai skulptūra apšviečiama, jos šešėlis krinta ant sienos, kurioje prisagstyta Sėjėjo „pasėtų“ žvaigždžių. 1940 m. Petras Rimša buvo sukūręs ir iš bronzos nuliejęs skulptūrą „Lietuvos mokykla 1864–1904 m.“ (kaip minėta, šį neužbaigtą kūrinį Antrojo pasaulinio karo metais sunaikino okupacinė vokiečių administracija, vykdydama frontui skirtą spalvotojo metalo rinkimo akciją). Skulptūra pagal gipsinę kopiją atkurta tik 1994 metais. Svarbiausias šio memorialo akcentas – „Knygnešių sienelė“. Ją spėta įrengti 1940 m., prieš sovietų okupaciją, bet apie 1950 m. sovietų okupantai sienelę sunaikino. Kiek kitoje vietoje ji atkurta 1997 metais. Kaip ir ikikariniame paminkle, sienelėje įamžinta 100 žymiausių 1864–1904 m. kilnų darbą atlikusių knygnešių, tarp kurių 33 labiausiai nukentėję, 34 spaudos platinimo organizatoriai ir 33 labiausiai pasižymėję.





Karo muziejaus sodelis. Tautos garbės alėja. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*



## 2.9. KAUNO KOMENDANTŪROS KARIO PRANO EIMUČIO ŽŪTIES VIETA

Kauno m., Laisvės al. 68

 54.897492, 23.913057 



1899 m. tuomečiai sklypo savininkai Volkovyskiai pagal architekto Nikolajaus Andrejevo projektą pastatė dviejų aukštų pastatą, pavadintą „Metropoliu“. Pastato pirmajame aukšte įsikūrė restoranas ir kelios parduotuvės, o antrajame aukšte buvo įrengtas viešbutis. Taip jau susiklostė, kad šis viešbutis tapo daugelio svarbių istorinių įvykių liudinininku. Ant „Metropolio“ sienos 1934 m. buvo atidengta atminimo lenta, kad čia 1919 m. kovo 18 d., gindamas Jungtinių Amerikos Valstijų misiją, garbingai žuvo Kauno komendantūros kareivis Pranas Eimutis.

Iš Rajinciškių kaimo (greta Ariogalos, Raseinių r.) kilęs Pranas Eimutis (g. 1897 m.) į Lietuvos kariuomenę savanoriu įstojo 1919 m. sausio 11 d. Tarnavo Kauno miesto komendantūros Mokomojoje kuopoje. Tuo metu į Kauną atvyko JAV humanitarinės misijos pareigūnai. Tai sukėlė didžiulį nepasitenkinimą Vokietijos kariuomenės įguloje. Vokiečių kariai manė, kad amerikiečiai kišasi ne į savo reikalus. Kovo 18 d. nepatenkinti vokiečių kariai, susirinkę prie „Metropolio“ viešbučio, pamitingavę sudegino JAV vėliavą, o vėliau pabandė įsiveržti į viešbučio patalpas ir susidoroti su misijos pareigūnais. Misiją saugantys Kauno komendantūros kariai šiai savivalei užkirto kelią. Kilus konfliktui prie viešbučio durų, vienas vokiečių kareivis P. Eimutį nukovė.

1919 m. kovo 20 d. jis iškilmingai palaidotas Kauno miesto senosiose kapinėse. 1958 m., sovietų administracijai naikinant šias kapines, P. Eimučio palaikai perlaidoti Eigulių kapinėse. 1934 m., minint jo žūtį 15-ąsias metines, ši vieta buvo pažymėta atidengiant P. Eimučiu skirtą memorialinę lentą. 1946 m. sovietai atminimo lentą sunaikino. 1990 m. kovo 18 d. istorinė lenta atkurta ir grąžinta į buvusią vietą.

## 2.10. LIETUVOS KARININKŲ RAMOVĖS REPREZENTACINIAI RŪMAI (KAUNO ĮGULOS KARININKŲ RAMOVĖ)

Kauno m., A. Mickevičiaus g. 19

 54.896703, 23.917122 

Pagal daugelio Europos valstybių kariuomenėse galiojančias tradicijas, 1919 m. liepos 23 d. buvo įsteigtas Kauno įgulos karių klubas. Generolo V. Nagevičiaus iniciatyva 1922 m. lapkričio 19 d. Kauno įgulos karininkai įsteigė Karininkų korporacijos klubą, kuris 1924 m. balandžio 30 d. prof. Jono Jablonskio siūlymu ir krašto apsaugos ministro įsakymu buvo pavadintas Lietuvos karininkų ramovė. Karininkų ramovės tikslas buvo suburti visus karininkus „į vieną šeimą, stiprinti jų karinę ir tautinę dvasią, puoselėti karo ir bendrąjį mokslą, švietimą, sportą“. Kurį laiką Kauno įgulos karininkų ramovė buvo įsikūrusi Laisvės alėjoje, 39-uju numeriu pažymėtame name, kuris dar ir dabar kartais tebevadinamas Senąja ramovė. Šiuo metu čia įsikūrusi Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.



Kauno įgulos karininkų ramovė. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Tačiau reikia pabrėžti, kad dar 1860 m. statytas pastatas tiek išore, tiek vidiniu išplanavimu neatitiko to meto reprezentaciniams rūmams keliamų reikalavimų, todėl buvo nuspręsta statyti naują ramovę. Susiklosčius palankioms sąlygoms, Lietuvos karininkų ramovė 1930 m. išpirko A. Mickevičiaus gatvėje buvusius pastatus. 1931 m. paskelbtas tarptautinis Ramovės rūmų eskizo projekto konkursas, kuriame 1-ąją premiją laimėjo estų architektai Elmarkas Lohku ir Herbertas Johansonas. Visgi pats laimėtojų projektas buvo traktuojamas tik kaip idėjų bankas. Tolesnis realaus projekto rengimas ir statyba patikėti prof. V. Dubeneckiui. Šiam netikėtai mirus, tolesnius projektavimo darbus perėmė neseniai Italijoje architektūros studijas baigęs Stasys Kudošas, kuris 1919 m., tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje, dalyvavo kovose

su Raudonąja armija prie Panevėžio. Kartu su juo dirbo inžinierius Kazys Kriščiukaitis, Anatolijus Rozenbliumas ir kiti. Galutinis projektas buvo patvirtintas 1935 metais. Lietuvos karininkų ramovės reprezentaciniai rūmai iškilmingai atidaryti 1937 m. balandžio 23 d. dalyvaujant Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai. Likimas taip susiklostė, kad rūmų atidarymo šventės parodomioje šokių programoje dalyvavo ir būsimasis Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus. Kadangi tuometėje laikinojoje sostinėje geresnių patalpų nebuvo, Ramovėje dažnai vykdavo tautinių, valstybinių ir bažnytinių švenčių minėjimai, rinkdavosi Lietuvos šaulių sąjungos, Lietuvos kariuomenės savanorių kūrėjų sąjungos, Atsargos karininkų sąjungos, gydytojų korporacijos „Fraternitas Lituanica“, Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Bi-



Kauno įgulos karininkų ramovė. Rimanto Žuko nuotr.



rutės karininkų šeimų moterų draugijos ir kitų organizacijų atstovai. Lietuvos karininkų ramovė rėmė Karo mokslų draugiją, kartu su ja leido iliustruotą žurnalą „Kardas“. Prasidėjus sovietų okupacijai, 1940 m. rūmus perėmė 11-oji Sovietų Sąjungos armija. 1941 m. Vokietijos kariuomenei okupavus Kauną, Lietuvos karininkų ramovė gražinta Lietuvos karininkams. Prisdengiant Lietuvos blaivinimo sąjungos vardu, Ramovės kultūrinė veikla, nors ir varžoma, tęsėsi iki 1944 m. gegužės. Antrosios sovietinės okupacijos metu, nuo 1944 m. iki 1945 m., Ramovėje buvo įrengta sovietų karo ligoninė. Pasibaigus karui, Ramovės rūmuose įkurti sovietų armijos Kauno įgulos karininkų

namai, kurie neoficialiai buvo laikomi geriausiais visoje Sovietų Sąjungoje. Sovietmečiu Ramovėje buvo naikinami Lietuvos valstybingumo simboliai: turtas išvogtas, o vitražai išdaužyti kaip neatitinkantys sovietinės dvasios. Mažiausiai nukentėjo Prezidento kambarys, nes sovietų generolai jame naktimis mėgdavo lošti kortomis. Ramovėje vykdavo sovietinių švenčių ir sukakčių minėjimai, buvo organizuojami ir prasta reputacija garsėjantys šokiai. Atkūrus nepriklausomybę, sovietų karininkai apleisti patalpų neskubėjo. Ypač pavojinga situacija susidarė 1992 m. kovo 6 d., kai dalį Ramovės patalpų užėmė Lietuvos savanoriai, o kitą dalį – sovietų desantininkai. Prasidėjo psi-

chologinė kova. Tik panaudojus ginkluoto pobūdžio spaudimą, siekiant išvengti atviro karinio konflikto, sovietų okupacinė kariuomenė buvo priversta nusileisti ir atsitraukti. 1992 m. birželio 18 d. Ramovės pastatų kontrolę visiškai perėmė Lietuvos kariuomenė. Sovietmečiu Ramovės patalpos buvo nugyventos ir nuniokotos, todėl, parengus projektą, 1998 m. pradėti ne tik remonto, bet ir restauravimo darbai.

## 2.11. ŠAULIŲ NAMAI

Kauno m., Laisvės al. 34

 54.89723, 23.91942 

Namas, kuriame įsikūręs Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) štabas, pastatytas 1860 metais. Pastatas kuklios išvaizdos su atike įkomponuotu LŠS ženklu – skydu su dvigubu kryžiumi. 1926 m. šį pastatą LŠS įsigijo savo reikmėms už 250 000 litų. Rekonstruoto pastato pirmajame aukšte buvo įrengtos patalpos šešioms parduotuvėms. Antrajame aukšte įrengta salė susirinkimams, valgykla ir kabinetai, kuriuose įsikūrė LŠS vadovybė, Kauno šaulių rinktinė ir žurnalo „Trimitas“ redakcija. Šaulių namai iškilmingai atidaryti 1928 m. pradžioje. Tarpukariu LŠS buvo gausiausia ir aktyviausia sukurta visuomeninė organizacija. 1939 m. organizacijoje buvo apie 62 tūkst. narių ir rėmėjų, suskirstytų į 23 rinktines (apie 1 200 būrių). Šauliai visoje Lietuvoje suorganizavo 125 choras, 105 orkestrus, 350 bibliotekų, 115 įvairių sporto klubų, 400 vaidybos mėgėjų kuopelių, 4 teatrus, turėjo 72 šaulių namus. Pačioje sovietų okupaci-



Šaulių namai. Klaudijaus Driskiaus nuotr.



### TAI ĮDOMU...

*Dar viena prie Šaulių namų pastato pritvirtinta memorialinė lenta skirta Ukrainos išsivadavimo judėjimo vadui, Lietuvos piliečiui Eugenijui Konovalecui pagerbti. Pulkininkas E. Konovalecas (1891–1938) – Ukrainos nepriklausomybės kovų dalyvis. Ukrainai praradus nepriklausomybę, jis gyveno užsienyje, 1920 m. įkūrė Ukrainos karinę organizaciją, 1929 m. – Ukrainos nacionalistų organizaciją, buvo abiejų organizacijų vadovas. Lietuva palaikė ukrainiečių tautos siekį tapti laisva ir nepriklausoma, todėl 1929 m. suteikė E. Konovalecui Lietuvos Respublikos pilietybę ir išdavė diplomatinį pasą. E. Konovalecas aktyviai bendravo su LŠS, ne kartą lankėsi jos būstinėje. 1938 m. gegužės 23 d. Sovietų Sąjungos žvalgybos agentas Roterdate E. Konovalecą nužudė (panaudojo sprogmenis). Jo palaikai buvo atpažinti tik pagal Lietuvos Respublikos piliečio paso likučius.*



jos pradžioje LŠS uždaryta, turtas nacionalizuotas. Patriotiškai nusiteikę JAV lietuviai Čikagoje 1954 m. kovo 7 d. viešai paskelbė apie LŠS atkūrimą.

Lietuvoje vykstant Atgimimo judėjimui, 1989 m. birželio 1 d. Kaune per mitingą oficialiai paskelbta apie LŠS atkūrimą. 1989 m. rugsėjo 20 d. atkūrimo iniciatyvinės grupės nariai prisiekė Kelmėje, prie vieno iš LŠS įkūrėjų ir ideologų Vlado Putvinskio kapo. Būtent ši diena ir laikoma LŠS atkūrimo Lietuvoje data.

LŠS štabo pastato fasade yra memorialinė lenta, primenanti, kad čia 1928–1929 m. dirbo vienas iš LŠS įkūrėjų ir pagrindinis ideologas Vladas Putvinskis-Pūtvis. 1919 m. birželio 27 d. oficialiai įsteigus LŠS, V. Putvinskis tapo pirmuoju naujai sukurtos organizacijos vadu. Šias pareigas jis ėjo iki 1922 metų. 1928 m. V. Putvinskis išrinktas Lietuvos šaulių sąjungos garbės pirmininku, šias pareigas jis ėjo iki pat mirties 1929 metais. Paskutiniai jo žodžiai, pasakyti gydytojui, buvo tokie: „*Daktare! Ne fiziškai sergu, bet sergu dėl to, kad negaliu dirbti tautos idėjos darbo...*“

## 2.12. BUVĘ KAUNO TVIRTOVĖS INŽINIERIŲ VALDYBOS RŪMAI (BUVUSI KARO MOKYKLA)

Kauno m., Gedimino g. 43

 [54.898575, 23.921197](https://www.google.com/maps/place/54.898575,23.921197) 

Trijų aukštų neoklasicistinio stiliaus Kauno tvirtovės Inžinierių valdybos rūmai rusų karinės vadovybės sprendimu pastatyti 1890 m., nusižengiant pačių nustatytoms tvirtovės pastatų aukštumo normoms. Pagal tuo

metu patvirtintas normas, Kauno tvirtovėje buvo galima statyti tik dviejų aukštų pastatus.

Nepriklausomybės karo metu Lietuvos kariuomenei itin trūkstant karininkų, 1919 m. sausio mėn. pradžioje Krašto apsaugos ministerijoje kilo idėja steigti savo Karo mokyklą. Įgyvendinant šį sumanymą, 1919 m. sausio 25 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 20 Karo mokyklos viršininku paskirtas plk. Jonas Galvydis-Bykauskas. Šis įsakymas laikomas oficialiu Karo mokyklos įkūrimo dokumentu, tačiau tuometė valdžia Karo mokyklai patalpų nebuvo numačiusi, todėl Karo mokyklos viršininko padėjėjas karininkas Pranas Tvaronas pirmiausia ėmėsi mokyklai tinkamų patalpų paieškos. Išlikęs P. Tvarono 1919 m. vasario 6 d. raportas, kuriame nurodoma, kad Karo mokyklai numatytos patalpos Hindenburgo g. 11 (dab. Gedimino g. 43 / Donelaičio g. 13), kurios laikinai buvo užimtos Prekybos ir pramonės ministerijos. Raporte prašoma paskubėti tas patalpas užleisti Karo mokyklai. Beje, Karo mokyklos raštinė laikinai įsikūrė kitose patalpose. P. Tvaronas raštu informavo Krašto apsaugos ministerijos Rikiuotės skyrių, jog Karo mokyklos raštinė laikinai įkurta patalpose, esančiose Liudendorfo g. 27 ir *Wiener Platz* kampe (dab. Nepriklausomybės a. ir Gedimino g. kampas). Šiose patalpose Karo mokyklos raštinė buvo iki 1919 m. vasario 20 dienos. Karo mokyklos oficialaus atidarymo iškilnės įvyko 1919 m. balandžio 1 dieną. Iškilnių proga Karo mokyklos salė buvo papuošta Lietuvos Respublikos ir Antantės šalių vėliavomis.

Pirmoji laida Karo mokykloje mokėsi

keturis mėnesius, beveik kaip ir buvo numatyta. 1919 m. liepos 6 d. buvo išleista pirmoji 89 karininkų laida. Vyrų pripažinti tinkami būti karininkais Lietuvos kariuomenėje, suteikiant jiems pirmąjį karininko (karužo) laipsnį. Septyni mokiniai buvo išleisti į dalinius su teise gauti karininko laipsnį daliniuose.

Į antrąją Karo mokyklos laidą iš 596 kandidatų atrinkta 300. Po 4,5 mėnesio rengimo 200 absolventų suteikti leitenanto laipsniai, o 24 suteikti puskarininkų laipsniai. Vos Lietuvos kariuomenė įžengė į Vilnių, Karo mokykla pradėjo ruošti persikelti į valstybės sostinę. 1920 m. rugsėjo 25 d. Karo mokykla traukiniu atvyko į Vilnių ir Lietuvos kariuomenės dalinių prie-

šakyje su orkestru ir dainomis įžengė į sostinę. Čia Karo mokykla buvo įkurta buvusiose carinės Rusijos Vilniaus karo mokyklos patalpose, kurios, nors apleistos ir nukentėjusios per Pirmąjį pasaulinį karą, buvo daug geresnės nei buvusios Kaune ir pritaikytos mokyklos reikmėms. 1920 m. spalio 7 d. Lietuvos Vyriausybei pasirašius su Lenkija Suvalkų sutartį, tikėtasi, kad Karo mokykla Vilniuje įsikurs visam laikui, tačiau jau kitą dieną lenkams sulaužius Suvalkų taikos sutartį ir pradėjus plataus masto puolimą Vilniaus link, spalio 9 d. Karo mokykla gavo įsakymą atsitraukti į Kauną ir grįžti į buvusias patalpas. Ketvirtoji laida buvo išleista 1921 m. gruodžio 18 dieną. Kadangi šią





Buvę Kauno tvirtovės Inžinierių valdybos rūmai (buvusi Karo mokykla). *Klaudija Driskiaus nuotr.*

laidą baigė ir Lietuvos nacionalinis didvyris, Atlanto vandenyno nugalėtojas (vienas pirmųjų pasaulyje jį perskridęs lėktuvu) kpt. Steponas Darius, 1936 m. ji buvo pavadinta Kapitono Stepono Dariaus vardu. Ketvirtoji laida – paskutinė, parengta pagal karo meto karininkų rengimo programą, ir paskutinė karininkų laida, išleista Karo mokyklai esant šiose patalpose.

1922 m. gruodžio 6 d. Karo mokyklai išsikėlus į Aukštąją Panemunę, 1925 m. Vyriausybė rūmus perdavė Lietuvos universitetui – čia įsikūrė Medicinos ir Technikos fakultetai. 1932 m. pastatas perduotas Vidaus reikalų ministerijai. Apie 1952 m. rūmai perduoti Kauno politechnikos institutui. Nuo 2000 m. čia veikė Kauno technologijos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas. 2018 m. pastatą įsigijo Kauno prekybos, pramonės ir amatų rūmai.

### 2.13. ŠV. ARKANGELO MYKOLO (JGULOS) BAŽNYČIA (BUVĘS SOBORAS)

Kauno m., Nepriklausomybės a. 14

 54.896961, 23.921334 

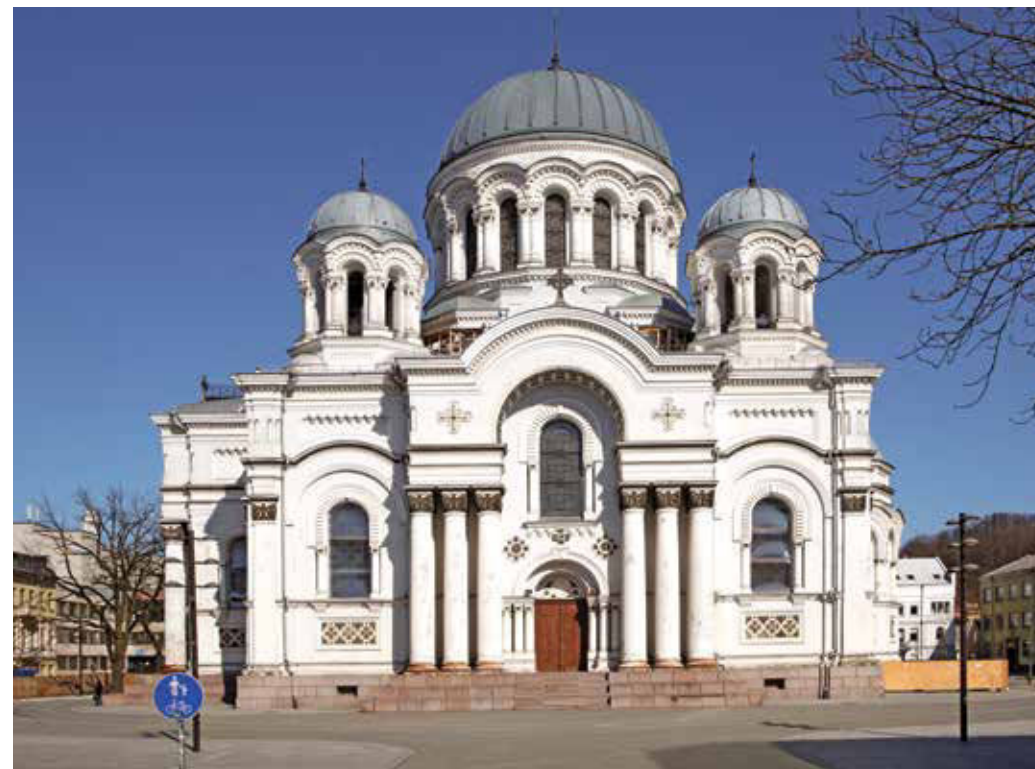
Pagal karinių tvirtovių statybos tradicijas kiekvienoje tvirtovėje turėjo būti kariams skirti maldos namai, todėl, įrengus Kauno tvirtovės fortus, tuomečiame Nikolajaus prospekte (dab. Laisvės alėja) buvo suformuota aikštė, skirta suplanuotų Kauno tvirtovės įgulos maldos namų statybai. Stačiatikių soboras, kaip reprezentacinis tvirtovės statinys, turėjo reikšti ne tik prabangą ir oficialumą, bet ir sušvelninti konfesinį priešiš-

kumą bei priminti bendras krikščioniškąsias ištakas. 1890 m. buvo patvirtintas Kauno tvirtovės įgulos karo inžinieriaus Konstantino Limarenkos ir architekto akademiko Davido Grimo pakoreguotas Kauno Šv. Petro ir Povilo soboro statybos projektas. 1891 m. birželio 29 d. pašventinus kartinį akmenį, pradėtos soboro statybos, visus mūro ir medžio darbus atliko samdomi meistrai iš Černigovo gubernijos. Statybos baigtos ir soboras pašventintas 1895 m. rugsėjo 17 dieną. Soboras statytas tik iš kokybiškų medžiagų. Jame įrengta tuo metu pažangi šildymo sistema, rūsyje buvo pastatyti keturi iš Varšuvos atvežti kalorifieriai. Granito blokai cokoliui ir laiptams buvo nupirkti Skandinavijoje, portikų kolonos pastatytos ant lieto ketaus bazių, didžiajam kupolui panaudota gelžbetonio perdanga. Mažuosiuose kupuluose iškelta 12 Maskvoje



#### TAI ĮDOMU...

*Rusijos imperijoje pagal nusistovėjusias tradicijas visose tvirtovėse centrinis pastatas buvo įgulos cerkvė, nes tvirtovės buvo statomos ne tik gynybiniais tikslais, bet ir norint išlaikyti vietos gyventojus paklusnius. Pastačius Kauno tvirtovės pagrindinius fortus, Kauno miesto tvirtovės centre buvo pastatytas pats prabangiausias ir reprezentatyviausias tvirtovės statinys – stačiatikių soboras, kuris 1895 m. rugsėjo 17 d. buvo pašventintas Šventųjų apaštaly Petro ir Povilo soboru. Nuo to laiko vietiniai gyventojai šią įgulos bažnyčių vadiną tiesiog Soboru.*



Šv. arkangelo Mykolo (Jgulos) bažnyčia (buvęs Soboras). *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

specialiai šiam soborui išlietų varpų. Kauno tvirtovės įgulos sobore pamaldose vienu metu galėjo dalyvauti apie 3 000 žmonių. Rusijos imperijos kariuomenei šie maldos namai tarnavo apie 20 metų. Per Pirmąjį pasaulinį karą soboras vadintas Šv. Petro ir Povilo katedra arba Evangelikų įgulos bažnyčia, ja naudojosi vokiečių kariuomenė. Vokiečių karinės administracijos sprendimu dalis soboro varpų supjaustyti ir išvežti į Vokietiją, nuo mažųjų kupolų nuplėšta cinko skarda (iki 1934 m. jie dengti kūginiais stogeliais). 1916 m. liepos 31 d. daug vokiečių kariuomenei nereikalingo bažnytinio inventoriaus išvežta į Gardino karo ligoninės (lazareto) cerkvę. Lietuvos Respublikos

Ministrų Tarybos nutarimu 1919 m. liepos 25 d. soboras pripažintas valstybės nuosavybe ir pašventintas kaip katalikiška Šv. arkangelo Mykolo Lietuvos kariuomenės įgulos bažnyčia. Reikia paminėti, kad atsirado siūlymų šią šventyklą, kaip Lietuvos okupacijos ir rusifikacijos simbolį, nugriauti. Šį „vergovės laikų paminklą“ Antanas Škėma romane „Balta drobulė“ prilygino „auksinės ordos chanui, kuris priėmė krikščionybę“, nes 1919 m. soboras buvo valstybės nusavintas ir perduotas katalikams. Diskusijos dėl šventovės griovimo ar išsaugojimo pasibaigė 1932 m. priėmus nutarimą, draudžiantį griauti soborą. Nepriklausomybės Akto signataro ir tuomečio kariuome-

nės kapeliono kunigo Vlado Mirono rūpesčiu, vadovaujant dailininkui Vladiui Didžiokui, 1932–1934 m. atliktas Įgulos bažnyčios remontas, kurio metu įrengtas didysis altorius su „Prisikėlusio Kristaus“ paveikslu, sienomis atitvertos zakristijos, 1934 m. apsidės skliaute V. Didžiokas nutapė kompoziciją „Gerasis Ganytojas“, įrengti keli nauji altoriai. 1939 m. sumontuoti modernūs „E. F. Walcker & Cie“ firmos vargonai, buvo rengiami muzikos vakarai. Sovietmečiu, 1948 m. rugpjūčio 4 d., bažnyčia nacionalizuota ir perduota administruoti bažnytiniam komitetui. 1950 m. kovo 2 d. Įgulos bažnyčiai suteiktos paprinės bažnyčios teisės. Bažnyčia, kaip paparinė, dar veikė iki 1962 metų. Uždarius bažnyčią, jos inventorių perėmė Kauno, Šakių, Kulvos bažnyčios, altoriai išvežti į Alytaus rajone esančią Santaikos bažnyčią. Įgulos bažnyčia pritaikyta muziejaus ekspozicijai. 1965 m. čia atidaryta Skulptūros ir vitražo galerija, kurioje buvo galima pamatyti ir Juozo Zikaro skulptūrą „Laisvė“. 1978 m. nuo kupolų nuimti kryžiai, perdažytas fasadas. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, 1991 m. kovo 28 d. Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia grąžinta Kauno arkivyskupijos kurijai, ant kupolų atstatyti kryžiai. Vadovaujant rektoriui kunigui Ričardui Mikutavičiui, 1992–1997 m. bažnyčioje įgyvendinta nauja interjero rekonstrukcijos koncepcija. 1996 m. bažnyčia grąžinta Lietuvos kariuomenėje tarnaujančiųjų ir dirbančiųjų sielovadiniam tikslams, o nuo 2001 m. Šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) neparapinė bažnyčia tapo visų Kauno regiono statutinių struktūrų sielovados centru.

## 2.14. BUVĘS VALSTYBĖS SAUGUMO DEPARTAMENTO IR SSRS REPRESINIŲ STRUKTŪRŲ PASTATAS

Kauno m., Laisvės al. 14 / Vytauto pr. 91

 54.897145, 23.924958 

1933 m. Kauno naujamiestyje iškilo Vytauto Landsbergio-Žemkalnio su projektuotas monumentalus pastatas, kuriame įsikūrė Kauno apskrities valdyba, Kauno miesto ir apskrities viršininko įstaiga, policijos vadas su savo darbuotojais, taip pat Valstybės saugumo departamentas (VSD), kuriame dirbo daug Lietuvai nusipelnusių pareigūnų, tarp jų Augustinas Povilaitis, buvęs VSD direktoriumi 1934–1940 metais.

Augustinas Povilaitis gimė 1900 m. vasario 24 d. Pašventyje (netoli Jurbarko). Mokėsi Jurbarke, vėliau Kaune, o 1939 m. baigė Vytauto Didžiojo universitetą. 1919 m. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, dalyvavo Nepriklausomybės kovose, buvo sužeistas. Kaip savanoris gavo 15 ha žemės, vėliau nusipirko antra tiek. Nuo 1920 m. dirbo valstybės saugumo, kriminalinės policijos struktūrose. 1934 m. tapo VSD direktoriumi. Jo vadovavimo laikotarpiu dideliais iššūkiais tapo nacių suaktyvėjimas Klaipėdos krašte ir priešiškių jėgų veikla 1939 m. atgautoje Vilniaus krašto dalyje. A. Povilaitis mėgo literatūrą, meną, buvo aktyvus visuomenininkas, rašė straipsnius, skaitė radijo paskaitas, aktyviai kovojo už blaivybę (pats buvo abstinentas). Santaupas investavo į savo ūkį, kurį siekė paversti pavyzdiniu, taip skatindamas kitus ūkininkus taikyti žemės ūkio naujoves. Sovietams prade-



Buvęs Valstybės saugumo departamento ir SSRS represinių struktūrų pastatas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

dant Lietuvos okupaciją, A. Povilaitis ir vidaus reikalų ministras Kazys Skučas Maskvos buvo apkaltinti rengiant tariamus sovietų karių grobimus Lietuvos teritorijoje. Tuometė Lietuvos valdžia neatlaikė spaudimo ir abu aukštus pareigūnus suėmė. A. Povilaitis sovietų teismo buvo nuteistas mirties bausme ir sušaudytas Maskvoje, Butyrkų kalėjime, 1941 m. liepos 12 dieną.

Sovietų okupacijos metais (1940–1941 m., 1944–1991 m.) pastatas priklausė sovietų saugumo struktūroms. Čia buvo kalinami, tardomi, kankinami, žudomi pasipriešinimo okupacijai kovų dalyviai. 1972 m., po Romo Kalantos susideginimo, čia buvo tardomi Kaune kilusių antisovietinių protesto akcijų dalyviai. Pastato rūsiuose išlikusios tardymo kameros. 2013 m. ant pastato sienos pritvirtinta skulptoriaus Jono





Augustinas Povilaitis. 1933 m. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*

Jagėlos sukurta atminimo lenta. Vėliau pastate įsikūrė Kauno apskrities vyriausiasis policijos komisariatas.

### 2.15. BUVĘ KAUNO TVIRTOVĖS KOMENDANTO RŪMAI (BUVUSI KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA (DABAR KARINIŲ ORO PAJĖGŲ ŠTABAS))

Kauno m., Gedimino g. 27

 [54.89456, 23.920553](#) 

1889–1891 m. naujai suformuotoje Kauno naujamiesčio dalyje buvo pastatyta didžioji Kauno tvirtovės administracinių pastatų dalis. Be abejo, gražiausi iš visų administracijai skirtų statinių buvo Kauno tvirtovės komendanto rūmai. Pirmojo pasaulinio karo metais, vokiečių kariuomenei užėmus Kauno tvirtovę, rūmuose įsikūrė Vokietijos Rytų fronto vadas feldmaršalas Paulis fon Hindenburgas. 1919 m. iš Kauno pasitraukus Vokietijos kariuomenei,





Buvę Kauno tvirtovės komendanto rūmai (buvusi Krašto apsaugos ministerija (dab. Karinių oro pajėgų štabas). *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

Kauno tvirtovės komendanto rūmuose įsikūrė ir dirbo krašto apsaugos ministras, Lietuvos kariuomenės vadas ir kiti aukšti kariuomenės karininkai, jų vadovaujamos tarnybos. Sovietų Sąjungai 1940 m. okupavus Lietuvą, Krašto apsaugos ministerija buvo likviduota, o rūmuose įsikūrė sovietų kariuomenės 11-osios armijos štabas. 1941 m. prasidėjus Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karui, rūmuose įsikūrė Vokietijos kariuomenės Ostlando vadas, vėliau Lietuvos srities karo komendantas gen. mjr. Emilis Justas. Antrosios sovietų okupacijos metu, iki pat 1993 m., rūmuose buvo įsikūręs sovietų kariuomenės 7-osios oro desanto divizijos štabas. Nuo 1993 m. Kauno tvirtovės komendanto rūmuose dislokuotas Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų štabas.

### 2.16. KAUNO SENOSIOS KAPINĖS, VADINAMOS KARMELITŲ KAPINĖMIS (DABAR RAMYBĖS PARKAS)

Kauno m., Vytauto pr.

 [54.892363, 23.927343](#) 

Kauno senosios kapinės pradėtos eksploatuoti apie 1850 metus. Jų sklypas suformuotas buvusiose Karmelitų vienuolyno valdose, todėl joms prigrįžo Karmelitų kapinių vardas. Kapinės buvo sudarytos iš keturių dalių, kurios atspindėjo Kauno miesto daugiakultūriškumą ir įvairiakonfesiškumą. Centrinė dalis buvo skirta katalikams, pietinė – stačiatikiams, šiaurės vakarinė – evangelikams liuteronams (čia laidoti ir evangelikai reformatai), šiaurės rytinė – musulmonams. Šiose kapinėse laidoti ir Pirmajame pasauliniame kare žuvę įvairių tautybių kariai. 1919 m. Kaunui tapus laikinąja Lietuvos sostine, čia pradėta laidoti žuvusius ar nuo žaizdų ir ligų mirusius Lietuvos karius. Nepriklausomybės karo metu Lietuvos kariams laidoti skirti du sklypai, vadinti Pirmuoju ir Antruoju. Nuo 1919 m. iki 1922 m. abu sklypai užpildyti – pagal registracijos knygų duomenis, čia buvo palaidoti 803 kariai. Iki 1927 m. Lietuvos karių kapai buvo prastai prižiūrimi, dauguma jų pažymėti sutresniais mediniais antkapiniais kryželiais. 1927 m. pradžioje krašto apsaugos ministrui paskyrus komisiją karių kapams tvarkyti, balandžio mėnesį pradėti karių kapų tvarkymo darbai. 1930 m. nežinomų karių kapo vietoje atidengtas dailininko Stasio Stanišausko sukurtas paminklas „Žuvome dėl Tėvynės“ su į viršų



Kauno senosios kapinės, vadinamos Karmelitų kapinėmis (dab. Ramybės parkas). Paminklas „Žuvusių už Lietuvos laisvę Motinai“. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

siaurėjančiu postamentu ir iš jo išskylančiu kalavijo pavidalo kryžiumi. Paminklą puošia Vyčio kryžius, Vytis, Lietuvos kario galva, Gediminaičių stulpai ir augalų reljefai. Kryžiaus postamente išlietas reljefinių raidžių įrašas: „Žuvome dėl Tėvynės“; žemiau lentelė su įrašu: „Niekas neturi didesnės meilės, kaip tas, jei kas guldo savo gyvybę už savo prietelius.“

Sovietmečiu, 1959 m., Kauno miesto valdžia nusprendė palaikyti iš Karmelitų



Kauno senosios kapinės, vadinamos Karmelity kapinėmis (dab. Ramybės parkas). Paminklas „Žuvome dėl Tėvynės“. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

kapinių iškelti į kitas kapines. Teigiama, kad didžioji dalis Lietuvos karių palaikų buvo perkelti į Kaune esančias Aukštųjų Šančių, Panemunės ir Eigulių kapines, taip pat į kitų miestų kapines. Perkelti palaikus pasitaikė atvejų, kai perkelti buvo tik karių kapų antkapiniai kryželiai, o palaikai liko.

Sovietų administracijos sprendimu 1956 m. paminklas „Žuvome dėl Tėvynės“ pradėtas naikinti: nudaužyti įrašai, heraldiniai reljefai. Galiausiai 1958 m. paminklas aptvertas aukšta tvora ir nugriautas (kituose šaltiniuose nurodoma, kad tai įvyko 1961 m.). Paminklas atstatytas 1994 m., iškilmingai atidengtas 1995 metais. Paminklo postamento nugarinėje pusėje pritvirtinta metalinė lentelė su įrašu „Nugriautas 1956–1958. Atstatytas 1994“.



Kauno senosios kapinės, vadinamos Karmelity kapinėmis (dab. Ramybės parkas). Paminklas 1941 m. Birželio sukilimo dalyviams. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Vakariniame kapinių pakraštyje buvo palaidota 1941 m. Birželio sukilimo metu žuvusių sukilėlių. Suskaičiuota, kad 1941 m. birželio 22–25 d. Kaune žuvo 161 sukilėlis. 64 iš jų palaidoti bendrame kape Kauno senosiose kapinėse. Manoma, kad, naikinant kapines, pavieniai sukilėlių palaikai buvo perkelti į Panemunės kapines, kai kuriuos perlaidojo artimieji, tačiau dauguma kapų buldozeriu sulyginti su žeme. 1991 m. sukilėlių perlaidojimo vietoje pastatytas skulptoriaus Roberto Antinio ir architekto Eugenijaus Miliūno sukurtas pa-

minklas „Kryžius – medis“. Šio paminklo statybas finansavo žuvusio sukilėlio sūnus Viktoras Šliteris. Prie paminklo įkomponuota bronzinė stela su Kaune žuvusių sukilėlių pavardėmis.

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos iniciatyva kapinėse įrengtas memorialas Lietuvos partizanams. Iš maždaug 20 tūkst. žuvusių partizanų daugelio palaidojimo vietos yra nežinomos, tad 2010 m. buvusios kapinių koplyčios vietoje pastatytas paminklas



Kauno senosios kapinės, vadinamos Karmelity kapinėmis (dab. Ramybės parkas). Partizanų alėja. Klaudijaus Driskiaus nuotr.





### TAI ĮDOMU...

Sovietmečiu Kauno senosios kapinės virto antisovietinių demonstracijų vieta. Pirmoji manifestacija čia įvyko dar 1940 m., per Vėlines. Šioje antisovietinėje akcijoje dalyvavo ir Kauno „Aušros“ gimnazijos gimnazistas, būsimas Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus. Nuo 1944 m., antrosios sovietinės okupacijos metu, per Vėlines, antisovietinės manifestacijos stichiškai kildavo kone kasmet. Ypač didžiulės antisovietinės jaunimo akcijos vyko 1955–1958 metais. Per Vėlines jaunimas rinkdavosi į kapines, sutvarkydavo Lietuvos karių kapus, uždegdavo žvakes, giedodavo Lietuvos himną ir dainuodavo patriotines dainas. Ne kartą akcijos dalyviams vaikė sovietų milicija, vėliau persekiojo ir saugumo tarnybos. Antisovietinių demonstracijų dalyviai būdavo šalinami iš aukštųjų mokyklų ir darboviečių. Pietvakarinėje kapinių dalyje, netoli Vytauto prospekto, šiems įvykiams atminti įrengta atminimo lenta, kuri primena, kad 1956 m. šiose kapinėse per Vėlines įvyko solidarumo su Vengrijos žmonėmis manifestacija.

„Žuvusių už Lietuvos laisvę Motinai“ (skulptūros autorius – Vidmantas Gylikis). Skulptūra vaizduoja žuvusių partizanų motiną, „kai ji pamato aikštėje numestus išniekintus sūnų kūnus, kai iš skausmo prasiveria žemė, kai iš skausmo tampama Dvasia“. Prie skulptūros veda 2019 m. vasario 16 d. atidaryta Partizanų alėja, kurią sudaro viena įvadinė ir devynios partizanų apygardoms skirtos stelos.

## 2.17. BUVUSI KARO LIGONINĖ (DABAR DR. JONO BASANAVIČIAUS KARO MEDICINOS TARNYBA)

Kauno m., Vytauto pr. 49

 54.891011, 23.924533 

Kauno karo ligoninės kompleksas įkurtas 1836 m. buvusiam Karmelitų vienuolyne. Išaugusiems Kauno tvirtovės įgulos poreikiams patenkinti 1853–1855 m. pastatytas naujasis Karo ligoninės pagrindinis korpusas. XIX a.



Buvusi Karo ligoninė (dab. Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba). Dr. Jono Basanavičiaus biustas. *Luko Špero nuotr.*



Atminimo lenta savanoriams Juozui Kalasiūnui ir Antanui Zambacevičiui. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

viduryje ligoninės statinių kompleksas aptvertas iki šiol stovinčia mūrine tvora. Per Pirmąjį pasaulinį karą, nuo 1915 m., Kauno karo ligoninėje buvo įsikūrę vokiečiai, kurie čia gydė ne tik savo, bet nuo 1919 m. ir Lietuvos kariuomenės karius. Vokiečiams pasitraukus iš Kauno, išvežta ir beveik visa ligoninės įranga. Nuo 1920 m. Karo ligoninės vyriausiuoju gydytoju paskirtas medicinos daktaras plk. lt. Kazys Oželis (šias pareigas ėjo iki 1939 m.). Jam vadovaujant, nuo 1927 m. pradėti kapitaliniai ligoninės pastatų atnaujinimo darbai. Pirmiausia suremontuoti skalbyklos, virtuvės ir dezinfekcijos pastatai. Pagal architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio parengtą projektą 1928–1930 m. buvo rekonstruotas pagrindinis ligoninės pastatas, į visumą sujungti atskiri statiniai. Sklypo rytinėje dalyje 1930 m. pastatyta nauja Lietuvos universiteto Akių ir ausų klinika. Maždaug tuo pačiu metu buvo išplėstas Infekcinių ligų skyriaus korpusas, atstatytas namas personalui. Iš viso Karo ligoninei priklausė 21 pastatas (13 mūrinių ir 8 mediniai), kuriuose buvo Terapijos, Ausų, nosies ir gerklės ligų, Odos ir veneros ligų, Chi-



Buvusi Karo ligoninė (dab. Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba). *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

urgijos, Akių ligų skyriai, taip pat buvo įrengtos pagalbinės įstaigos: vaistinė, rentgeno kabinetas, laboratorija, prozektoriumas, patologinės histologijos kabinetas, dantų ligų kabinetas, hidroelektrinės terapijos skyrius, koplyčia, medicinos biblioteka, atskira ligoniams skirta biblioteka su skaitykla. Pabaigus remonto ir statybos darbus, Karo ligoninė tapo viena geriausiai įrengtų medicinos įstaigų Lietuvoje, o 1930 m. jai suteiktas Dr. Jono Basanavičiaus vardas. 1925 m. Karo ligoninėje gydėsi ir pats būsimasis ligoninės globėjas, lietuvių tautos patriarchas, gydytojas dr. J. Basanavičius. 1930 m. birželio 24 d. minint dr. J. Basanavičiaus vardadienį, ligoninės parke ant stilizuoto dviejų dalių granitinio postamento pastatytas bronzinis Jono Basanavičiaus biustas. 1992 m. ligoninės kompleksą perėmė Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija – šiuo metu čia veikia Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba.



### TAI ĮDOMU...

Ant Karo ligoninės fasado 1999 m. atidengta atminimo lenta netoli šios vietos 1919 m. sausio 11 d. vokiečių karių prie geležinkelio stoties nušautiems dviem pėstininkų pulko savanoriams atminti. Juozas Kalasiūnas, kilęs iš Zapyškio valsčiaus, ir Antanas Zambacevičius, atvykęs iš Šakių, vos prieš penkias dienas buvo savo noru įstoję į formuojamą Antrąjį pėstininkų pulką. Penki savanoriai, eidami į Raudonojo Kryžiaus ligoninę, geležinkelio stoties rajone susidūrė su girtais vokiečių kariais. Vienas jų netikėtai pradėjo šaudyti ir nukovė du Lietuvos karius. Kita atminimo lenta skirta karo medikui, ilgamečiam Karo ligoninės vyriausiajam gydytojui, medicinos mokslų daktarui, Vyčio Didžiojo universiteto profesoriui, Vyčio kryžiaus kavalieriui, sanitarijos plk. Kaziu Oželiui (1886–1960).



## 2.18. LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDŽIO PIRMININKO ADOLFO RAMANAUSKO-VANAGO SUĖMIMO VIETA

Kauno m., Kalniečių g.

 54.91626, 23.932722 

Adolfas Ramanauskas-Vanagas gimė 1918 m. kovo 6 d. Niu Briteno mieste, JAV. 1921 m. su tėvais atvyko į Lietuvą. Gyveno Bielėnų kaime (dab. Lazdijų r.). 1937 m. baigęs Seinų „Žiburio“ gimnaziją Lazdijuose, tais pačiais metais įstojo į Pedagoginį institutą Klaipėdoje. 1939 m. Vokietijai užgrobus Klaipėdos kraštą, mokslus baigė į Panevėžį perkeltame

institute. 1939 m. pašauktas į Lietuvos kariuomenę. Jau Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. spalio 1 d. baigė Karo mokyklos paskutinę XV aspirantų laidą, karinis laipsnis nebuvo suteiktas. A. Ramanauskas, paleistas į atsargą, pradėjo mokytojauti netoli Druskininkų esančiuose Krivonyse. 1941 m. Birželio sukilimo metu buvo Druskininkų apylinkių sukilėlių būrio vadas. Nuo 1942 m. dirbo Alytaus mokytojų seminarijoje, dėstė lietuvių kalbą, matematiką, karinį rengimą, fizinį lavinimą. Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, užmezgęs ryšius su Alovės miškuose veikusiais laisvės kovotojais, prisijungė prie Nemunaičio apylinkėje veikusių partizanų. Netrukus išrinktas partizanų būrio vadu, slapyvardžiu Vanagas. 1945 m. liepos 1 d. A. Ramanauskas-Vanagas paskirtas Merkio rinktinės vadu (rinktinei priklausė Marcinkonių ir Druskininkų batalionai). Nuo 1946 m. balandžio 23 d. paskirtas Dainavos apygardos vado pirmuoju pavaduotoju. 1947 m. rugsėjo 24–25 d. išrinktas Dainavos apygardos vadu, o 1948 m. – Pietų Lietuvos partizanų srities vadu. 1949 m. vasario 12–22 d. Minaičių kaime (dab. Radviliškio r.) dalyvavo visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, kuriame įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS), sudaryta Vyriausioji partizanų vadovybė. Suvažiavimo metu A. Ramanauskas-Vanagas patvirtintas Pietų Lietuvos srities partizanų vadu ir išrinktas LLKS prezidiumo tarybos pirmininko Jono Žemaičio-Vytauto pirmuoju pavaduotoju. 1949 m. vasario 16 d. pasirašė LLKS deklaraciją. Suvažiavime A. Ramanauskui-Vanagui suteiktas partizanų majoro laipsnis, o 1949 m.





Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio pirmininko Adolfo Ramanausko-Vanago suėmimo vieta. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

rugsėjo 18 d. – partizanų pulkininko laipsnis. Sovietų okupantams numalšinus partizanų ginkluotą kovą, A. Ramanauskas-Vanagas nelegaliai gyveno Merkinės apylinkėje, vėliau – Alytuje ir Rokiškio rajone. Jo paieškoms suburtas platus gerai organizuotas agentų ir informatorių tinklas. 1956 m. A. Ramanauskas-Vanagas su žmona Birute, pakeitę išvaizdą, Kaune, Kalniečių gatvėje, apsilankė pas buvusį Karo mokyklos bendramokslį (kaip vėliau paaiškėjo, KGB užverbuotą agentą) Antaną Urboną (agento slapyvardis – Žinomas). 1956 m. spalio 11 d. A. Urbonas apie jo namuose apsistojusį partizaną ir jo žmoną pranešė sovietų saugumiečiams. KGB skubiai parengė suėmimo planą. Suėmimui vadovavo sovietų saugumo karininkai mjr. Juozas Obukauskas, mjr. Nachmanas Dušanskis, pplk. Petras Raslanas. 1956 m. spalio 12 d. KGB smogikai sučiupo sutuoktinius, nuginklavo A. Ramanauską-Vanagą, atėmė štabo antspaudus, žemėlapius, kitus daiktus, tarp jų ir Prano Arbačiausko bei Marytės Aleksandravičiūtės vardais turėtus netikrus dokumentus. Kalinamas Vilniuje, KGB rūsiuose, A. Ramanauskas-Vanagas buvo sadistiškai kankinamas, o 1957 m. rugsėjo 25 d. Vilniuje posėdžiavusio LSSR Aukščiausiojo Teismo nuteistas mirties bausme. 1957 m. lapkričio 29 d. nuosprendis įvykdytas. 1997 m. Adolfas Ramanauskas-Vanagas pripažintas kariu savanoriu. 1998 m. sausio 26 d. jam suteiktas dimisijos brigados generolo laipsnis (po mirties). 2018 m. Adolfo Ramanausko-Vanago palaikai iškilmingai perlaidoti Vilniuje, Antakalnio kapinėse esančiame valstybės vadovų panteone.

## 2.19. VI FORTAS – VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS KARO TECHNIKOS SKYRIUS

Kaunas m., K. Baršausko g.  
(Kauno tvirtovės VI fortas)

 54.900623, 23.979304 

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos Vilniaus skyrius, kaip atskiras muziejaus padalinys, atidarytas 2008 m. lapkričio 4 d. Vilniuje, Olandų g. 21A, tačiau 2017 m. Krašto apsaugos ministerija ir Kauno miesto savivaldybė pasirašė susitarimą dėl Vytauto Didžiojo



Karo technikos ekspozicija. [welovelithuania.com](http://welovelithuania.com)




### TAI ĮDOMU...

Šalia VI forto įrengtas Kryžių kalnelis, kuriame stovi keliasdešimt kryžių ir koplytstulpių. Dauguma jų skirti politiniams kaliniams ir tremtiniams, taip pat specialioms progoms atminti. Pavyzdžiui, vieni svarbesniųjų skirti Jono Pauliaus II vizitui Lietuvoje 1993 m. įprasminti, Vilties Prezidentui Stasiui Lozoraičiui, Romo Kalantos protestui prieš sovietų valdžią atminti.

karo muziejaus padalinio įkūrimo Kauno tvirtovės VI forte. Nutarta iki tol sėkmingai sostinėje veikęs Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos Vilniaus skyrių perkelti į Kauno tvirtovės VI fortą. Planuota, kad jau 2019 m. ši ekspozicija bus vėl atvira lankytojams. Iki perkėlimo šiame skyriuje buvo eksponuojama daugiau nei 150 Lietuvos kariuomenės technikos pavyzdžių, atspindinčių jos raidos istoriją nuo 1918 m. iki šių dienų. Daugiausia buvo eksponuojami technikos ir sunkiosios ginkluotės pavyzdžiai, atspindintys atkurtosios Lietuvos kariuomenės istorijos laikotarpį nuo 1990 m. iki mūsų dienų. 2018 m. vasario 12 d. Karo technikos Vilniaus skyrius pavadintas Karo technikos skyriumi, o 2018 m. kovo 30 d. iš Vilniaus į Kauną pervežtas paskutinis eksponatas – gaisrinė mašina „Timoney“. Numatyta, kad po atviru dangumi Kauno tvirtovės VI forte įkurtą ekspoziciją sudarys Saugos pajėgų technika ir sunkioji ginkluotė, Karinių oro pajėgų ir Karinių jūrų pajėgų technikos pavyzdžiai. Ne visi jie siejami su Lietuvos kariuomene.

## 2.20. PETRAŠIŪNŲ KAPINĖS

Kauno m., M. Gimbutienės g.

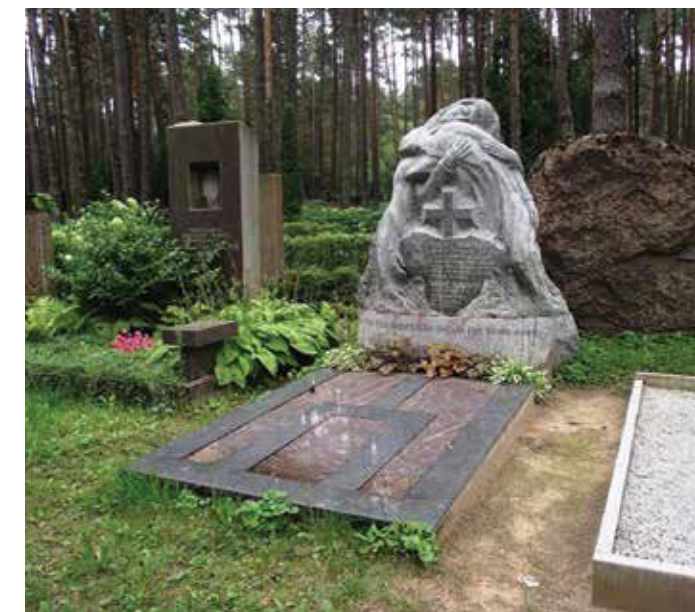
 54.88991, 24.01041 

Kauno Petrašiūnų kapinėse ilsisi daug Lietuvos visuomenės, politikos, kultūros ir kariuomenės veikėjų.

1999 m. Petrašiūnų kapinėse perlaidoti Lietuvos laisvės armijos įkūrėjo ir pagrindinio ideologo Kazio Veverskio-Senio palaikai. K. Veverskis-Senis gimė 1913 m. gruodžio 9 d. Kalviuose, netoli Veliuonos (dab. Jurbarko r.), gausioje Stasio ir Uršulės Veverskių šeimoje. Buvo vyriausias iš dešimties vaikų. 1938 m. baigęs Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją, įstojo į Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklą, bet jos nebaigė. Dėl ne visai aiškių priežasčių iš Karo mokyklos išstojo ir privalomąją karinę tarnybą atliko kariuomenėje. 1939 m. išėjo į atsargą, turėdamas jaunesniojo puskarininkio laipsnį. Nuo 1940 m. studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete, buvo ateitininkų korporacijos „Kęstutis“ pirmininkas. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, vengdamas gresiančių represijų, pasitraukė į Vokietiją, gyveno internuotųjų asmenų stovykloje Tilžėje (dab. Sovetskas), vėliau Berlyne, kur dirbo darbininku „Deutsche Verlag“ leidykloje. Prasidėjus Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karui, grįžo į Lietuvą, 1941 m. su bendražygiais sukūrė ir vadovavo kovingiausiai 1941–1946 m. karinei politinei organizacijai – Lietuvos laisvės armijai (LLA). Steigiamasis LLA posėdis įvyko 1941 m. gruodžio 13 d. Vilniuje. K. Veverskis vadovavo LLA vyriausiajam štabui, organizavo LLA laikraščio „Kari-



Kazys Škirpa



Petrašiūnų kapinės. Kazio Škirpos kapas. *Sauliaus Turskio nuotr. kvr.kpd.lt*



Kazys Veverskis-Senis



Petrašiūnų kapinės. Lietuvos laisvės armijos kūrėjo Kazio Veverskio-Senio ir dimisijos majoro Prano Veverskio kapas. *Sauliaus Turskio nuotr. kvr.kpd.lt*



nės ir politinės žinios“ leidybą ir pats jį redagavo. LLA buvo padalyta į du sektorius: organizacinį ir veikiantįjį, vadintą „Vanagais“. Žemaitijoje su bendražygiais dalyvavo steigiant LLA sektorių „Vanagai“. 1944 m. rugpjūčio mėn. kartu su generolu M. Pečiulioniu ir inžinieriumi B. Snarskiu įkūrė Lietuvos gynimo komitetą (LGK), turėjusį vadovauti visoms besipriešinančioms krašto pajėgoms. K. Veverskis žuvo 1944 m. gruodžio 28 d. dokumentų patikros metu prie senojo Raudondvario tilto per Nevėžį. Atkūrus nepriklausomybę, 1997 m. K. Veverskis apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Didžiuoju kryžiumi (po mirties), jam suteiktas kario savanorio statusas. 1998 m. suteiktas brigados generolo laipsnis (po mirties). Brg. gen. K. Veverskio vardu pavadintas Lietuvos kariuomenės poligonas Kazlų Rūdoje.

Petrašiūnų kapinėse 1995 m. perlaidoti karininko ir diplomato Kazio Škirpos palaikai. Jis gimė 1895 m. vasario 18 d. Namajūnuose (Pasvalio r.). Baigė Mintaujos (dab. Jelgavos) gimnaziją, studijavo Komercijos institute Sankt Peterburge. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, mokėsi Karo mokykloje. Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, organizavo lietuvių dalinius Rusijoje. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir pirmasis įstojo savanoriu į besikuriančią Lietuvos kariuomenę. Tarnavo Vilniaus komendantūroje, 1919 m. sausio 1 d. su būriu karių pirmą kartą Gedimino pilyje iškėlė Lietuvos trispalvę. Dalyvavo kovose su bolševikais, bermontininkais, lenkais. Buvo Steigiamojo Seimo nariu. Mokėsi Ciuricho (Šveicarija) technikos institute, Aukštuosiuose karininkų kursuose Kaune, Belgijos karo akademijoje. Tarnavo

Generaliniame štabe, dėstė Karo mokykloje ir Aukštuosiuose karininkų kursuose. Nepritarė 1926 m. gruodžio perversmui. Nuo 1927 m. dirbo diplomatinėje tarnyboje. 1938 m. ragino atmesti Lenkijos pateiktą ultimatumą, o prasidėjus Antrajam pasauliniam karui – susigrąžinti lenkų okupuotą Vilnių jį užimant. Sovietams 1940 m. okupavus Lietuvą, K. Škirpa buvo Berlyne (nuo 1939 m. dirbo pasiuntiniu Vokietijoje). Čia jis būrė Lietuvių aktyvistų frontą (LAF), prisidėjo rengiant 1941 m. Birželio sukilimą. Siekė kuo platesnio Lietuvos savarankiškumo vokiečių okupacijos metais, buvo nacių suimtas. Kai kurie K. Škirpos pasisakymai, turėję antisemitinių bruožų, dabar kelia ginčų. Nuo 1946 m. gyveno Airijoje, o 1949 m. įsikūrė JAV. Dirbo Kongreso bibliotekoje Vašingtone, buvo aktyvus lietuvių išeivijos veikėjas. Mirė 1979 m. rugpjūčio 18 d. Vašingtone, sulaukęs 84 metų.

## 2.21. KAUNO AUKŠTŪJŲ ŠANČIŲ LIETUVOS KARIŲ KAPINĖS

Kauno m., Ašmenos 1-oji g.

 [54.879659, 23.949725](#) 

Kauno Aukštųjų Šančių Lietuvos karių kapinėse palaidota apie 600 tarpukario Lietuvos karių, o prie kiekvieno kapo yra tipinis kryžius su įgilintu įrašu. 2001–2007 m. parengus ir įgyvendinant karių kapų tvarkymo projektą, betoniniai kryžiai pakeisti granitiniais. Kapinėse stovi pilko šlifoto granito paminklas, kurio fasade iškalti įrašai: „Lietuvos kariams, žuvusiems už tėvynės laisvę kovose, kalėjimuose, tremtyje 1940–1991“;





Kauno Aukštųjų Šančių Lietuvos karių kapinėse. *Jolantos Paunksnienės nuotr. kvr.kpd.lt*

„Tėvynės laisvė mums buvo brangesnė už gyvybę“, „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos KK laidos karininkai“. Paminklas pastatytas 1992 m., jo autorius – Jonas Lukšė.

## 2.22. BUVUSIOS KAUNO ŠANČIŲ KAREIVINĖS

Kauno m., A. Juozapavičiaus pr.

 [54.868953, 23.94238](#) 

Šančiais vadinama Kauno miesto dalis, esanti į pietryčius nuo geležinkelio stoties, dešiniajame Nemuno krante. Šančių šiaurės rytinė dalis vadinama Aukštaisiais Šančiais, o pietinė – Žemaisiais Šančiais. Nuo 1886 m. iki 1896 m.



Žemuosiuose Šančiuose buvo pastatyti 365 įvairios paskirties pastatai. Tai buvo didžiausias Kauno tvirtovės karinis miestelis. Iki Pirmojo pasaulinio karo šiose kareivinėse buvo dislokuoti 110-asis Kamos ir 109-asis Volgos pėstininkų pulkai, tvirtovės artilerijos brigada, pontonų batalionas, 28-oji artilerijos brigada, tvirtovės gaisrininkų komanda, karo karvelių stotis, ligoninė, įvairūs sandėliai, buvo pastatyta ir kitų įvairios paskirties pastatų. Karių sielovados poreikiams tenkinti iškilė Šančių įgulos cerkvė.

Pirmojo pasaulinio karo metais Šančiuose buvo įsikūrę įvairūs kaizerinės Vokietijos kariuomenės daliniai. 1919 m. vasarą iš Kauno besitraukiantys vokiečių kariai Šančių kareivines padegė, todėl dalis pastatų žuvo liepsnose, o kiti stipriai nukentėjo. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, Šančių kareivinėse įsikūrė Antrasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulkas, artilerijos daliniai ir Lietuvos kariuomenės ginklų dirbtuvės. Dalis statinių rekonstruota, čia įrengta šaudykla.

Sovietų okupacijos laikotarpiu Šančiuose buvo dislokuoti sovietų kariuomenės daliniai, o buvusiose Lietuvos kariuomenės ginklų dirbtuvėse įsikūrė karinės technikos remonto gamykla. 1993 m. okupacinei sovietų kariuomenei pasitraukus iš Lietuvos, daugelis Šančių kareivinių pastatų atiteko Kauno miesto savivaldybei. Dalis pastatų perduota Krašto apsaugos ministerijos reikmėms, čia įsikūrė Lietuvos kariuomenės Depų tarnybos padaliniai. Apie 2008 m. keli buvę kareivinių pastatai privatizuoti ir pertvarkyti į gyvenamuosius namus.

## 2.23. LIETUVOS KARIŲ KAPINĖS A. JUOZAPAVIČIAUS PROSPEKTE

Kauno m., A. Juozapavičiaus pr. 20A

 54.867052, 23.948929 

Sovietmečiu sunaikintos Šančių įgulos bažnyčios šiaurės rytinėje šventoriaus dalyje buvusios kapinės, kur palaidoti nuo ligų ir sužeidimų mirę ar žuvę Lietuvos kariai. 1927–1929 m. kapai buvo tvarkomi – pastatyti karių kapavietes žymintys betoniniai kryžiai. Iki 1929 m. buvo sutvarkyti 76 kapai. 1931 m. pastatytas betoninis paminklas su metaline Nukryžiuotojo skulptūra bei lenta su iškaltu kardu ir įrašu „*Garbė žuvusiems dėl tėvynės*“. Sovietmečiu, 6-ajame dešimtmetyje, naikinant bažnyčią, kapinės ir paminklas sunaikinti. 1989 m. pradėti paminklo atstatymo darbai. 2018 m. kapinėse atkurti 76 granitiniai kryžiai ir paminklas.



Lietuvos karių kapinės A. Juozapavičiaus prospekte. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

## 2.24. BUVUSIOS KAUNO TVIRTOVĖS ARTILERIJOS KAREIVINĖS (JUOZO VITKAUS INŽINERIJOS BATALIONAS)

Kauno m., Kareivinių g. 9

 54.862464, 23.965265 

Nuo 1895 m. iki 1899 m. Aukštojoje Panemunėje Kauno tvirtovės įgulos reikmėms buvo pastatytas didelis karinis miestelis, kuriame įsikūrė Kauno tvirtovės artilerija ir 5-oji raitosios artilerijos baterija. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. Nemuno šlaite buvo pastatytos betoninės slėptuvės. Karo metu Aukštosios Panemunės kareivinių kompleksas beveik nenukentėjo, jas savo reikmėms perėmė vokiečių kariuomenė. Nuo 1919 m. Aukštojoje Panemunėje pradėjo kurtis Lietuvos kariuomenės daliniai. 1922 m. buvusiose tvirtovės artilerijos kareivinėse įsikūrė Penktasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas. Pasibaigus Nepriklausomybės karui, nuo 1922 m. iki 1940 m. vyko teritorijos gražinimo darbai: buvo iškirstos pasenusios tuopos, aikštėje ir prie gyvenamųjų pastatų įrengti darželiai, vaismedžių sodai, takai apsodinti liepų eilėmis. Šalia kareivinių esančiame šlaite įrengtas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui atminti skirtas parkas. Tarpukariu šlaite įrengti du laiptai, šlaito viršuje planuota pastatyti 12–15 m aukščio kunigaikščio Kęstučio, sėdinčio ant žirgo, skulptūrą, tačiau sumanymas neįgyvendintas dėl sovietų okupacijos. Sovietmečiu kareivinių teritorija atiteko okupacinei kariuomenei. 1948 m. į Kauną atkelta 7-osios gvardijos oro de-





Buvusios Kauno tvirtovės artilerijos kareivinės (dab. Pulkininko Juozo Vitkaus inžinerijos batalionas). *Pulkininko Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono nuotr.*

santo divizija užėmė beveik visas Kauno tvirtovės įgulos kareivines Šančiuose ir Panemunėje. Sovietmečiu šioje teritorijoje pastatyta naujų statinių.

Atkūrus nepriklausomybę, nuo 1992 m. rugpjūčio mėn. buvusiose Kauno tvirtovės artilerijos kareivinėse įsikūrė Civilinės saugos departamento (CSD) Gelbėtojų būrys, vėliau reorganizuotas į CSD Daugiaprofilinę gelbėjimo rinktinę. 1995 m. rugpjūčio 15 d. CSD Daugiaprofilinė gelbėjimo rinktinė darsk reorganizuota į Lietuvos kariuomenės Atskirą inžinerijos batalioną. 1999 m. gruodžio 31 d. Inžinerijos batalionui suteiktas Juozo Vitkaus vardas. Nuo 2022 m. birželio 29 d. šis dalinys tapo Pulkininko Juozo Vitkaus inžinerijos batalionu.

## 2.25. BUVĖS PANEMUNĖS KAREIVINIŲ IR KARO MOKYKLOS PASTATŲ KOMPLEKSAS (DABAR LIETUVOS KARIUOMENĖS DALINIŲ DISLOKACIJOS VIETA)

Kauno m., Vaidoto g. 209

 54.859059, 23.956276 

1919 m. pradžioje Aukštojoje Panemunėje pradėjo kurtis Lietuvos kariuomenė. Siekiant pagerinti kariūnų gyvenimo ir mokymosi sąlygas, 1922 m. gruodžio 6 d. Karo mokykla iš Kauno centro perkelta į Aukštosios Panemunės kareivines, buvusias Kauno tvirtovės artilerijos kareivinėse, kuriose vėliau buvo dislokuotas Penktasis pėstininkų pulkas, o dabar čia – Pulkinin-



Buvęs Panemunės kareivinių ir Karo mokyklos pastatų kompleksas (dab. Lietuvos kariuomenės dalinių dislokacijos vieta). *Sabinos Strazdienės nuotr. kvr.kpd.lt*

ko Juozo Vitkaus inžinerijos batalionas. 1923 m. lapkričio 24 d. Karo mokykla dar kartą perkelta į kitas netoliese esančias patalpas Aukštojoje Panemunėje, tarp Vaidoto gatvės ir Jiesios plento, – į buvusias Kauno tvirtovės 2-ojo artilerijos bataliono kareivines, kuriose liko iki pat sovietų okupacijos 1940 metais. Tokį vadovybės sprendimą lėmė noras visas karininkų mokymo institucijas turėti vienoje teritorijoje, greta viena ki-

tos. Sprendimą liudija ir tai, kad 1923 m. lapkričio mėn. iš patalpų Sapiegos g. čia buvo atkelti ir Vytauto Didžiojo karininkų kursai. Naujoji Karininkų kursų, kurie buvo suorganizuoti įvairias mokyklas baigusiu ir skirtingą karinį išsilavinimą turinčių karininkų profesinio pasirengimo lygiui suvienodinti, vieta buvo labai erdvi ir tinkama Karo mokyklai. Bendrai abiem mokymo institucijoms priklausė 87,84 ha ploto karinis miestelis (1930 m. duomenimis). Jo šiaurinėje pusėje tekėjo Nemunas, pietinėje – juosė aukštais medžiais apaugęs šlaitas, į kurį užkopę, būsimieji karininkai VI forto ir Rokų kaimo laukuose galėjo vykdyti lauko pratybas. Kariūnai padėjo tvarkyti kareivinių rajoną, pasodino medelių. Pirmoji kadro karininkų laida (nuo įkūrimo pradžios 5-oji) Respublikos Prezidento įsakymu Nr. 90 išleista 1923 m. spalio 15 dieną. Ją baigė 79 karininkai, tarp kurių buvo pėstininkų, artileristų, kavaleristų, inžinierių ir aviatorių. Visos Karo mokyklos laidos (pra-



### TAI ĮDOMU...

1932 m. Vytauto Didžiojo aukštųjų karininkų kursų iniciatyva ir iššomis Karo mokyklos teritorijoje pastatytas skulptoriaus Vinco Grybo sukurtas Vytauto Didžiojo paminklas. Jis buvo sovietų kariuomenės nugriautas apie 1951–1952 m., o 1991 m. atstatytas Kauno centre, Laisvės alėjoje.

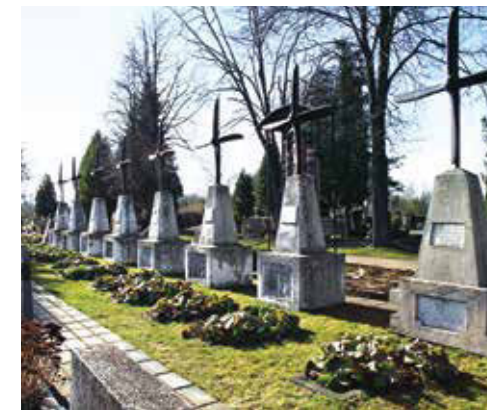
dedant 5-ąja) mokėsi pagal dvi metų arba trimetį mokymo programą. Karo mokykla, minėdama 10 metų įkūrimo sukaktį, savo globėju pasirinko Pirmąjį Lietuvos Prezidentą Antaną Smetoną. 1929 m. gegužės 16 d. ministrų kabineto prašymu Lietuvos Prezidentas A. Smetona sutiko būti Karo mokyklos globėju. Tais pačiais metais, spalio 6 d., paskelbtas Prezidento aktas Nr. 414, kuriuo Lietuvos Respublikos Prezidentas, remdamasis Vėliavų įstatais, paskelbė apie Karo mokyklos globėjo vėliavos įteikimą Karo mokyklai. Vėliava Karo mokyklai buvo iškilmingai įteikta 1929 m. spalio 6 d. per XI karininkų laidos išleistuves. Nuo tos dienos iki pat sovietų okupacijos Karo mokykla vadinosi Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla. Per visą Karo mokyklos gyvavimo laikotarpį išugdyta 20 tikrosios karo tarnybos karių laidų (1 631 kariūnas) ir 14 aspirantų laidų (2 585 atsargos karininkai).

### 2.26. LIETUVOS KARO LAKŪNŲ KAPAI

Kauno m., Seniavos pl.

54.85546, 23.909332

Lietuvos karo lakūnų palaikai į Seniavos plente esančias kapines perkelti 1960 m. iš Senųjų Kauno kapinių. Čia perlaidota 13 Lietuvos karo lakūnų: du Nepriklausomybės kovų dalyviai – savanoriai vyr. ltn. Vincas Mačiokas ir vyr. ltn. Juozas Liutkus, taip pat vrš. Antanas Kairaitis, vyr. psk. Vladas Ačas, kpt. Povilas Nakrošis, ltn. Bronius Šabonas, ltn. Bronius Norkus ir 6 nežinomi lakū-



Lietuvos karo lakūnų kapai. *Jolantos Paunksnienės nuotr. kvr.kpd.lt*

nai. 1995 m. įrengtame informaciniame paminkle iškalta ir ltn. Albino Stuko pavardė. Iš tiesų ltn. A. Stukas buvo palaidotas Kauno karmelitų kapinėse, tačiau naikinant šias kapines perlaidotas Skapiškio kapinėse, Kupiškio rajone.

### 2.27. BUVUSIOS LIETUVOS KARO AVIACIJOS DIRBTUVĖS

Kauno m., Europos pr. 21



54.87666, 23.915249

1919 m. kovo 12 d. Lietuvos kariuomenėje buvo atskiras Aviacijos dalinys. 1919 m. gegužės mėnesį įkurtos specializuotos dirbtuvės, kuriose buvo atliekamas smulkus lėktuvų ir jų variklių remontas. Lietuvos karo aviacijos dirbtuvės įrengtos 1919 m. viename iš Kauno tvirtovės statinių, pastatytų XIX a. pabaigoje Aukštojoje Fredoje. Nuo 1921 m. iki 1922 m. dirbtuvėms vadovavo inžinierius Adolfas Bliumentalis. Šiose dirbtuvėse 1921 m. pradėtas statyti leitenanto Jurgio Dobkevičiaus

sukonstruotas lėktuvas „Dobi 1“. Nuo 1929 m. iki 1940 m. dirbtuvėms vadovavo ir pagrindiniu konstruktoriumi dirbo aviacijos inžinierius, lakūnas, Lietuvos karo aviacijos vadas (1934–1940 m.) brigados generolas Antanas Gustaitis. Šio iškilus aviatoriaus garbei ant administracinio pastato sienos atidengta atminimo lenta. Nuo 1930 m. čia serijiniu būdu gaminti A. Gustaičio sukonstruoti žvalgybiniai bei mokomieji lėktuvai ANBO. Iš viso čia buvo pagaminta apie 70 lietuviškos konstrukcijos lėktuvų. 1940 m. sovietų kariuomenei okupavus Lietuvą, dirbtuvės buvo uždarytos.

## 2.28. S. DARIAUS IR S. GIRĖNO AERODROMAS SU ĮRANGOS LIEKANOMIS

Kauno m., Veiverių g. 132

 54.879867, 23.880486 

Per Pirmąjį pasaulinį karą vokiečiams užėmus Kauno tvirtovę, buvusiam aerodrome buvo dislokuotas dalinys „Fliegerabteilung Nr. 425“. Jis aktyviai dalyvavo karo veiksmuose Rytų fronte. 1919 m. vokiečiams pasitraukus, Kauno aerodrome kūrėsi Lietuvos karo aviacija, perimdama iš vokiečių lėktuvų angarus ir kitas patalpas. 1919 m. kovo 12 d. karo aviacijos būrys suformuotas kaip atskiras vienetas, o ši data laikoma Lietuvos karo aviacijos gimtadieniu.

Tarpukariu šiame aerodrome pirmą kartą į orą pakilo lietuvių sukonstruoti lėktuvai: Jurgio Dobkevičiaus sportinis „Dobi 1“, žvalgybinis „Dobi 2“, naikintuvas „Dobi 3“ bei Antano Gustaičio sportinis ANBO-I, mokomasis ANBO-II,

treniruočių ANBO-III, žvalgybinis bei lengvasis bombonešis ANBO-IV, mokomasis ANBO-V, treniruočių ANBO-VI, žvalgybinis bei lengvasis bombonešis ANBO-41, mokomasis ANBO-51, lengvasis bombonešis ANBO-VIII. 1933 m. liepos 15–17 d. S. Dariaus ir S. Girėno transatlantinio skrydžio pabaigą turėjo vainikuoti jų nusileidimas Kauno aero-



### TAI ĮDOMU...

*Aleksoto aerodrome 1928 m. sausio 28 d. kpt. Vladas Morkus atliko pirmąjį šuolį su parašiu Lietuvoje. Itin daug šuolių atliko kitas aviacijos karininkas – kapitonas Klemensas Martinkus, laikomas vienu iš parašiuoto sporto pradininkų šalyje. Atsiminimuose, publikuotuose 1971 m. Čikagoje išleistame leidinyje „Plieno sparnai“, jis rašė (kalba netaisyta): „Mano pirmas „šuo“ su parašiu buvo laimingas tuo, kad nešokau. 1926 m. vieną gražių vasaros dienų atvažiavo į aerodromą čekoslovakų parašiuoto firmos atstovas įpiršti savo gaminį. Aš pasisiūliau jį išbandyti, bet kpt. A. Gustaitis patarė man pirmiau išbandyti su svoriu. Čekui sutikus, paruošėm 70 kg smėlio maišų, pritvirtinom prie jo parašiuoto, o automatų užkabinome už borto. 500 metrų aukštyje, virš aerodromo, iš lėktuvo išmestas parašiuotas maišas, kai tikras maišas, nugarmėjo žemyn iki pat žemės. Parašiuotas neatsidarė. Aš pasijutau, lyg naujai atgimęs, o čekoslovakų firmos atstovas neatsisveikinęs pabėgo iš aerodromo.“ 1933 m. K. Martinkus pirmą kartą Lietuvoje pademonstravo uždelsito parašiuoto išsiskleidimo šuolį.*





Lietuvos karo lakūnai Aleksoto aerodrome (dab. S. Dariaus ir S. Girėno aerodromas) 1938 m.

drome, tačiau liepos 17 d. čia susirinkę žmonės taip ir nesulaukė „Lituanicos“. Apie 1938 m. čia kūrėsi ir Lietuvos šaulių sąjungos aviacija. Kauno aerodrome atliktas ir pirmas Lietuvoje šuolis parašiu.

1989 m. buvusios aerostoties pastato salėje įkurta Aviacijos muziejaus lėktuvų ir sklandytuvų ekspozicija (Visuomeninis aviacijos muziejus). 1990 m. Kauno miesto savivaldybė muziejui perdavė administracinį pastatą ir dalį pagalbinių statinių. 1993 m. Kauno miesto mero potvarkiu aerodromui suteiktas S. Dariaus ir S. Girėno vardas. 1995 m. aerodromo teritorijoje pastatytas memorialas su granitinėmis atminimo lentomis Lietuvos karo aviacijos lakūnams atminti. Projekto autorius – architektas Algimantas Mikėnas, statybos organizatorius – inžinierius dim. mjr. Vytautas Stašaitis.

## 2.29. LIETUVOS AVIACIJOS MUZIEJUS

Kauno m., Veiverių g. 132

 54.877625, 23.889885 

Lietuvos aviatorių pastangomis 1971 m. buvo pradėtas kurti visuomeninis Sportinės aviacijos muziejus. Jį pavyko atidaryti tik 1983 metais. Šio muziejaus pagrindu 1995 m. vasario 19 d. Lietuvos kultūros ministerija įsteigė Lietuvos technikos muziejų, tačiau, įvertinus kaupiamų eksponatų specifiką ir kryptį, 1995 m. muziejus buvo pervadintas Lietuvos aviacijos muziejumi. Čia Lietuvos aviatorių ir muziejaus darbuotojų pastangomis surinkta beveik 20 tūkst. eksponatų aviacijos tema, tarp jų 40 įvairių skraidymo aparatų. Muziejuje eksponuojama žinomo aviatoriaus Vlado Kengailos 1982 m. sukonstruota ir





Lietuvos aviacijos muziejus. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

pagaminta „Lituanicos“ lėktuvo kopija, kuri naudota kuriant filmą „Skrydis per Atlantą“ (režisierius Raimondas Vabalas). Muziejus didžiuojasi gausia lietuviškų ir Lietuvoje naudotų sklandytuvų kolekcija, iš kurių išsiskiria Broniaus Oškinio sukurti lietuviški sklandytuvai. Šiam muziejui buvo perduoti Lietuvos karinėse oro pajėgose naudoti transporto lėktuvai AN-26B ir reaktyvinis mokomasis „L-39 Albatros“, eksponuojama ir kitų sraigtasparnių bei lėktuvų. Didelių gabaritų orlaiviai ir oro uostuose bei aerodromuose naudota Priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos sunkioji technika eksponuojama atviroje lauko aikštelėje. Nuo 1991 m. Lietuvos aviacijos muziejuje veikianti leidykla leidžia specializuotą aviacijai skirtą žurnalą „Plieno sparnai“, kuris jau tapo Lietuvos aviacijos istorijos metraščiu.

### 2.30. KARO LAKŪNO, LĒKTUVŲ KONSTRUKTORIAUS VYR. LTN. JURGIO DOBKEVIČIAUS ŽŪTIES VIETA

Kauno m., V. Čepinskio g. 7

 [54.891595, 23.884249](#) 

Jurgis Dobkevičius, karo lakūnas, aviacijos inžinierius, lėktuvų konstruktorius, gimė 1900 m. kovo 23 d. Sankt Peterburge. Tikroji Jurgio tėvo pavardė buvo Daukus, tačiau, gyvendamas Sankt Peterburge, jis lietuvišką pavardę suslavino ir tapo Dobkevičius. Būsimasis lėktuvų konstruktorius ir lakūnas 1912–1917 m. mokėsi ir aukso medaliu baigė Viborgo komercijos mokyklą, po kurios įstojo į Petrogrado politechnikos instituto Laivų statybos fakultetą, kuriame 1909 m. buvo įsteigti Oreivystės



Vyr. ltn. Jurgis Dobkevičius



Karo lakūno, lėktuvų konstruktoriaus vyr. ltn. Jurgio Dobkevičiaus žūties vieta. *Dainoros Liškauskaitės nuotr. kvr.kpd.lt*

kursai. Jau pirmaisiais mokslo metais J. Dobkevičius buvo mobilizuotas į Rusijos imperijos kariuomenę ir pasiūstas mokytis į Baku aviacijos mokyklą. Nepatekęs į lakūnų klasę, mokėsi aviacijos mechanikų kursuose. Baigęs aviacijos kursų, J. Dobkevičius išsiūstas toliau tarnauti Baltijos jūrų laivyne, bet, po bolševikinio perversmo prasidėjus chaosui, grįžo į Sankt Peterburgą tęsti pradėtų studijų Laivų statybos fakultete. 1919 m. Dobkevičių šeimai grįžus į Lietuvą, J. Dobkevičius stjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. 1919 m. gruodžio 16 d. baigė Karo aviacijos mokyklą kartu su pirmąja šios mokyklos laida. Tuomet jam suteiktas inžinerijos leitenanto laipsnis. 1920 m. kovose su lenkais atliko 24 kovinius skrydžius. Nuo 1920 m. – 1-osios oro eskadrilės vadas. 1920 m. apdovanotas I-ojo ir II-ojo laipsnių Vy-

čio Kryžiaus ordinais. 1920 m. gruodžio 11 d. lėktuvu „Fokker D.VII“ pirmasis Lietuvoje atliko aukštojo pilotažo figūrą mirties kilpą. Laisvu nuo tarnybos metu 1922–1924 m. sukonstravo ir išbandė savo pirmuosius lietuviškus lėktuvus „Dobi 1“, „Dobi 2“ ir „Dobi 3“. Jausdamas, jog trūksta žinių aeronautikos srityje, J. Dobkevičius paprašė atleisti jį iš karinės tarnybos, kad galėtų vykdyti mokytis. 1925 m. baigė Paryžiaus aukštąją aeronautikos mokyklą, tapo pirmuoju Lietuvoje diplomuotu aviacijos inžinieriumi. Bandydamas savos konstrukcijos lėktuvą „Dobi 3“, 1926 m. birželio 8 d., nesėkmingo nusileidimo metu nukritus lėktuvui, nuo patirtų sužalojimų mirė Lietuvos kariuomenės karo liginėje. 1990 m. J. Dobkevičiaus žūties vietoje, Aleksoto kalne, pastatytas paminklinis akmuo, kuriame iškaltas įrašas: „Šioje vietoje 1926 m. birželio 8 dieną bandydamas savo konstrukcijos lėktuvą DOBI III mirtinai susižeidė pirmasis lietuvių aviakonstruktorius vyr. ltn. Jurgis Dobkevičius. 1900–1926.“

### 2.31. KAUNO TVIRTOVĖ

Kauno m., įvairios vietos

Dėl geografinės padėties XIX a. Kaunas tapo Rusijos imperijos vartais į Vakarus. Šiuo laikotarpiu galutinai nusistovėjo kelias Maskva–Smolensk–Minskas–Vilnius–Kaunas–Karaliaučius–Dancigas (Gdanskas)–Berlynas. Nutiesus kelią nuo Daugpilio iki Kauno, Kaune susijungė keliai, vedantys ir į Maskvą bei Sankt Peterburgą, o pagrindinis kelias į Varšuvą ėjo per Vilnių,



Buvusios Kauno tvirtovės Linkuvos įtvirtinimai. *Sauliaus Kvietkos nuotr. Kauno tvirtovės parkas*

Gardiną ir Balstogę. 1859 m. Lietuvos teritorijoje pradėta tiesti geležinkelio linija Sankt Peterburgas–Varšuva, nuo kurios nutiesta atšaka Lentvaris–Kauņas–Virbalis (Kybartai). Be sausumos ir geležinkelio kelių, per Kauną ėjo ir vandens keliai. 1873 m. Rusijos imperatoriaus Aleksandro II sušaukto ypatingojo pasitarimo metu nutarta sukurti tvirtovių sistemą nuo Nemuno iki Bugo upių, kuri turėjo sustiprinti vakarines Rusijos imperijos sienas. Nuspręsta pastatyti arba modernizuoti Varšuvos, Modlino (Novogeorgijevsko), Lucko, Brest Litovsko (Bresto), Gardino, Kauno, Alytaus ir kitas tvirtoves. Varšuvos, Modlino, Brest Litovsko ir Kauno tvirtovės turėjo tapti pirmos klasės statiniais. Būsimosios tvirtovių statybos vietos buvo parenkamos vietovėse, per kurias ėjo svarbūs plentai ir geležinkelio linijos.

Būtent tai lėmė, kad 1879 m. Rusijos caras Aleksandras II pasirašė potvarkį Kaune statyti I klasės karinę tvirtovę, tačiau ji pradėta statyti tik 1882 m., valdant Aleksandru III. Kauno tvirtovės statyba vyko keliais etapais. Pirmajame etape, kuris tęsėsi nuo 1882 m. iki 1890 m., buvo pastatyti septyni fortai, devynios stacionarios artilerijos baterijos ir centrinio įtvirtinimo ruožas kairiajame Nemuno krante. Tipiški artilerijos ir pėstininkų fortai apsupo Kauną gynybinio žiedo, nutolusiu nuo miesto centro 5–6 km spinduliu. Vieno forto statyba trukdavo 3–5 metus ir kainavo apie 500 tūkst. rublių, o baterijų statyba kainavo nuo 20 iki 60 tūkst. rublių. Fortų statyboms buvo samdomi ir vietiniai gyventojai. Žinoma, kad darbininkas, dvikinkiu vežimu vežiodamas plytas ar žvyrą, uždirbdavo per dieną 5 kapeikas

sidabru, o paprastas darbininkas gaudavo 3 kapeikas sidabru. Tai buvo gana geras uždarbis. Tuometėmis kainomis didelis duonos kepalas kainavo ketvirtį kapeikos, o už 3 kapeikas buvo galima karčemoje gauti nakvynę, vakarienę, išgerti, taip pat buvo pašeriamas apsisotusiojo arklys. Kiekvienais metais tvirtovę statė apie 4 tūkst. darbininkų, iki 1891 m. tvirtovės teritorijoje buvo pastatyti 195 mūriniai ir 253 mediniai karinės paskirties pastatai. Tvirtovės statyboms išleista 11 milijonų rublių.

Antrajame tvirtovių statybos darbų etape (nuo 1891 m. iki 1900 m.) buvo nuspręsta sustiprinti visų tvirtovių gynybinius statinius. Atsižvelgiant į pasikeitusią situaciją, buvo perprojektuotas ir VIII fortas. Jis tapo vienu iš pirmųjų statinių Lietuvoje, kuriam panaudotas gelžbetonis. Siekiant greičiau apgyvendinti tvirtovės įgulą, XIX a. pabaigoje intensyviai vyko kareivinių statyba. Kauno priemiesčiai (Aukštieji ir Žemieji Šančiai, Aukštoji ir Žemoji Freda, Aukštoji Panemunė) tapo kariniais miesteliais. Vien Aukštojoje Panemunėje 1895–1899 m. pastatyti 73 karinės paskirties objektai. Karininkams apgyvendinti buvo statomi mūriniai dviaukščiai pastatai su atskirais butais, puskarininkams buvo skirti mediniai vieno aukšto pastatai, o kareiviai gyveno mūrinėse trijų aukštų kareivinėse.

Trečiajame statybos etape (nuo 1901 m. iki 1910 m.) buvo statomi II ir III fortų užnugario tarpiniai kaponieriai bei 1903 m. prie Kumpių kaimo pradėtas statyti naujos konstrukcijos gelžbetoninis IX fortas.

Ketvirtajame statybos etape (nuo 1911 m. iki 1914 m. birželio mėn.) buvo

parengtas ir patvirtintas grandiozinis Kauno tvirtovės rekonstravimo ir plėtos projektas. Planuota kelių kilometrų spinduliu nuo pirmojo gynybinio žiedo pastatyti dar 12 naujų gelžbetoninių fortų, 9 atramos punktus ir kitų fortifikacinių statinių. 1912 m. įrengtas aerodromas, kitais metais – centrinis gynybos pylimas sutvirtintas trijų eilių metaline tvora. Pradėta X ir XI fortų statyba.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Kauno tvirtovėje pradėta ruošti karo veiksmams. Taip prasidėjo penktasis tvirtovės statybos etapas, trukęs iki tvirtovės šturmo 1915 m. liepą. Šiuo laikotarpiu pradėtos statyti betoninės slėptuvės kariams – 150 ir 250 vietų. Iš viso buvo pastatyta 18 tokių slėptuvių. Buvo tvarkomi fortai, centriniai įtvirtinimai ir įrengta papildoma gynybos linija, kurią sudarė lauko fortifikaciniai



### TAI ĮDOMU...

*Kai kuriuos buvusios Kauno tvirtovės objektus naudoja dabartinės Lietuvos kariuomenės daliniai arba yra jų teritorijoje. Buvusiame Kauno tvirtovės komandanto rūmų pastate įsikūręs Karinių oro pajėgų (KOP) štabas. Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykla įsikūrusi buvusios 1-osios baterijos teritorijoje. Istoriniuose Kauno tvirtovės pastatuose įsikūręs Vytauto Didžiojo jėgerių batalionas, Krašto apsaugos savanorių pajėgų Darius ir Girėno apygardos 2-oji rinktinė, Pulkininko Juozo Vitkaus inžinerijos batalionas, KOP Oro erdvės stebėjimo ir kontrolės valdyba.*





Vokiečių artilerijos (420 mm kalibro mortyrų) sugriautas Kauno tvirtovės II fortas 1915 m.

įtvirtinimai. Buvo skubiai statomi ir antrojo žiedo fortai bei atramos punktai.

1915 m. Kauno tvirtovę šturavo Vokietijos kariuomenės 40-asis rezervinis korpusas, vadovaujamas generolo Karlo fon Licmano. Šturmuojant tvirtovę naudotos galingos „Minenwerfer-Gerät“ 420 mm kalibro mortyros, vadinamosios „Didžiosios Bertos“. 1915 m. rugpjūčio 18 d., po 11 dienų trukusio šturmo, Kauno tvirtovė buvo užimta, nors pagal pirminius gynybos planus turėjo atsilaikyti bent pusmetį. Vokiečių kariuomenei įsiveržus į Kauno tvirtovę, į nelaisvę pateko apie 20 tūkst. Rusijos karių.



Per Lietuvos nepriklausomybės kovas didelis dėmesys buvo skiriamas Kauno miesto tvirtovės gynybai. Bolševikų puolimo planuose 1919 m. pavasarį Kauno miestas-tvirtovė turėjo būti užimtas. Lietuvos Nepriklausomybės kovų metu ir joms pasibaigus, Lietuvos kariuomenės valstybės gynybos planuose Kauno tvirtovei buvo skiriamas gana svarbus vaidmuo. 1921 m. gynybos planuose buvo numatyta, kad

tvirtovė turi atremti pagrindinį priešų smūgį, jeigu kariuomenė būtų priversta trauktis už Nemuno, Neries ir Šventosios upių. Tačiau ilgainiui nenaudojami fortai 1925 m. buvo perduoti įvairioms įstaigoms, organizacijoms ir asmenims: I fortas – Žydų bendruomenės tarybai, II ir III fortai – Kauno miesto valdybai, IV fortas – Karo technikos pulkui, V fortas – Drausmės kuopai, VI fortas – Karo kalėjimui, VII fortas – Švietimo ministerijos Centriniam archyvui, VIII fortas – piliečiui Aleksui Mikliui, IX fortas – Teisingumo ministerijai (kaip kalėjimas), X fortas – Miškų žinybai.

Dauguma baterijų perduota privatiems piliečiams, o tvirtovės administraciniuose ir gyvenamuosiuose pastatuose įsikūrė ne tik Lietuvos kariuomenės daliniai, bet ir įvairios civilinės įstaigos.

### 2.32. KAUNO TVIRTOVĖS IX FORTO MUZIEJUS

Kaunas m., Žemaičių pl. 73

 [54.943895, 23.875051](#) 

Kauno tvirtovės IX forto muziejus įsikūręs viename iš naujausių buvusios Kauno tvirtovės fortų. Šio forto statybos prasidėjo 1903 m. Techniškai tai buvo pats moderniausias iš visų iki šiolei pastatytų fortų, turėjęs apsaugoti strategiškai svarbias Linkuvos aukštumas prie Kumpės kaimo. Šio forto statybos tęsėsi iki pat 1913 m. ir kainavo 850 000 rublių. IX forto projektas išsiskyrė visapusišku inovatyvumu – visos forto patalpos buvo betoninės (patalpų perdangų storis – 1,5–2,1 m). Forte buvo įrengtas elektrinis apšvietimas ir pri-

verstinė oro ventilacija stacionariose ugnies pozicijose. 1915 m. mūšio metu IX fortas beveik nenukentėjo ir perėjo kaizerinės Vokietijos kariuomenės žinion. Atkūrus Lietuvos valstybę, reikėjo skubiai spręsti daugybę problemų, tarp jų ir kalinimo klausimą. 1924 m. Krašto apsaugos ministerija fortą perdavė Teisingumo ministerijai, kuri pritaikė jį kalinti asmenims, nuteistiems administracine tvarka, kriminaliniams bei politiniams kaliniams, kurių daugumą sudarė nelegalios Lietuvos komunistų partijos nariai, nuteisti už antivalstybinę veiklą. 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, forte įsikūrė NKVD padalinys, čia buvo surenkami Kauno ir kitų apylinkių įkalinimo įstaigose laikomi politiniai kaliniai, prieš išsiunčiant juos į Gulago lagerius Sovietų Sąjungos gilumoje. 1941 m. nacistinei Vokietijai okupavus Lietuvą, nuo 1941 m. spalio iki 1944 m. rugpjūčio IX forte buvo kalinami ir naikinami žmonės (daugiausia – žydų tautybės) ne tik iš Lietuvos, bet ir iš Austrijos, Lenkijos, Prancūzijos, Sovietų Sąjungos, Vokietijos. Manoma, kad per Antrąjį pasaulinį karą nacių vykdytą Holokaustą IX forte buvo nužudyta apie 50 tūkst. įvairių tautybių žmonių.

1958 m. liepos 9 d. Sovietinės Lietuvos Ministrų Tarybos nutarimu IX forte buvo įkurtas Revoliucijos istorijos muziejus, jis atidarytas 1959 metais. Pirmoji muziejaus ekspozicija buvo skirta pristatyti nacių Lietuvoje vykdytus nusikaltimus. Įrengiant Kauno IX forto memorialinį kompleksą pasirinktas Alfonso Vincento Ambraziūno, Gedimino Baravyko ir Vytauto Vėliaus pateiktas konkursinis projektas. Po 13 metų tru-



Kauno tvirtovės IX fortas. *9fortomuziejus.lt*

kusių statybų masinių žudynių vietoje iškilo 32 m aukščio trijų skulptūrinių grupių monumentas nacizmo aukoms atminti. Paminklas simbolizuoja vis kylantį ir griūvantį pasaulį. Įdomu tai, kad idėjos autoriai monumente sugebėjo išvengti sovietinės simbolikos, būdingos to laikotarpio paminklams. Greta forto pastatytas originalių formų muziejus, įrengtas parkas. Naujasis IX forto muziejaus memorialinis kompleksas atidarytas 1984 metais. Jis tapo viena iš didžiausių memorialinių vietų Europoje. 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, imta viešai diskutuoti ne tik apie nacių, bet ir sovietinio komunizmo vykdytus nusikaltimus Lietuvoje, prisimenant 1940–1941 m. čia veikusį kalėjimą. Šiuo metu muziejuje įrengtomis ekspozicijomis išsamiai pristatomi visi forto gyvavimo istorijos etapai ir istorinės peripetijos.

# III

## Klaipėdos miestas



Klaipėda – trečias pagal dydį Lietuvos miestas ir vienintelis šalies jūrų uostas. Šis miestas atsirado žemėlapyje kaip vokiečių įkurtas Mėmelis, tačiau jis neiškilo tuščioje vietoje. Klaipėdos teritorijoje lokalizuojamos kuršių gyvenvietės, buvusios amatų ir prekybos centrais. Iš Klaipėdos teritorijos kontroliuota įplauka į Kuršių marias ir toliau į Nemuną. Šalia Klaipėdos esantys Žardės, Laistų, Eketės ir kiti piliakalniai mena čia stovėjusias kuršių pilies. 1252 m. čia ėmė kilti ir vokiškos Memelburgo, arba Memelburgo, medinės pilies sie-

nos. Pilis ir greta išaugęs miestas tapo vienu iš svarbiausių vokiečių forpostų rytinėje Baltijos pakrantėje. Tačiau atvykėlių gyvenimas šiame mieste viduramžiais toli gražu nebuvo ramus. Kuršiai, kurių didesnė dalis pateko į Vokiečių ordino priklausomybę, pavojaus naujam miestui nekėlė, bet štai pietinėje Kuršių marių pakrantėje, Sembos pusiasalyje (dabar priklauso Rusijos Kaliningrado (Karaliaučiaus sričiai), gyvenę sembai ir į jaunos Lietuvos valstybės ribas patekę žemaičiai ne kartą puolė miestą. Šis atsidūrė pa-

čiame Vokiečių ordino kovų su baltais sūkuryje. Čia įsikūrė komturijos, stambaus Vokiečių ordino valstybės administracinio teritorinio vieneto, centras. Danės žiotyse iškilo pirmoji medinė pilis, netrukus pastatyta antroji mūrinė pilis ir ėmė formotis gyvenvietė, tapusi Klaipėdos miesto pradžia.

Dėl Klaipėdos miesto vardo kilmės iki šiol ginčijamasi. Miestas buvo vadinamas *Memel*, *Caloypede*, *Klawppeda* ir kt. Vokiečiai, manydami, kad Klaipėdos pilį stato prie Nemuno upės, kurią vadino Memele, pastatytą pilį pavadino Mėmelio vardu. 1258 m. Liubeko savi valdos teisių suteikimo dokumentuose miestas vadinamas *Memelenborg*. Vytautas Didysis, reikalaudamas Baltijos pajūrio kaip tėvonijos, raštuose Vokiečių ordinui vartojo vietovardžius *Caloypede* ir *Klawppeda*. Kalbininkas Kazimieras Būga manė, kad vietovardis kilęs iš kuršiškų žodžių *klaips* – „duonos kepalas“, ir *ėsti*, t. y. duonėdų, duonos ėdėjų pilis.

Nuo Klaipėdos pilies pastatymo 1252 m. iki Klaipėdos mūšio 1323 m. kovo 14 d. miestą ir pilį valdė Vokiečių (Kryžiuočių) ordinas kartu su Livonijos ordinu bei Kuršo vyskupu. Po pralaimėto mūšio Livonijos ordinas, nepajėgdamas toliau priešintis, 1328 m. savą valdą Klaipėdos mieste perleido Vokiečių ordinui, 1392 m. savo dalį jam atidavė ir Kuršo vyskupas. Pasirašius Melno taikos sutartį, Klaipėda gyveno ramiai, tačiau per Trylikos metų karą (1454–1466 m.) čia vėl virė kovos. Kelis kartus Dancigo (Gdansko) pajėgos puolė Klaipėdą, apgriovė pilį, užgrobė arba sudegino dalį uoste buvusių laivų. Iš sausumos pusės miestą puldinėjo žemaičiai.

1525 m. Vokiečių ordino valstybė tapo pasaulietine šalimi – Prūsijos Kunigaikštyste. Klaipėda, šiauriausias Prūsijos miestas ir apskrities centras, toliau buvo puoselėjama ir stiprinama. Čia iškilo moderni bastioninė pilis. Miestas augo, plėtėsi, varžėsi su Karaliaučiaus ir Liepojos uostais. Klaipėda iš esmės buvo vokiškas miestas, tačiau priemiesčiuose gyveno daug kuršių ir lietuvininkų. Klaipėdos krašto kaimiškiosiose vietovėse iki pat XX a. gyventojų daugumą sudarė lietuvininkai. XVII–XVIII a. Prūsiją siaubė įvairios negandos. Nuo 1629 m. iki 1635 m. Klaipėdoje šeimininkavo švedai. 1757–1762 m. kraštas buvo atsidūręs rusų rankose. 1807 m. Napoleono Bonaparto pajėgos sutriuškino Prūsiją, ir į patį valstybės užkampį – Klaipėdą pasitraukė Prūsijos valdovas Frydrichas Vilhelmas III su žmona Luiza. Klaipėda 1807–1808 m. faktiškai buvo Prūsijos sostine.

Prūsijos Karalystė tapo 1871 m. paskelbtos Vokietijos imperijos branduoliu. Po Pirmojo pasaulinio karo pagal Versalio taikos sutartį Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos. Kol buvo sprendžiama dėl tolesnio jo likimo, kraštą Antantės vardu valdė Prancūzijos kariškiai ir administracija. Klaipėdos krašte tuo metu gyveno daugiausia lietuvininkai (vokiečių kultūros įtaką patyrę ir liuteronų tikėjimą išpažinę lietuviškai kalbantys gyventojai) ir vokiečiai. Dalis lietuvininkų siekė Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos, kiti šį sumanymą vertino skeptiškai arba priešiška. 1918 m. lapkričio 30 d. Prūsų Lietuvos tautinė taryba paskelbė Tilžės aktą, kuriuo reikalavo Mažąją Lietuvą prijungti prie Didžiosios Lietuvos. „*Dievas, kurdamas Lietuvą, į dalis jos nedalino*“ – yra sakęs filosofas

ir visuomenės veikėjas Adomas Jakštas. Klaipėdos kraštas buvo gyvybiškai svarbus Lietuvos valstybei, neturėjusiai visaverčio uosto. 1923 m. sausio 10–15 d. pusanatro tūkstančio perrengtų Lietuvos karių bei šaulių, remiamų dalies Klaipėdos krašto gyventojų, užėmė Klaipėdą ir jos kraštą. Per Klaipėdos sukilimą žuvo 12 lietuvių savanorių (karių, šaulių) iš Didžiosios Lietuvos (tarp jų karininkai Eduardas Noreika ir Viktoras Burokevičius, taip pat karo mokyklos kariūnas Vincas Stašelis ir Milicijos mokyklos kursantas Vincas Vilkas), 2 prancūzų kariai ir 1 vokiečių policininkas. Taip Klaipėda, dar XIII a. tapusi vokiečių forpostu baltų žemėse, buvo prijungta prie Lietuvos. Lietuvos valstybė labai daug investavo į Klaipėdos uosto plėtrą ir užtikrino žymią gyventojų dalį (42 proc.) sudariusių vokiečių teises. Klaipėdos kraštas turėjo autonomiją.

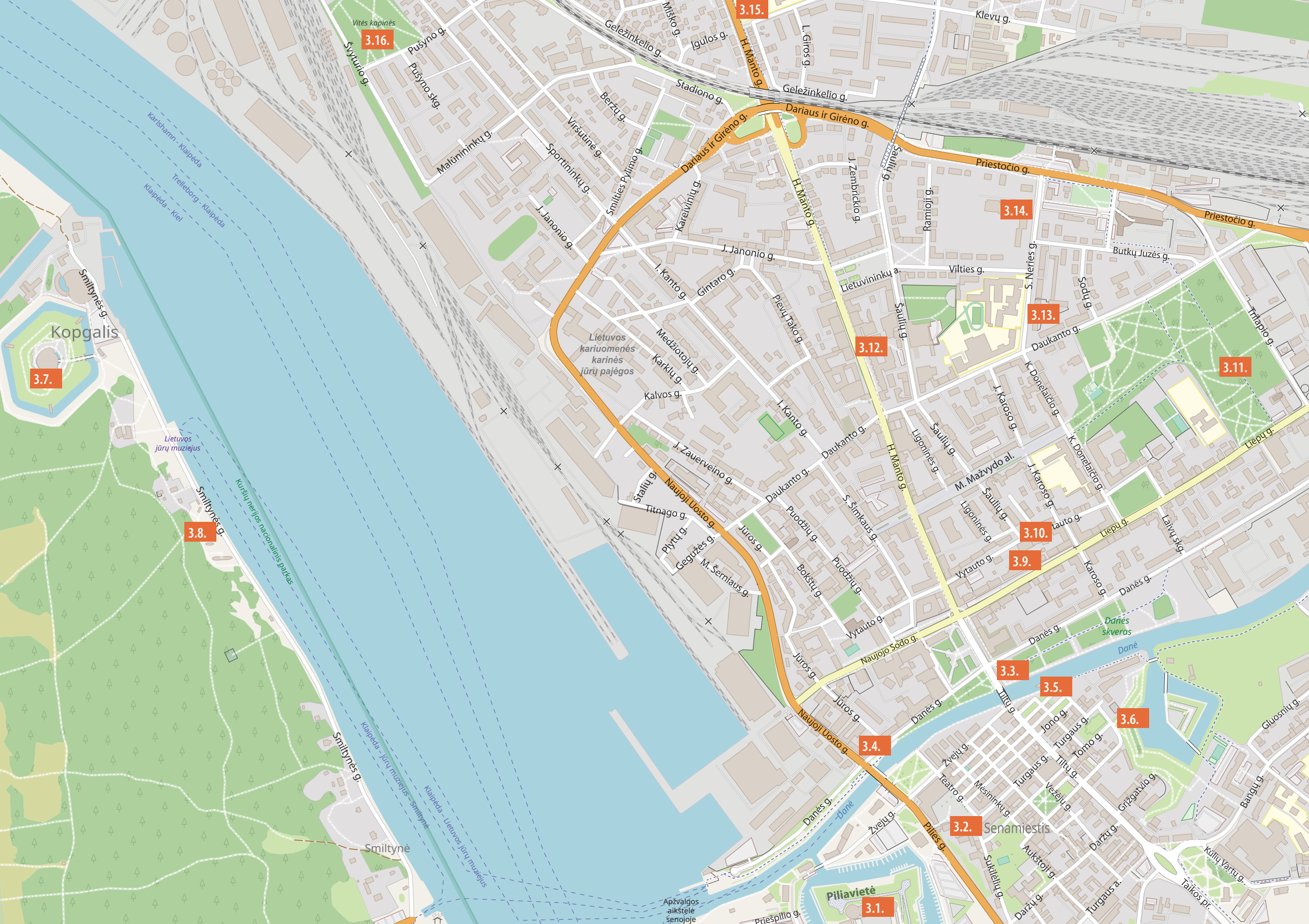
1939 m. kovo 20 d. hitlerinė Vokietija pareikalavo Klaipėdos kraštą perduoti jai. Nesulaukusi Vakarų valstybių paramos, Lietuva nusileido ir kovo 22 d. pasirašė sutartį dėl Klaipėdos krašto perdavimo. Jau kitą dieną į kraštą įžengė Vokietijos kariuomenė, o į Klaipėdos uostą įplaukė Vokietijos karo laivų eskadra su Adolfu Hitleriu ir jį lydintia Vokietijos politikų ir karo vadų svita. Klaipėdoje jis priėmė vokiečių dalinių paradą. Rėždamas ugningą kalbą teatro balkone, padėjo Klaipėdos krašto vokiečiams už ištikimybę reichui ir pasidžiaugė, kad „*gėdos pančiai, uždėti Versalio sutartimi, yra nutraukti*“. Po dviejų valandų fiureris grįžo į laivą ir išplaukė atgal, į Vokietiją.

Antrojo pasaulinio karo frontui stumiantis į Vakarų, 1945 m. sausio 28 d.

ryte, spaudžiant apie 30 laipsnių speigui, iš artilerijos ir bombų ugnimi apgriautos Klaipėdos pasitraukė paskutiniai vokiečių kareiviai. Tą pačią dieną į miestą įžengė sovietų pajėgos. Mieste, kuriame 1939 m. gyveno 51,2 tūkst. žmonių, terasti 6 žmonės (kitais duomenimis, kiek daugiau nei 20). Daugelis Klaipėdos krašto vokiečių ir lietuvininkų pasitraukė į Vakarų. Kaimiškiosiose krašto vietovėse, Šilutės ir Pagėgių miestuose netrukus pradėjo sparčiai kurtis žmonės iš kitų Lietuvos vietų, o į Klaipėdos miestą masiškai traukė naujakuriai ne tik iš Lietuvos, bet ir iš Rusijos. Kurį laiką po karo klaipėdiečiai prie jūros tegalėjo patekti 300 metrų ilgio Melnragės ruože. Pakrantė buvo griežtai saugoma sovietų pasieniečių. Klaipėda tapo žvejų, jūreivių ir pramonės darbininkų miestu, kurio didelę gyventojų dalį sudarė atvykėliai iš kitų SSRS regionų.

XX a. 8-ajame dešimtmetyje Klaipėda atvertė naują raidos puslapį. Mieste įkurti kelių Lietuvos aukštųjų mokyklų filialai. Klaipėdos, kaip universitetinio miesto, vardą galutinai įtvirtino 1991 m. sausio 1 d. įsteigtas Klaipėdos universitetas.

Šiandien Klaipėda – vienintelis Lietuvos jūrų uostas, užtikrinantis ekonominę valstybės nepriklausomybę. Tai viena svarbiausių Lietuvos kariuomenės dislokacijos vietų – čia dislokuota didžioji dalis Karinių jūrų pajėgų, taip pat pėstininkų brigados „Žemaitija“ štabas ir keli padaliniai, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų batalionas, Krašto apsaugos savanorių pajėgų Žemaičių apygardos 3-iosios rinktinės štabas ir dalis kuopų.



3.7.

3.15.

3.16.

3.14.

3.13.

3.11.

3.12.

3.8.

3.10.

3.9.

3.3.

3.5.

3.6.

3.4.

3.2.

3.1.

Kopgalis

Senamiestis

Piliavietė

Lietuvos jūrų muziejus

Kušų nerijos nacionalinis parkas

Danės skveras

Vitės kapinės

Lietuvos kariuomenės karinės jūrų pajėgos

Apžvalgos aikštelė senojoje Priespilio g.



Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų batalionas

3.18.

Svijanės ež.

Virkučiai

Šaulių dvaras

P. Lideikio g.

3.17.

3.15.

3.16.

Vilhelmo Berbomo g.

H. Manto g.

Stadiono g.  
Sportininkų g.  
Višutinė g.  
Pusyno g.  
Syturio g.  
Malumininkų g.  
Sportininkų g.  
Višutinė g.  
Berzų g.  
Smilties Pylimo g.  
Stadiono g.  
Igulos g.

Kretingos g.  
Kaštonų g.  
Vaistiečių g.  
Kretinga  
Ažuolų g.  
Klevų g.

Kretingos g.  
Kaštonų g.

Pakruojo g.  
Prienų g.  
Kupiškio g.  
Birzų g.  
Pasvalio g.  
Rokiškio g.  
Utenos g.

Utenos g.  
Alytaus g.  
Luizė  
Rokiškio g.  
Kėdainių g.

Panevėžio g.  
Dailidžių g.  
Kretingos g.  
Kretingos g.  
Neringos 1-oji g.  
Neringos 2-oji g.  
Dobilo 1-oji g.

Veterinarijos g.  
Neringos 1-oji g.

Baltijos 1-oji g.  
Baltijos 10-oji g.  
Baltijos 9-oji g.  
Baltijos 8-oji g.  
Baltijos 7-oji g.  
Baltijos 6-oji g.

Baltijos 3-oji g.  
Baltijos 4-oji g.  
Baltijos 5-oji g.  
Baltijos 6-oji g.

Jazminų g.  
Tauralaukis  
Akacijų g.

Stalupėnų g.  
Girdavos g.

Labguvos g.  
Tolminkienio g.  
Vėluvos g.

Joniskės g.  
Joniskės g.  
Jaunystės g.

Pievų g.  
Liepų g.  
Garažų g.

Sventapilės g.  
Arimų g.  
Arimų g.

Slengų g.  
Pilsoto g.  
Daugulių g.

Levu g.  
Tujų g.  
Kadagių g.

Arimų g.

Kretingos g.  
Senvagės g.

Šiltamių g.

Aušrinės g.

Dailės g.

Giraininkijos g.

Mažojo kaimelio g.

Kretingos g.

Sviesos g.

Panevėžio g.

Kretingos g.

Panevėžio g.

Kretingos g.

Panevėžio g.

Kretingos g.

Šiaurės pr.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Kretingos g.

Danė

Danė

Danė

### 3.1. KLAIPĖDOS PILIS

Klaipėda m., Priešpilio g. 2

📍 55.70587, 21.128831 **WGS**

Klaipėdos pilis (vok. *Memelburg*) – svarbiausias Klaipėdos miesto akcentas. Nuo jos įkūrimo prasidėjo Klaipėdos miesto istorija. 1252 m., tikėtina, buvusios kuršių pilies vietoje, Danės žiočių kairiajame krante, buvo pastatyta pirmoji vokiečių pilis. Dėl strateginės pilies svarbos jau 1253–1254 m. medinę pilį pakeitė mūrinė. Ją juosė vandens grioviai, ties vartais buvo įrengtas tiltas

ir apsauginiai pylimai. Pastačius pilį, šalia ėmė kurtis ir Klaipėdos miestas. Pilį, kaip Vokiečių ordino bastioną, puldinėjo žemaičiai, skalviai, sembai ir lietuviai. 1525 m., susikūrus pasaulietinei Prūsijos Kunigaikštystei, pilis buvo perstatyta, tapo moderni. Vartai sustiprinti dviem apvaliais bokštais korpusų kampuose, kiti trys bokštai išdėstyti šiaurės vakarų, šiaurės rytų ir pietryčių kampuose. Vėlesniais amžiais pilies gynybiniai įtvirtinimai ne kartą tobulinti. 1670 m. ant Princo Karlo bastiono buvo pastatytas dviejų flygelių pilies komendanto namas. Manoma, kad paskutinį kartą pilies



Klaipėdos piliavietė. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*



Klaipėdos pilies galimo atstatymo vizualizacija. *UAB „Uostamiesčio projektas“ vizualizacija, projektai.klaipeda.lt*

gynybiniai įtvirtinimai keisti XVII ir XVIII amžių sandūroje. 1757 m., per Septynerių metų karą Klaipėdą užėmus Rusijos imperijos kariuomenei, pilis prarado strateginę reikšmę, buvo apleista ir ėmė nykti. 1812 m., per Napoleono karinę kampaniją į Rusiją, pilyje buvo įrengtos kareivinės, arsenalas, sandėliai ir liginė. XIX amžiuje pilies įtvirtinimai ir pastatai buvo parduodami ir griaujami. Miestiečiai statinių plytas naudojo savo namų statybai. Lemtingais piliai 1888 m. buvo parduoti nugriauti svarbiausi mūriniai pastatai. 1920–1921 m. užpildyta dalis apsauginio griovio ir nukasti du pietiniai bastionai, pilies teritorija

tapo miesto dalimi. Šiuo metu yra išlikę du pilies bastionai – Princo Frydricho ir Princo Karlo bastionai su poternomis. Nuo 1945 m. iki 2009 m. piliavietėje buvo įsikūrusi Klaipėdos laivų remonto įmonė. Čia atlikti ir išsamūs archeologiniai tyrimai, dalis pilies atstatyta. 2002 m. restauruotoje Princo Frydricho poternoje įkurtas Mažosios Lietuvos muziejaus filialas – **Pilies muziejus**. Autentiškose XVI–XVIII amžiaus poternose įrengta moderni ekspozicija. Čia galima susipažinti su Klaipėdos pilies ir miesto raida, apžiūrėti archeologinius radinius, dokumentus, Klaipėdos miesto antspaudus, rekonstruotus XVII a. kostiu-



Pilies muziejus. Manvydo Vitkūno nuotr.



mus, XVII a. antrosios pusės Klaipėdos pilies bei miesto maketą ir daugybę kitų eksponatų. Šalia nuo 2018 m. veikia Mažosios Lietuvos istorijos muziejui priklausantis „Muziejus 39/45“, kuriame pristatomas Klaipėdos miestui ir kraštui labai svarbus ir kartu skaudus istorijos laikotarpis – Antrasis pasaulinis karas. Ekspozicijoje galima susipažinti su dramatiškais įvykiais, pradedant Klaipėdos krašto atplėšimu nuo Lietuvos 1939 m. kovo mėnesį ir baigiant SSRS kariuomenės puolimu 1944–1945 m., Vokietijos pajėgų gynyba ir krašto bei jo gyventojų likimu karo pabaigoje.



„Muziejus 39/45“. Leonido Sobolevo nuotr. Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

### 3.2. BUVUSIOS PREFEKTŪROS (1921–1923 M.) BŪSTINĖ

Klaipėdos m., Sukilėlių g. 10

 [55.707309, 21.132348](#) 

Po Pirmojo pasaulinio karo Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos imperijos ir perduotas administruoti Tautų Sąjungai, kol buvo sprendžiama dėl tolesnio jo likimo. Klaipėdą valdant sąjungininkų pajėgoms, 1921–1923 m. šis namas (Sukilėlių g. 10, buv. *Grabensstraße 1/3*) tapo Prancūzijos vyriausiojo komisariato būstine (prefektūra). Ant



#### TAI ĮDOMU...

Po 1923 m. sausio 10–15 d. sukilimo pastatas tapo Lietuvos valdžios atstovų būstine. 1926–1935 m. jame veikė tarptautinis bankas „Internationale Bank A.G.“; o 1935–1939 m. – Žydų liaudies bankas, kuriam vadovavo prekybininkas, bankininkas ir ilgametis Žydų ligoninės vadovas Leo Rostovskis (jis prancūzmečiu buvo išrinktas į komisiją, sprendžiančią dėl pilietybės suteikimo žydams).





Buvusio Prancūzijos vyriausiojo komisariato būstine (prefektūra). Klaudijaus Driskiaus nuotr.

pastato sienos pritvirtinta memorialinė lenta liudija: „1923 m. sausio 15 d. Mažosios Lietuvos ir Lietuvos savanorių pajėgos įžengė į Antantės valdomą Klaipėdą ir užėmė šiame pastate įsikūrusią prancūzų prefektūrą. Klaipėdos kraštas tapo Lietuvos dalimi.“ Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos operacija vertintina kaip pati drąsiausia ir sėkmingiausia tarpukariu Lietuvos kariuomenės, Lietuvos šaulių sąjungos, Lietuvos diplomatų ir politikų darniomis pastangomis pasiekta pergalė. Lietuvos valstybė išsikojo uostą, kuris užtikrino šalies ekonomikos augimą ir laisvą prekybą.

### 3.3. PAMINKLAS VIENINGAI LIETUVAI „ARKA“

Klaipėdos m., Danės skveras

 [55.710549, 21.133492](#) 

2003 m. sausio 15 d. sukako 80 metų, kai Klaipėdos kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos Respublikos. Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas 1923 m. sausio 10–15 d., remiamas Lietuvos Respublikos, ginkluotu sukilimu perėmė valdžią Klaipėdos mieste ir krašte. Klaipėdoje, prie Danės upės, šių istorinių įvykių jubiliejinėms datoms atminti atidengtas paminklas vieningai Lietuvai „Arka“. Skulptūros mažoji kolona iš raudonojo granito simbolizuoja Mažąją Lietuvą ir jos kultūrinį paveldą, o pilkoji kolona – Didžiąją Lietuvą. Viršutinė tartum nuskelta paminklo dalis vaizduoja Karaliaučiaus kraštą, dabar priklausantį Rusijos Federacijai. Paminklo viršuje iškalti lietuvių rašytojos levos Simonaitytės žodžiai, parašyti



prabėgus mėnesiui po 1923 m. sukilimo: „Esame viena tauta, viena žemė, viena Lietuva!“ Paminklo „Arka“ autoriai – skulptorius Arūnas Sakalauskas, architektas Ričardas Krištapavičius ir inžinierius Tautvydas Tubis. 8,5 m aukščio paminklas sveria 150 tonų.



Paminklas vieningai Lietuvai „Arka“. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

### 3.4. PRIEŠMININIS LAIVAS M52 „SŪDUVIS“

Karališkoji Danės krantinė, šalia Pilies tilto

 [55.708802, 21.129083](#) 

M52 „Sūduvis“ yra „Lindau“ minų traluotojų klasės laivas, pastatytas Vakarų Vokietijoje, Brėmeno Burmeserio laivų statykloje 1956–1958 metais. Laivo ilgis – 47,1 m, plotis – 8,3 m, grimzlė – 3,7 m, vandens talpa – 395 t, maksimalus greitis – 16 mazgų (30 km/h), įgula – iki 40 jūreivių. Iš viso



Buvęs Lietuvos karinių jūrų pajėgų laivas „Sūduvis“. Manvydo Vitkūno nuotr.

šios klasės laivų pastatyta apie dvi dešimtis. Šis laivas unikalus tuo, kad jo korpusas pagamintas iš braziliško ažuolo, dekoruotas raudonmedžiu, deniai – iš tikmedžio, o visos detalės – iš nemagnetinio metalo, nes laivo paskirtis buvo ieškoti minų ir nesprogusių sprogmenų, likusių jūroje po Antrojo pasaulinio karo. Taigi laivo paskirtis – minų paieška, identifikavimas ir sunaikinimas. Laive išlikęs ne tik originalus interjeras, bet ir originali įranga: povandeniniai robotai, imitacinės minos, tralavimo įranga ir kt. Šiuo atžvilgiu laivas – unikalus Lietuvos jūrinio paveldo objektas. Nuo 1958 m. laivas tarnavo Vokietijos kariniame laivyne (vok. *Bundesmarine*), tada jis vadintas M1071 „Koblenc“ (Vokietijos miesto Koblenco

vardu). 1978–1979 m. laivas modernizuotas – įprastas minų traluotojas virto minų paieškos, identifikavimo ir sunaikinimo laivu. 1999 m. birželio 22 d. šį laivą Vokietija padovanojo Lietuvai. Tokius pačius laivus kaip dovaną gavo ir Latvijos bei Estijos kariniai jūrų laivynai. Puoselėjant Lietuvos karinio jūrų laivyno tradicijas, Vilkaviškis tapo laivo M52 „Sūduvis“ krikšto miestu. Karinėse jūrų pajėgose tradiciškai laivai vadina mi istoriniais baltų genčių ar etnografinių regionų pavadinimais. Lietuvos karinės jūrų pajėgos laivą aktyviajai tarnybai naudojo 22 metus. Nuo 1999 m. iki 2021 m. karo laivas ne tik ieškojo minų, bet ir patruliavo Lietuvos teritoriniuose vandenyse bei išskirtinėje ekonominėje zonoje, vykdė laivų pa-





### TAI ĮDOMU...

2022 m. liepos mėnesio pradžioje prie Danės krantinės prišvartuotas karo laivas M52 „Sūduvis“ per labai trumpą laiką ne tik virto Klaipėdos miesto puošmena ir vienu iš lankomiausių objektų, bet ir tapo dalies aplinkinių vietos gyventojų neapykantos, baimės bei „diversijų“ taikiniu. Buvo netgi renkami parašai reikalaujant laivą perkelti kitur. Vieną naktį nuo laivo keturių knechtų nurišti visi septyni jo švartavimo lynai, ir tik atsitiktinai pavyko išvengti nelaimės. Kai ši „diversija“ buvo pastebėta, laivas jau laisvai plūduriavo atokiau nuo krantinės. Tą dieną nebuvo stipraus vėjo, todėl jis nenunešė „Sūduvio“ į upės vidurį, kur laivas galėjo nudreifuoti link Pilies tilto ir jį apgadinti. Po įvykio įrengtos stebėjimo kameros, kad būtų išvengta panašių incidentų.

žeidėjų sulaikymo operacijas, taip pat konvojavimo, paieškos ir gelbėjimo operacijas bei kitas vadovybės pavestas užduotis.

2021 m. Priešmininių laivų diviziono minų paieškos laivas M52 „Sūduvis“ baigė tarnybą Lietuvos karinėse jūrų pajėgose ir buvo perduotas Lietuvos jūrų muziejui. Muziejaus darbuotojai jį pritaikė muziejinei ir edukacinei veiklai. Daugelis šio tipo laivų šiandien jau baigę karinę tarnybą ir utilizuoti. Turimais duomenimis, vienas šios klasės laivas yra paverstas muziejumi Vokietijoje, o dar vieną išskirtiniais atvejais galima aplankyti Latvijoje.

### 3.5. BURLAIVIS – BARKENTINA „MERIDIANAS“

Klaipėdos m., Danės krantinė

[55.710265, 21.135034](#)



Burlaivis „Meridianas“. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Prie Danės krantinės prišvartuotas puikuoja Klaipėdos miesto simbolis – burlaivis „Meridianas“. Šis mokomasis burlaivis buvo pastatytas 1948 m. Suomijoje, Turku laivų statykloje, ir kaip dalis kontribucijos perduotas Sovietų Sąjungai. Suomiai buvo priversti mokėti kontribucijas sovietams, nors 1939 m. Sovietų Sąjunga pati užpuolė Suomiją. Be milžiniškos piniginės išmokos ir teritorijų, Sovietų Sąjungai buvo perduota ir daug materialinių vertybių, tarp jų ir burinių laivų. „Meridianas“ yra vienas iš nedaugelio iki mūsų dienų išlikusių

tokio tipo burlaivių. Laivas ilgą laiką priklausė Klaipėdos jūreivystės mokyklai, tapo būsimų Lietuvos laivavedžių ir kapitonų jūrinės praktikos vieta. Nuo 1967 m. Danės krantinėje, netoli Biržos tilto, stovintis burlaivis veikia kaip restoranas.

### 3.6. KLAIPĖDOS MIESTO XVII–XIX A. BASTIONINIŲ ĮTVIRTINIMŲ KOMPLEKSAS

Klaipėdos m., Pylimo g. 2A

[55.709639, 21.13787](#)

1627 m., vadovaujant inžinieriui Kristianui Rose'ui (1607–1659), pradėta Klaipėdos miestą juosti olandiško tipo

įtvirtinimais. Pilį turėjo papildomai saugoti nauji įtvirtinimai. Norint įgyvendinti šį ambicingą fortifikacinį projektą, buvo konfiskuota daugelio miestiečių žemė, nugriauta daug pastatų. Apie 1629 m. jau buvo įrengti apie 3,5 m aukščio pylimai ir bastionai, iškastos fosos (gynybiniai grioviai), kurių dalis pripildyti vandens, o dalis palikti sausi. Klaipėda buvo viena reikšmingiausių Prūsijos tvirtovių, todėl įtvirtinimų statyba ir tobulinimas užtruko daugiau nei šimtmetį. Klaipėdos fortifikacinių įtvirtinimų sistema buvo sudėtinga. Miestą iš rytų ir pietų juosė bastioniniai įtvirtinimai, o iš šiaurės saugojo upė, tad patekti į miestą buvo galima tik pro Tilto, Kūlių (Akmenų) ir Malūnų vartus. Klaipėdos miestas XVII–XVIII a.



Bastioniniai įtvirtinimai (Jono kalnelis). Klaudijaus Driskiaus nuotr.



## TAI ĮDOMU...

Prancūzijos imperatoriui Napoleonui Bonapartui 1806 m. spalio 14 d. prie Jėnos sutriuškinus Prūsijos Karalystės kariuomenę ir Prancūzijos kariuomenei užėmus Berlyną bei kitus didžiuosius karalystės miestus, Klaipėda liko vieninteliu laisvu miestu šiaurės rytuose. Į jį iš Karaliaučiaus, per Kuršių neriją, 1807 m. sausio mėnesį persikėlė Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III su gražuole žmona Luiza. Karalius su šeima ir dvirikiškais kaip rezidenciją pasirinko pirklio F. L. Krescencijaus namus, kuriuose vėliau įsikūrė miesto rotušė. 1807 m. spalio 9 d. būtent Klaipėdoje, kuri nuo 1807 m. sausio iki 1808 m. sausio tapo Prūsijos Karalystės sostine, buvo pasirašytas aktas, panaikinantis baudžiamą Prūsijos Karalystėje.

patyrė švedų ir rusų kariuomenių puolimus, ne kartą buvo užimtas. Pasibaigus Septynerių metų karui, Klaipėdos pilis neteko karinės reikšmės, paseno techniškai ir morališkai. Nemažai tvirtovės objektų buvo parduoti ir sunaikinti. Iki XX a. pradžios nukasta didelė dalis pylimų, užversta daug griovių, jų vietose pastatyti nauji objektai. Iki mūsų dienų išliko tik fortifikacinės sistemos fragmentai. Geriausiai įtvirtinimų vaizdas atsiskleidžia nuo Pylimo gatvėje esančių bastionų (dabar ši teritorija vadinama Jono kalneliu). Priešais juos matyti apsauginis griovys su vandeniu ir vienintelis išlikęs ravelinas. 1994–1997 m. šios gynybinių įtvirtinimų liekanos buvo restauruotos.

### 3.7. NERIJOS FORTAS KOPGALYJE (LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJUS)

Klaipėdos m., Smiltynės g. 3

55.716767, 21.099774

XIX a. buvo susirūpinta šiauriausio Prūsijos Karalystės uosto saugumu, todėl 1865 m. Kuršių nerijos šiaurinėje dalyje pradėtos forto statybos. Tai vienintelė Lietuvoje jūrų tvirtovė. Nerijos fortas turėjo užtikrinti Klaipėdos uosto saugumą. Statybos su pertraukomis vyko iki 1871 metų. Fortas, kaip strateginės reikšmės objektas, buvo nuolat tobulinamas ir modernizuojamas. 1877–1887 m. įrengti papildomi šaudmenų sandėliai, platformos pabūklams, paaukštintas brustveras. 1889 m. fortas dar kartą nežymiai rekonstruotas. Sparčiai tobulėjant artilerijai, forto strateginė svarba mažėjo, todėl



Laivybos istorijos ekspozicija Lietuvos jūrų muziejuje. *Lietuvos jūrų muziejaus nuotr.*



Nerijos forte Kopgalyje įsikūręs Lietuvos jūrų muziejus. *Alfonso Mažūno nuotr. Lietuvos jūrų muziejus*

1897 m. jis perduotas administruoti Klaipėdos uosto vadovybei. 1897–1939 m. forte gyveno civiliai. Tarpukariu forto kanalas sujungtas su Kuršių marioomis. 1945 m. per mūšius dėl Klaipėdos buvo išsprogdintas forto redutas. 1973 m. pradėti forto tyrimai, restauracija ir pritaikymo darbai. Iš dalies restauruoti ir pritaikyti muziejui pylimai, kazematai, tiltas, įrengta istorinė ekspozicija. Galiausiai keletą dešimtmečių stovėjęs apleistas fortas 1976–1978 m. restauruotas. Nuo 1979 m. čia įsikūręs Lietuvos jūrų muziejus su žuvų akvariumu, jūrinės gamtos, jūrų paukščių, žinduolių ir laivybos istorijos ekspozicijomis. Daug dėmesio skiriama ir jūrų karybos mūsų šalies vandenyse bei Lietuvos karinio jūrų laivyno istorijai.

### 3.8. KOPGALIO KAPINĖS

Klaipėdos m., Smiltynės g. 3

55.710915, 21.106012

Kopgalio kapinėse buvo laidojami senieji šios vietovės gyventojai, vėliau amžinojo poilsio atgulė ir ne vienas iškilus Lietuvos žmogus. **Jonas Žilius-Jonila** (tikroji pavardė Žilinskas, 1870–1932) buvo rašytojas, kunigas, vertėjas, visuomenės ir politikos veikėjas. 1919 m. atstovavo JAV lietuviams Paryžiaus taikos konferencijoje. 1922–1923 m. buvo Lietuvos Respublikos atstovas Klaipėdos krašte, 1925–1926 m. – Klaipėdos krašto gubernatorius. **Liudvikas Stulpinas** (1871–1934) buvo tolimojo plaukiojimo kapitonas (1912 m. L. Stulpino vadovaujamas laivas „Bir-



Kopgalio kapinės. Pirmame plane – Liudviko Stulpino kapas. Loretos Jatulionytės-Brezgienės nuotr. kvr.kpd.lt

ma“ dalyvavo gelbėjant laivo „Titanikas“ keleivius). Nuo 1918 m. – Lietuvos konsulas Liepojoje, nuo 1923 m. – pirmasis Klaipėdos uosto viršininkas ir uosto kapitonas, vienas iš Lietuvos jūrininkų sąjungos steigėjų, jos garbės pirmininkas. **Aloyzas Každailis** (1943–2018) – istorikas, muziejininkas, rašytojas, žymus Lietuvos jūreivystės istorijos tyrinėtojas, Lietuvos jūrų muziejaus steigėjas ir pirmasis direktorius.

### 3.9. KOLONOS 1991 M. SAUSIO ĮVYKIAMS ATMINTI

Klaipėdos m., Liepų g. 11 ir Vilties g. 12

55.712542, 21.134072

Liepų g. 11

55.718463, 21.132345

Vilties g. 12

1991 m. sausio mėnesį Lietuvoje buvo mėginta įvykdyti valstybės perversmą panaudojant Sovietų Sąjungos

ginkluotąsias pajėgas, Vidaus reikalų ministerijos vidaus kariuomenę ir KGB, siekiant atkurti Sovietų Sąjungos komunistų partijos (SSKP) politinę valdžią Lietuvos Respublikoje. Įvykdyti valstybės perversmą sutrukdė Lietuvos Respublikos gyventojai – jie apgynė savo teisėtai išrinktą valdžią ir Lietuvos Nepriklausomybę. Kolonos 1991 m. sausio įvykiams atminti Liepų ir Vilties gatvėse pastatytos 2011 metais. Ant nupjautos kolonos plokštumos iškalta užrašas: „Čia rinkosi klaipėdiečiai ginti Lietuvos laisvės.“ Autorius – skulptorius Kęstutis Mickevičius.



Kolona 1991 m. sausio įvykiams atminti. Klaudiviaus Driskiaus nuotr.

### 3.10. ATMINIMO LENTA KLAIPĖDIEČIAMS, NEGRĮŽUSIEMS IŠ SOVIETŲ SĄJUNGOS KARO AFGANISTANE

Klaipėdos m., Vytauto g. 7

55.71317, 21.133974

Po 1979 m. surengtos SSRS intervencijos į Afganistaną sovietų kariuomenė įsivėlė į 9 metus trukusį karą



Atminimo lenta klaipėdiečiams, negrįžusiems iš karo Afganistane. Justinos Smaliukaitės nuotr. Klaipėdos apskrities I. Simonaitytės viešoji biblioteka

šioje Vidurinių Rytų šalyje. Karas vyko nuo 1979 m. gruodžio 27 d. iki 1989 m. vasario 15 dienos. Per visą karo laikotarpį tarnybą Afganistane, sovietų propagandos vadintą „internacionaline pareiga“, atliko apie 5 000 vyrų iš Lietuvos, tarnavusių (daugelis kaip šauktiniai) sovietų kariuomenėje. SSRS ir Afganistano kare žuvo 96 jaunuoliai iš Lietuvos, iš kurių 9 buvo klaipėdiečiai. 2009 m. vasario 15 d. ant buvusio sovietų karinio komi-



#### TAI ĮDOMU...

1986 m. pradėjo veikti perkėla Klaipėda–Mukranas (Vokietija), kuri turėjo aprūpinti sovietų kariuomenės kontingentą Rytų Vokietijoje. Tačiau galiausiai būtent ši perkėla buvo panaudota išvedant iš Vokietijos sovietų kariuomenę.

sariato pastato sienos buvo atidengta atminimo lenta žuvusiems 1979–1989 m. kare Afganistane klaipėdiečiams pagerbti. Būtent iš čia į karą ne savo noru buvo vežami klaipėdiečiai. Tai vieta, kur artimieji paskutinį kartą matydavo jaunuolius, išvežamus į privalomąją karinę tarnybą okupantų kariuomenėje. Lentoje įamžintos iš karo į gimtinę nebegrįžusių klaipėdiečių pavardės.

### 3.11. KLAIPĖDOS MIESTO SENOSIOS KAPINĖS (MARTYNO MAŽVYDO SKULPTŪRŲ PARKAS)

Klaipėdos m., tarp Liepų, Trilapio ir S. Daukanto g.

55.716651, 21.141632

1762 m. miesto plane prie Liepų ir Trilapio gatvių jau buvo pažymėtos nedidelės kapinaitės, kuriose per Septynerių metų karą (1756–1763 m.) buvo laidojami kariai. 1820 m. sausio 7 d. šioje vietoje buvo įšventintos visų krikščioniškų konfesijų miesto kapinės. XX a. 3–4-ajame dešimtmetyje kapinėse buvo laidojami žuvę ar mirę Lietuvos kariai. Sovietmečiu kapinės suniokotos: kapai išniekinti, išgrobta marmuras ir granitas, išdaužyti antkapiniai paminklai. 1975 m. sovietų valdžia nusprendė kapinių vietoje formuoti skulptūrų parką. 1977 m. oficialiai atidarytas Martyno Mažvydo skulptūrų parkas. Dalis palaikų buvo ekshumuota ir perkelta, tačiau didžioji dalis liko.

**Paminklas „Už laisvę žuvusiems“** skirtas 1923 m. sukilimo dalyviams. 1923 m. per Klaipėdos sukilimą žuvo du karininkai: Karo mokyklos kpt. Edu-





Paminklas 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyviams. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

ardas Noreika ir Aštuntojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko ltn. Viktoras Burokevičius, taip pat 6 kareiviai: Karo mokyklos kariūnas Vincas Stašelis, Karo milicijos mokyklos eil. Juozas (Vincas) Vilkas, Pirmojo husarų pulko eil. Jonas Simonavičius, Penktojo pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko eil. Adolfas Viliūnas (Vilūnas) bei eil. Povilas Trinkūnas ir Aštuntojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko eil. Jonas Petkus, ir keturi Lietuvos šaulių sąjungos šauliai: Flioras Lukšys, Algirdas Jasaitis, Jonas Pleškys ir Antanas Urbonavičius. Tačiau senosiose miesto kapinėse buvo palaidoti tik trys sukilimo dalyviai, kiti žuvusieji palaidoti kitose vietose. Klaipėdos šaulių rinktinės iniciatyva 1925 m. jiems buvo pastatytas Adomo Brako sukurtas paminklas. Jis padarytas iš Vokietijos imperijos pasienio stulpo, stovėjusio netoli Nemirsetos. Manoma, kad šiame kape ar greta jo buvo palaidotas JAV lietuvis, Klaipėdos sukilimo dalyvis Andrius Martus (Martusevičius) (1874–1923), miręs nuo persišaldymo 1923 m. vasario mėnesį.

### 3.12. HERKAUS MANTO PAMINKLAS

Klaipėdos m., Herkaus Manto g. 38

 [55.717045, 21.128511](#) 

Paminklas Didžiojo Prūsų sukilimo, vykusio 1260–1274 m., vadui Herkui Mantui pastatytas 1986 m. (autorai – skulptorius Vytautas Mačiūka ir architektas Linas Jurgaitis). Herkus Mantas, jaunystėje vokiečių paimtas įkaitu, Magdeburge buvo auklėjamas kaip riteris ir išmoko vokiškai. Paleistas grįžo į Notangą. 1260 m. prūsams sukilus, Herkus Mantas buvo išrinktas notangų vadu. 1261 m. sausio 22 d. prūsai sumušė kryžiuočius ir jų talkininkus Pa-



Herkaus Manto paminklas. *Ninos Smirnovos nuotr. Klaipėdos apskrities I. Simonaitytės viešoji biblioteka*





#### TAI ĮDOMU...

*Eiliuotojoje Livonijos kronikoje aprašomi 1256 m. įvykiai, kai ką tik vokiečių įkurtą Klaipėdą puolė didelės sembų karių pajėgos ir laivynas. Viena iš prūsų genčių – sembai esą turėjo tiek laivų, kad jais užkimšo visą sąsiaurį tarp pilies ir Kuršių nerijos taip, kad, einant laivais iš vieno į kitą, buvo galima persikelti per sąsiaurį. Visgi sembams nepavyko užimti Klaipėdos pilies, ir jie surinkę žuvusiųjų kūnus sudegino: „Tad saviškių jie lavonus / Surinko greit iš lauko, / Kaip vyresnieji įsakė, / Kad sudegintų jų kūnus / Ir iš čia juos išsiųstų / Su visais jų ginklais, / Nes ir ten gali prireikti / Jiems taip pat į žygius eiti.“ Taip dramatiškai baigėsi sembų jūrinis žygis į Klaipėdą. Pagal savo papročius į dausas išlydėję žuvusiuosius, sembai pasitraukė.*

karvių mūšyje. 1262 m. pradžioje kartu su sembų, varmių ir bartų žemių kariais prūsai buvo apgulę Karaliaučiaus pilį, Herkus Mantas per puolimą sunkiai sužeistas. 1263 m. pavasarį jis jau vadovavo prūsų žygiui į Pavyslį, užėmė Kulmo miestą. Po Herkaus Manto vadovaujamų prūsų sukilėlių pergalių didžioji Prūsijos dalis laikinai išsivadavo iš Vokiečių ordino. Sukilimo pabaigoje Herkus Mantas veikė su mažu kovotojų būreliu Prūsijos gilumoje, kur, susidūręs su gausiomis kryžiuočių pajėgomis, pateko į nelaisvę ir buvo kryžiuočių nužudytas. Paminkle siekta išryškinti idealius Herkaus Manto asmenybės bruožus, vidinį bei išorinį grožį, ne tik fizinę, bet ir dvasinę karvedžio jėgą.

### 3.13. REZISTENCIJOS IR TREMTIES EKSPOZICIJA

Klaipėdos m., S. Nėries g. 4

 [55.717999, 21.134687](#) 

Klaipėdos teritorinės muitinės pastate sovietmečiu veikė KGB Klaipėdos padalinys, kurio rūsyje įrengtose kameroose kalinti kovotojai už Lietuvos laisvę. Nuo 1945 iki 1954 m. čia, MGB vidaus kalėjime, kalėjo daugiau nei 8,2 tūkst. žmonių. Bendradarbiaujant Klaipėdos politinių kalinių ir tremtinių sąjungai, Mažosios Lietuvos istorijos muziejui bei Klaipėdos teritorinei muitinei, 2014 m. įrengta ekspozicija, kurioje galima susipažinti su partizaniniu judė-





Rezistencijos ir tremties ekspozicijos pastatas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

jimu Vakarų Lietuvoje 1945–1954 m., sovietų represinių struktūrų veikla, tremtinių bei politinių kalinių likimu. Galima apžiūrėti autentiškas kameras, tardytojo kabinetą, įdomią ekspoziciją.

### 3.14. BUVUSIO PEDAGOGINIO INSTITUTO PASTATAS

Klaipėdos m., S. Nėries g. 5

 55.719761, 21.134267 

1908 m. rudenį Klaipėdoje, šalia geležinkelio stoties (S. Nėries g. 5, buv. *Bahnhofstrasse 12*), pastatyta Karališkoji mokytojų seminarija. Tuo metu ji buvo moderniausia visoje Vokietijos imperijoje. Per Pirmąjį pasaulinį karą čia įkurta karo ligoninė. Po karo pastate veikė administracinės įstaigos, Statybos mokykla, Vytauto Didžiojo lietuvių gimnazija. Nuo 1923 m. į seminariją buvo priimami tik mokantieji abi oficialios Klaipėdos krašto kalbas – lietuvių ir vokiečių, lietuvių kalbai skirtos 6–7 savaitinės pamokos. Seminarijoje mokslas truko trejus metus, o 1933 m. priimtas sprendimas pratęsti iki ketverių metų. Lietuvos vyriausybei nusprendus pradinių klasių mokytojus rengti pedagoginiuose instituteuose, 1935 m. šiame pastate įkurtas lietuviškas Pedagoginis institutas. Vokiečiams užėmus Klaipėdos kraštą, Pedagoginis institutas 1939 m. kovo 23 d. perkeltas į Panevėžį, o tų pačių metų lapkričio 27 d. – į Vilnių. Šiuo metu čia veikia Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas. 2019 m. ant pastato atidengta Adolfui Ramanauskui-Vanagui skirta atminimo lenta.



Buvusio Pedagoginio instituto pastatas. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*





Atminimo lenta Adolfui Ramanauskui-Vanagui. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

A. Ramanauskas-Vanagas, susirgus J. Žemaičiui-Vytautui, tapo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio prezidento tarnybos pirmininku. Jį sovietiniai okupantai po žiaurių kankinimų sušaudė 1957 metais. Tik 2018 m. A. Ramanausko-Vanago palaikai buvo rasti Vilniuje, Našlaičių kapinėse. Jie buvo perlaidoti Antakalnio kapinėse. A. Ramanauskas-Vanagas 1937–1939 m. studijavo tuomečiame Klaipėdos pedagoginiame institute. Anot Klaipėdos mero Vytauto Grubliausko, „*tai buvo mokytojas, tapęs kariu, tačiau, tapęs kariu, jis tapo mokytoju visai Lietuvai, kaip kovoti už savąsias vertybes, kaip jas ginti be kompromisų ir nepasiduoti beviltiškose situacijose*“.

### 3.15. KLAIPĖDOS UNIVERSITETO PASTATŲ (BUVUSIŲ KAREIVINIŲ) KOMPLEKSAS

Klaipėdos m., Herkaus Manto g. 84

 55.724395, 21.12443 

Klaipėdos universitetas įsikūręs buvusiose kareivinėse, pastatytose 1904–1907 metais. Visi kareivinių komplekso statiniai kariniais tikslais buvo naudojami beveik šimtą metų. Kareivinių kompleksą sudaro 6 neogotikinio stiliaus pastatai: du pagrindiniai korpusai kareiviams gyventi, statinys kulto reikmėms bei valgyklai ir trys statiniai, skirti štabui, sargybinei, karininkų butams ir sandėliams. 1907 m. į kareivines įsikėlė tuo metu Klaipėdoje dislokuotas Vokietijos kariuomenės 41-ojo von Boyeno (5-ojo Rytų Prūsijos) pėstininkų pulko 3-iasis batalionas. 1920 m., Klaipėdos krašte



#### TAI ĮDOMU...

*Pričkus – taip Mažosios Lietuvos lietuvininkai kasdienėje kalboje vadino Prūsijos karalius Frydrichus, o kariuomenėje tarnaujantys kariai buvo vadinami „Pričkiaus žalnieriukais“. Lietuviai, tarnaudami lietuviškuose pulkuose, šnekėdavo ir dainuodavo lietuviškai.*

įvedus Antantės šalių sankcionuotą laikinąją Prancūzijos administraciją, kareivines užėmė 21-asis Alpių pėstininkų batalionas. 1923 m., Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, kareivinėse įsikūrė Septintojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko štabas ir 1-asis bei 2-asis batalionai. 1934–1939 m. čia buvo dislokuoti Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko daliniai. 1924 m. gegužės 1 d. Septintojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko karininkai ir kariai kareivinių kieme pasodino „Vilniaus medį“, kartu šalia buvo pasodinti „Laisvės medis“ ir „Klaipėdos medis“. Šie trys memorialiniai ažuolai ir šiandien auga Klaipėdos universiteto kieme ir primena mums jų sodinimo intencijas. 1939 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Vokietijos, kareivinėse iki 1945 m. įsikūrė Vokietijos jūrų laivyno artilerijos divizionai. Nuo 1945 m. iki 1993 m. čia buvo dislokuoti SSRS karinio jūrų laivyno pakrančių apsaugos daliniai. Išvedus iš Lietuvos okupacinę Rusijos kariuomenę, pastatai atiteko Klaipėdos universitetui.



Klaipėdos universiteto pastatai (buv. kareivinės). *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

**Petrui Tarasenkai skirta atminimo lenta.** 2018 m. sausio 15 d., minint Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 95-ąsias metines, ant Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto pastato ati-



Atminimo lenta Petrui Tarasenkai. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*





Trys memorialiniai ąžuolai Klaipėdos universiteto kieme. *Klaudijaus Driskiaus nuotr.*

dengta Lietuvos kariuomenės karininkui Petrui Tarasenkai skirta atminimo lenta. P. Tarasenka (1892–1962) – Lietuvos karininkas, archeologas, muziejininkas ir rašytojas. Jis 1923–1925 m. tarnavo Klaipėdoje dislokuotame 7-ajame pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegedžio pulke, kuris tuo metu buvo įsikūręs dabartinio Klaipėdos universiteto pastatuose. Tarnaudamas uostamiestyje, jis parašė reikšmingą darbą „Priešistorinė Lietuva“, žvalgė krašto piliakalnius, rūpinosi Klaipėdos muziejaus įkūrimu.

### 3.16. RUSIJOS IMPERIJOS KARIŲ KAPAI KLAIPĖDOS SENOSIOSE KAPINĖSE, VADINAMOSE VITĖS KAPINĖMIS

Klaipėdos m., Pušyno g.



 [55.723219, 21.11162](#) 

Tarp dabartinės Švyturio g. ir Kuršių marių buvo žvejų kaimas Vitė, dar vadintas Bomelio Vite arba Bajoriška Vite, mat ši vietovė priklausė Didžiojo Taurakalnio dvarininkui Bomeliui. Vitė, kaip ir daugelis kitų žvejų kaimų, turėjo savas kapines. 1872 m. jos išplėtos, tačiau jau XX a. pradžioje užlaidotos ir 1920 m. uždarytos. 1914 m. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas (iki Antrojo pasaulinio karo vadintas Didžiuoju karu) vyko permainingai. 1915 m. kovo mėnesį Rusijos imperijos kariuomenė įsiveržė į Rytprūsius ir kovo 18-osios vakare, puldama nuo Sendvario pusės, užėmė Klaipėdos miestą ir išsilaikė čia keturias dienas. Su užgrobtos Klaipėdos gyventojais Rusijos kariai elgėsi

itin žiauriai: plėšė, žudė, prievartavo. 1915 m. kovo 21 d. Rusijos kariuomenė, spaudžiama geriau organizuotos Vokietijos kariuomenės, po atkaklių kovų buvo priversta trauktis. Per šiuos įvykius žuvo 152 Rusijos kariuomenės kariai, jie buvo palaidoti Vitės kapinėse. Nepaisant parodyto žiaurumo, tarpukariu kapinėse pastatytas paminklas su memorialiniu įrašu rusų, lietuvių ir vokiečių kalbomis: „152 žuvusiems rusų kariams.“ 1995 m. rusų bendruomenės iniciatyva ir lėšomis kapavietė sutvarkyta. Kapinių teritorijoje 1996 m. pastatyti paminklai dviem britų kariams A. Bantingui ir D. V. Kroksonui, žuvusiems Lietuvos teritorijoje per Pirmąjį pasaulinį karą. Tai vieninteliai per šį karą Lietuvos teritorijoje žuvę Didžiosios Britanijos kariai. Abiejų karių tiksliai laidojimo vieta nežinoma, paminklai pastatyti simbolinėse vietose.

### 3.17. VOKIEČIŲ KARIŲ KAPINĖS

Klaipėdos m., P. Lideikio g. 1A

 [55.731353, 21.121334](#) 

Kapinių memorialą sudaro dvi tvormis atskirtos kapavietės: Pirmajame ir Antrajame pasauliniuose karuose žuvusių Vokietijos karių ir civilių gyventojų. Kapinėse pirmiausia buvo palaidoti 127 Pirmajame pasauliniame kare žuvę kariai. 1931 m. už klaipėdiečių suaukštus pinigus pagal Paulio Gyzingo projektą kapavietės centre buvo pastatytas 4 m aukščio taurės formos granitinis paminklas, dedikuotas „1914–1918 m. pasauliniame kare už vokišką tėvynę ir Klaipėdos krašto gimtinę kritusiems

*klaipėdiškiams*“. Antrojo pasaulinio karo metais kapinės buvo išplėtos: iki 1945 m. jose palaidota apie 1,3 tūkst. žuvusiųjų, daugiausia 1944 m. rudenį iš Lietuvos atsitraukiant Vokietijos kariuomenei. Po karo čia buvo laidojami Klaipėdoje 1945–1948 m. veikusioje Vokietijos karo belaisvių stovykloje mirę vyrai. Sovietų valdžios sprendimu kapinės buvo sulygintos, 1970 m. rudenį demontuotas granitinis paminklas. 1995 m. Vokiečių karių kapų globos tautinė sąjunga pradėjo tvarkyti kapines. Iš kitų Vakarų Lietuvos vietų čia buvo perkelti per Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus žuvusių Vokietijos karių palaikai. 1998 m. atidengtas memorialas, kurio atminimo plokštėse įrašytos žuvusiųjų pavardės. Atskiras paminklinis akmuo skirtas 1944 m. lapkričio 20 d. nuskendus motoriniam laivui „Füsilier“ žuvusiems ir dingusiems be žinios kariais, įgulos nariams bei civiliams.





Plk. ltn. Rimantas Baltušis. *kariuomeneskurejai.lt*



Paminklas plk. ltn. Rimantui Baltušiui. *Egidijaus Raginsko nuotr.*

### 3.18. PAMINKLAS PLK. LTN. RIMANTUI BALTUŠIUI ATMINTI

Klaipėdos m., Liepojos g. 5

 55.746072, 21.127782 

Lietuvos kariuomenės savanoriui kūrėjui, pirmajam ilgamečiam Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų bataliono vadui plk. ltn. Rimantui Baltušiui (1960–2000) atminti bataliono teritorijoje kariai pastatė paminklą. R. Baltušis buvo vienas iš pirmųjų atkurtos Lietuvos kariuomenės bataliono vadų. Jis baigė Klaipėdos jūreivystės mokyklą, dirbo prekybiniame laivyne Vladivostoke. Atgimimo

laikotarpiu grįžo į Lietuvą, aktyviai įsitraukė į Sąjūdžio veiklą. 1990 m. rugsėjo 28 d. pradėjo tarnybą Krašto apsaugos departamente, tais pačiais metais, lapkričio 7 d., saugodamas sovietinius veikėjus parodijavusį „Šėpos teatrą“, ryžtingai nuginklavo įsiveržusius sovietų kareivius. 1991 m. sausio–rugsėjo mėn. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos gynėjas. Nuo 1992 m. lapkričio mėn. – „Geležinio Vilko“ brigados atskirojo Klaipėdos motodesantinio bataliono, vėliau Butigeidžio bataliono, įkūrėjas ir ilgameitis vadas. Bendražygiai ir visi, kuriems teko tarnauti su plk. ltn. R. Baltušiu, jį prisimena kaip tikrą Lietuvos patriotą, vadą, kuris buvo pavyzdys kariams. R. Baltušis palaidotas Vilniuje, Saltoniškių kapinėse.

# IV

## Šiaulių miestas



Šiauliai – ketvirtas pagal dydį Lietuvos miestas. Šiaulių vardas pirmą kartą paminėtas rašytiniuose šaltiniuose aprašant 1236 m. rugsėjo 22 d. vykusį Saulės mūšį. Ši diena ir laikoma Šiaulių gimimo diena. Viena istorinių baltų žemių – Šiauliai, arba Saulė, buvo Dubysos aukštupio baseine. XIII a. pirmojoje pusėje šią žemę veikiausiai valdė kunigaikščiai Bulaičiai (Bulevičiai), nepriklausomi nuo žemaičių kunigaikščių Erdvilo ir Vykinto, o nuo 1253 m. – karalius Mindaugas. Šiaulių (Saulės) žemės viena svarbiausių tvirtovių buvo Dubysos pilis, stovėjusi ant Bubių piliakalnio.

Šiaulių miestas pirmą kartą paminėtas 1524 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo rašte. Šiaulių dvaras ir miestas buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdos, Šiaulių ekonomijos administravimo centras. 1791 m. Abiejų Tautų Respublikos valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis savo privilegija galutinai įtvirtino Šiaulių miesto savi-valdą. 1794 m. Šiauliuose prasidėjo Tado Kosciuškos vadovaujamas sukilimas Lietuvoje, čia buvo paskelbtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės sukilimo aktas.

1795 m., Rusijai okupavus Lietuvą, Šiaulius ir Šiaulių ekonomiją imperatorė Jekaterina II padovanojo kunigaikščiui Platonui Zubovui. 1831 m. sukilimo metu dėl Šiaulių vyko didžiausios kautynės Žemaitijoje. Šiauliai buvo labai svarbus draudžiamos lietuviškos spaudos platinimo centras.

1919 m., Nepriklausomybės kovų metu, Šiaulius buvo užėmusios bolševikų, vėliau bermontininkų pajėgos. Bermontininkus pasitraukti iš Šiaulių paskatino Lietuvos kariuomenės pergalė Radviliškio kautynėse.

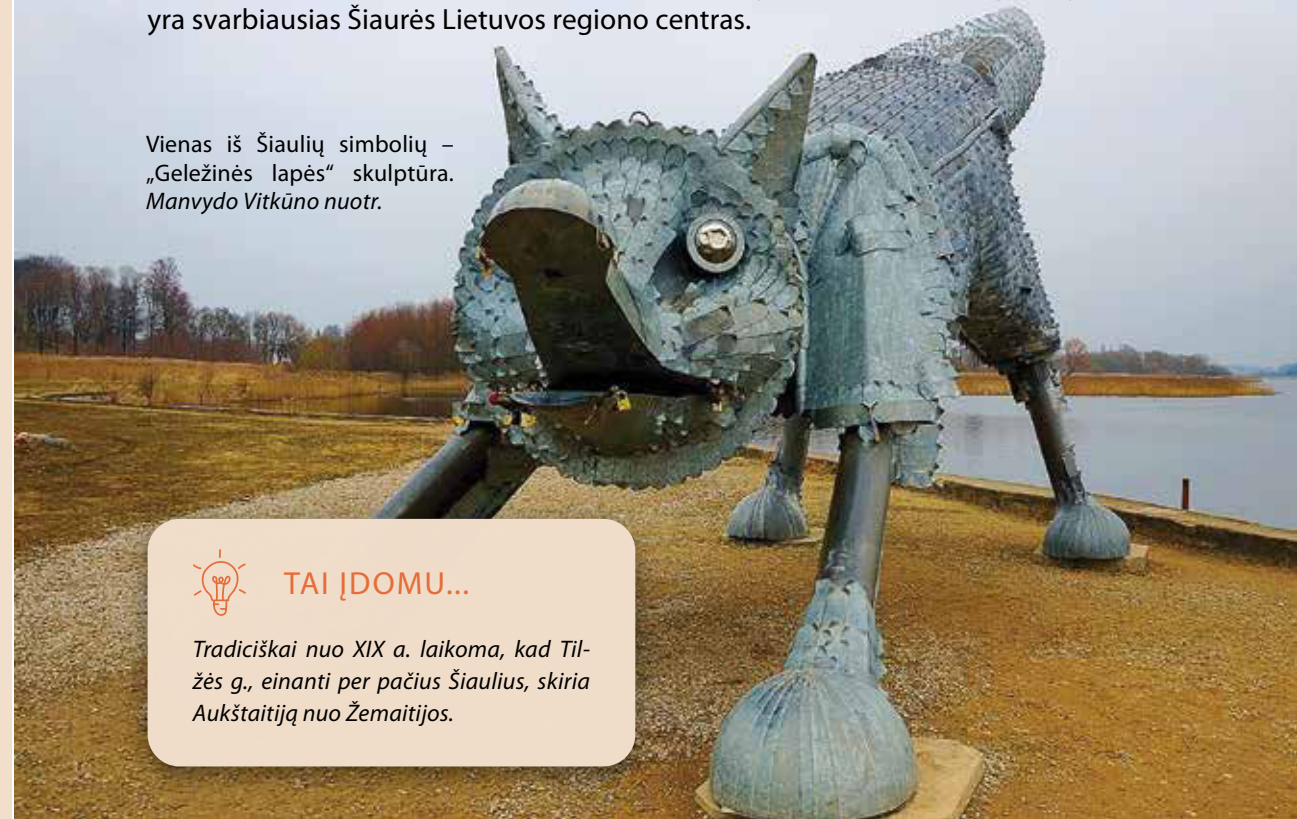
Tarpukariu Šiauliai tapo svarbiu Lietuvos ekonomikos ir kultūros centru. Pagal gyventojų skaičių jie buvo tretieji po Kauno ir Klaipėdos (Vilnių buvo užėmusi Lenkija). Sovietmečiu Šiauliai išlaikė tarpukariu susiformavusį pramonės miesto įvaizdį, o dabar yra svarbiausias Šiaurės Lietuvos regiono centras.

Vienas iš Šiaulių simbolių – „Geležinės lapės“ skulptūra. Manvydo Vitkūno nuotr.

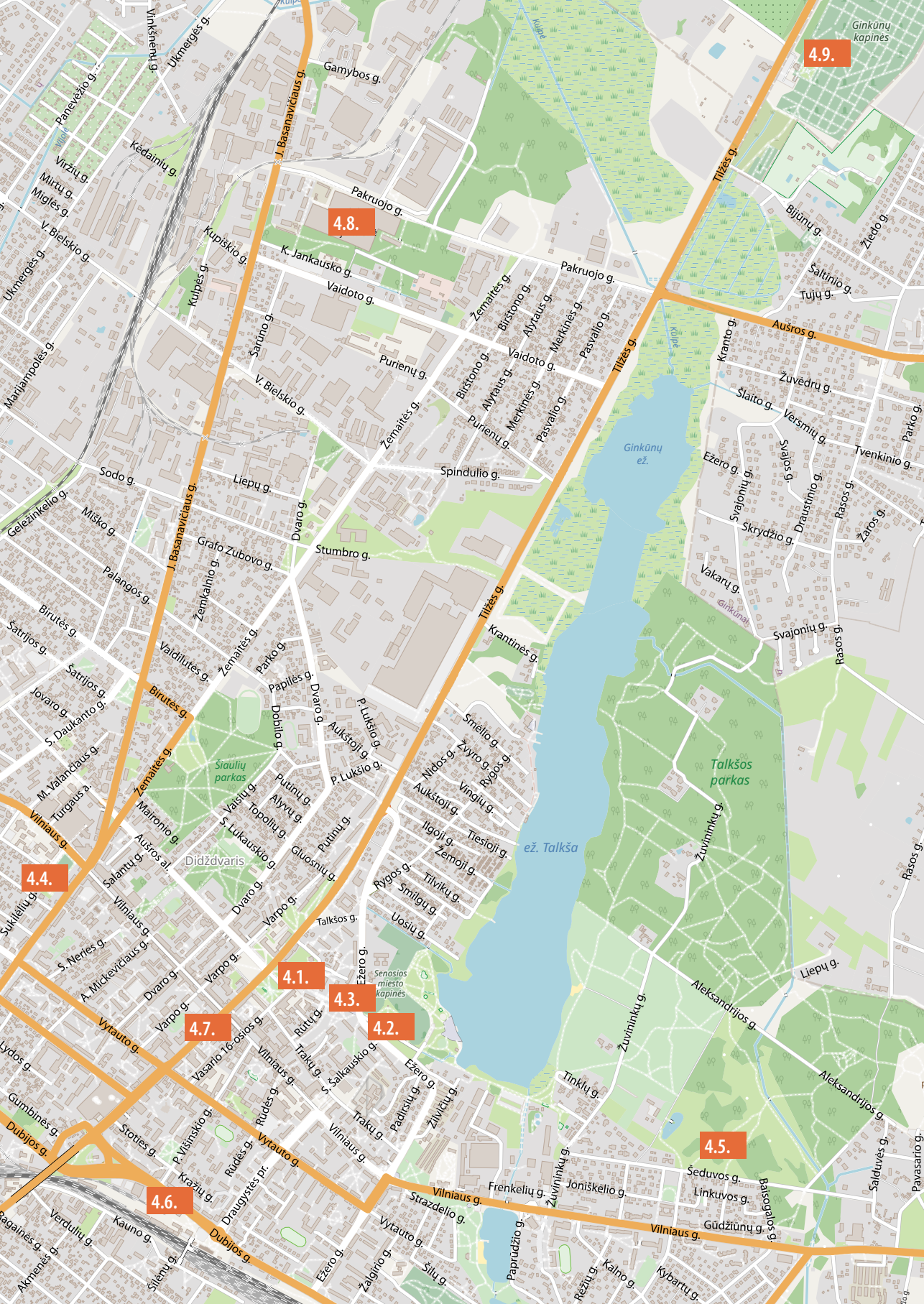


### TAI ĮDOMU...

Tradiciškai nuo XIX a. laikoma, kad Tilžės g., einanti per pačius Šiaulius, skiria Aukštaitiją nuo Žemaitijos.







### 4.1. ŠV. APAŠTALŲ PETRO IR PAULIAUS KATEDRA

Šiaulių m., Aušros takas 3  
📍 55.932708, 23.319466 WGS

Šiaulių Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus katedra – bene svarbiausias miesto akcentas. Jos 70 m aukščio bokštas matyti iš tolo važiuojant visais į Šiaulius vedančiais keliais. Ne veltui rašytojas ir vyskupas Motiejus Valančius vadino ją „puikiausia ant visų Žemaičių“. Rene-

santinė šventovė iškilo 1617–1626 m. Katedra buvo pritaikyta gynybai – tai liudija pagrindinio fasado erkeriai ir šventoriaus vartų bokšteliai su šaudymo angomis. Nors nėra rašytinių šaltinių, kuriuose būtų minima, kad bažnyčia buvusi pulta, per karus su Švedija į ją bėgdavo slėptis miesto gyventojai, čia buvo laikoma miesto kasa. Akivaizdu, kad prieš kariuomenę, ginkluotą artilerijos pabūklais, bažnyčios mūrai neatsilaikytų, tačiau svarbu pabrėžti, kad XVII a. Lietuvoje vyko katalikų ir



Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus katedra. Rolando Parafinavičiaus nuotr. Šiaulių TIC



## TAI ĮDOMU...

Žinomas literatūrinis personažas baronas Miunhauzenas (tikrasis vardas – Karlas Frydrichas Hieronimas fon Miunhauzenas) tikrai egzistavo ir nugalėjo neįtikėtiną gyvenimą. Tiksliai žinoma, kad baronas Miunhauzenas mažiausiai du kartus – 1737 m. ir 1750 m., per Karaliaučių ir Rygą vyko į Sankt Peterburgą ir atgal. Taigi, jis tiesiog negalėjo aplenkti Šiaulių. O kas nežino istorijos apie tai, kaip, keliaudamas per didžiulę pūgą, baronas pririšo savo žirgą prie stulpo, kuris pasirodė besantis bažnyčios varpinės kryžius. Šiaulių Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus bažnyčia (nuo 1997 m. katedra) laikoma vienu iš realiausių prototipų bažnyčios, aprašytos Rudolfo Ėričo Raspės knygoje „Barono Miunhauzeno nuotykių“.

protestantų konfesinės kovos, kurios neretai baigdavosi riaušėmis bei bažnyčių niokojimu. Be to, ši bažnyčia galėjo būti saugus prieglobstis nuo siautėjančių plėšikų gaujų.

## 4.2. DEKORATYVINĖ SKULPTŪRA „ŠAULYS“ IR SAULĖS LAIKRODŽIO AIKŠTĖ

Šiaulių m., Ežero g., Saulės laikrodžio a.

55.930729, 23.325175

Saulės laikrodžio pavidalo aikštė Šiauliuose įrengta 1986 m., minint 750-ąsias Šiaulių vardo paminėjimo metines. Šiauliečių dažniausiai „Aukšiniu berniuku“ vadinama beveik 4 m

aukščio paausuota 700 kg sverianti skulptūra „Šaulys“, stovinti ant 18 m aukščio kolonos, ir aikštės grindinyje įlieti saulės laikrodžio valandas žymintys skaičiai 12, 3 ir 6 sujungia tris Šiaulių simbolius: saulę, įprasminančią Šiaulių žemėje įvykusį Saulės mūšį, šaulį, nuo kurio kildinamas Šiaulių miesto vardas, ir laiką nuo tos dienos, kai miesto vardas buvo pirmą kartą paminėtas 1236 m. Tai aukščiausias saulės laikrodis Lietuvoje. Saulės laikrodžio aikštės ir dekoratyvinės skulptūros „Šaulys“ kūrėjai – skulptorius Stanislovas Kuzma, architektai Algimantas Černiauskas, Remigijus Jurėla ir Algis Vyšniūnas.



Saulės laikrodžio aikštė. Rolando Parafinavičiaus nuotr. Šiaulių TIC

## 4.3. ŠIAULIŲ SENOSIOS KAPINĖS, VADINAMOS TALKŠOS KAPINĖMIS

Šiaulių m., Kapų g. / Ežero g.

55.932219, 23.324666

Prie Talkšos ežero įkurtose kapinėse pradėta laidoti per choleros epidemiją ir 1831 m. sukilimą, nors spėjama, kad dalis kapų galėjo atsirasti kur kas anksčiau. Seniausioje kapinių dalyje, ant Šv. Jono kalnelio, daugiausia buvo laidojama iki Pirmojo pasaulinio karo. Per Antrąjį pasaulinį karą, puolant Sovietų Sąjungos pajėgoms, kapinės buvo tapusios Vokietijos kariuomenės gynybos linija, todėl jos labai nukentėjo per 1944 m. liepos mėn. vykusius mūšius. Šiose kapinėse palaidoti 1863–1864 m. sukilimo dalyviai ir Rusijos kariai, žuvę jį malšinant. Atskiras plotas jose skirtas Lietuvos kariuomenės kariams savanoriams, kariams šiauliečiams, žuvusiems kovose su bolševikais, bermontininkais bei len-



Lietuvos karo lakūnų kapai Šiaulių senosiose kapinėse. Linos Pčelincevaitės nuotr. Šiaulių TIC



Šiaulių senųjų kapinių, vadinamų Talkšos kapinėmis, vartai. Linos Pčelincevaitės nuotr. Šiaulių TIC

kais, ir vėliau mirusiems Šiaulių įgulos kariams. Šiose kapinėse yra išlikęs paminklas Šiaulių karo komendantūros





## TAI ĮDOMU...

Šiaulių senosiose kapinėse yra 1854 m. mirusio žymaus blaivybės skleidėjo (dar iki vyskupo Motiejaus Valančiaus) kunigo Ignaco Štacho kapas. Jį ir šiandien prieš abiturus egzaminus, uždegę penkias žvakes, pagal laikrodžio rodyklę keliais apeina gimnazistai, meldami sėkmės per egzaminus. Įdomu ir tai, kad, norėdamos, jog sutuoktinis liautųsi girtavęs, šiaulietės, uždegusios penkias žvakes, I. Štacho kapą keliais apeina tris kartus prieš laikrodžio rodyklę.

igulos ir Trečiojo pėstininkų pulko kariams, žuvusiems 1919 m. birželio 21 d. per vokiečių (bermontininkų) puolimą. Čia palaidotas ir ltn. Juozas Kumpis – pirmasis lietuvių lakūnas, žuvęs Nepriklausomybės kovose, ir kiti Lietuvos karo aviatoriai. Įprastas jiems skirtas antkapinis paminklas – obeliskas su viršuje įtvirtintu simboliniu metaliniu dviejų sukryžiuotų propelerų kryžiumi.

#### 4.4. SUKILĒLIŲ KALNELIO MEMORIALINIS KOMPLEKSAS

Šiaulių m., Vilniaus g., Sukilėlių g.

 [55.935647, 23.304321](#)  WGS

Kalnelis, seniau žmonių vadintas Ponų kalneliu, XIX a. viduryje dar buvo užmiestyje, dvaro valdose. Pro jį ėjo



#### TAI ĮDOMU...

*1915–1917 m. Sukilėlių kalnelio šiaurinėje dalyje buvo laidojami Pirmajame pasauliniame kare žuvę Vokietijos kariai. Kapinės buvo aptvertos tvora, kapai pažymėti kryžiais su pavardėmis. Greta galėjo būti palaidoti ir keli žuvę Rusijos kariuomenės kariai. 1941–1944 m. karių kapinės išplėstos, čia laidoti žuvę Vokietijos kariai. Iš viso čia buvo palaidota apie 1 270 abiejuose pasauliniuose karuose žuvusių Vokietijos karių.*

vieškeliai iš Šiaulių į Kuršėnus ir senojo kelio į Rygą atšaka. Čia pravažiudavo daug žmonių, todėl ši vieta buvo pasirinkta 1863–1864 m. sukilimo dalyvių egzekucijoms. Rusijos imperijos ka-



Sukilėlių kalnelis. Aušros Bartkienės nuotr. Šiaulių TIC



riuomenės baudėjai ant Ponų kalnelio įvykdė septynias sukilėlių egzekucijas. Nuo 1863 m. birželio 14 d. iki 1864 m. kovo 6 d. čia buvo nužudyta ir užkasta 11 sukilėlių iš Šiaulių, Kauno, Telšių apskričių: bajoras, atsargos junkeris, Šiaulių pavieto sukilėlių būrių organizatorius Paulinas Ksaveras Bagdonavičius, bajoras Mečislovas Scipijonas, Giedraičių kaimo dešimtininkas Jonas Murkis, valstietis Kazimieras Brazulis, bajoras Boleslovas Kviatkovskis, bajoras Aleksandras Kobilinskis, Pskovo leibdragūnų pulko eilinis Andriejus Kuprijenka, bajoras Aleksandras Kučevskis, valstietis Jurgis Pronaitis, bajoras Konstantinas Sungaila ir Šeduvos gyventojas Albinas Verbliuševičius. Baugindami gyventojus, baudėjai aukų kūnus kartuvėse laikydavo keletą dienų, o vėliau išniekinti, kartais sukaptoti sukilėlių palaikai čia pat būdavo užkasami, žemė išlyginama ir per tą vietą keletą kartų dar pervaromas raitų kazokų būrys. Šiauliečiai egzekucijos vietoje pastatė medinį kryžį, bet rusų valdžia jį sunaikino. Žuvusiųjų už tautos laisvę kraujo auka kalnelį apgaubė legendomis, padavimais, net kraupiomis istorijomis, todėl žmonės čia retai lankydavosi. Spaudos draudimo laikais knygnešiai krūmokšniais apaugusiuose jo šlaituose slėpė lietuviškas knygas.

1924–1926 m. aplink Sukilėlių kalnelį esančios žemės buvo perduotos Lietuvai pagražinti draugijai. Artėjant 10-osioms Lietuvos nepriklausomybės metinėms, šios draugijos Šiaulių skyriaus pirmininkas mokytojas Juozas Orlauskis iš mokytojų pradėjo rinkti aukas Nepriklausomybės paminklo statybai. 1928 m. susibūrė paminklo

statymo komitetas. Rinktos lėšos, nustatytos žuvusiųjų pavardės. Architektas Karolis Reisonas suprojektavo 14 m aukščio tašytų akmenų Nepriklausomybės paminklą. Jis tapo ir paminklu sukilėliams. 1935 m. gegužės 30 d. paminklas iškilmingai atidengtas. Jo papėdėje perlaidoti čia rasti trijų sukilėlių palaikai. Sovietmečiu, 1957 m., paminklas rekonstruotas, pakeista jo išvaizda. Vietoje kryžiaus buvo įkomponuota skulptoriaus Antano Dimžlio bronzinė kompozicija „1863 m. sukilėliai“. Gedimainių stulpų motyvai bokštelyje užtinkuoti. 1988 m. paminklas restauruotas gražinant pirminį jo pavidalą. Baigiant restauravimo darbus, rasta kapsulė, kurioje buvo gerai išsilaikęs 1935 m. paminklo atidengimo aktas. Jame rašoma: „Šventinant paminklą, jo papėdėj palaidoti su prideramomis bažnytinėmis apeigomis ir kariška pagarba palaikai trijų 1863–1864 m. sukilėlių, rasti tvarkant kalnelį, ant kurio jie rusų buvo nužudyti ir kur dabar pastatytas paminklas.“

#### 4.5. MEMORIALINIS SAULĖS MŪŠIO PAMINKLAS

Šiaulių m., Šeduvos g.

 [55.926361, 23.344391](#)  WGS

Saulės mūšis neatsiejamas nuo Šiaulių istorijos. Pagerbiant lietuvių pergalę prieš Kalavijuočių ordiną šiame mūšyje, 1973 m. rugsėjo 14 d. miesto rytiniame pakraštyje, šalia Šeduvos gatvės buvo atidengta skulptūrinė kompozicija „Saulės mūšis“. Jos autorius – skulptorius Vitalijus Lukošaitis, o

pačias skulptūras sukūrė medžio drožėjų grupė. Kiekviename ažuole iškalta senovės lietuvių karys, pasirėmęs ar laikantis rankoje to meto ginklus – buožę ar kalaviją. Personажų veidai rūsčių bruožų, barzdoti ir susikaupe. Įrengtos keturios vėtrungės, vienoje iš jų nurodyta mūšio data – 1236 metai. Netoli skulptūros paguldytame ažuolo kamienne (neiškilo) buvo išskobtas tekstas: „1236 m. Ties Saule /Šiauliais/ Buvo sutriuškinta Kalavijuočių ordino kariuomenė, kryžiumi ir kalaviju niokojusi Lietuvos žemę.“



Memorialinis Saulės mūšio paminklas. Neringos Safonovienės nuotr. KASP

#### 4.6. ŠV. JURGIO BAŽNYČIA

Šiaulių m., Kražių g. 17

55.925166, 23.312706 **WGS**

Važiuojant per Šiaulius, į akis krenta neobizantinio stiliaus Šv. Jurgio bažnyčia. Rusijos imperijos administracija 1908 m. pastatė didelę su priestatais ir dviem bokštais mūrinę stačiatikių cerkvę Šiauliuose dislokuotai karių įgulai. Pirmajam pasauliniam karui pasibaigus, cerkvė liko nenaudojama. Pastatą katalikų bažnyčios poreikiams pritaikė pirmasis naujai įsteigtos Šv. Jurgio parapijos klebonas Justinas Lapis.



Šv. Jurgio bažnyčia. Linos Pčelincevaitės nuotr. Šiaulių TIC



Šv. Jurgio bažnyčioje. Šiaulių TIC nuotr.

1919 m. birželį buvusi cerkvė perduota Lietuvos kariuomenei, o liepos mėnesį pašventinta ir tapo parapiine Šv. Jurgio katalikų bažnyčia. 1923 m. galutinai baigta įrengti. 1976 m. kovo 17 d. bažnyčia apdegė, tačiau altoriai ir didysis bokštas nukentėjo nedaug.

#### 4.7. VITRAŽAS „SAULĖS MŪŠIS“

Šiaulių m., Tilžės g. 140

55.929941, 23.313018 **WGS**

Tai didžiausias Lietuvoje batalinio žanro vitražas. Jis skirtas 1236 m. įvykusio Kalavijuočių ordino ir lietuvių pajėgų mūšio 750-osioms metinėms ir Šiaulių vardo pirmojo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose sukakčiai įamžinti. Kazio Morkūno sukurtas vitražas, kuriuo siekta simboliškai ir meniškai atskleisti kovotojų heroizmą, jėgą, ryžtą, puošia buvusį „Saulės“ kino teatrą (dab. to paties pavadinimo koncertų salė). Vitražo aukštis – 3,8 m, ilgis – 52,1 m, bendras plotas – 200 kv. m.



TAI ĮDOMU...

Menininko Viliaus Purono teigimu, Šiaulių apylinkėse buvo apie 20 pagonišku šventviečių, o centrinė šventykla buvusi dabartinės Katedros vietoje. Anot kraštotyrininkų, paskutinis tikras pagonis Minvydas Vincas Balčiūnas mirė 1908 m. Ragaišių kaime, Kriukų apylinkėje.



Vitražas „Saulės mūšis“. Šiaulių TIC nuotr.

#### 4.8. BUVUSI ŠIAULIŲ ĮGULOS AŠTUNTOJO PĖSTININKŲ KAUNO KUNIGAIKŠČIO VAIDOTO PULKO KARININKŲ RAMOVĖ

Šiaulių m., Pakruojo g. 49

55.958859, 23.32282 **WGS**

Šiauliai ir jų apylinkės nuo seno yra viena svarbiausių Lietuvos kariuomenės dislokacijos vietų. 1923 m. balandžio 29 d. Šiauliuose, dabartinėje J. Basanavičiaus gatvėje, įrengtose karinėse buvo dislokuotas Aštuntasis pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas. Pulko štabas įsikūrė grafo Zubovo dvaro ofcinoje, Aušros alėjoje.





Aštuntojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko karininkų ramovė.  
Neringos Safonovienės nuotr. KASP

Nuo pat įsikūrimo pradžios pulke buvo rūpinamasi karių švietimu ir kultūrinu gyvenimu, todėl jau 1924 m. vadinamuosiuose M. Miliaus namuose buvo atidarytas karių klubas-skaitykla. Tarpukariu Šiauliuose dar buvo dislokuoti Trečiosios pėstininkų divizijos štabas, Aštuntasis pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas, artilerijos, ryšių ir kiti III divizijos daliniai, taip pat Aviacijos bazė. Gausios Šiaulių įgulos karių kultūrinis gyvenimas buvo organizuojamas jos karininkų ramovėje. Anuomet tai buvo kultūros centras, kuriame vykdavo vakaronės, vaidinimai, koncertai ir įvairios šventės. 1939 m. buvo pradėta, o 1940 m. baigta statyti nauja erdvi Aštuntojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko karininkų ramovė. Pastatas įtrauktas į Kultūros vertybių registrą.

#### 4.9. GINKŪNŲ KAPINĖS

Šiaulių m., Tilžės g. 322

 [55.963635, 23.350895](#) 

Kapinės, nutolusios nuo Šiaulių miesto centro 4,5 km į šiaurės rytus, yra greta Ginkūnų gyvenvietės, prie kelio Ryga–Šiauliai–Tauragė–Karaliaučius. Ginkūnų kapinėse perlaidoti 1945–1953 m. Šiaulių apylinkėse žuvę partizanai. 1995 m. jose buvo pastatytas skulptoriaus Gedimino Tamošiūno sukurtas paminklas pasipriešinimo ir genocido aukoms atminti „Kančia ir viltis“. Vėliau skirtas atskiras plotas tremtinių, politinių kalinių ir jų šeimų narių kapams. Šiose kapinėse palaidotas ir pirmasis tarptautinėje taikos palaikymo misijoje 1996 m. balandžio 17 d. žuvęs taikdarys vyr. ltn. Normundas Valteris,

taip pat sraigtasparnio katastrofoje virš Baltijos jūros 2003 m. kovo 26 d. žuvęs Lietuvos karinių oro pajėgų mjr. Alvidas Brazlauskas.



Vyr. ltn. Normundo Valterio kapas Ginkūnų kapinėse. Neringos Safonovienės nuotr. KASP



Paminklas pasipriešinimo ir genocido aukoms atminti „Kančia ir viltis“ Ginkūnų kapinėse. Neringos Safonovienės nuotr. KASP



Mjr. Alvido Brazlausko kapas. Alvydo Tamošiūno nuotr. KOP

# *Panevėžio miestas*



Panevėžys – penktas pagal dydį Lietuvos miestas. Pirmą kartą vietovė paminėta 1503 metais. Dešiniajame Nevėžio krante išaugo Senojo Panevėžio gyvenvietė, o XVI a. kairiajame Nevėžio krante – Naujojo Panevėžio gyvenvietė. XVI a. į Naująjį Panevėžį iš netolimos Uplytės buvo perkeltas pavieto (apskrities) centras. Panevėžio gyvenvietė greta kelio iš Vilniaus į Rygą išaugo iki nemažo prekybos centro. 1614 m. iškilo pirmasis mūrinis pastatas, išlikęs iki šiol, – Teismo archyvas. 1727 m. vienuoliai pijorai mieste atidarė kolegiją.

XIX a. Panevėžys ėmė itin sparčiai augti. Čia imta kurti vis daugiau įmonių, per šimtmetį gyventojų skaičius išaugo net keliolika kartų – nuo daugmaž 800 žmonių XIX a. pradžioje iki 13 tūkst. gyventojų amžiaus pabaigoje. Per šį šimtmetį Panevėžys išgyveno ne vieną neramų periodą. 1812 m. Lietuva patyrė Napoleono Bonaparto Didžiosios armijos įsiveržimą į Rusijos imperiją. 1831 m. kovo mėnesį Panevėžį buvo užėmę Kazimiero Truskausko vadovaujami sukilėliai, o liepą – divizijos generolo Henriko Dembinskio vadovaujamas dalinys. Per 1863–1864 m. sukilimą Panevėžio apylinkėse veikė Eliziejus Liutkevičiaus vadovaujamas sukilėlių junginys.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą daugiau nei pusė Panevėžio gyventojų buvo žydai. 1915 m., kaizerinės okupacijos metais, Panevėžyje atidaryta pirmoji lietuviška gimnazija.

1918 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir pradėjus kurti Lietuvos kariuomenę, Panevėžys tapo vienu iš jos formavimo židinių. Daugiausia nuveikė karininkas Jonas Variakojis. Jis suorganizavo Panevėžio apsaugos būrį, išaugusį į Panevėžio atskirąjį batalioną, o galiausiai – Ketvirtąjį Lietuvos karaliaus Mindaugo pėstininkų pulką. 1919 m. sausį Panevėžį užėmė bolševikų pajėgos, o tų pačių metų gegužę Lietuvos kariuomenė išvadavo miestą ir nustumė priešą į šiaurės rytus.

Tarpukariu Panevėžys toliau sparčiai augo, jame buvo kuriamos naujos įmonės, švietimo ir kultūros įstaigos. Mieste buvo dislokuotas Pirmosios pėstininkų divizijos štabas.

Sovietų ir nacių okupacijos metais Panevėžys smarkiai nukentėjo. 1941 m. surengtos žudynės prie cukraus fabriko ir kitose vietose. Naciai ir jų talkininkai išžudė daugelį Panevėžio žydų. Karo metais Panevėžys apgriautas. Po karo daug panevėžiečių represuota, ištremta į SSRS gilumą. Mieste veikė antisovietinio pasipriešinimo organizacijos.

Sovietmečiu Panevėžys tapo vienu svarbiausių Lietuvos pramonės miestų. Jis buvo lietuviškiausias to meto didmiestis. Dabar Panevėžio gyventojų skaičius smarkiai sumažėjęs, bet strategiškai patogioje vietoje esantis miestas sulaukia naujų investicijų, palei jį tiesiamas tarptautinis geležinkelis „Rail Baltica“.

Augusto Didžgalvio nuotr.



### TAI ĮDOMU...

*Panevėžys – palyginti jaunas miestas. Ilgą laiką jis buvo Uplytės pavieto dalis, tačiau ilgainiui nurungė Uplytę ir netgi tapo didžiausiu Aukštaitijos miestu. Istoriko Edmundo Rimšos duomenimis, Panevėžys savivaldos teises galėjo gauti dar 1791–1792 m., tačiau Panevėžio herbas žinomas tik iš carinės Rusijos šeimininkavimo Lietuvoje laikų. Išlikusio 1812 m. Panevėžio miesto antspaudo viršuje vaizduojamas dvigalvis Rusijos erelis, o apačioje – miesto vartų bokštas. Būtent pastarasis simbolis ir tapo Panevėžio miesto herbu. Paradoksas tas, kad miesto senoji dalis yra gana vėlyva, o tikro senamiesčio, deja, nėra, bet herbe pavaiduota tai, ko Panevėžys niekada neturėjo, – raudonplyčiai gynybinės sienos vartai su bokštu.*



## 5.1. PAMINKLAS LIETUVOS DIDŽIAJAM KUNIGAIKŠČIUI ALEKSANDRUI

Panevėžio m., Laisvės a.

55.729643, 24.363731 WGS

Pačiame Panevėžio centre, Laisvės aikštėje, šalia Senvagės, stovi paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Aleksandriui. Būtent jo 1503 m. rugsėjo 7 d. donacijos aktas yra seniausias rašytinis dokumentas, kuriame paminėtas Panevėžys. Juo Lietuvos didysis kunigaikštis dovanojo žemę tarp Lėvens ir Nevėžio upių Ramygalos klebonui su sąlyga, kad šioje teritorijoje būtų pastatyta bažnyčia (ji iškilio 1507 m.). Taip pradėjo kurtis Panevėžys. Miesto 500 metų jubiliejaus proga pastatytas paminklas miesto įkūrėjui Aleksandriui. Granitinis paminklas, kurio autorius – architektas Stanislovas Kuzma, atidengtas 2003 metais.

Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras valdė Lietuvą nuo 1492 m., o nuo 1506 m. buvo ir Lenkijos karaliumi. Jo valdymo laikais vyko Lietuvos kovos su Maskva ir Krymo totoriais. Iš pradžių kovos su Maskva klostėsi nesėkmingai Lietuvai, bet vėliau, jau po Aleksandro mirties, 1514 m., pasiekta įspūdinga



Paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Aleksandriui Panevėžio centre. *Tomo Stasevičiaus nuotr. Panevėžio kraštotyros muziejus*

pergalė Oršos mūšyje. Mykolo Glinskio vadovaujama LDK kariuomenė 1506 m. pasiekė reikšmingą pergalę ir prieš totorius Klecko mūšyje.



### TAI ĮDOMU...

*Valdovas Aleksandras 1503 m. suteikė privilegiją Vilniaus miestą apjuosti gyvenbine siena su vartais ir bokštais.*



## 5.2. PANEVĖŽIO KRAŠTOTYROS MUZIEJUS BEI PASIPRIEŠINIMO SOVIETINEI OKUPACIJAI IR SAJŪDŽIO EKSPOZICIJA

Panevėžio m., Vasario 16-osios g. 23  
(Panevėžio kraštotyros muziejaus pagrindiniai rūmai)

📍 55.730076, 24.358366 WGS

Panevėžio m., Respublikos g. 17  
(Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sajūdžio ekspozicija)

📍 55.729567, 24.359657 WGS

Panevėžio kraštotyros muziejus turi gausią ir įdomią ekspoziciją, atspindinčią krašto raidą nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Su Laisvės kovų istorija itin

susijusios dvi ekspozicijos – „Okupacijų gniaužtuose“ bei Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sajūdžio ekspozicija.

Ekspozicijoje „Okupacijų gniaužtuose“ apžvelgiama Panevėžio istorija 1940–1990 m. – pirmosios sovietų, tada nacių ir antrosios sovietų (1953–1990 m.) okupacijos metais. 1940–1941 m. ir 1944–1953 m. ekspozicija įrengta imitaciniame traukinio vagonė su stumdomosiomis durimis, simbolizuojančiame okupacinio režimo vykdytus Lietuvos gyventojų trėmimus. Pasakojimą apie pirmąją ir antrąją sovietų okupaciją bei partizaninį pasipriešinimą iliustruoja fotografijos, dokumentai, partizanų ginklai, rašomosios mašinelės detalės iš Raguvos miške buvusio partizanų bunkerio (šia maši-



Panevėžio kraštotyros muziejaus Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sajūdžio ekspozicija. Tomo Stasičiaus nuotr. Panevėžio kraštotyros muziejus

nėle, kaip manoma, galėjo naudotis ir poetas, partizanas Bronius Krivickas). Kitame traukinio vagonė įrengta ekspozicija, pasakojanti apie nacių okupaciją (1941–1944 m.), jos metu nacių vykdytą žydų ir romų genocidą.

Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sajūdžio ekspozicija įrengta autentiškoje vietoje – buvusiose Sajūdžio Panevėžio grupės patalpose, Respublikos g. 17. Ekspozicijoje pasakojama apie pasipriešinimą okupacijai nuo 1940 m. birželio 15 d. iki 1990 m. kovo 11 d. Įspūdingos nuotraukos ir vaizdingas interjeras, autentiški eksponatai kuria itin tikrovišką nuotaiką, supažindina su svarbiausiais pasipriešinimo etapais ir įvykiais. Čia rodomi filmai, vyksta edukacinės programos.

## 5.3. SUKILĖLIŲ AIKŠTĖ

Panevėžio m., Smėlynės g. 10

📍 55.732251, 24.368250 WGS

1863–1864 m. sukilimas prieš Rusijos imperiją Panevėžio krašte vyko labai intensyviai. Aktyviausias buvo Eližiejus Liutkevičiaus vadovaujamas sukilėlių junginys. 1863 m. lapkričio 11 d. jis prie Daršiškių kaimo susikovė su Rusijos kariuomenės pulkininko Karpovo vadovaujamais pėstininkais ir kazokais. Šiame mūšyje E. Liutkevičius su dar 59 sukilėliais žuvo. Pasakojama, kad vado palaikai iš pradžių nugabenti į Antašavą, paskui atvežti į Panevėžį, Smėlynės aikštę (dab. Sukilėlių aikštė), užkasti, o kapo vietą sutrypę kazokų žirgai.



### TAI ĮDOMU...



*Sukilėliai Panevėžio krašte kovojo labai ilgai. 1864 m. rugsėjo 30 d. prie Žaliapurvių kaimo įvyko Ignoto Grochovskio vadovaujamų sukilėlių kautynės su rusais (deja, nesėkmingos). Spalio 11 d. būrys į nelaisvę patekusių sukilėlių (teigiama, 16 žmonių) buvo atvartyti į Smėlynės aikštę, čia, stebint panevėžiečiams, sušaudyti, o palaidojimo vieta sutrypta arkliais. Kiti sukilėliai ištremiti, įkalinti katangoje. 1969 m. šioje vietoje pastatytas paminklas. 1992 m. aikštė pavadinta Sukilėlių aikšte, o 1998 m. čia atidengtas skulptoriaus Juozo Lebednyko sukurtas paminklas. Tais pačiais metais iškilo paminklas Panevėžio apylinkėse žuvusiems Vyčio ir Algimanto apygardų partizanams atminti.*



Paminklas 1863–1864 m. sukilėliams. Manvydo Vitkūno nuotr.

#### 5.4. PAMINKLAS 1941 M. BIRŽELĮ NUŽUDYTIEMS GYDYTOJAMS

Panevėžio m., Smėlynės g. 25

 [55.734725, 24.368209](#)  WGS

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus Vokietijos karui su Sovietų Sąjunga, Panevėžio apskrities ligoninė buvo paversta karo ligonine. Kartu prasidėjo Birželio sukilimas prieš sovietų okupantus. Panevėžyje panikuojęs sovietų kariai ne kartą apšaudė civilius gyventojus, per tokius išpuolius buvo sužeista ir li-





Paminklas 1941 m. sovietų nužudytiems gydytojams. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

goninės darbuotojų. Į ligoninę pateko ir sukilėlių. Sovietai pradėjo ieškoti, kas jiems padeda. Buvo įtariama gailestingoji sesuo Zinaida Emilija Kanis-Kanevičienė. Pasklidus gandams, kad sukilėliai ligoninėje ieško sovietų karių ginklų, saugumiečiai suėmė ligoninės vedėją ats. plk. Juozą Žemgulį, chirurgus Antaną Gudonį ir Stasį Mačiulį. Tikėdamasi išgelbėti gydytojus, Z. E. Kanis-Kanevičienė pasidavė saugumiečiams, bet jie gydytojų nepaleido ir žiauriai juos nukankino. Taip pat nužudyti buhalteris Antanas Čibinskas, geležinkelininkas Kazys Šlekys, inžinierius Vilhelmas Vaišvila. Dalis aukų palaidota Kristaus Karaliaus katedros kapinėse, Ramygalos gatvėje, Z. E. Kanis-Kanevičienė – Panevėžio stačiatikių kapinėse, du gydytojai – Kaune ir Rokiškyje.

Panevėžio medikų ir miesto gyventojų lėšomis 1943 m. rugsėjo 19 d. atidengtas skulptoriaus Bernardo Bučo sukurtas paminklas nužudytiems medikams atminti. Vieną 1944 m. naktį, vėl artėjant sovietų okupantams, paminklas buvo užkastas ir taip išgelbėtas nuo sunaikinimo. Tai su talkininkais padarė gydytojas Jonas Statkevičius. Vėliau jis net tris kartus buvo apklaustas sovietų saugumiečių, bet paslapties neatskleidė. 1988 m. lapkričio 1 d. paminklas buvo vėl atidengtas. Rekonstrukcijos autorius – skulptorius Algimantas Vytėnas.

#### 5.5. SKAISTAKALNIS

Panevėžio m., J. Biliūno g. (parkas); Meistrų g. 15 (buvusios kareivinės)

 [55.734463, 24.381041](#)  WGS

Skaistakalnio parkas – panevėžiečių pamėgta poilsio vieta. Pasakojama, kad čia kadaise buvusi pagoniška šventykla, liepsnojusi šventoji ugnis. Manoma, kad jau XVI a. pradžioje Skaistakalnyje stovėjęs dvaras. XIX a. pabaigoje Nevėžio upės vingyje įkurtas Skaistakalnio parkas, kurį skiria Žagienio upelis. 1929 m. spalio 30 d. Panevėžio miesto valdyba, rengdamasi paminėti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto 500 metų mirties sukaktį, Skaistakalniui suteikė Vytauto Didžiojo vardą.

Tarpukariu prie Panevėžio, Pajuos-

tyje, buvo dislokuotas ne tik Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas (dabar čia įsikūręs Karaliaus Mindaugo husarų batalionas). Štai Skaistakalnis mena to meto Lietuvos artileristus. Tarpukariu dvaras Skaistakalnyje padalytas į dvi dalis. Didžioji dalis (apie 35 ha) – atiteko Lietuvos kariuomenei, čia įsikūrė dalis Pirmojo artilerijos pulko. Jis pradėtas formuoti 1919 m. sausio 6 d. Kaune, Aukštojoje Panemunėje. Pulkas dalyvavo Nepriklausomybės kovose, 1919 m. kovo 27 d. ties Deltuva iššovė pirmuosius šiame kare Lietuvos kariuomenės artilerijos šūvius. 1923 m. pulkas dislokuotas Panevėžio pakraštyje, Pajuosčio dvare, bet 1926 m. išformuotas. Pradėjus Lietuvos kariuomenės reformą, 1935 m. pulkas atkurtas, jo padaliniai dislokuoti



Ūksminga alėja Skaistakalnio parke. *Manvydo Vitkūno nuotr.*



Pirmojo artilerijos pulko paradas Skaistakalnio parke. XX a. 4-asis dešimtmetis. *sekunde.lt*





Panevėžio įgulos kariai. *sekunde.lt*

Ukmergėje, Kupiškyje ir Panevėžyje – Skaistakalnyje buvo pastatyti sandėliai, kareivinės, kiti objektai, kariuomenės reikmėms pritaikyti senieji dvaro statiniai. 1947 m. Skaistakalnyje, šalia parko, buvo įkurdintas okupacinės sovietų kariuomenės dalinys, pastatytos kareivinės, garažai, sandėliai. Vėliau dalyje buvusios dvaro sodybos veikė karinės aviacijos remonto įmonė.

## 5.6. LIETUVOS KARIŲ IR PARTIZANŲ KAPAI

Panevėžio m., Ramygalos g.

 [55.711752, 24.373118](#) 

Kristaus Karaliaus katedros kapinės Ramygalos gatvėje, įsteigtos 1914 m., priglaudė daug Panevėžiui ir visai Lietuvai nusipelnusių žmonių. Čia palaidota ir nemažai Lietuvos laisvės gynėjų.

Kapinėse ilsisi daugiau nei 200 Lietuvos kariuomenės karių, žuvusių Nepriklausomybės kovose arba mirusių vėliau, taip pat sovietinio teroro aukos – 1941 m. birželį sušaudyti ar nukankinti žmonės.

1929 m., minint Nepriklausomybės karo ir 1919 m. kovų su bolševikais dėl Panevėžio dešimtmetį, nuspręsta kapinėse pastatyti paminklą Lietuvos kariuomenės kariams. Sudarytas paminklo statymo komitetas, kurio pirmininku tapo Ketvirtojo pėstininkų Lietuvos Karaliaus Mindaugo pulko kapelionas Klemensas Jurkus. Paminklo projektą sukūrė skulptorius Juozas Zikaras. 1930 m. rugsėjo 21 d. paminklas iškilmingai atidengtas. Ceremonijoje dalyvavo kariai, šauliai, krašto apsaugos ministras pulkininkas Balys Giedraitis, visuomenės atstovai. Paminklas sovietmečiu sunaikintas, bet buvo atstatytas 1992 metais. Tada sutvarkyti ir Lietuvos karių kapai.

Lietuvos kariuomenės karių kapų yra ir Šv. apaštalų Petro ir Povilo parapijos kapinėse, Evangelikų kapinėse, Žydų kapinėse.

Kristaus Karaliaus katedros kapinėse palaidotos ir 1941 m. birželio 25 d. sovietų okupantų surengtų žudynių prie Panevėžio cukraus fabriko aukos. Tą dieną sovietai maždaug už 300–400 metrų nuo Panevėžio cukraus fabriko, Plukių kaimo ūkininko laukuose, sušaudė 19 kalinių. Tarp nužudytųjų buvo 15 žmonių iš Kupiškio ir jo apylinkių, išvakarėse suimtų ir atvežtų į Panevėžį, taip pat 4 Panevėžio apylinkių gyventojai. Tarp jų buvo ūkininkų, gimnazistų, tarnautojų, buvęs policininkas ir kitų profesijų žmonių. Vienas liudininkas pasa-

kojo, kad į egzekucijos vietą atvažiavo „kalėjimo mašina ir sunkvežimis, pilnas ginkluotų kareivių. Mašinos sustojusios prie iškastos duobės. Paskui du čekistai atidarę kalėjimo mašiną, į ją įšokę ir iš jos metę į duobę žmones. Į metamuosius iš pistoletų šaudę čekistai ir vyresnieji politrukai. Tą darbą atlikę labai greitai, maždaug per 10–15 minučių“. Birželio 27 d. palaikai buvo atkasti. Aukų laidotuvės įvyko birželio 29 dieną. Laidotuvių procesijoje dalyvavo Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas, kiti dvasininkai, tūkstančiai panevėžiečių. Žuvusiųjų palaikai buvo palaidoti Kristaus Karaliaus katedros kapinėse, Panevėžyje. Žudynių vietoje Pramonės gatvėje, prie Panevėžio cukraus fabriko, yra nedidelis memorialas aukoms atminti.

Šalia Lietuvos kariuomenės karių kapų yra perlaidoti Lietuvos partizaninio karo su Sovietų Sąjunga kovotojų palaikai. Jų kapus žymi paminklas.



Tarpukario Lietuvos kariuomenės karių kapai. *Manvydo Vitkūno nuotr.*

**PAGRINDINĖ NAUDOTA LITERATŪRA**

1. *1923-ieji: Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos, dalyviai ir jų liudijimai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2023.
2. Almonaitis, Vytenis, Almonaitienė, Junona, *Kauno senamiestis*. Kaunas: Keliautojo žinynas, 2015.
3. Almonaitis, Vytenis, Almonaitienė, Junona, *Kauno naujamiestis*. Kaunas: Keliautojo žinynas, 2019.
4. Baltrūnas, Valentinas, Zabiela, Gintautas, Rakutis, Valdas, Baranauskas, Tomas, *Lietuvos pilys ir tvirtovės*. Kaunas: Šviesa, 2011.
5. Batūra, Romas, Karvelis, Deimantas, *Kovų istorijos. I knyga: Nuo seniausių laikų iki XX amžiaus*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
6. Čaplinskas, Antanas Rimvydas, *Vilniaus istorija: legendos ir tikrovė*. Vilnius: Charibdė, 2010.
7. Genienė, Zita, Žukas, Julius, *Kova dėl Klaipėdos. 1923-ieji*. Klaipėda: Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, 2003.
8. Girlevičius, Linas, *Gynybiniai įrenginiai XIV–XVIII a. Vilniuje: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
9. Jakštys, Gintautas, Vilniaus karo mokykla. *Kardas*, 2010, Nr. 5, p. 12–15.
10. Janulaitienė, Nijolė, Jakštys, Gintautas, *Nuo didikų Sapiegų rezidencijos iki Lietuvos karo akademijos*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2010.
11. *Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu: studija, skirta Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto 20-mečiui*. Sud. Vasilijus Safronovas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2012.
12. *Karinės jūrų pajėgos, istorijos metraštis* (antras papildytas leidimas). Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 2018.
13. *Kaunas 1918–2015 m.* Sud. Julija Rėklaitė. Vilnius: Lapas, 2015.
14. *Kauno architektūra*. Sud. Algė Jankevičienė. Vilnius: Mokslas, 1991.
15. Kiaupa, Zigmantas, *Kauno miesto istorija, I tomas: Nuo seniausių laikų iki 1655 m.* Vilnius: Versus Aureus, 2010.
16. Kiaupa, Zigmantas, Glemža, Liudas, *Kauno miesto istorija, II tomas: Nuo 1655 iki 1795 metų*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2023.
17. Kirkoras, Adomas Honoris, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*. Vilnius: Mintis, 1991.
18. Kitkauskas, Napoleonas, *Vilniaus pilys: statyba ir architektūra*. Vilnius: Mokslas, 1989.
19. *Klaipėda. Istorija populiariai*. Klaipėda: Klaipėdos miesto savivaldybės Kultūros skyrius, 2002.

20. *Klaipėdos pilis: tyrimai ir šaltiniai*. Sud. Gintautas Zabiela. Klaipėda: Druka, 2019.
21. Lesčius, Vytautas, Anušauskas, Arvydas, *Kovų istorijos. II knyga: XX amžius*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
22. *Liepsnojantis Vilnius: liudininkų prisiminimai*. Sud. Gintautas Šironas. Vilnius: Briedis, 2014.
23. *Lietuva. Didysis kelių atlasas*. Spec. redaktorius Vyktintas Vaitkevičius. Vilnius: Alma littera, 2010.
24. *Lietuvos architektūros istorija. I dalis: Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio*. Vilnius: Mokslas, 1988.
25. *Lietuvos architektūros istorija. II dalis: Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1994.
26. *Lietuvos architektūros istorija. III dalis: Nuo XIX a. iki 1918 m.* Vilnius: Savastis, 2000.
27. *Lietuvos istorija: enciklopedinis žinynas, I tomas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011.
28. *Lietuvos istorija: enciklopedinis žinynas, II tomas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.
29. *Lietuvos pilys ir tvirtovės*. Vilnius: Šviesa, 2011.
30. *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004 m.* Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2005.
31. Maksimaitienė, Ona, *Panevėžio miesto istorija*. Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 2003.
32. Mickevičiūtė, Karolina, *Vilnius. Vadovas po miestą*. Vilnius: Briedis, 2009.
33. Milerytė-Japerienė, Giedrė, ir kt., *Kaunas. Pasakojimai apie miestą ir jo žmones*. Kaunas: Kauno miesto muziejus, 2023.
34. *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.* Sud. Kęstutis Gudas. Panevėžys: Nevėžio spaustuvė, 2003.
35. Pocevičius, Darius, *100 istorinių Vilniaus relikvų*. Vilnius: Kitos knygos, 2016.
36. Povilaitytė, Edita, Vitkauskienė, Birutė Rūta, *Vilniaus Aukštutinė pilis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.
37. Pugačiauskas, Virgilijus, *Napoleonas ir Vilnius: karinio gyvenimo kasdienybės bruožai*. Vilnius: Arlila, 2004.
38. Puronas, Vilius, *Brangus paukštis Feniksas (apie Šiaulių miesto aurą, legendas, paslaptis), I–II tomai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
39. Safronovas, Vasilijus, *Klaipėdos miesto istorinės raidos bruožai*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla, 2002.
40. Safronovas, Vasilijus, *Klaipėdos miesto istorija*. Klaipėda: Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, 2021.

41. Safronovas, Vasilijus, Jokubauskas, Vytautas, *Klaipėdos universitetas: senųjų pastatų istorijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2020.
42. *Sapiegos ligoninė 200*. Vilnius: Mardosų spaustuvė, 2009.
43. Steponaitytė, Nijolė, Zaleckis, Kęstutis, *Karo architektūra Lietuvos miestuose ir miesteliuose*. Kaunas: Technologija, 2014.
44. *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*. Sud. Leonas Mulevičius. Šiauliai: Momentas, 1991.
45. Tatoris, Jonas, *Senoji Klaipėda*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
46. Vaišvilaitė, Irena, *Barokas Lietuvoje*. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
47. Vanagas, Aleksandras, *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.
48. Vareikis, Vygantas, Jokubauskas, Vytautas, *Nepriklausomybės diena. Vasario 16-osios minėjimas Klaipėdoje*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla, 2018.
49. Venclova, Tomas, *Vilniaus vardai*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2017.
50. Verkėlis, Antanas, *Kas sugriovė Vilnių*. Vilnius: Briedis, 2023.
51. Viliūnė, Gina, Urbakavičius, Raimondas, *Vilniaus šventovės*. Vilnius: Alma littera, 2021.
52. *Vilniaus miesto istorijos dokumentai*. Sud. Eugenijus Manelis, Romaldas Samavičius. Vilnius: Vilniaus knyga, 2003.
53. *Vilniaus miesto istorijos skaitiniai*. Sud. Eugenijus Manelis, Romaldas Samavičius. Vilnius: Vilniaus knyga, 2001.
54. *Vilnius 1900–2012: Naujosios architektūros gidas*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.
55. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. vle.lt.
56. Vyšniūnas, Algis, *Architektūrinės ir urbanistinės idėjos Šiauliuose: istorinio miesto transformacijos*. Šiauliai: Lietuvos architektų sąjungos Šiaulių skyrius, 2018.
57. Vitkūnas, Manvydas, *Vilnius kovose su kryžiuočiais XIV a. antrojoje pusėje. Karo archyvas*, t. 26, 2011, p. 4–43.
58. *Žymiausi Lietuvos mūšiai ir karinės operacijos*. Sud. Karolis Zikaras. Vilnius: Alio, 2013.
59. Žulkus, Vladas, *Klaipėdos pilis. Statybos istorija ir tyrimai. Lietuvos pilių archeologija*. Sud. Jonas Genys, Vladas Žulkus. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001.
60. *XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje*. Sud. Vladimir Orlov. Kaunas: Karo paveldo centras, 2008.

GINTAUTAS JAKŠTYS  
MANVYDAS VITKŪNAS

KELIONIŲ VADOVAS  
**PO LAISVĖS KOVŲ IR KARINIO  
PAVELDO VIETAS**

Atsakingasis redaktorius dr. Gintautas Surgailis

Kalbos redaktorės:  
Nerija Jodelienė  
Rūta Matukonienė  
Nijolė Andriušienė

Maketavo Laima Adlytė

Užsakymas GL-166. Tiražas 800 egz.  
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija  
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius  
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras  
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.